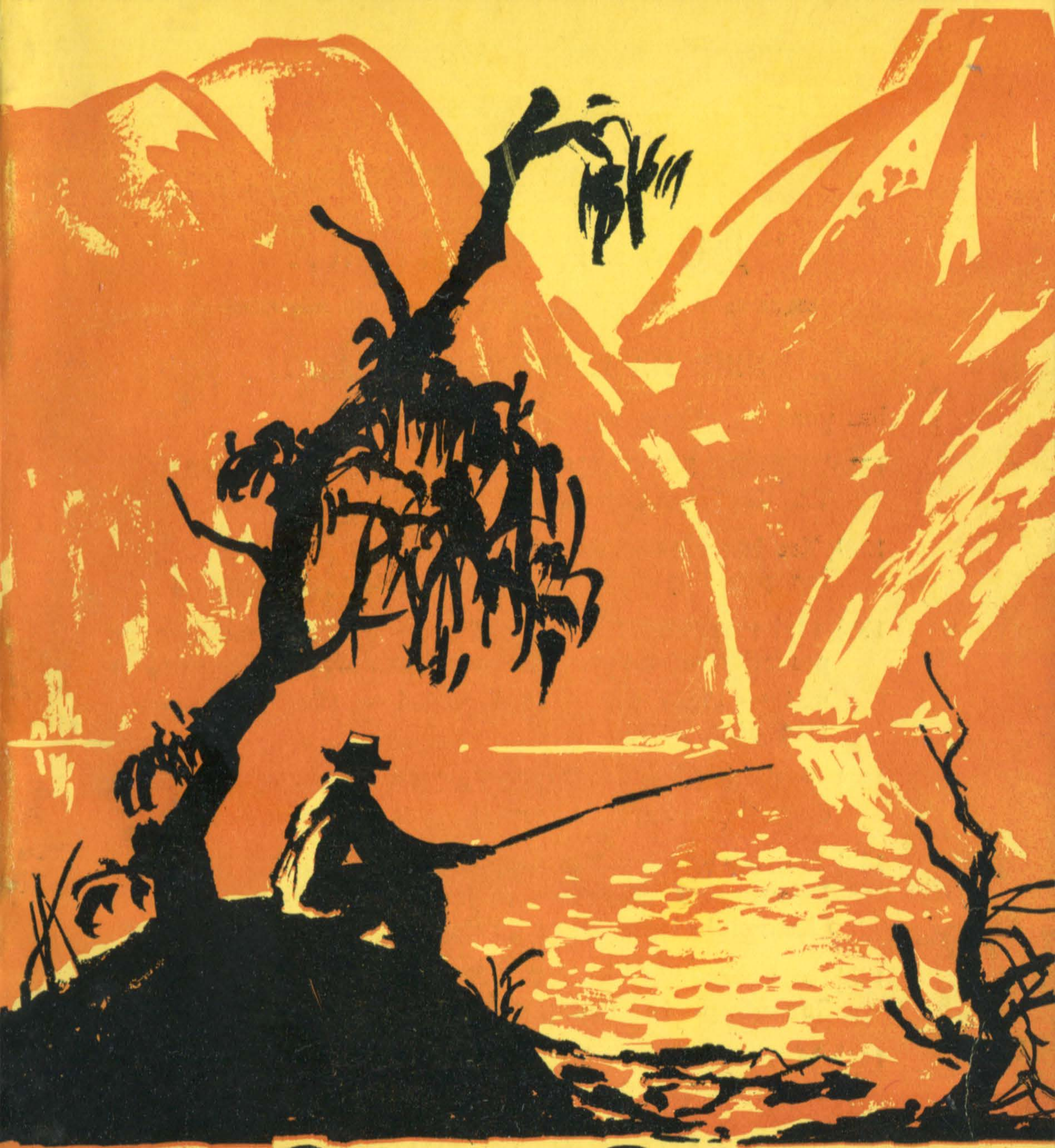

Федір Озар

ПОКИНУТА ОСЕЛЯ

- 158) **Юрій Мозіль. НА ВРОНКАХ.** Спомини політ-в'язня. 1959. Ціна \$1.50.
- 159) **Олександр Микола Мох. НАРИС ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ПРЕСИ.** (Друкується).
- 160) **Митрополит Василь Липківський. ВІДРОДЖЕННЯ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ 1917-1930.** — 1959. Ціна \$3.00.
- 161) **о. Олексій Заклинський. ЗАПИСКИ ПАРОХА СТАРИХ БОГОРОДЧАН.** Спомини. (Друкується)
- 162) **Федір Одрач. ПОКИНУТА ОСЕЛЯ.** Оповідання. (Друкується).
- 163) **Богдан Курилас. ДІЯЛОГИ ВАСИЛІЯНОК.** Історична п'єса в 5 діях із часів переслідування св. Церкви Росією в 1838-1843 рр. — 1961. Ціна \$1.00.
- 164) **д-р Юрій Герич. ОГЛЯД БОГОСЛОВСЬКО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЙОСАФАТА КУНЦЕВИЧА.** 1961. Ціна \$0.50.
- 165) **омм. КІНЕЦЬ СВІТУ.** Чи, коли і як буде? (Друкується).
- 166) **д-р Богдан Казимира. ПЕРШИЙ ВАСИЛІЯНИН У КАНАДІ.** 1961. Ціна \$0.50.
- 167) **Володар Буженко. ІВАН СУЛИМА.** Історична повість із козацьких часів. (Друкується).
- 168) **Теофіл Коструба. ЯК МОСКВА НИЩИЛА УКРАЇНСЬКУ ЦЕРКВУ.** 1961. Ціна \$0.50.

Дальші випуски в підготуванні.

Замовляйте на адресу:

ALEXANDER MOSH ("DOBRA KNYZKA")

6 Churchill Avenue — Toronto 3, Ontario — Canada

Федір Одрач

ПОКИНУТА ОСЕЛЯ

ЦЬОГО Ж АВТОРА ВИЙШЛИ:

<i>В дорозі</i> — повість	1955
<i>Щебетун</i> — повість	1957
<i>Півстанок за селом</i> — оповідання	1959

ФЕДІР ОДРАЧ

ПОКИНУТА ОСЕЛЯ

о п о в і д а н н я

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО "ДОБРА КНИЖКА"

162 Випуск

Торонто, р. Б. 1960

Printed in Canada

Д. К. 1960 — 5 — 162 — 3.000

Друкарня ОО. Василян — Торонто
286 Лисгар вул.

З ВУДКАМИ В МІСЯЧНУ НІЧ

Володимир Копійка вперше не дотримав слова. Ще минулої суботи ми домовилися вирушити в п'ятницю на ніч, на Центр Айленд. У городі сусіда я назбирав вечорами зо сто хробаків, годину перед від'їздом наварив кулеші на коропа. Вірилося, що ніч нам промине щасливо над водою; можливо, що братиме угор, кет фіш, а може й коропа. Та ось задзвонив до мене Копійка в останню хвилину, коли я намірявся виходити з хати з вудками та брезентовою торбою наповненою різними речами, потрібними рибалці на цілу ніч.

— Не підю, пане Федоре. Моя дочка вчитала в "Телеграм", що минулої ночі якісь драбуги вкинули у воду рибалку. Вудки поламали і вкинули. Поліція витягнула нещасного з води і відправила до Вестерн Госпіталь. Не підю і вам не раджу.

Його голос, однак, звучав якось фальшиво; не інакше, як вигидав цю історію. Коли б таке справді сталося, моя Кляра перша знала б про це. "Телеграм" вона читає щодня уважно, ніодна сенсаційна новинка ніколи не виковзнулася з-під її ока.

— Ну, ну, пане Володимире, щось там у вашому домі... Домашні, сказати б, перешкоди, чи як?

Чую, grimнуло об апарат слухальце. Це знак, що пан Копійка образився і перервав розмову. Мій натяк, без сумніву, був правдивий, а правда

інколи злобить людей. Уже тепер я не сумнівався, що мій приятель Копійка мав авантюру з жінкою. Вперлася, видимо, і не пустила старого на ніч; своїм жіночим серцем, можливо, прочувала якесь нещастя і пан Копійка ради спокою мусів залишитися вдома.

Що ж, нема на це ради. Відмовився пан Копійка, поїду сам. Трохи лячно, та "охота гірша неволі", як мовить народня мудрість. І зрештою, гангстери та хулігани не такі вже й дурні, щоб знечев'я нападати на рибалок; знають вони напевно, що ця порода людей негрошовита, а вкидати їх у воду задля примхи, це рівнялося б безглузду. Тож договорився я зі своєю Клярою, щоб завтра вранці прибула з доньками на острів; докладно їй пояснив, де буду на них чекати. І взявшись за клямку, ще невинним тоном поспитав, чи вона вже переглядала "Телеграм". Притакнула головою, що так.

— А ось пан Копійка хотів налякати мене. Каже, що в "Телеграм" є опис про рибалку... вкинули начебто бандити у воду.

— Дурниці, — преспокійно посміхнулася моя золота дружинонька. — Коли б таке щось трапилось, перша сторінка була б захаращена цим випадком. Репортери напевно виготовили б і світлини, як то бідний рибалка топиться подалік від берега.

Це мене цілком заспокоїло і я вирушив у дорогу. В трамваї я не міг обігнатися від думок про Копійку. Це ось уперше не дотримав він слова. Видно мав проти себе не тільки жінку, але й дочку. Опецькуватий, отяжілий від старости, з лінивим язиком, потрапив мовчати цілими годинами і важко було видобути з нього слово. За халявою гумового чобота завжди носив гострого мисливського ножа — випатрошував ним упійману рибу. Вдень, коли світило сонце, глузував з неба, коли ж одного вечора якийсь юнак поспитав його над водою котра година, думав,

що прийшов по його годинник і по душу, і тому ревно почав проказувати "Отче наш". "Як три-вога, то й до Бога". Такий то був пан Копійка. Характер це невпорядкований, широкий ніби степ і мінливий ніби осіння європейська погода.

Нарешті трамвай під'їхав до доків. За доковою станцією чекав на пасажирів невеличкий куций пароплав; з його бляшаного димаря бухав чорний дим і стелився по водяному плесі торон-тонської затоки. Я швидко купив квиток і зайняв місце на верхньому помості. Велика червона куля сонця якраз заковувалася за бані павільонів Всеканадійської Виставки. Праворуч, оподаль від острова Генлен швидко біг по воді гідро-плян. Розпростерті крила лисніли в промінні заходячого сонця, два човники під ним стрибали по поверхні, нарешті відірвалися від води і гідро-плян спокійно поплив у повітрі, над затокою.

І ось різко пролунав гудок. Під кадовбом пароплаву загримала турбіна. "За сім хвилин буду вже на Центер Айленді", думаю. На помості, довкола мене, галасує молодь. Коротко підстрижені дівчата пищать і регочуться, за ними вганяються юнаки. Перестрибують через лавки, вигинаються на бар'єрах, ніби хочуть упасти в воду. Дехто з них має мініатюрні радіоприймачі: лящить крізь них рок енд рол. Це ось така академічна молодь! Якийсь он там білобрисий юнак, майбутній лікар чи адвокат, викривлює кумедно пику, спричиняючи дикі вигуки та сміхи цілої компанії. "О, які особливі манери теперішньої студентської молоді!", порівнюю цю розгойдану юність із студентами моєї молодости.

Пароплав причалує до площадки Центер Айленду. Юне товариство відразу ж висипалося на бетонову алею. Знаю з досвіду, що ці хлопці і дівчата галасуватимуть на острові до дванадцятої години ночі і останнім пароплавом вернуться до Торонта. Щойно тоді запанує тут спокій аж до десятої години завтрашнього дня.

Іду навпростець опуклим травником, під кучерявими вербами, до подовгастого ставка, що сполучений двома кінцями з головним каналом. Там, де вже зайнявся світлом електричний ліхтар над водою — моє місце. Можливо, що десь по дванадцятій відвідає мене вочмен Джек — симпатичний шкот із подовгастим худорлявим обличчям. Це з волі Сіті Гол, великий добродій гусей і качок. Ранками він, як правило, появляється потойбіч ставка з мішком пшениці. Пронизливо свисне крізь пальці і тоді з геготом та кваканням звідусіль мчать до нього гуси й качки. А він щедрою рукою сипле на березі зерно і добродушно приглядається до маси крилатих сотворінь.

І ось я вже на місці. Дві вудки закидаю на кет фіш і одну з кулешою на коропа. Сутінок уже покрив острів. У світлі ліхтаря миготять на воді три білі поплавці. Очі мої з напруженням слідкують за ними. Погода безвітряна, поплавці нерухомо мріють на сталевій гладині освітлений ліхтарем. Найменший їхній рух не уникнув би мого погляду. Аж помічаю, що крайній поплавець наче б трохи дригнув. Увага моя зосереджується на ньому. Так, щось клює. Поплавець ще дригнув і повільно почав рухатися далі від берега. Підсікаю вудлищем. Викидаю на берег порожнього гачка. Щось згризло хробака. Хвилину задумуюсь, хто б це міг бути? Потім безпомилково відгадую, що це "робота" рака. Цей криволапник потрапить інколи напсувати рибалці багато нервів. Підкрадеться отак до принади, ніби ножицями стригне лапкою хробака і коли не перетне його, тоді смиче разом із гачком під камінь. А поплавок на поверхні відмічує його підводні рухи.

Нанизую на гачок нового хробака і знов закидаю вудку у воду. Із-за верб, що бовваніють над каналом, виринає на синє небо "блідодлиций". Великим червонавим диском підноситься вище і

вище; бачу його сріблясту округлість на водяному плесі, за крайнім поплавцем.

"Така ось ніч, а пан Копійка десь перевертається в ліжку. Коли б був тут, сидів би ліворуч чи праворуч моїх вудок; дивився б на поплавці і мріяв би про п'ятифунтового угра". Так думаю про свого приятеля, а очей не відриваю від вудок. Ось крайній поплавець ніби перехилився. Якщо ляже на воді боком, то напевно черепаха обмацує на гачку кулешу. Поплавець ворухнувся, трохи стрибнув угору, ляг боком і потім стрілою скісно пірнув у воду. Ні, так черепаха не потрапить! Вправно сіпаю вудлицем. Жилка натягається. Тримаю міцно вудлице і в руках відчуваю, що вчепився за гачок здоровенний короп. Водить жилку то ліворуч, то праворуч силкуючись добратись до середини ставка, на глибше місце. Тішуся, що це не черепаха. Те чотирилопе перевертається у воді ніби намокла подушка. Обережно попускаю жилку, потім повільно скручую на рольку; роблю це тому, щоб виснажити рибу. Потім лівою рукою тримаю сторчма вудлице з натягнуною жилкою, правою хапаю коропа за зябри і викидаю на берег. Пузатий, золотолуский із широким хвостом підкидається вгору на кам'яних плитах, розхилиючи широко зябри. По патлатій лусці упізнаю, що це королівський короп, — рідкість у канадійських водах. Впускаю рибу в сітку, що вже у воді і знов закидаю у ставок вудку.

За мною, на травниках, і переді мною, за каналом, верещать дикими голосами юнаки і юначки. Розбрелися малими групами по всьому острові і перегукуються, ніби заблукавці в пралісі. Хтось непоганим тенором починає співати, але спів гине в реготах, у свистінні та в роздирливих вигуках. Дивлюся на годинник: пів до одинадцятої. "Ще півтора години бешкетуватимуть", думаю, наперед тішачись спокоєм, що запанує по дванадцятій. На мості, що перетинає

канал за ставком, помічаю рефлектори поліційного авта. Це Клеферд і Колін роблять свій звичайний рейд по острові. Десь по другій напевно заглянуть сюди; вилізуть з авта і посидять коло мене з пів години. Подивляться на рибу, побажають мені "гуд лак" і поїдуть собі.

А очі мої з напругою слідкують за поплавцями. Прийшла нарешті черга і на середнього. Ось він випірнув, ляг боком, звівся, трохи пірнув і знов ляг боком. "Це вже напевно черепаха!", здогадуюся. Сіпаю вудлищем. Відчуваю в руках, що гачок зачепився ніби за колоду. Тягну вудку до берега; щось неповоротливе борсається, впирається і я наперед знаю, що за хвилину побачу куцу пащеку величезної черепахи. Так, ось вона! Гребе лапами воду, опуклий порепаний панцир ніби дно макітри чорніє на поверхні в світлі місяця. Підтягаю гидоту цілком до берега. Жилка не витримує — рветься. Міцна жилка на двадцять п'ять фунтів не витримала! Виймаю з торби коробочку з гачками, вибираю такого, щоб був добрий на угра та на кет фіш, свічу батарейкою і прив'язую до кінця жилки. Ця робота для рибалки, навіть уночі — ніяка трудність. Пальці роблять своє, а очі стежать за двома поплавцями, що на воді. Аж раптом над моєю головою:

— Здорові були, пане Федоре!

Дивлюся — це пан Копійка. Вудлища тримає на правому плечі, на них за спиною висить рибальська торба.

— Дзвонив ще раз до вас, — глухо починає. — Ваша жінка відповіла, що ви на острові. От я й приїхав.

— І добре зробили, що приїхали, — щиро тішуся. — Чудова ніч сьогодні.

— Чудова, угу. Стара заснула коло телевізин, а я, дай Боже ноги! Чи маєте хробаки?

— Маю хробаки, маю й кулешу.

— Не витримав, от що, — трохи злобно бубонить пан Копійка. — Цигана тягне в ліс, а на-

шого брата на воду. На це нема ні ліку, ні поради. Отак запече щось під серцем і тоді думаєш тільки, щоб швидше, швидше над воду.

Це і все, що пан Копійка мав мені сказати. Замкнувся потім на "чотири колодки", неохотно обзивався до мене і аж до ранку зайнятий був своїми вудками. Коли на острові з годину панував уже ідеальний спокій, із-за верби виринула тінь вочмена Джека. Примостився побіч мене на кам'яній плиті і гугнявим голосом почав розповідати про свої рибальські пригоди. Тішився теж, що на наступний вікенд поїде на північ, на жаби.

— На жаби? — дивуюся.

— О ей, а ви й не знаєте? М'ясо — делікатеса, пальці тільки облизати.

— Як же ви їх ловите?

— На мулистих узбережжях одного такого озера на півночі, за Сімко Лейк. Скрадаюся отак тихенько і освітлюю прибережне водоростя. Жаба світла не боїться, сидить собі ніби пес на задніх лапах і гупо вирачується перед себе. Я тоді ломакою... Тільки посіпає лапками і готово. Ах, що за м'ясо, що за м'ясо! — мляскає устами Джек.

Аж із п'ятьми виринула на водяний круг освітлений ліхтарем біла гуска з трьома гусенятами. Знадив її сюди, либонь, голос Джека. Якщо посидить тут довше, припливуть сюди і качки і тоді треба буде шукати іншого місця.

— Впізнають вас по голосі! — обзиваюся.

— О так, упізнають, ненажери. Ось бачите, ця гуска мала весною аж дванадцяттеро гусенят. Дев'ятеро пропало, зжерли черепахи. Тихо підпливе до гусеняти, вхопить зубами за ногу і тягне під воду.

Саме неподалік виплеснувся над водою корон. Я й без Джека знаю, що потривожила його черепаха. Он, за світляним кружалом від ліхтаря, якась тваринка рухається розганяючи грудьми

воду. Це моск ред з маленькою рибкою в зубах. Смиче її до своєї нори, що за містком, під берегом, коло головного каналу. Лямпрі, найприкріший паразит, що нищить рибу, полює теж переважно ночами.

Мірою того, як Джек повищує голос, до нас підпливають нові громади гусей і качок. Метуться між поплавками, деякі качки навіть клюють їх дзьобами, чи торкають крильми. Чую, пан Копійка невдоволено щось бубонить під носом. Риба вже давно перестала клювати принад.

— Ну, нам уже тут нема що робити, — подражено обзивається мій приятель Копійка. — Треба шукати нове місце.

Змотуємо вудки, прощаємось із Джеком і прямуюмо під верби, до головного каналу. Шкот ще деякий час сидить на старому місці і приглядається до своєї крилатої черідки. Хвилину мовчить, потім гугняво кидає докірливі слова.

— А ви все жерли б, жерли. Квакаєте, гегаєте? Ні, ні, почекайте аж сонце зійде. Сіті Гол платить, а я й кормлю вас. А киш! — викрикує голосніше і йде кудись уздовж ставка. Була вже друга по півночі. У мене в сітці тільки один короп і два невеличкі кет фіш. Пан Копійка і того не мав. Коли б не Джек, більше наловили б риби.

Жилки від вудлиць простими лініями скісно мчать у воду. Якщо риба почне клювати, вудлиця почнуть сіпатись. Ми якраз прагнемо, щоб наші вудлиця сіпались. Та ніби на злість, висунені над водою, сперті на розгалузинах патичків, лежать непорушно. Минула година, місяць уже сковзнувся із свого зеніту на захід, а вудки наші мертво тягнуться у воду простими лініями. Аж дивлюся, пан Копійка звівся на ноги, прищулився коло середньої вудки, обережненько взяв кінець вудлиця до правої руки і нашорошено чекає. Ще мить, щось прудкіше сіпнуло в глибині,

пан Копійка зробив наглий рух вудлицем. Підбігаю до нього. Посапує нетерпеливо і вперто скручує рольку. Жилка натягнена ніби струна, час до часу дрижить. І він і я знаємо, що це угор. Нарешті перший угор цієї ночі. Ще і ще скручує жилку на рольку і ось він, таємничий, ніби рухомий довгий цурпалок в'ється гадюкою, боронить свого життя і розпачливо хоче втікти від берега. Але пан Копійка вперто і послідовно змотує на рольку жилку. Голосніше посапує, коли угор уже скручується під його гумовим чоботом. Гачка з хробаком цілком проковтнув. Пан Копійка і не силкується відчепити його. Відрізує ножем жилку коло самого писка і вкидає угра в мішок.

— Фунтів зо три, — кидає в мій бік і береться прив'язувати до жилки нового гачка.

Коли я був коло Копійки, за мною диркнула ролька. Миттю повертаюся і бачу, як вудлице вже сповзло з патики і швидко тягнеться у воду. В останній мент наздоганяю його і хапаю за кінець, що був уже з пів метра від берега. Підношу бамбука доземно, щоб не пірвалася жилка. Вудлице згинається в дугу. Скручую повільно рольку. З угром нема потреби воловодитись як з іншою рибою; його ніколи не виснажиш. Досвідчені рибалки підтягують його до берега лагідно, а він безвольно рухається за жилкою до берега і щойно почне розпачливо боронитись, коли побачить на березі людину.

— Фунтів з шість, — відгадує вголос пан Копійка. — Так, так, вудлице сторчма, хай трохи побавиться. Ну й чортяка! — скрикує, коли помічає на поверхні метушливе довге поліно, що згинається в усі боки. Вже його маю на березі. Присвічую батарейкою і бачу, що проковтнув аж дві принади з двома гачками.

— Ви вгадали, пане Копійко, справді матиме з шість фунтів. — А в думці: "Ну й здивується моя Кляра з донечками!"

Коли ранішня заграва зайняла східній обрій, я мав уже чотири угри, сім кет фіш і одного коропа. Пан Копійка мав теж чим похвалитися перед своєю жінкою. Як зійде сонце, тоді закинемо вудки на коропа.

— Ну і як там було з тим рибалкою, пане Володимире? — жартома починаю.

— Та що ж, хотіли драбуги втопити.

— Ну, ну, втопити... Ей ви! Не вдалося вам. Краще було б не покликуватися на "Телеграм". Пан Копійка морщитьється.

— І може думаєте, що такі випадки не бувають у світі широкому?

— Звичайно, що бувають, — неокреслено при-
такую.

На вербах обізвалися робіни. За островом Вард рубець сонця вистрілив у обрій вахлярем щирого золота.

— Ах, яка Божа краса! — вголос захоплююся. — Як усе відбувається вічно дослідовно: вночі місяць і зорі і врочиста тиша, вдень радість і метушливість життя. І людина як би не мудрувала, як би не утотожнювалась з матерією землі, все ж життя її залежне від сонця, від Неба. Навіть такий он місяць спричинює припливи і відпливи морів, а що ж казати про людину. Який же абсолютно мудрий Творець, що створив усе те, що наші очі бачать, і як же нерозумною є людина, коли свій розум ставить вище від величі Неба.

У відповідь пан Копійка глумливо покашлює. Знаю, що день породжує в ньому самовпевненість. Коли б таке казав я вночі, був би сумирніший. Належав бо він до таких людських вдач, які відчують силу Неба тоді, коли або тяжко захворіють, або коли їм хтось загрозить цівкою револьвера. О хиткосте людської душі!

Знов міняємо місце і закидаємо вудки на коропа. Жвавими поросятками виплескуються вони з води, творячи широкі кружала. Щодеякий час тягнемо на берег коропа. Моя сітка у воді май-

же повна. Хоч ніч була щаслива, але й ранок не підвів. Сонце повільно спинається луком угору. Десь у доках прозвучав гудок. Це відчалює від пристані пароплав. За сім-вісім хвилин прибуде моя Кляра з дітьми. І коли пронісся другий гудок перед площадкою Центр Айленду, я нетерпеливо поглядаю на бетонovu алею. За хвилину висипалася з пароплаву строката публіка. Від неї виділилися дві дівчинки в рожевих суконках; вимахують рученятами і метеликами летять просто до мене. Це Рута й Ерма. Потім теж відділилася від людей і моя Кляра, а з нею якась літня жінка в зеленій сукні.

— Татко, татко! — покрикують іще здалека дві дівчинки і потім кидаються мені в обійми. Я їх веду до сітки, а вони сплескують долонями і захоплюються рибою. Моя Кляра неспішно прямує до мене травником і щось говорить до літньої жінки в зеленій сукні.

— Ах, це ж моя стара з вашою дружиною! — скрикує пан Копійка.

А вони побачивши нас, почали зичливо махати руками. Пан Копійка для певности помахав у повітрі своїм капелюхом, його огрядна половинка "відповіла" помахом білої хустинки, що знаменувало "мир і згоду".

— Якийсь мудрець сказав, що після ночі завжди приходить ранок, а після бурі появляється на небі сонце, — посміхаюся до свого приятеля. А він добродушно жмурить очі і притакує головою.

— Авже ж, так воно і є, так воно і буває на світі широкому.

ФІЛОСОФУЮЧИЙ РИБАЛКА

Від довшого вже часу я помітив нового рибалку, що старанно ухилявся від товариства і вибирав собі місця на Центер Айленді подалік від алей та доріжок, що тут здебільшого кривими лініями тягнуться побіч каналів та ставків. Худерлявий, з кирпатим носом, сидів він інколи на плоскому березі, що коліном врізувався в канал. Ловив рибу тільки на одну вудку. Спокій і посмішка малювалися на його обличчі доти, поки був сам, коли ж хтось ненароком примостився коло нього, тоді мовчки звивав вудку і йшов собі геть. Нахил до самотності в нового рибалки був очевидний, хоч і більшість аматорів рибальства не надто люблять бачити коло себе непрощених гостей, що роззявляються на вудки і скорі давати різні "фахові" поради. Ця втеча від людського виду й голосу нового колежки мене не дивувала, натомість робив він іще щось, що справді не могло не дивувати кожної нормальної людини.

Ніхто ніколи не бачив його, щоб він вертався до Торонта з рибою. Спершу я вважав його за невдачу, що не вміє орудувати вудкою. Але потім переконався, що загадковий рибалка був неабияким спецом у ловленні риби. Одного суботнього ранку склалося так, що я таки познайомився з ним. Ще раніше я слідував за ним. Тримаючись від нього подалік, я відкрив улюблене його місце в глухому закутку острова, під кущем верболозу, що кучерявився над малень-

кою заточкою. Я не сумнівався, що в наступну суботу він обов'язково прийде сюди і тому я постановив його випередити. Я вирушив трамваем до доків ще до схід сонця. на пароплав треба було чекати ще з годину. Але саме відчалювала моторка-таксі і я примостився в ній, і дуже швидко опинився на Центер Айленді. Було тут ще глухо й пусто. Тільки на каналах квакали качки і в віддалених хащах покрикували фазани.

Спершу прямую стежкою між крилатими вербами, потім скручую на оболоння поросле буйною травою. Свіжа роса струшується з трави від моїх гумових чобіт, ліворуч сполохано зірвався з-під куща здичавілий бурий кіт. Минаю молодняк осики і знов травою прямую до заточки. Ось і кущ верболозу. Почуваюся трохи ніяково, ніби інтруз, що ввірвався до чужої хати. Розмотую вудки і закидаю у воду. А вода тут ніби люстро — поверхня гладка і лисуча. Не минуло й десяти хвилин, як поплавок вудки прудко почав поринати в воду. По борсанні риби я відчув, що це не кет фіш. Не був це й короп, бо на гачку був хробак. Щойно коли вже коло берега залиснів сріблом бік риби, я помітив великого сильвер беса. Плоский, з горбатою спиною, з великою головою, сіпався від берега, але по хвилині маю вже його в своїх руках. Від хвоста аж по куций писок, — суцільне срібло. Впускаю до сітки беса і тягну другою вудкою коропа. А сонце вже золотом розлялося по водяному плесі. Десь у доках прорвався гудок пароплаву. Найпізніше за пів години побачу "колежку-відлюдка".

Хвилини над водою минають дуже швидко. Я й не зглянувся, як пароплав загув удруге, вже на причалі Центер Айленду. Нашорошено поглядаю на поплавки і наслуховую, чи за моїми плечима не шарудить трава. Ще п'ять, ще десять хвилин. І ось чую важку ходу по траві.

Якщо побачить мене здалеку, напевно вернеться і піде собі шукати іншого місця. Але висока трава і кущ заслонюють мене знаменито. Щемить і майже над моєю головою появилася худерлява постать дивного рибалки. Вражено зупинився і: — *Um Gottes Willen!* — Уже ось хотів відвернутися і втікати від мене, але я швидко звівся на ноги.

— Пане, не відходьте. Якщо вам миле це місце, радо залишу його.

Хвилину дивився на мене не розуміючи моєї похопної ввічливости.

— *Sind Sie Deutscher?*

— Ні, я українець.

Ще стояв хвилину вагаючись, потім мовчки зайняв побіч мене місце. Сидів непорушно і втуплювався поглядом у свій поплавок, що ледь-ледь погойдувався на поверхні води неподалік від моїх поплавків. Було видно, що хоч він і сидів побіч мене, не мав, либонь, наміру перекидатися зі мною словами. От кирпатий профіль ніби закам'янілої людської подоби, що не відчуває коло себе нічого і нічим не цікавиться. Аж ось раптом безвиразний профіль напружився, прищулився; риба на дні почала клювати принаду, поплавок сіпнувся двічі. А він тримав уже в руці вудлище чекаючи на нагоду. Чатував на неї не довго. Поплавок швидко почав поринати в глибіню — так тільки бере велика риба. Закам'яніла людська подоба перестала вже бути закам'янілою. Сіпнула вправно вудлищем, сіпнула не надармо, бо воно зігнулося луком. Учепився напевно великий короп. Розпочалася звичайна в таких випадках боротьба людини з рибою. Риба дурненька і полохлива: борсається, незугарно кидається далі від берега, але людина з нею бавиться, попускає жилку, виснажує і потім обезсилену витягає на берег. Та цього разу було інакше: риба перехитрила людину, бо зірвалася з гачка. Либонь зачепилася краєчком

нижньої губи, бо коли б гачок угризся у верхню губу, перемога була б, без сумніву, по боці людини.

— Ну і штучка ж була! — трохи озлоблено кинув у мій бік, не повертаючись обличчям до мене. — Як то могло статися, що зірвався? Я був упевнений, що геть проковтнув гачка.

Я з великим інтересом приглядався моєму сусідові. З його профіля вже зникла байдужість; гралися на ньому барви жадоби і ловецької нетерплячки. Мугикав щось під носом, бідкався, знизував плечима і сердито поглядав на воду, на те місце, де втік йому коро́п. Ніяк не міг погодитися із своєю невдачею. "Ну, такий, коли б міг, усю рибу виловив би з озера!" — майнуло мені. Та після першого неуспіху, десь по п'ятнадцяти хвилинах йому таки поталанило вловити великого коро́па. "Нарешті має чим заспокоїтись!", знов думаю. А сусід мій делікатно відчепив з гачка рибу і замість дати до сітки, чи сховати в торбу, витягнув з кишені безміна і почав її важити.

— Дванадцять фунтів і три унції! — вдоволено посміхнувся до мене.

Потім з тої ж кишені вийняв ярдову металеву стрічку, поклав коро́па на траві боком і зміряв.

— Вага відповідає довжині! — знов посміхнувся до мене, трохи морщачи кирпатого носа.

"Німецька точність, нічого собі", з іронією думаю. "Напевно відчуває вже на піднебінні смак риб'ячого м'яса". Та раптом сталося щось непередбачене. Обережно обхопив долонями боки риби і ніби дитина паперового човника, штовхнув її у воду. Коро́п крутнув хвостом, вода коло берега війнулась лійком. Рибалка з роз'ясненим обличчям дивився на сколочену воду і повільно виймав з нагрудної кишені записник. Здалека я помітив, що там були рубрики. Цей дивак напевно вписуватиме довжину і вагу риби, відмічуючи теж точну дату. І таке він

справді робив. Потім знов закинув у воду вудку і знову робив таку ж церемонію з наступним уловленим коропом. Після четвертого коропа нарешті повернувся до мене обличчям.

— То ви українець?

— Так, я українець. А ви, пане, либонь, з Німеччини приїхали?

— З Берліну, мій пане, із західнього Берліну. Літаком, так званим повітряним коридором, просто до Бундесреспублік. А звідти над океаном сюди, до Торонта. То ви українець, дуже мені приємно, що ви українець.

— Коли б німці подарували нам свободу, як ви цим он коропам, напевно ні ви, ні я не потребували б шукати собі щастя над Онтерійським озером.

— А, це інша справа, це вже політика, а я не люблю бавитися в політику. Я ніколи нею не цікавився.

М'яв галушечку кулеші в пальцях і уважно поглядав на мене.

— Я, пане, політикою ніколи не цікавився, хоч мене руси й арештували за політику в Шпандав. Українцями я теж не цікавився, як вони і мною. І так мабуть до кінця мого віку знав би про вашу країну тільки те, що вона десть на сході, над річкою Дніпром. Та ось сталася велика подія в моєму житті і я відтоді вже не можу не думати про українців. Я чув нераз, що вас багато хто ненавидить, але це тільки доказ, що між вами є виїнятково добрі люди. Бо коли хтось виїнятково добрий, хтось виїнятково поганий мусить ненавидіти того доброго. Якщо хтось мені скаже, що українці погані люди, я їм неодмінно повторятиму, що Зенько врятував мені життя, а він був українцем.

— Цікаво, дуже цікаво.

— Історія дуже коротка і проста: я кинувся втікати до американського сектора, а по мені почав стріляти мій конвоїр Зенько. Він був укра-

інцем і стріляв так у мене, що кулі з його кріса летіли зо три метри над моєю головою. Я потім зміркував, що він не хотів мене застрілити. Що з ним потім сталося, не знаю; знаю тільки те, що він врятував мені і життя, і дав мені волю. Як хтось вам скаже, що можна бути щасливому сумирно живучи, не вірте. Безмежне щастя можливе тільки після безмежного горя. Воно, щастя тобто, приходить цілком несподівано, як до мене в Берліні, як до тих он коропів, що десь може вже далеко від затоки.

— Ну, чи риба там зможе відчутти щастя?

— Коли б не змогла відчутти, не втікала б від небезпеки, як я від Зенька в Берліні.

Ще недавно мовчазний і байдужий, тепер був він надивовижу балакучий. Попросив теж мене, щоб я його називав Вольфгангом Клінгером. Я потім здивовано відмітив, що коли він закинув побіч мене вудку, риба перестала клювати принаду на моїх гачках. Натомість Вольфганг тягнув і тягнув коропа з води. Ніби заздалегідь знали, що худерлявий чоловічок подарує їм і життя, і волю. Мірою наростання цифр у його нотатнику, наростало в ньому й бажання балакати. Широко тепер посміхався до мене, блискаючи трьома золотими зубами в щелепах.

— От бачите: гладеньке плесо води, — вів далі Вольфганг. — Але хай но війне вітер і воно поморщиться хвилями. Хвиля за хвилею; немислима одна хвиля, обов'язково мусять бути хвилі і то рухатися одна за одною. Якщо ми уявимо, що ці хвилі, це рух життя людини, то тоді матимемо підставу сказати, що людське життя складається з лагідних і грізних хвиль. Можливо, що ця заточка ще до вечора помережиться хвилями і тоді ми знатимемо, що спричинник тих хвиль — вітер.

— А спричинник людських хвиль?

— То вже й дитина додумалася б, пане — трохи грубувато відповів Вольфганг. — Скеп-

тик вам сказав би, що це збіг обставин пов'язаних причинами, а я тоді поспитав би його: а хто творить обставини і причини? Він напевно сказав би: людина, а я на це: а хто ж створив людину? І от, бачите, цьому не було б іншого виходу, як тільки той, що творцем людських хвиль і життя, і самої людини — Бог.

— Нічого в цьому нового, — лагідно натякаю. — Кожна віруюча людина знає про це.

— Чекайте пане, я ще всього не сказав. Ви ж знаєте повір'я про дев'ятий вал. Це цілком, цілком розумне повір'я. Це значить, що після восьми величезних хвиль наспіває остання, дев'ята, яка й вирішує справу. От до прикладу людина обтяжена смертельними гріхами борониться перед цими хвилями, але остання, дев'ята, її неминуче подолає. Звичайна людина рухається на інших хвилях: раз темних, замрячених похмурым небом, іншим разом на лагідних, у сяйві сонця. Це значить, що після безнадії й відчаю, приходить саянна радість і щастя. І так без кінця, без міри: упадок і зривання, мряковиння і сонце, спів і голосіння. А щоб відкрити цю істину, треба перш за все слідкувати за собою.

— Кожна людина знає про своє минуле, пане Клінгере, — трохи знуджено натякаю.

— Знає, це факт, тільки не творить з цього синтези, — жваво перервав мені. — Я теж не задумувався над подіями з власного життя. Але тепер я знаю тільки те, що життя моє — це хвилі: раз лагідні, і іншим разом замрячені і грізні. Перші — це щастя скріплене добрими вчинками, і другі, це упадки насичені прерізними помилками та грішками. Та в цьому міститься многотонна гармонія. Так як у житті праведників — спершу гріх а потім каяння і спасіння душі. Все воно допасоване, все на своєму місці. Коли в моєму житті трапилось якесь лихо, то обов'язково наспівало друге, третє, четверте. Коли б так дійшло до дев'ятого, це значило б,

що я безнадійний мерзотник. Та нащастя таке зі мною не трапилось. Події відбувалися ланцюговим порядком. Уявіть собі; два роки тому мою Еріку викинено з праці. Три дні пізніше зламала вона собі руку. Тиждень згодом мене арештовано, за політику арештовано, пане, — видув глумливо губи. — Два тижні пізніше я втік до американського сектору. Це значить — прикрі хвилі відійшли від мене, даючи місце лагідним хвилям із сонцем і безмежною радістю. Того ж бо дня я зустрівся з Ерікою. Руку ще мала в гіпсі, але неймовірну радість на обличчі. Отже і їй пощастило втікти до американців, наче б сподівалася, що там мене зустріне.

Поглянувши на заточку, хвилину надумувався і потім знов почав трохи суплячись зажурено.

— Коли я був у в'язниці, я ревно молився і приобіцяв Всевишньому, що коли Він мене зволить із в'язниці, опікуватимуся вдовою Берк та адоптованою її донечкою Іренкою. Вони живуть постійно в американському секторі в Берліні. Та уявіть собі, ось я вже тут майже рік, як працюю, моя жінка працювала і в добробуті ми цілком забули про фрав Берк. Ми не згадали б про неї і до останніх днів нашого життя, коли б не приплив замрячених хвиль. Припливли вони до нас цілком несподівано. Минулого тижня зціпило кольками правий бік моєї Еріки. Я негайно викликав каретку поготівля. Тепер вона в Джeneral Госпіталі. Їй вирізали сліпу кишку. Щойно тоді я пригадав бідну фрав Берк та її донечку. Негайно заніс до висилкової компанії сорок доларів і попросив щоб вислано для вдови пачку. Як бачите, я там, у в'язниці ошукав Бога, бо коли б я не ошукав Бога, я щодва місяці вислав би пачки для фрав Берк. А тепер не знаю, чим усе це скінчиться. Можливо, що після Еріки щось станеться і мені. Я майже впевнений, що щось станеться. О, як же хитка душа

людини, і яка ж коротка її пам'ять! — докінчив він з болем і ми попрощались.

**
*

Після першої нашої зустрічі, я наступними суботами скрізь розглядався на Центер Айленді за Клінгером. Але ніде не міг його зустріти. Канув ніби у воду. Щойно під кінець літа побачив я його в човні з нестарою ще жінкою, на коліні каналу, за яким відкривався вид на Торнтонську затоку. Побачив мене ще здалеку і почав привітно махати рукою. По хвилині підплив до берега і ми щиро привітались. Синьюка його Еріка мала теж вудку. Вони прямували на затоку, подалік від берега, бо там було багато коропів. Я з цікавістю дивився на нього, він відгадав мої думки.

— Сталося, пане, цілком ненароком сталося. Я тепер уже ніколи не буду ловити рибу в каналах. Далі й далі від крилатих нахаб! — Помітив моє здивування і поспішно вів далі. — Уявіть собі, там, за мостом, закинув я вудку з кулешою. Лихо наштовхнуло качку. Миттю вхопила кулешу з гачком і проковтнула. Крик, вереск, лопотіння крил. З'явився поліцей. Протокол. Назвав мене порушником закону. Гачок проколов качці шлунок і вона згодом здохла, а мене поставлено перед суд. Сто п'ятдесятя долярів гривни! Гарненька сума, нічого собі. Ніби я винен, що ця крилата нахаба вхопила кулешу з гачком. Тепер я ловлю рибу на затоці, де нема качок. Обережного і Бог береже. — Відчалив від берега і вже здалеку докинув:

— Дяка Богові — пам'ять моя про фрав Берк вигострилася, а замрячені хвили, здається, вже за мною.

ОСЕЛЯ НАД РІЧКОЮ

І ось таке було знайомство між нами. Він сидів над каналом на Центер Айленді; тримав у руці вудлище і злобно поглядав на поплавок, що гойдався на неспокійній воді. Щокілька хвилин гналися сюдою моторки сколочуючи воду та димлячи паскудством із запахом бензини. Я примостився коло нього. Була це вже старша людина із українським кругловидим обличчям. Ми сиділи мовчки чекаючи, очевидячки, на нагоду, щоб заговорити один до одного. Не прийшлося довго на неї чекати. Ось раптовно виринув із закруту човен; загарчав скажено мотором, гострим своїм тулубом люто розкидав воду і вона безформними хвилями вдаряла в берег, відсуваючи на мілину поплавок мого сусіда. Обличчя рибалки насупилось:

— А хай йому лихо!

— Спокою нема від них — підхоплюю.

— А нема, пане. Ні тут, ні в місті, ніде тепер нема спокою. Задобре людям живеться. Втікаєш з міста від авт, а тут маєш, теж змоторизоване галалайство. А ще й дехто дивується, чому це так багато тепер божевільних.

— Божевільних?

— Ще й питаєте? Он на Нью Торонто, в менталь госпіталі, нема вже місця для хворих. Добудовують величезний бльок. Стає затісно, нічого собі. Горе для людини, коли свою маківку уподібнює до автомата.

— Ну, ну, думки ваші цікаві, пане...

— Додайте ще й Шпак, добродію, — перервав незнайомець. — Таким ось прізвищем ублагороднились колись мої прапредки. От було в они роки в рідному краю: весна на поріг, а шпак за вікнами вже й посвистує. Вишневий садок, чи зелень верб на леваді — це рай для чорненького крилатого сотворіння. Люблю я своє прізвище хоч би тому, що шпак-пташинка любить сонце і тепло, і святу благодать природи.

— Так, це так... весна, рідний край; залишилися тільки спогади. А от ви сказали, що тепер задобре людям живеться. Як це розуміти?

— А так, задобре живеться, добродію, — трохи гострим тоном почав. — Маса кинулася на техніку, ніби сарана на зелену пшеницю. Тепер забаганки і амбіції пересічного робітника не менші від забаганок поміщика з часів моєї молодости. Працює то тепер по фабриках, добре заробляє, ну і бешкетує на всі лади. Від авта до човна моторки, від радія до телевізора, від телевізора до гай файделіти; холодильники, міксери, відкурювачі, пральні-машини і кат зна ще що. Дійде до того, що плебс масово кине́ться на літаки та гелікоптери і захоче ракетами мандрувати по космосі. Все тепер змішалося, склалося, що не відділиш зерна від половини. Не люблю розгойданих і крикливих простюхів, що в своєму добробуті роздирають пики не гірше від колишніх царських приставів.

— Нема на це ради. Тепер такий, сказати б, стиль життя.

— Добрий мені стиль! — викривив губи. — Колись усе було на своєму місці. Як комусь Бог дав талан, ну то й промощуй собі творчий шлях у майбутнє. Тому то й були великі поети, малярі, музики. До речі, якраз музики. На мільйони людей появлявся один Бетговен, чи Моцарт, чи Верді, чи Шопен. А тепер кожен роботяр хоче, щоб його діти були визначними музиками. Чи є обдарованість, чи нема — марш на лекції музи-

ки! Бо то, мовляв, по панському, бо то, мовляв, ухопить культуру за чуб. Ну і не надто надійні наслідки. Музики вчатьсЯ всі, а музиків-мистців кат ма. Гей, чого так летиш! Коли такий герой, чому не їдеш на відкрите озеро? Не велика штука пописуватися на вузенькому каналі! — раптом крикнув пан Шпак до якогось юнака, що гнав човна з великою швидкістю, милуючись, либонь, гарчанням мотору та розбурханою водою, що знов зіштовхнула поплавка на мілину мого сусіди.

— Шарап! — гидотно верескнув юнак і висолопив до пана Шпака язика, потім почав злюще плювати за борт; погрозив п'ястуком у нашому напрямі, верескнув ще кілька лайливих слів і зник під мостом.

— От і зачепи, добродію! — червоний на обличчі обурился пан Шпак. — От і техніка на послугах простої людини. Такий напевно не ходив на лекції релігії, поганчуком виховався, зачитувався каміксами та вириччувався на ковбойські фільми.

Він витягнув з води жилку і тремтливими пальцями почав її скручувати на рольку.

— Нема ніякого сенсу тут ловити, пане добродію, — дрижачим голосом вів далі. — Ви то сказали "такий стиль життя". Якщо людську розперезаність можна назвати стилем, то я, пане добродію, не визнаю ніяких стилів. Я звик уважати, що стиль, це щось упорядковане, логікою життя обгрунтоване, але висоплювання язика на стрших під акомпаніамент гарчання мотору, то вибачте, це вже божевілля. Настав, пане, час, що люди із слабими нервами не мають куди подітися. А ненормальність починається тоді, коли оточення витворює неспокій. Як хтось вам постійно шарпає нерви, ви раніше чи пізніше мусите захворіти. Спокій лікує душу людини, галас та гарчання моторів — роздирає її. Ось до прикладу одинадцять вночі. Ви лежите

в ліжку, але не можете заснути, бо за стіною галасує телевізор, за вікном гудуть авта. У неділю підете собі до парку, щоб трохи відпочити на лавці, але там на алеях сила силенна авт. Знов гаркіт моторів і сморід бензини. А попробуйте шукати спокою десь за містом, над річкою, чи на озері. Застанете й там моторки і авта, і радіоприймачі, крізь які верещатимуть рок енд ролли. Заможна проста людина умасовила машини і пхається з ними всіма щілинами до глухих навіть закутків природи, щоб там її гвалтувати своїм галасом.

Повільно вложив свою вудку до целюлюдового футлярчика і отяжілою ногою подався до пристані, щоб першим пароплавом вирушити до Торонта. Я з хвилину супроводив його поглядом і наперед співчував йому, бо знав, що "техніка на послугах простої людини" ще більше його схвилює в місті. Я ще хотів з годину посидіти над каналом, але швидко переконався, що це була б даремна витрата часу. Мотрки бо до такої міри розбурхували воду, що вона стала каламутна і покрилася оливою. Риба напевно потікала десь до озера. З огірченням звив я свої вудки і пішов шукати собі затишку. Я був упевнений, що в закутині озера, над плитководним ставком з берегами порослими сивою лепехою, знайду спокій. Туди напевно не наважаться ввігнатися моторки, бо загрузли б у мулистому дні, чи нанизалися б на звалені стовбури дерева, що лежать там під водою з часів перших піонерів. Та коли я почав наближуватися до ставка, вуха мої вловили препаскудну музику, отого виклятого паном Шпаком осоружного рок енд ролла. Коли я прошився лепехою до води, побачив на ставку з десять кену з хлопцями і дівчатами. Хлопці плескали веслами і обризкували водою дівчат. Ті реготалися і кричали. Сховані між бортами радіо-апарати на всі лади шпурляли в простір якісь дикі виття, гупання бубнів,

пищання саксофонів. О, пан Шпак має рацію! Сподіваний затишок увидився мені галасливим ярмарком. Мерщій скручую і прямую в напрямі виступу площадки, щоб подібно як і Шпак, вернутися до Торонта.

"Погано діється з людиною, коли бідує в злиднях, бо тоді нарікає і скиглить, ще гірше діється з людиною, коли має надмірний добробут, бо тоді верещить від самовпевнення і стає гордою і зневажливою, — ось такі думки навіваються мені. Ах, золоті літа мого дитинства! Як же чудово було рибальчити в прозорій воді незайманого Стиру, омаяного зеленими верболозами, буйними очеретами та високим вільшняком, що ранками молився Всевишньому стотисячними голосами солов'їв та зозуль! Тоді ще ніхто не чув про рев моторок на тихих водах.

Сиджу на лавці і лину поглядом по затоці. Плесо води помережане хвилями і мерехтить на сонці самоцвітами. За затокою багатоповехові хмародери гордо пнуться в небо. Мільйонове Торонто кипить буйним життям у світлі весняного сонця, грохоче трамваями, кишить валками авт. Ні, в Торонті пан Шпак не знайде спокою.

Роки швидко минають, коли людині переважить сороківка. Отак і не згледівся я як минуло три весни від знайомства з паном Шпаком. Риси його обличчя вже геть затерлися в моїй уяві, зате розмова на Центер Айленді інколи нагадувалася мені, особливо тоді, коли дошкулювала мені "техніка на послугах простої людини". Деякий час я розглядався за ним над каналами Центер Айленду, неділями шукав його під українськими церквами, цікавився теж некрологами в торонтонських часописах, бо думав, що пан Шпак міг просто померти. Потім, у вирі різних дрібних подій та турбот, я цілком забув про па-

на Шпака. За останні два роки в моєму житті теж наспіли зміни. Обставини так склалися, що я частенько вирушав з паном Савою автом у різних напрямках від Торонта шукаючи тихих і рибних вод. До наших виправ долучувався і пан Лоцький, людина лагідна і добряча з гугнявою говіркою. Трохи глухуватий і жартівливий, із підмальованим на рудий колір волоссям, бо до пана Лоцького хижо підповзала шістдесятка. Одного суботнього ранку, коли я спакував до авта пана Сави свої рибальські причандали, пан Лоцький, що був теж у авті, заявив:

— Поїдемо, пане, старого пустельника відвідати. Такий от заблуканець на лоні дикої природи. Через його ферму перепливає Васага рівер. Щупаки, пікерелі, травти, колоси, пане.

"Ну, не такі вже дурні пікерелі і травти, щоб знадितись на гачок пана Лоцького", думаю собі. "Якщо такий кет фіш, чи короп завжди виводить його на манівці, то пікерель і травт для пана Лоцького висотна недосяжність".

У ранніх годинах у Торонті малий рух авт, тому то ми доволі швидко продісталися Дафферіном на чотириста один гайвей. Деякий час мчимо просто на захід, потім за Джейн стріт скручуємо на гайвей чотириста. Стареньке авто пана Сави пихтить і посапує; стрілка за кермом показує шістдесят миль на годину. Пан Сава цупко тримає в руках кермо і пильно поглядає на лінію шоси, що стрілою біжить на північ. Побіч нього сидить пан Лоцький з міною великих надій; між колінами тримає відро з міносами. Завжди він купує п'ятницями два-три тузини маленьких рибок у крамниці китайця Чу-Шін на Дандес стріт; знайомим тоді заявляє, що їде на щупаки і пікерелі, хоч поскільки мені пригадується, ще не було такого свята, щоб пан Лоцький упіймав якусь рибу на міноса. Кінчалося здебільшого тим, що малеча у відрі здихала від недостатчі свіжої води і коли ми прибували над

якесь озеро чи річку, мусіли задовольнятися хробаками.

Неймовірно радісно рибалці на душі, коли очі його обхоплюють з авта втікаючі краєвиди. Он ліворуч ліс, праворуч зелене горбовиння, он потічок, он якась фарма, якийсь зелений лан, за ланом на траві худоба пасеться. А уява гарячково відтворює невідому річку, де прозоро чиста вода, де багато великої і доброї риби. Ану ж учепиться на гачок двадцятифунтова фореля, чи тридцятифунтовий маскі. Либонь кожен рибалка, коли їде "на воду", обов'язково мріє про "водяних велетнів", хоч дійсність, як правило, у сто процентах буває інакшою.

Ми вже давно минули Братфордські Марші. Сповільнивши швидкість авто пана Сава бурчить недобррозичливо і спинається на горбок. Ми всі знаємо, що за цим горбком крайні хати міста Бері. Так, ось і вони, якісь бараки, якась фабрика із скляними стінами. Швидко минаємо ці забудування і потім луком скручуємо на гайвей дев'яносто. Ще нам залишилося тільки дванадцять миль. Придорожні хатки швидко втікають від нашого погляду. Нарешті бетоновий міст, а під ним Васага рівер. За містком польова дорога. Ідемо з миллю цієї дорогою вздовж низовиння річки. Тут уже пустка. Ліворуч якийсь лісок, праворуч якась занедбана фарма, за фармою, за річкою — темна стіна великого лісу. Минаємо ще закрут, за закрутом якесь оверце форми підкови, за озерцем поверховий мурований дім. Пан Сава спрямовує авто на фермерське подвір'я поросле буйною травою.

— От ми вже й на місці! — з полегшенням заявляє пан Лоцький. Мерщій вилазить з авта тримаючи в руці відро з міносами. Обережно ставить його на траві, відкриває покрішку. Підмальовані його брови супляться.

— Подохли? — перший поцікавився пан Сава.

— Всі плавають горічеревом, — зідхає пан Лоцький. — Чим же ми будемо ловити щупаків?

— Так як і іншим разом, пане Лоцький, — жартома докидую. — Може на хробаки вчепляться. Інколи трапляється й таке чудо для щасливців.

За домом, коло півзруйнованої великої клуні маком розсіявся на траві білий дріб. Крізь щілини вилазили з клуні білі курки і голосно кудкудакали.

— Це так господаря кличуть, щоб ішов яєчка підбирати з соломи, — весело заговорив пан Сава. — Але ж має він того добра!

Пан Лоцький звузив губи і: —Піть-піть-піть!.. Розмахнувся відром і виляв з нього воду з міносами. Курки жваво кинулися на срібнолуску малечу. Більші рибки роздирали дзьобами, менші ковтали в супроводі вереску. Я й не помітив, що у відчинених дверях станув уже фермер. Сивоволосий, із загорілим обличчям, спреся плечем об лутку і поглядав то на метушливих курей, то на нас.

— Гості, гості, — зичливо почав запрошувати нас до хати. Коло його ніг гарачв пес, показуючи нам гострі зуби.

— Тихо, Льольо!

Пес прищулився і замовк.

— Ну й добре, що самотника відвідали. Заходьте ж дорогі гості до хати. На рибу зволили до мене. Дуже добре, що вибралися сюди з вудками. Он вчора я вловив п'ятифунтову форелю.

— Що ви сказали? — наставив вуха пан Лоцький.

— Форелю вловив! — крикнув пан Сава.

— На маленьку рибку? — витягнув шию пан Лоцький.

— Ні, на хробака.

— На хробака? Дуже добре, що маємо хробаки. Де ви вловили? За клунею, чи он за тими

кущами? — вицілівся рукою в низовиння річки подалік від клуні.

— Хіба це має якесь значення? — перебиває фармер. — Риба мандрівне сотворіння, сьогодні тут, завтра вже в іншому місці.

За той час я уважно приглядався фармерові. Помітив я теж, що й він час до часу зиркав на мене.

— Де ж я вас бачив, шановний пане, — підступаю до відчинених дверей. — І голос і обличчя знайомі, та не знаю де і коли я вас бачив.

— На Центер Айленді, — спокійним тоном уточнив фармер.

— Пан Шпак?

— Той самий. Таких відвідин, бігме, не сподівався. А ви ще ходите туди на рибу? — трохи глузливо натякає на канали Центер Айленду.

— Інколи на ніч вибираюся на угри.

— І ви тут живете сам? Не страшно вам? Либонь є тут і дикі звірі?

— Го-го..., засміявся пан Шпак. — Що до диких звірів не треба й питати. Є тут і лис, і бобер у річці, і видра; зимою підкрадається вовк, а з десять миль на північ водиться ведмідь. На вовка і лиса маю рушницю, бобрів не чіпаю, а гадюк тут, дяка Богові, нема.

З якою ж насолодою почав він розповідати про диких звірів, про рибу, яку кожного дня ловив у річці; розповідав нам про шуліку, що пірвала курчатко і яку він на льоту застрілив. Було це з пів року тому. Спішно подався до бічної кімнати і вернувся з випханою шельмою; крила розпростерті, гачкуватий дзьоб зціплений, вище, обабіч голови, штучні скляні очі. За тих кілька років пан Шпак мав чимало пригод з лисами. Часто ночами чатував він із рушницею коло курятника. Тепер зате має спокій, незаступимий Льольо геройсько з ними розправляється.

Горе кучерявохвостому, коли наткнеться на його гострі зуби.

Радо б ще ми слухали розповідей пана Шпака, коли б не кортіло на річку. А вона для мене таємнича і приваблива. Минаємо клуню, ідемо оболонням до чагарнику. За чагарником вона, Васага рівер. Швидкими вирками рухається між крутими берегами. Іду берегом у низовиння, шукаючи доброго місця. Ось по середині річки застряло колись гілляками в дно грубезне дерево і так лежить роками творячи поріг. Через нього перевалюється вода лагідно гуркочучи і потім розбігаючись виркуватими смугами. З досвіду знаю, що в таких місцях може бути фореля, а може й судак. Трохи нижче від порога закидаю вудку на ґрунт. На гачку хробак, він напевно крутиться і риба не може не знайтись на нього. Чекаю хвилину, дві і уважно приглядаюся натягненій жилці. І раптом щось міцно сіпнуло. Вудлице гойднулося. Тягну його в гору. Але відразу ж відчуваю нерухомість гачка в глибині. Зачепився. Вовтужуся, тягну жилку і вона не витримує, рветься. Змінюю гачка і вибираю місце зо два ярди нижче. І знов такий же наслідок. Знов зачепився гачок і знов не витримує жилка і рветься. Початок не надто щасливий. Іду далі берегом. Знов закидаю вудку в кітловину, що врізується в берег і крутиться тарелями-вирками. Дно тут чисте. По деякому часі витягну з води сакера. Кидаю цю непотріб назад у воду і закидаю вудку на середину річки. Хвилини минають, вудлице неторкане простягається над водою косяком, жилка трохи рухається від пливучої води.

— Ну і як? — раптом чую за собою голос пана Шпака. — Клює риба?

— Покищо не клює. Он там, де лежить упоперек річки дерево, зірвав я два гачки.

— Тут, пане добродію, дно зрадливе. Трохи далі в низовинні бобри побудували греблю. А у

верхів'ї, за моєю фармою, багато таких порогів, як той, де ви зірвали гачки. Сюди, пане, моторка не наважиться вдертися, тут, пане, довго не побрикала б. Ну і вірте, чи ні, а я дуже радий, що бачу вас на своїй фармі. Життя тут минає спокійно, не чути тут людського галасу, не чути тут гарчання моторів — природа, де Бог і Його благодать. А отак у неділю вранці приїздить до мене сусіда і ми вдвійку їдемо до містечка, до церкви. Помолюся Богові і знов вертаюся на своє пустків'я.

— З чого ж ви живете?

— З курок. Продаю яйця і не погано мені живеться. Коли б сюди мою жінку та синів... — Не докінчив. Похилив голову і принішк у мовчанці. Я його не розпитував. І так знав, що з паном Шпаком колись сталося таке, як і з багатьма українськими біженцями.

— Вони там... у Сибірі. Отримую листи, висилаю пачки. Дружина хвора. Ех, пощо й казати.

На цьому розмова і припинилася. Пан Шпак потім подався до своїх курок, а я ще змінив місце. Нарешті мені пощастило. Вловив дві білі риби і одного судака. У верхів'ї, з п'ятдесят ярдів від мене, рибальчили мої компаніони. Як і завжди пан Лоцький не мав щастя. Коли я до них наблизився, пан Сава тримався за живіт і реготав. Пан Лоцький саме відчеплював гачка від мокрого гнилого поліна. Витягнув його з річки і думав, що тягне рибу. Течія поривала це поліно, сіпала ним, і він тоді кричав до пана Сави.

— Але ж колос! Швидше сітку подайте!

Після такого осоромлення, пан Лоцький подався у верхів'я річки, закидав вудку в воду, зривав гачки і під вечір вернувся насуплений та розчарований. Пан Сава за той час уловив річкового коропа і два сакери. Коли вже почало сутеніти, ми звинули вудки і подалися попро-

щатися з паном Шпаком. Трохи прикро йому було, що ми мали невдачу.

— Або ми погані рибалки, або обмаль риби у вашій річці, — трохи подразнено сказав пан Лоцький.

— У Васага рівер дуже багато риби, пане, — заперечив пан Шпак. — Тільки є час, що вона йде на принаду, іншим разом не хоче йти. Це для людини таємниця. Коли б ми мали спроможність бачити все те, що діється у воді, ми тоді були б здивовані і заскочені. Ми тоді побачили б, як водяні велетні граційно рухаються під водою, помахуючи плавцями та стернуючи хвостами. І головне: рибалка мусить мати терпеливість. Чекати і надіятися, що вловить. І не думати про побічні справи, думати треба тільки про те, що щось обов'язково вчепиться на гачок. От і бачите, як я тепер живу, — повернувся до мене обличчям. — Дяка Богові, є ще неторкнені місця, не запаскуджені "здобутками людського розуму". Та що буде за десять років? Напевно по мені завітає і в цю околицю техніка. Забурчать бульдозери по цих ось пустків'ях, крани почнуть очищувати дно річки, тоді моторка своїм гудінням проголосить потойбічному лісові свою перемогу. Тоді і тут ніхто не матиме спокою. Коли я прийшов сюди, вернувся до мене добрий сон, вернувся апетит, я відчув енергію в своєму тілі. Мені тепер хочеться жити. Що ж потрібне до життя людини? Передусім — спокій. А як буде спокій, буде теж і внутрішня радість. А радість може дати для людини тільки краса природи, бо крізь цю красу промовляє її Творець. А так ось людина створила собі свій відірваний світ і нидіє в ньому. Культом і божеством стало для неї твориво власних рук. Не секрет, що надмірна індустріялізація спричинює безбожність. Сяду он на березі з вудкою, а потойбічний ліс шумить таємничо і мелодійно. Душа просто заколисується цим шумом. Уявіть со-

бі який гидкий дисонанс спричинив би цьому шумові гаркiт мотору!

Слова ці звучали надхненно, з нотками протесту проти всього того, до чого модерна людина вже звикла і від чого вже ніколи не відступить. Ідучи вже до Торонта, я був упевнений, що коли б "техніка" підповзла до оселі над річкою, пан Шпак станув би до бою з сапою проти бульдозерів. Коли ми виїхали за ворота фарми, пан Лоцький заявив, що вже ніколи не приїде сюди рибальчити. Але перед Торонтом якось мимоволі всі ми домовилися, що на наступний вікенд обов'язково знов поїдемо на Васага рівер.

РОЗПОВІДІ В АВТІ

Так ось ми втрійку їдемо автом пана Бубали на Стерджен Лейк, дев'ятдесят миль на північний схід від Торонта. Хоч пан Бубала й добрий рибалка, зате шофер із нього поганенький, то й його машиною сьогодні керує пан Бабинич. Це ще молода людина, з тонюньким вусом під формним носом, із гарним високим чолом та милим голосом. Кермо в його руках, це наче запорука для нас, що в дорозі нічого поганого не станеться. Орієнтацію мав він знамениту, блискуче відчував дистанцію, чужі авта минав на шосі зручно й швидко, а орлині його очі легко переборювали нічну темінь, чи непроглядну мряку. Звичайно, ми завжди певно відчуваємося в авті, коли пан Бабинич сидить за кермом.

Я наперед знав, що як тільки вирвемося з міста, пан Бубала, як і завжди, почне нам розповідати щось із свого життя. А сорок вісім його років не проминули спокійно. Господь Бог обдарував його кінською силою, дав йому залізні п'ястуки і м'язи, либонь на те, щоб він виконував якусь важливу фізичну працю. Та пан Бубала покерував своєю долею так, що з ранніх років молодости присвятив себе атлетиці. Орудував п'ястуками на естрадах та спортових площадках, клав на лопатки своїх противників, збираючи з юрби оплески. Та це було колись. Тепер пан Бубала — людина статечна, трохи неповоротлива з сивиною на маківці. Все ж помило підтоптаности, мав іще сили за трьох і горе було тому, хто ліз йому на п'яти.

Ще ось недавно, бо минулого року, я особисто був свідком несамовитої події, в якій пан Бубала грав ролю першої особи. Ми саме верталися вечором із Норд Рівер і в якомусь містечку заглянули до ресторану, щоб завітати гарячою кавою. Розмостилися ми за столом і попиваючи запахну рідину, ділилися рідною мовою враженнями з рибальських пригод. Аж від прилавка, якийсь гостроносий юнак кинув на наш стіл згорток часописного паперу. Ми всі відразу ж зрозуміли, що тут атмосфера наладована недоброзичливістю до всього, що не англійське. Без сумніву, цьому задираці не подобається наша мова і тому він зачіпається з нами. Після хвилини знов ніби метелик сів на наш стіл другий згорток паперу.

— Мабуть треба буде провчити цього джентелмена, — ніби спокійно шепнув пан Бубала, хоч його обличчя набрало вже барви стиглого помідора. Ледве це він сказав, як ляснула на бляті нашого стола бляшана попелничка. Задирака вхопив її з прилавка і кинув так, що вона впала посередині, між горнятками.

— Що ви від нас хочете? — здивовано спитав по-англійському пан Бабинич.

— Спик інгліш! — викривляючи пику гаркнув задирака.

— Ти нас будеш учити, худобино? — скипів пан Бубала. Він згасив недокурк у тій попелничці, що впала на наш стіл, і потім отяжіло підвівся. Не кваплячись наблизився до задираки. Безцеремонно вхопив його за груди, витягнув насередину світлиці і тут дав йому одного "што-сика" в підборіддя. Штовхнув хлопчиська, здавалося, лагідно, мимо того він покотився колесом кілька ярдів, і гепнувшись потилицею об стіну, окраком прилип до підлоги з вибалушеними очима. Тоді пан Бубала розплатився з офіціянкою і всі ми вийшли на вулицю в супроводі здивованих поглядів гостей ресторану. Від тієї події

я вже не можу не вірити Бубалі, коли він розповідає навіть неймовірності з свого боксерського життя.

Так ось ми вже на чотириста один гайвей і мчимо просто на схід, щоб потім із двадцять миль за Торонтом скрутити на північ. Пан Бубала глибоко затягається димом своєї цигарки і про щось думає. Я впевнений, що цього разу він щось особливе пригадав зі свого життя, чим хоче поділитися з нами. Без сумніву матиму і я нагоду почути про якусь естрадну пригоду, чи якусь вивершену сенсацію з цирковою закраскою. Та вже перші його слова розвіяли моє припущення. Рибальство, видимо, тепер горою в ньому над колишньою боксерською славою.

— Сьогодні мені не хочеться говорити про акробатику, панове, — почав він низьким тоном. — Взагалі не хочеться говорити. Тільки я отак думаю про лямпрі. Уявіть собі, що сім років тому куди краще ловилася риба, як тепер. Колись як виберешся на озеро чи на річку, то душа радувалася. Що закинеш у воду вудку, то й візьметься риба. А тепер? Шукаєш тої риби скрізь, а її нема. Їдеш сто двадцять чи тридцять миль на північ, але й там не так, як повинно було б бути. А винен цьому всьому лямпрі. Як так піде далі, канадійські озера та річки залишаться без риби, бо її знищить лямпрі. Чи бачив хтось із вас лямпрі, панове? Кажете, що не бачили? Так, цю потвору нелегко вловити. Я чув, що вона полює на рибу вночі, але це не цілком вірно, вона полює на неї і вдень. Ви ж знаєте, що я люблю ловити щупаки. Два тижні тому я вибрався на заточку, що коло Брайтон. Щупаків там дуже багато. Тож винайняв човна і поплав собі на глибші місця шукаючи цих жерунів. Нанизав на гачок міноса і закинув у воду вудку. Поплавок на поверхні грається, мінос десь у глибині сіпается. Хвилина за хвилиною минають і ось поплавок якось підозріло починає дрижати і по-

вільно поринати у воду. Сіпаю вудлищем. Щось зірвало міноса. Що ж це таке? З досвіду риба-лок знаю, що в брайтонській затоці черепахи не водяться. Може це окунець? Якраз я утвердився в думці, що це окунець, хоч міноси в мене були великі. Ще і ще закидаю вудку в озеро, і так як першим разом щось зриває з гачка міноси. З двох тузенів залишився тільки один. Закидаю його з вудкою з тим, щоб потім причалити до берега і купити чергові два тузені в Брайтон. І цей останній мінос розв'язав мені загадку. Впіймав я на нього величенького щупака. Коли він підкидався між бортами, я помітив коло лівої його зябри наче б невеличкого угра. Цупко всмоктався в свою жертву і так мабуть витягав би з неї соки, поки щупак не знесилився б і не здох. Хапаю гидоту рукою і відриваю від щупака. Крутиться в моїй долоні ніби гадюка. Хочу приглянутися його пискові, але я й не згледівся, як учепився писком у мою ліву руку. Шкіру мою на руці наче пронизало багато тоненьких голок. Ну, голубчику, думаю собі, я тобі не щупак. Відриваю від руки напасника, кидаю під ноги і топчу підошвами своїх гумаків. Все ще крутиться по-гадючому, але жвавість послабла. Щойно тепер приглядаюся пискові, а він ніби углубина з дрібненькими зубчиками. Це цими зубчиками вгризається в рибу, коли надиле її.

— І що ж ви з ним зробили? — перериваю я.

— Перерізав ножом на половину. Половину, що з хвостом, нанизав на гачок і в воду. З годину чекав, чи якась риба не поквартиться на цю небуденну принаду. І уявіть собі поласував нею великий бес, фунтів десь із чотири.

— То думаєте, що міносів вам покрав лямпрі?

— Мабуть таки лямпрі. Зрештою, я не знаю, можливо що це робота окунця, чи рокбеса, чи якоїсь іншої невеличкої риби. Проте факт, що лямпрі масово нищить рибу. Побоююся, що мій

син, коли виросте, не матиме спромоги рибальчити так, як це робить тепер його батько. Лямпрі знищить усю рибу в канадійських водах, побачите.

Таке передбачення не надто потішливе для рибалок. На хвилину вселяється між нами прикра мовчанка. Тоді пан Бабинич, що весь час зосереджено слухав, зорячи перед собою гайвей, забрав голос.

— А от я торік мав, сказати б, курйозну пригоду. Вибравсь я на судаки аж на Трентон Рівер. Вода там місцями швидка, береги річки кам'янисті. Розтаборився я поблизу кручі, де течія бурхливо гналася повз берег із мереживом округлих каменів. Там уже стовбичив над водою якийсь поважний пан. Вудку закинув він на ґрунт, вудлице з дорогим французьким спінінг ріл лежало на березі. Я з незнайомцем привітався і довідався від нього, що риба не клювала принаду. Це його до речі нудило; видно, що з нього не був правдивий рибалка.

— Гарний маєте спінінг ріл, пане — обзиваюся, бо та ролька справді мене захопила. Знаєте ж самі, чим є добрий рибальський виряд для нашого брата.

— А гарний, — посміхається незнайомец. — Ця ось ролька коштує рівно п'ятдесят долярів, а це вудлице вісімнадцять, а ця ось скринька з причандалами теж п'ятдесят долярів.

Я, правду кажучи, і сам знав вартість цих добрих рибальських речей. Вже ось від довшого часу мрію це собі купити. Бо то всі ми знаємо, як то приємно такою вудкою шпурнути жилку п'ятдесят ярдів, а то й більше. А незнайомец ще раз посміхнувся й докинув.

— Спеціально ходив я до Ітона і розвідав, скільки коштує все це, — далі мило посміхався. Я відчув, що цей поважний джентелмен просто прагне, щоб я ще більше йому ставив питань і він тоді радо відкриє переді мною таємницю.

— Хіба ж ви особисто не купували?

— Ні, пане, це помисл моєї Катлін, це вона придумала таку несподіванку для мене. Минулої середи ми вдвоє відсвяткували день моїх уродин. Це, шановний пане, уродиновий подарунок від моєї Катлін. Вона завжди потрапить щось приємне для мене вигадати. Коли врахувати, що вона це купила за власні гроші, які, обмежуючи наш домашній бюджет, заощадила, тоді цей подарунок має для мене потрібну вартість.

— Чи довго ви вже тут? — питаю.

— З годину, пане.

— І досі вам навіть не клювала риба?

— Ні, не клювала.

Я тоді зайняв місце трохи подалік і закинув вудку в вируючу воду. Незнайомця я час до часу бачив, як він порпався коло своєї вудки: раз витягав із води жилку, поправляв на гачку хробака і знов кидав її, що, либонь, справляло йому особливу приємність. Потім подався до авта, що було запарковане з пару ярдів від річки; коли ж вернувся з сіткою, раптовно ахнув. Я помітив, що вудки його вже не було на березі. Риба знала, коли зробити капость людині, яка тишилася мов дитина з уродинового подарунку. Був це напевно великий судак, коли так швидко потягнув трохи тяжкувату вудку в глибіню.

Незнайомиць цілком розгубився і розпачливо поглядав у воду. Я думав, що полізе в рухому неспокійну кручу, але вона його відстрашувала своєю бурхливістю. Тоді спішно подався до поблизького чагарника і вернувся з довгою ломакою. Прив'язав цю ломаку до сітки і почав із берега порпати прибережну воду, надіючись зачепити сіткою вудку. Але я почув знов його розпачливий голос. У руках мав тільки ломаку, вода поглинула йому і сітку.

— Зрадлива ця річка, пане! — крикнув до мене і подався з похиленою головою до авта. По

хвилині я почув гаркіт мотору, потім гудіння віддалилося й замовкло за поблизьким ліском. Мені було невимовно шкода незнайомця. Що ж він бідний скаже своїй Катлін?

Я ще з годину сидів над своєю вудкою, чекаючи на сіпання риби. Та риба ніби заклята, не торкала принади. Тоді я зайняв місце незнайомця. Якщо риба потягла його вудку, може й на мою вчепиться. Уважно поглядаю на натягнену жилку і надіюся, що ось-ось вудлище гойднеться і тоді буде мені веселіше, тоді буде рух і приємна гарячковість. Та вудлище моє ніби задубіло, жилка тільки двигтить від прудкої течії. Дивлюся на годинник; уже три години минуло, коли незнайомиць вирушив звідси. Вже, либонь, у Торонті і трагічним тоном розповідає про нещасливу пригоду своїй Катлін. Я просто уявою й бачу, як він розводить руки і схвильовано виправдується перед нею. Ця думка так мене захопила, що я на хвилину відвів свій погляд від вудки. Саме в цей мент щось зашаруділо на камені і я ще встиг побачити, як моє вудлище швидко сповзло з берега і поринуло у воду. Ну от і мені пригодонька, думаю. Щоправда вудка моя не з дорогих, та якому ж рибалці не шкода власної вудки? Гірше те, що не мав я запасової. Хоч вертайся до Торонта. Злобно поглядаю на річку і не знаю, що мені почати. Ломакою незнайомця провірюю глибину біля берега. Похилість необривиста, ґрунт порепаний камінням, бо кінець ломаки доторкається до кам'янистої твердості. І чомусь пригадав я свої шкільні роки на Закарпатті. Вся шкільна братія моєї класи наприкінці шкільного року часто ходила до Тиси купатися. А там вода, знаєте, теж звична козувати; з булькотом та шумом женеться теж між кам'янистими берегами. Всі тоді казали, що з мене найкращий плавець.

Тож обстежую швидкість води, похилість берега і квапливо починаю роздягатись. Якщо те-

чія виштовхне мене з рівноваги, тоді кинуся вплав з нею і он на віддаленому коліні, на тиховодді з лагідним берегом видряпаюся на земну твердь. По хвилині лізу в воду підпираючись ломакою, стопи мої ковзаються по кам'яних опуклостях, вода з великою силою тисне на мої ноги, та я далі й далі заглиблююся. Вже вода сягла мені пояса. І раптом права моя стопа покковзнулася на якомусь камені і я увігнався п'ятами в якусь наче шілину. І тут пальцями намуляв сітку незнайомця. Борикаючись з течією, я крок за кроком посуваюся до берега тягнувши правою ногою сітку. Нарешті вдалося мені нахилитись і вхопити сітку рукою. Тепер уже без труднощів прямую до берега тягнувши її за собою. Та в руці відчуваю, що за сіткою ще щось смичеться. Уявіть собі, це була вудка незнайомця! Гачок, звичайно, був уже без хробака, риби вдалося борсаючись зірватися, тільки на гострому шпильчику гачка залишилася срібна лущинка. Це був без сумніву великий судак. Мав більше щастя, ніж людина з подарунком від своєї жінки.

Підкріплений успіхом, я щераз поліз у воду з надією відшукати й мою вудку. Та цього разу мені не пощастило — вода перемогла, звалила мене боком і я десь чверть милі плив пінливою рухомою масою. Коли видістався на тиховодді на берег, утретє вже не наважився лізти у воду. Так то примхливість випадку дала мені до рук чужий уродиновий подарунок і я ним пробував щастя, зі свистом шпурляючи жилку подалік від берега. Вудлища вже не клав на березі, тримав його в руці терпеливо чекаючи на дотик до принади риб'ячого писка. І нарешті щось лагідно сіпнуло; я нашорошено чекаю зі стриманим віддихом. Щераз сіпнуло сильніше, протяжно, і я тоді підсік вудлищем. Щось у глибині рвонулось, а вудлище відразу ж зігнулося в дугу. Повільно скручую рольку і виснажую загадкового велет-

ня. Ярд за ярдом ближче і ближче до берега і раптом метушливий тягар десь між камінням застряг. Тягну запопадливо жилку, ось-ось мені пірветься, але гачок, видимо, з рибою зачепився за залом каменя. На мить попускаю жилку і раптом риба знов проявила себе і розпачливо кинулася до середини річки. Я тоді знов скручую рольку і на велике диво чую в руках, що щось мертво тягнеться до берега; борсання риби вже припинилось. І подумайте тільки, на берег витягнув я свою вудку. Це була справді курйозна подія: замість ловити рибу, ловив я того дня вудки. Аж до вечора сидів я на тому місці надіючись упіймати загадкового пустуна, та де там, риба вже більше не квапилася клювати принаду.

— І ви цю "уродину" вудку ще маєте? — обзивається пан Бубала.

— Маю, але не ловлю нею. Чомусь вона постійно мені нагадує незнайомця та його предобру Катлін. Шукав я його по всьому Торонті, двічі оголошувався в часописі "Телеграм". Але незнайомиць чому не з'явився по своє добро. Так вона й лежить у мене ніби музеальна вартість.

— Так, життя рибалок часто переплітається несамовитими пригодами, — докидую й від себе.

А наше авто якраз скрутило на польову дорогу, що вела просто до Стирджен Лейк. Коли ми в'їхали на горбок, широка та лискуча гладінь війнула на нас холодною вогкістю.

ПОКИНУТА ОСЕЛЯ

Містер Ключ, керівник відділу міністерства лісів та ґрунтів у Брентон був здивований, коли одного разу зголосився до б'юра кремезний мужчина в справі, яку відділ уважав за замкнену щонайменше на кілька років. Містер Ключ уважно поглянув із-за б'юрка на загоріле обличчя гостя і ввічливо поспитав, щоб ще раз упевнитись:

— То ви хочете купити ґрунта, що під скелями?

— Коли не помиляюся, горбок під скелями з колонами яблунь та груш, — уточнив прибулець, що хвилину тому назвав себе Петром Чижем.

— Пане, — по надумі сказав містер Ключ, — ми радо продамо вам цей сад, що вже давно втратив свого власника. Та міністерство лісів і ґрунтів, дбаючи за канадійських громадян, почувається до обов'язку перш за все робити їм добро. Це значить, милий пане, робити такі транзакції, з яких мав би користь наш громадянин.

— Я вже трохи розвідав про ґрунта, що мене цікавлять, — натякнув пан Чиж.

— То й добре, — уважно поглянув крізь окуляри на гостя містер Ключ.

— Якщо не помиляюся, це колишня посілість містера Фултона, що помер десять років тому в брентонському шпиталі. Перед смертю, здається, не встиг написати тестаменту і тому його власність силою закону стала державною.

— Обізнаність ваша правдива, пане Чиж, — притакнув головою урядовець. — Та це ще не все. Містер Фултон помер від укушення гадюки,

яку тут прибульці з України називають тарахкавцем. До речі, по смерті містера Фултона місцеві люди прозвали його колишню посілість Снейк Гіллом.

— Знаю, знаю, — кивнув головою пан Чиж.

— А це ще не все, — вів урядовець. — Земля, яку ви хочете купити — крайнє небезпечна.

— Тарахкавці?

— Так, пане, тарахкавці, тисячі тарахкавців! Затямте це собі. Десять років тому прийшли вони з гір, полюбили це місце, задовилися і, либонь, не знайдеться сила, щоб могла їх знищити. Тутешні люди обходять Снейк Гілл цілими мілями.

— Містере Ключ, я з тарахкавцями вмію воювати, я їх не боюся. Тільки не дорожиться і продайте цей горбок під скелями.

— Ваша воля. Ми вам продамо його по нормальній ціні: п'ятдесят центів за акр. Колишня посілість містера Фултона має сто вісімдесят акрів. Коштуватиме вас дев'яносто доларів. Якщо не маєте готівки, можемо розкласти на рати, долучуючи до цього, звичайно, п'ять відсотків.

— Чек можу передати вам навіть зараз, — утішився пан Чиж.

— Мене дивує ваша наполегливість, — покрутив головою містер Ключ. — Я наперед знаю, що користи не матимете із Снейк Гілл. Місяць тому наш урядовець вибрався туди автом. Розповідав потім, що тарахкавці прегустими клубками лисніли на сонці, ніби мушлі на пісковому березі моря.

— А так, містере Ключ, вони як і інші гадюки люблять вигріватися на сонці. Вдень сплять, зате вночі вирушають на полювання. Чи не пригадуєте, пане, як було на Снейк Гілл десять років тому? Чи були куріпки, щурі, ховрашки?

— Я тут новик, хоч брентонці розповідають, що були навіть і фазани, але тепер уже нема.

Колись мисливці полювали під скелями на зайців, навіть траплялися кози й серни. Тепер ні сліду по них.

Пан Чиж посміхнувся.

— О, я їх знаю, містере Ключ, я з ними, тарахкавцями тобто, не раз воював, там за гірським ланцюгом; там моя фарма. Це мої добрі знайомі, я їх не боюся.

Містер Ключ вигідно розсівся у фотелі, закладаючи ногу на ногу; закупив цигарку і крізь окуляри з цікавістю поглянув на пана Чижа. Перед його очима вже не сидів звичайний покупець нікому непотрібного Снейк Гіллу; сиділа перед ним загадкова людина, досвідчений мисливець, що знає багато таємниць з гірських кряжів, із глибоких долин Бритійської Колумбії. Будучи сам мисливцем, до речі, тільки аматором, він прагнув довідатися багато чого від людини, що мужньо ставить чоло небезпекам в лісах за гірським ланцюгом.

— А як вам напевно відомо, пане, тарахкавця називають ще й джентельменом, — почав пан Чиж. — Це не така собі хамувата гадюка. Наблизитесь отак до неї, а вона: тррах, тррах... Мовляв, увага, готуйсь, будемо битися. Не те, що інші, тихцем, по хижацькому накидаються на противника. Не завжди, однак, тарахкавець буває джентельменом, особливо коли голодний. Тоді його кружальця на хвості, що спроможні тарахкати, мовчать, а він як і інші гадюки тишком-нишком нападає на противника. Знаю я їх, пане. Має він теж і вражливості на своєму тілі.

— Які? — оживився містер Ключ.

— Людина, наприклад, вразлива на голову — гепнути чимсь твердим по тім'ї і кінець. А він, тарахкавець тобто, слабості має в хвості, чи пак у кружальцях. Ломакою лише солідно потягнути по отих кружальцях, і гадюка в судорогах скрутиться.

— Про це ми всі тут знаємо — завважив містер Ключ. — Тільки ж, коли він атакує, кружальця старанно ховас перед противником.

— Це правда. І тому не треба спішитись досягти його хвоста. Найпевніше — перебити лосакою йому хребет. Узагалі з гадюками треба бути дуже обережним.

— Люди кажуть, що колись вони тут не подибувались, — сказав містер Ключ. — А тепер з кожним роком наближаються навіть до Брентон.

— Імовірно, що десять років тому прийшли вони на Снейк Гілл слідами куріпок, ховрашок, а може й інших чотириногих. Кожний хижак має свою, що так скажу, методу полювання. Взяти б, здавалося, найдурнішу ворону. Оте крикливе незугарне сотворіння, а на ховрашок дуже вигадливо потрапить полювати. Збирється їх двоє, тобто: одна загатить собою вхід до нори, а друга галасливо наганяє ховрашку. Бідна тваринка, звичайно, втікає від крикухи до нори, а там уже чекає на неї гострий дзюб другої чорнухи. Цілиться, чортяка, дзюбом в лоб, межі очі. Що ж до тарахкавця, то має він аж кілька отих метод: інакше полює на ховрашку, переважно вночі, інакше на козу, чи навіть на оленя, а інакше на куріпку. Куріпка, це дуренька істотка, подібно як і домашня курка. Із сутінком уже сліпне і вмощується в траві на нічліг. А тарахкавець нечутно підкрадається, одним ударом їдовитих зубів убиває куріпку і вже має поживу. Коли дуже голоден, розриває і жере м'ясо, коли ж менше голоден, висмоктує тільки кров. Узагалі гадюки переважно люблять смоктати кров.

— Я чув, що й на старих оленів накидаються, — спочутливо озвався містер Ключ.

— Старий олень, пане, не дасться, — заперечив пан Чиж. — Пригадую, десть три роки тому

я із своїм старшим братом Андрієм вибрався на полювання, на оленя. Ми зачалися в лісі, на краю невеличкої галявини. Саме вже сходило сонце, коли виринув із лісу великий росохато-рогий самець. Втягнув ніздрями повітря, ніби нюшив якусь небезпеку. Брат Андрій уже поклав пальця на язичок, але чомусь ще на хвилинку стримався, бо олень повільною ходою наближався до випнутого з трави подовгастого каменя, що був ближче до нашої засідки. Коло каменя він зупинився пружачи гордо шию. Аж раптом із-за каменя луковатою лінією стрибнув у повітря величезний тарахкавець. Він, звичайно, хотів плигнути на спину і вжалити самця. Бо ці паскуди, пане, вміють прудко стрибати і кусати жертву в делікатні місця. Та стрибок був невдалий. Тільки черкнув хвостом оленячу шию і впав побіч у траву. От тоді й почався прецікавий бій. Це було, пане, видовище! Рогаль відразу ж накинувся на свого ворога; взяв його під ноги; з неймовірною швидкістю тупав по ньому ратицями, колов, шматував, роздирав. Потім переможно задер голову, втягнув повітря ніздрями, ніби вітрячи нашу засідку.

— А ви? — допитливо поглянув на гостя містер Ключ.

— Ми в нього не стріляли, ми не могли його застрілити. Пригадую, я тільки свиснув і рогаль блискавкою зник у лісі. Потім ми заглянули до місця бою; з тарахкавця, пане, залишилися тільки безформні криваві шматки м'яса. Це був бій, пане.

— І добре ви зробили, що не застрілили. Переможець заслужив на це. — Він на мить зупинився поглядом на загорілому обличчі співрозмовника. — Але, на милість Божу, що ж ви думаєте робити із Снейк Гіллом?

— Ще не знаю, пане, ще я мушу нарадитися зі своїми братами. В мене їх аж три. Ми щось

гуртом, без сумніву, придумаємо. Тож я вам, пане, виставлю чека за посвідкою, а ви вже передасте справу купна до нотаря. Десь за тиждень я прибуду на Снейк Гілл господарити.

— Цікаво, дуже цікаво, — крутнув головою містер Ключ. Він раптом нашорошився, втягнув носом повітря і ніби опарений кинувся зачиняти вікно.

— Скунка, пане Чиж, препаскудна скунка, — подразнено знов умостився в фотель. — Загніздилася під підлогою реквізичійного магазину.

— Знала де вибрати місце! — посміхнувся Чиж. — Іноді ваші урядовці надуживають закон. Торік мені безправно зреквірували дві вудки. Я ловив згідно з законом на одну вудку, друга лежала на березі. Вони забрали обі твердячи, що друга вудка мусить лежати від води п'ятдесят фітів. Я переглянув брошуру про ловлю риби, так званий фішинг регулейшен і ніде не знайшов такого твердження.

— Є таке місце в актах закону про риболовлю, — сказав містер Ключ.

— Тоді чому ж не подано цього варіанту в брошурі про риболовлю?

— Це неважне, громадянин мусить знати закон.

— Кожен громадянин має бути правником. чи що? — підвищив тон пан Чиж. — Ні, містере Ключ, для мене це неясність, так не може бути.

— Заплатили кару?

— Сімнадцять з половиною долярів.

— Чому ж не судились?

— Адвокат мене коштував би тричі дорожче. Заплатив для святого спокою.

Настала прикра мовчанка. Нарешті пан Чиж знов обізвався.

— І багато маєте зареквірованого добра?

— Двадцять три фузії, п'ятдесят вудок. Та скунка... — Не докінчив. Потім знов: — Отак

тільки наблизився до дверей магазину, відразу ж пускає "душок". Ми вже подалік від стіни підкинули гнилого м'яса і чатували. Вона вилізла з нори і дріботить до принади. Тоді я пустив на неї свого ямника Стенлі. Пес накинувся на це паскудство, хотів ухопити зубами за спину, але скунка бризнула з-під хвоста в собачу морду своїм "добром"; пес заскавулів і метнувся відразу ж до ставка, що в городі. Три дні не вилазив з води, а на четвертий сказився. Треба було застрілити бідного Стенлі.

— Горпину на неї! — трохи злобно сказав Чиж.

— Горпину? — невдало повторив містер Ключ.

— Горпину, сову вирячку, пане. Чекайте, чекайте, як вона по-англійському називається? Забув! Завжди, коли треба щось путнє пригадати, вилетить з голови. Горпину, тільки на скунку Горпину, пане. Для цієї крилатої дами скунка те саме, що для нас вудженина лосося. У мене на фермі, там, за скелями, вона царить на крислатому дубі посеред поля. Очистила від скунок не то що мою ферму, але й цілу околицю. Отак зашугає крилами, вирячить сліпаки і на скунку; та самопевнено в неї "душком", але Горпині такий запах подобається. Тільки радісно закричить, вжене свої кігті в боки вонючого сотворіння і потім смиче його до свого гнізда. А коли має совенят на дубі, то тоді треба частенько в домі щільно замикати вікна — від дуба бо вітер хвилями жене нестерпний сморід. Але для фермерів це ніяка прикрість. Сморід швидко зникає а з ним і скунка. Горпина, це великий друг нашого брата. Коли нема совенят у гнізді, скунок вона жере там, де їх упіймає. Але тут вона не загніздиться, тут містечко, тут дома, електрика, багато людей. Наставте десь подалік, у городі пастку з гнилим м'ясом, може впіймається. А тоді в газмасці десь її закопаєте. Ну, так мені пора в дорогу. Ось вам чек, містере Ключ.

Урядовець перебрав чек і виставив покупцеві Снейк Гіллу посвідку. Вони дружньо потиснули собі руки.

— Цікаво, цікаво, з нетерпінням чекатимемо на вас, пане Чиж, — кинув услід відходячому урядовець.

**

Одного душежного липневого ранку появились на головній вулиці Брентону три вантажні авта з загостреними семифітовими дерев'яними кілками та об'ємистими звоями густої дротяної сітки. Авта минули відділ міністерства лісів і ґрунтів і скрутили на бічну вулицю, яка вела за місто в напрямі синіючих скель, Містер Клюс із зростаючою цікавістю вирушив за ними своїм буюком, щоб здалека приглядатися "безглуздю", як він упевняв себе, чотирьом братам, що затіяли цілком безнадійне діло. Відразу ж за містом розкинулись прерії з густою буйною травою. Авто містера Клюса рухалося коліями вантажників нових власників Снейк Гілл. Чим далі, тим прикріша була дорога. Під колеса буюка клалися гострі камені, подибувалися й прикрі западини. Нарешті вантажники братів минули рівнину і схилом узгір'я почали спинатися на Снейк Гілл. Посілість нових господарів була позначена тендітною кривою лінією кущиків, дерев'яних спорохнявілих стовпчиків — залишки колишньої жердяної загорожі містера Фултона. Вантажники зупинилися за останками воріт: розваленими звітрілими дошками, покрученими поперечками і двома дубовими паликами, що ще стояли і до яких колись були прикріплені ворота. Відразу ж за брамою, пару ярдів від авт, у гущі дикого винограду мізерніла дерев'яна хатина без вікон, без дверей, без димаря, а за хатиною стояв курятник, похилений від сильних вітрів, що тут бушують переважно ранньою весною.

Брати Чижі висадовилися з вантажників. Мі-

стер Ключ крізь далековид помітив, що всі вони були в довгих гумових чоботях, які сягали їм аж до бедер. "Невелика приємність працювати в таких чоботях під час спеки", подумав про себе містер Ключ. Два з них, либонь, молодших від Петра, мали в руках шаблі, а Петро зі старшим своїм братом Андрієм швидко почали скидати з п'латформи першого вантажника матеріал. Містер Ключ і не зглянувся, як уже був устромлений у землю кілок, за ним другий, третій, четвертий. Між кілками, по кривій лінії, брат Андрій проскороджував клинуватою лопатою рівець. Потім брати впускали в нього спідній рубець сітки, натягали її і прибивали цвяхами до кілків. Потім викопану землю втоптували обабіч загорожі, щоб сподом не могла пролізти гадюка. Сітчана загорожа виростала на очах містера Ключа. Проте льорнетка його спеціально прицілювалася в молодших братів, що пильно зорили довкола траву з шаблями напоготові. Містер Ключ не міг вийти з дива, чому ще досі тарахкавці не заатакували заколотників їхнього царства.

— Починається! — раптом скрикнув він у авті, тримаючи в шкелці далековиду наймолодшого брата, що звався Орестом. Юнак з напруженням поглядав перед себе зі зведеною рукою, в якій поблискувала на сонці шабля. Не інакше, як тарахкавець дав уже сигнал. "Тепер буде бій," подумав містер Ключ. Ще мить і він скрикнув. Великий тарахкавець звівся, наміряючись стрибнути, але шабля свиснула в повітрі і голова гадюки боком заточилася в траву. Другий брат, якому на ім'я Олесь, замашисто рубонув по траві і це було знаком, що розполовинив лезом шаблі ще одного тарахкавця. Старші ж брати преспокійно встромлювали в землю кілки і натягали на них сітку. Містер Ключ обсервуючи крізь льорнетку з авта чинність братів, впев-

нено дійшов до висновку, що па Снейк Гілл стратегія шабель поєдналася з працею людських рук. Так як під час війни: вояки б'ються на фронті, щоб у запіллі людські руки могли в спокої виконувати щоденну працю. А загорожа посувалася далі й далі в напрямі виступів скель. Містер Ключ тепер навіть крізь льорнетку не міг докладно бачити подробиць устромлювання кілочків та помахів шабель. Під вечір, коли вже сонце геть скотилося до підніжжя небосхилу, брати спорожнілим від матеріялу вантажником вернулися до міста на нічліг. Вони заквартирувалися в готелі їхнього ж земляка, Андрусишина. Увечорі він прислужовував братам у своєму ресторанчику, що кілька хвилин сідав коло них, ахкав, дивувався, трусився усім своїм тілом, коли наймолодший Орест розповідав про свої сьогоднішні пригоди.

— А най то дідько пірве! — скрикував пузатенький власник готелю. — Отак шаблемою сте рубали? А як би тото вас вкусило, що тоді? Же теж та Канада має тільки тої погані. А он і рибалки нарікають: черепах тутки теж до біса. Отак закине вудочку, а поплавок тобі шусь у воду, рибалка тягне, бо думає, що вчепилася риба, а то маєш тобі — черепаха, ніби барильце з капустою тяготить у глибині. Нема то як у рідному краю — води були чисті, хіба тільки нешкідлива п'явка причепилася до твоєї ноги.

Потім прийшов містер Ключ. Ще в порозі посміхнувся і ввічливо накинув братам своє товариство.

— Подобається мені ваша відвага, — щиро сказав він. — Я аж пів дня втратив, щоб здалека подивляти вас. Та все ж ця затія для мене — загадка. Не розумію і нічого не можу передбачити. Ви, дорогі юнаки, — звернувся він до наймолодших, — потрапите рубати шаблями, та що ж з того? І так усіх гадюк не перерубаєте. А ви, — це до Петра й Андрія, — поставите

загорожу і на цьому крапка. Скажіть, хто наважиться навіть за загорожею зривати яблука, коли під яблунями буде безліч зміїного паскудства? До того ж, поскільки вільно мені припускати, ви вже куди більше витратили гроша на матеріал, як коштує цей нещасний Снейк Гілл. Можливо, що пізною осінню підпалите суху траву, але знищити тоді і яблуні, і огорожу.

Брати мовчки переглянулися. Тоді Петро сказав:

— Спершу ми поставимо загорожу, а потім обміркуємо що далі робити. Щось, без сумніву, придумаємо. Підпалювати восени траву, як то ви натякаєте, не будемо.

— Ну і шаблями гадюк теж не знищите.

— Либонь не знищимо, — погодився Андрій.

— То що ж буде?

— Щось зробимо, — впевнено сказав Петро.

— О, ми щось придумаємо, та спершу ми в чвірку порадимося, виробимо плян і потім будемо здійснювати той плян. Імовірно, що роздобудемо в аптеці добрий трійливий порошок.

— І затруїте землю, і знищите овочі на деревах. Ні, панове, я вам ніколи не радив би таке робити. Навіть коли б овочі і не затруїлись, відборця на них не знайдете.

— Ми маємо на трахкавців лік! — знечев'я озвався Олесь. Він підморгнув до старшого брата Петра і відразу ж замовк, коли загледів у його очах пересторогу.

— Що ж то за лік? — круто повернувся до юнака містер Ключ.

— Вибачте, я тільки зажартував, — похопився.

— Ми ще й самі не знаємо, як упораємося з гаддям. Та коли ми щось робимо, завжди гуртом порадимося, а брат Петро у спірних справах має рішальне слово.

По трьох днях брати скінчили працю — всю свою посілість обтягнули сітчаною загорожею

заввишки шести фітів. Там, де колись були жердяні ворота містера Фултона, поставили дротяні з міцними залізними поперечками. Саме, коли праця добігала до кінця, подув з півночі сильний вітер. Брати цього тільки й бажали. Негайно підпалили непридатну на житло хату й курятник. Вітер відразу ж покотив хмару чорного диму на південь, не загрожуючи деревам, що тягнулися рівними колонами в північному напрямі, до виступів скель. Коли вогонь стрибнув крізь отвори вікон до середини хати і з тріскотом обхопив підлогу та стіни, через поріг вивалених дверей почали великою масою виповзати на двір тарахкавці. Положливо брязкаючи кружальцями, вони швидко втікали від вогню і зникали в буйній траві під яблунями. З двох вікон, що ще не були охоплені полум'ям, теж стрибали вони в гущу трави, вигибаючись своїми тілами в повітрі. Брати приглядалися цьому "ісходові" нечести з якимсь занепокоєнням. Не уявляли бо собі, щоб аж стільки було тут гаддя. Нарешті, коли дах гримнув між стінами, випорскуючи безліччю іскор, вантажники загарчали моторами. Повільно вони почали з'їздити схилом узгір'я на прерію, потім, коли продісталися на кращу дорогу, прискорили швидкість; минули Брентон і простою шосею погналися до вузького кеньйону, що творив наче жолобину між височенними стінами скель. Там, за скелями, між лісом, над гірською річкою була їхня величезна фарма. Залишили вони в Брентон славу погромників небезпечних гадюк; містер Ключ побивався в здогадах і переконував своїх знайомих, що ці випадкові чужинці напевно щось доконають.

— Якщо не вирубають шаблями тарахкавців, — піднесено говорив він у б'юрі, — то напевно знають якісь заклинання і тоді заженуть їх до брезентових міхів, і вкинуть десь у воду, ніби ринштокові відпадки.

У першій половині місяця серпня появились знов вантажники братів Чижів. В'їхали вони до Брентон фанфарно, з несамовитим вереском підготованих свиней. Платформи авт були обтяжені залізними шпалерами; за ними розпачливо квікали, рохкали, пищали клаповухі білі сотворіння з кучими рилами. Містер Ключ почув цей фанфарний галас ще в б'юрі і тому заздалегідь чекав на братів під будинком відділу міністерства лісів і ґрунтів. Ось уже перший вантажник зрівнявся з будинком відділу; за кермом сидів Петро. Містер Ключ жваво помахав йому рукою:

— На Зевса, цілу свинячу армію везуть! — крикнув він Бог зна до кого, бо вантажники вже скрутили на бічну вулицю. — Що ж вони з цим свинячим військом думають робити?

Почекавши хвилину, він потім як і попереднього разу погнався за братами своїм б'юїком. Коли в'їхав на прерію, помітив, що за ним сунула валка авт із людьми, лакомими на сенсацію. Заповідалась бо несамовита сцена, ніде, либонь, не бачена і не чувана. А брати крізь браму в'їхали вже на свою посілість. Авта запаркували коло згарища Фултонової хатини, браму за собою замкнули. Були вони як і першого разу в гумових чоботях. Цікаві брентонці здалеку помітили крізь льорнетки, що брати підставляють до авт широкі площадки з дощок, із поперечками. Це либонь тому, щоб свиням було легше сходити з авт. Як тільки площадки скісно причепилися до платформ позаду авт, брати почали відчиняти задні шпалери. Для свиней, таким чином, зроблено прохід. Тоді почали галайкати, вимахувати ломаками; свині кинулися вниз. Деякі барильцями покотилися по площадках і з квичанням падали в траву. Потім зривалися і розсипною кидалися між стовбурами і розбігалися вростіч. Якийсь підсвинок рохкаючи й нюшаючи, перший

наткнувся на небезпеку під крилатою яблунею. Довгий тарахкавець звів свою голову, забряжчав хвостом і грізно лагодився до стрибка. Підсвинок роздув ніздрі, квікнув і хотів кинутися вбік, але вже довге гадюче телесо звелось і стрибнуло щукою, ковзнулося по спині і ядовиті зуби ввігнались у свинячий карк. Підсвинок пронизливо почав пищати і кинувся плигом перед себе. Проте, гадюча їдь не пошкодила йому, нешкідливо застрягла вона в грубій верстві сала. Тоді довготелесий напасник, що вже був у траві, стрибнув просто до рила підсвинка. Вишкірився і хотів вчепитися зубами за м'ясисті свинячі ніздрі. І це була остання його хвилина. Підсвинок квапливо вхопив за гадючу голову і протягом чверть секунди відгриз її. Довге тілесо в судорогах клубочилося на траві. Тоді переможець, закоштувавши голови напасника, похапцем почав шматувати зубами його тіло. Радісно рохкав і жер трясучи клинуватою головою. Інші свині більш менш так само зводили бої зі своїми ворогами. Розбрелися вони по цілому Снейк Гілл, квікання і пищання чутні були в усіх закутках між колонами овочевих стовбурів. Містер Ключ виловлював льорнеткою видніші місця Снейк Гіллу надіячись побачити мертвого кабанчика. Та де там! Гадюча їдь цілком була нешкідлива для гурту підготованих свиней. Він крикнув до сусіднього авта, з якого якийсь чоловік із жінкою зорили крізь льорнетки свинячий наступ на тарахкавців.

— Вони будуть мільйонерами! Сто вісімдесят акрів саду! Клянусь своїм міністерством, що за пару років тут постане фабрика консервування овочів під маркою: Брадерс Чіжс, Лімітед.

— Ах, це цікавіше, ніж у кіні! — захоплено покрикувала худюща лейді в сусідньому авті.

— Щоб свині могли робити такі подвиги, того я вже ніяк не міг сподіватися! — кричав уже до другого авта містер Ключ.

Тимчасом брентонці помітили, що брати вже повкидали площадки на вантажники. Відчинили ворота, мотори загули. Коли вже були на схилі узгір'я, замкнули ворота і спрямувались на прерію.

— Гратулюю, гратулюю! — в захопленні кричав містер Клюс до Петра. — Ви зробили добрий бізнес, ви будете мільйонерами!

Вантажник зупинився, з віконця вихилилася голова Петра.

— Не цілком, пане, свиней ніхто нам не купить. Стільки свиней, уявіть собі!

— Не журіться, уряд закупить на експорт, не журіться! — зичливо потішав містер Клюс.

Під Брентоном іще всі вони стримали мотори, вилізли з авт і поглянули на Снейк Гілл.

— До чотирьох днів наша посілість буде очищена, — сказав Андрій.

— А за рік, за два фабрика, що? — витягнувши містер Клюс.

— Це ще не знати, на фабрику треба ще почекати, ще ми все обміркуємо, ще виробимо план і будемо здійснювати цей план, — поважно сказав Петро прощаючись помахом руки з містером Клюсом.

НЕВДАЛЕ ПРИЙНЯТТЯ

Одного літнього ранку, за звичкою, мій друг Савчин під'їхав своїм автом під мою хату майже нечутно. Це тому, щоб не збудити гудінням мотору тих, що не думаючи про рибу, розкошуються сном. Я, звичайно, вже мав усе приготоване до дороги. Мої рибальські струменти були вже на ганку, а я дочекався авта сидючи на приступці перед хатою. Пакування цього рибальського добра до багажника зайняло нам не більше двох хвилин, і тоді авто рушило на Шерідан, щоб потім Дандесом побігти в напрямі Гай Парку.

— Сьогодні поїде новий колежка з нами, — заявив мій друг. — Людина це по шістдесятці, говорить тенорком і виглядає на колишнього військовика. Нещодавно приїхав десь з-під Судбури.

Наше авто потім скрутило на якусь вуличку коло Гай Парку і зупинилося під чупурним дімком на горбку, до якого вели бетонові сходи. Там уже, перед невеличкою терасою чекав на нас з вудками новий колежка. Мав на собі тужурку, був у гумових чоботях; обличчя худерляве, але очі живі з іскорками зацікавлення до всього, що бачили. Коли я йому приглянувся уважніше, пригадав, що останніми неділями бачив його в церкві під час Богослуження. Стояв він, як правило, на струнко зраджуючи цим свою військовість.

— Дозвольте, називаюся Іваном Побігушкою, — простягнув до мене руку. — Якщо ви любите

титувати знайомих, можете до мене звертатися або: пане інженере, або пане сотнику. Сотником я був в УНР-армії, а фах мій — інженер лісництва. Та, правду кажучи, я був би задоволений, коли б ви мене називали по-імені без ніяких звеличних додатків.

Рибалки, треба це знати, люди з відкритим серцем. Вони радо діляться з своїми рибальськими пригодами нерідко докидуючи до них чималенько буйної фантазії. Ще ми й не виїхали на чотириста гайвей, а вже знали, що пан Побігушка приїхав з Бігвуд, що поблизу Френч Рівер, неподалік від Ніпісінг Лейку, — мрії всіх торонтонських рибалок. Якраз там йому судилося перебувати аж п'ять років.

— Як я приїхав до Канади, то по трьохлітніх стараннях мені вдалося дістати працю за своїм фахом, — почав пан Побігушка. — Мене приділено до праці в окрузі Провіншюнел Форест, що над Джорджієн Бей. Я поселився з дружиною в невеличкій оселі Бігвуд і віддав себе до розпорядимости моему новому зверхникові з міністерства лісів та ґрунтів, містерові Бльосом. А від Бігвуд зовсім близько до Френч Рівер і не так то й далеко до Ніпісінг Лейку.

— Ніпісінг Лейк! — мрійно наголошую. — Оскільки мені відомо, там водяться навіть осетри. Якщо ви їх там ловили, то цікаво знати, на яку принаду вони квапляться.

— Ловив я осетрів, панове, ловив, — жваво підхопив новий колежка. — Це дуже пажерлива риба і вона кидається навіть на хробака, не кажучи вже про живці та солонину.

— Солонину? — здивовано вигукнув я з Савчином в один голос.

— А так, на солонину, мої панове. Осетр, чи пак по-англійському стирджен, переважно тримається глибоких вод і шукає собі поживу на дні. Писок має під сподом, подібно як акула. Хребет у нього ніби ланцюг горбовиння. На Ні-

пісінг Лейк я вловив, мої панове, осетра ваги сімдесят чотири фунти. Мало мені човна не перевернув. Ловив я їх і у Френч Рівер.

— Задалеко з Торонта,—зідхнув пан Савчин, збуджуючи в мені тугу до недосяжних привабливих вод.

— П'ять годин їзди автом, — трохи сумовито уточнив пан Побігушка. — А там, мої панове, для рибалки жити і не вмирати. Хто там ще не був, всякі вивершені уявлення будуть сірими в наяві того, що може зустріти рибалку на Ніпісінг Лейк та на Френч Рівер. Уявіть собі, отак кинете жилку з бляшкою і вже тягнете до човна щупака. Впіймаєте десь на траві жабу, закинете її з гачком у воду і вже смичете великого бляк беса. Шкода тільки, що я там не мав компаніюна. Мій зверхник, містер Бльосом, не цікавився риболовлю. Він волів промишляти з рушницею в лісі. Спеціально любив полювати на вовків. Нутро своєї хати обліпив вовчими шкірами. Порозвішував їх на стінах, застелив підлогу, а перед одвірками в сінцях поставив два випхані горбуни з вишкіреними пащеками. Незмірно тишився, коли ті, що його відвідували, наковтали-ся страху побачивши в сінях хижаків, що виглядали ніби живі.

— Це, пане Побейскі (так він вимовляв моє прізвище) сторожі мого спокою. Люблю я вовків більше як інших тварин, либонь, тому, що вони чудово потраплять зимою вити до місяця, коли в повні. Отак задеруть угору голови і виводять свої протяжні жалі, ніби скаржаться до свого тата. Моя любов, звичайно, інакше не може проявитися до них, як тільки крізь цівки фузії. Ну, а ви все на рибу, та на рибу. Не набридла вона вам?

— Моя жінка, містере Бльосом, уміє її приправляти. Знає аж сто рецепт. І пече, і робить на жидівський лад, і в жиле, і смажить якось з яйцями і без яєць, з борошном на маслі, і без бо-

рошна на оливi. вміє робити маринати і вудженину, чудеса творить з гіркою паприкою, і обкладає витвір свого вміння салаткою, свіжими чи соленими огірками, маринованими грибками і Бог зна ще чим. Ніби чародійка, потрапить наподібнити м'ясо щупака до телятини, беса до курячих ніжок, судака до полядвички оленя. А коли їй все це проїсться, тоді вдається до свинячих котлетів.

— А чи така, сказати б, гастрологія не побільшує вагу вашої дружиноньки?

— Ні, містере Бльосом. Комплекція її хударлява, така ж як і моя. Дяка Богові шлунки працюють нормально, помимо підтоптаного віку, перетворення речовин відбувається регулярно, так нас запевнив лікар у Судбури.

— На рибу я не ласун, пане Побейські, але от стирджена не відкинув би. Пригадую десь хтось мене гостював цією рибою. Зроблена була в жиле і мала кислуватий смак.

— Правду кажучи, мої панове, для мене це була цінна довідка, бо я вже довший час обмірковував і плянував, як би то гарно погостювати мого шефа. Був він до мене людяний, часто обдаровував вовчими шкірами, які я висилав знайомим до Торонта. Бо то, мої панове, нема кращого килимчика під ноги коло ліжка, від вовчої шкіри. Тож я в дусі постановив за всяку ціну ввіймати осетра. Мав я до розпорядимости урядову моторку, якою часто мандрував по Френч Рівер, нерідко загаявся і на Ніпісінг Лейк, не кажучи про різні водяні відноги, менші озерця та глибокі заточки. Отак гонячись по водах я останнього разу помітив водяну углибину, в околицях Ейгтін. Щось мені наче б підповіло, що там мусять бути осетри. Вибрався я туди рано вранці, ще перед сходом сонця.

Скрізь дико і пусто. Моторка пихтить і стрілою мчить водяною стрічкою, обабіч утікають кущі, високі незаймані трави, якісь виступи

скель, потім дрімучий ліс. Я тримаюся лівого берега, а сонце вже позолотило і береги і воду. Ось, як тільки я луком спрямував човна, щоб минути річкове коліно, на лагідному березі побачив муса завбільшки коня. Пив воду. Коли помітив моторку, звів росохаторогу голову, хвилину приглядався непрошеному заколотникові і миттю стрибнув у гущу лісу. Трохи далі сполошив я чотири серни, що теж пили воду. Неподалік від місця, куди я прямував, побачив на високому березі чорного ведмедя. Гуркіт мотору, видимо, роззловив його, бо звівся на задні лапи і клацав до мене білими зубами.

— Нічого не вдієш, бурмиле, водичка розділює нас, а хоч би ти і вмів плавати, не наздоженеш моєї моторки. І я подумав, як то добре, що людський розум вигадав таку корисну річ, як мотор до човна; стернуєш тільки на кормі і чуєшся цілком безпечний на воді. Подумайте тільки, що було б зі мною, коли б я хотів пробратися лісовими хащами пішки до Ейгтін; не цілком добре почувався б при зустрічі з он тим ведмедем, чи зубастим "улюбленцем" містера Бльосом. А так моторка несе мене в бажаному напрямі, а я собі зиркаю на береги й очима вишукую диких звірів. Ось із-за лісу виринула стрімка скеля, що високою стіною утвердилась над річкою. Погляд мій зупиняється на її чубку, а там стадце диких кіз. Стоять кози на голизні скелі і дивляться з височини на розлогу гладінь річки, що тут поширена на кілька миль. Я знаю, що за скелею вона звужиться, потім скрутить на північ, і тоді між низькими берегами буде заточка, до якої я поспішаю.

Ледве я минув скелю, як мій човен в'їхав між низовинні береги. Береги порослі шуварями, очеретом і лозовинням. Дикі качки табунцями плавають під цими шуварями і полохливо зрипають у гору зачувши гудіння мотору. Сила силенна тут і диких гусок. Гегають у болотяних

нетрищах, де напевно мають свої гнізда і виводять крилатих малят. А москіти, мої панове, сараною накиннулися на мене. Та на щастя мав я коло себе спорскувач. Спорскав ним свої руки, обличчя. Москіти тоді тільки роїлися над моєю головою не маючи приємности наблизитись до мого обличчя, чи до рук, бо запах олійку відстрашував їх. А ось ще один річковий закрут і я вже на місці. Вода на заточці тиха і глибока. Закидую в неї вудку з клубочком трьох хробаків і чекаю. Не минуло й пів хвилини, а вже вудлище почало сіпатись. Підсікаю ним і витягую здоровенного сакера. А згинь, пропади ти, думаю, чи варто було гнатися такий кусень дороги, щоб упіймати дурного сакера? Тоді чіпляю на гачок більшого міноса і кидаю його в глибінь. По пару хвилинах знов щось сіпнуло. Знов орудую вудлищем і витягаю з води десятифунтового так званого кет ченел, риба крайнє гідкої форми із смердючим м'ясом. Кидаю цю непотріб у воду і тоді нанизую на гачок шматок несоленого сала. З оповідань досвідчених рибалок півночі знаю, що щоб упіймати осетра, припада на дні мусить злегка рухатись. Тож залучую мотор і черепашою швидкістю посуваюся на середину заточки. Жилка за кормом тягнеться, а я уважно поглядаю на вудлище. І раптом воно зігнулося, я хапаю за держак. По борсанні відчуваю якусь невідому мені рибу. А може це осетр, думаю схвильовано. Відчувши на дні спротив жилки, риба навіжено метнулася далі на глибінь, ближче до річки. Вудлище моє цілком зігнулося; лівою ногою встигаю вилучити мотор, а правою рукою кидаю у воду котву, коли помічаю, що риба тягне за собою і човна. І тут, мої панове, розпочалася боротьба на смерть і життя. Жилка в мене міцна, на шістдесят фунтів ваги; при вмілому орудуванні нею, можна витягнути рибу і вісімдесяти фунтів. Вперся я ногами під поперечкою-лавкою в дно човна, і висна-

жую рибу. А вона то сповільнить жилку, то рвучко стрибнувши натягає її до крайности, згинаючи тим самим вудлице в дугу. Люто коло-точиться довкола човна і тоді він крутілкою повертається за рухами риби. Дві години, мої панове, тривала ця боротьба. Нарешті мені вдалося трохи підкрутити жилку на рольку; чую в руках, що пружність риби послабла. Тоді ще скручую рольку — риба важкою колодою підходить ближче і ближче до човна. І нарешті побачив я це чудовище. Був це осетр. Величина його майже перелякала мене. Сітка, що лежала між бортами, ніякою мірою не могла бути мені придатна. Ледве чи влізла б у неї голова осетра. Тоді що ж мені робити? Як я цю рибу витягну з води? Хіба треба стріляти з револьвера їй у голову. До речі, я мав при собі і револьвера і фузію, та чи личить рибалці стріляти в рибу, коли це заборонене навіть законом. Коли містер Бльосом побачив би цю мою здобич, що подумав би, заглядевши в голові углибину від кулі? Чого доброго міг би мене нагнати з посади. Ні, треба якимсь іншим способом перемогти впертого велетня. І коли вкрай виснажена риба слабко борсалася за бортом, я бабахнув по її голові веслом. Удар був ефектовний. Осетр відразу ж перевернувся горі черевом. Тоді хапаю його за зябри і з великою натугою втягаю між борти. Між бортами цілком добиваю рибу і тоді залучую мотор і спішно мчу додому. Ну, моя Килина матиме що подивляти, думаю собі.

**
*

— І як же ти витягнув його з води?, — не виходила з дива моя Килина. — То ж не риба, це лабанчик. А я його, Іване, покраю на великі кусні і виберу найкращий на обід. Я вже, милий мій, прикладу рук, щоб смакував містерові Бльосом. А диви який пузатий, напевно з ікрою.

— З цінною ікрою, — докидую.

— Попробую виготовити кав'яр, милий мій, — захопилася моя дружина і я не сумнівався, що вона це потрапить. Нагострив їй ножа, а сам подався шукати містера Бльосом. З дружиною я домовився, що обід має відбутися в четвертій половині. Спершу я хотів затаїти свій небувалий успіх перед містером Бльосом заради несподіванки, але потім змінив думку, бо, здавалося мені, тільки осетром міг його знайти до своєї хати. Застав я свого шефа в його хаті; чистив фузію і, видимо, лагодився вибратись у ліс. Я йому в захоплюючих словах переповів про свою вдалу поїздку; моє борикання з осетром захопило його і він погодився спільно зі мною з'їсти обід у моїй хаті. Тому, що до четвертої було ще зо дві години, ми ще проїхалися його авто на узлісся, де містився наш гербарій із засушеним листям різних дерев та лісових приземних рослин. Кожної осені висилали ми цілими паками до Торонта. Від гербарія поїхали ми ще в сосновий бір, що над притокою Френч Рівер, де зимою робітники роблять заготівлю будівельного дерева і весною дарабами сплавляють до Джорджієн Бей. Щойно пів до четвертої спрямувались ми до Бігвуд. Але вертаючись, містер Бльосом ще заглянув до своєї квартири і вернувся з пляшкою коняку Мартель. Обід подався напричуд гарно.

Моя дружина привітала гостя наче б схвилювана і завела до вітальні. Ми там розмостилися на фотелях і перекидалися різними фразами. Пригадую, зо два рази моя Килина мімікою обличчя давала мені знаки, щоб я відлучився від гостя і пішов до неї, щоб чогось довідатися. Але я це вважав за нетакт і весь час не відступив від містера Бльосом. Він ще поцікавився моєю підручною бібліотечкою з українськими книжками. Брав до рук книжки, розгортав сторінки і крутив головою. Нічого не розумів і дивувався, як можна читати такі книжки, в яких літери ви-

далися йому неймовірно недоступні і трудні до вивчення. Нарешті моя дружина покликала нас до їдальні. На круглому столі застеленому білим обрусом стояла велика таця... уявіть собі, мої панове — із свинячими котлетами. Мене відразу кинуло в гарячку. До чого ось здібні жінки! — думаю, які ось капості потраплять стругати! Приніс же осетра, захоглена ж була ним і диви, замість риби, свинятину на стіл! А вона поганою англійською мовою припрошує гостя, щоб споживав цю свинятину і щоб закусував квашеними огірками. А на столі були й мариновані гриби, і салатка, і картопля потовчена, взагалі все було, крім осетра. Містер Бльосом вдавав, що ніби все гаразд, що наче б його не обдурено. Помітивши в моїх очах бісики, а на обличчі гарячкову розгубленість, спішно наповнив чарки коняком і ми утрійку цокнулись і випили. Потім ще наповнив чарки, після яких і свинячі котлети нам смакували. Наш гість потім почав розповідати якісь анекдоти, з чого навіть моя дружина сміялася. Нарешті рибальський спорт він назвав дурницею, а рибу непотрібною для піднебіння людини, бо, мовляв, можна прекрасно насититися навіть свининою. Розкішним був тоді, кажу вам, мої панове, містер Бльосом. Наче б давав нам лекцію бонтону і підкреслював, що навіть у такій буді, як наша, може він почуватися сальоновим королем.

По четвертій чарці я вже не міг стримуватися. Я злюще поглянув на свою Килину і грубувато сказав:

— Невже на старість тобі хочеться робити такі ось збитки?

— Заспокойся, милий мій. Коли наш дорогий гість задовольнився тим, що було на столі, то ти не повинен крутити носом. Котлетики піджарила на маслі, якраз пригодилися до коняку Мартель.

— Скоро будемо, Килино, обходити золотий

ювілей свого подружжя, а я ще тебе, єйбо, не розумію, — повищую тон рідною мовою, користаючи з того, що наш гість напідпитку. — Хіба ж ти не знаєш, що ти обдурила і мене і нашого гостя, а в його очах поставила ти мене як людину брехливу і нечесну. Ні, ні, такого, вибач, свинства, ніколи не зможу забути.

— Вел, містер Побейські, все гаразд. — раптом перебив мені гість. — Пані ваша незвичайна господиня. У вашій хаті пахне свіжістю і чистотою. Так вип'ємо за вашу дружину!

І він підняв наповнену чарку і ми всі випили, чим і замкнено усну перепалку між мною і Килиною. Розмова тепер поточилася по іншій лінії. Спершу ми обговорювали різні справи пов'язані з нашою працею, потім заторкнули світову політику. Містер Бльосом почав розпитувати про Україну і я йому, мірою свого знання, переповідав важливіші події з нашої історії; міцно наголосив теперішній стан на наших землях і змалював москалів як шовіністів і загарбників. Хоч і палкі були мої слова, але помітив я, що мій гість крадькома позіхає. Я тоді перекинувся на музику, на мистецтво і коли мій гість все ще нудився, тоді зачепив його "улюбленців", тобто вовків. Це мого гостя оживило. Але раптом моя Килина встала із-за стола перша і попросила щоб ми йшли за нею. Якщо вона тепер хоче нам зробити несподіванку з осетром, то це буде трикратний нетакт, думаю. Кому ж з нас тепер до риб'ячого м'яса, коли шлунки повні? Але моя дружина замість до кухні, прямує до зовнішніх дверей. За порогом ще повернулася, щоб упевнитись, чи ми йдемо за нею і потім потрухтіла за ріг хати. Там на городчику щось було прикрите старою полотняною плахтою. Килина зняла цю плахту і показала рукою.

— Дивіться, любі мої, тільки уважно пригляньтесь, — з обридженням підкреслила.

Те, що ми побачили, не потребувало й узаж-

ности. На землі був простягнений осетр а побіч нього — мертва гадюка.

— Май гуднес! — скрикнув містер Бльосом.
— Ось чим живиться стирджен!

Він ще хвилину дивився на гадюку, що простягнена була побіч осетра і щиро почав дякувати за обід моїй дружині. Після цього випадку він уже бував частим гостем у нашому домі. Так то буває, мої панове, людина часто споживає всячину і не знає що їсть. Свинятина, нікуди правди діти, хоч і смачна, твориться переважно з різних паскудств. Споживаєте рибу і не знаєте, що в її м'ясі може бути частка гадюки, чи гидких хробаків. І коли б так застановлюватися над усіма дрібницями, треба було б втратити апетит і жити тільки з травички, чи салати з помідорами.

— Таак, життя це ланцюг несподіванок і різних курйозів. Поскілки святі апостоли ловили і їли рибу, було б нам дурницею її відкидати. О, риба, риба... не докінчив я, бо авто вже наблизилось до Нотавасага Рівер.

КІНЕЦЬ СІРОМУ

Якщо хтось потрапляв на хутір Панька, не міг не помітити чередки овець, що паслася на траві, за клунею. Особливістю цієї чередки був великий білий Кудлань, круторогий моркач, що вирізнявся від інших баранів своєю кремезністю та якимись напричуд дивними звичками. Отак слідкуючи за його поведінкою, не трудно було помітити, що спеціально він піклувався ягнятами. Коли, до прикладу, малеча паслася на добрій траві, а старші вівці лізли туди, Кудлань бравурно відганяв їх; під час пійла не допускав до корита з водою старших овець доти, поки ягнята не напилися. Не терпів теж голосного мекання. Коли якісь вівці здумалося роззявити писок і протяжно мекнути, Кудлань відразу ж козюбився і гепав у неї лобом де попало. Не радо теж мішався в отарі, а якщо таке трапилося, кожен з боку міг побачити, що був вищий на пів спини від інших овець. Траплялося інколи, що на хутір потрапляв із села пес і починав нападувати отару, Кудлань не боявся собачого гавкоту. Решта овець утікала згущеною лавою, а він потуплював додолу голову і з виставленим лобом мужньо зустрічав напасника. Сильний і пишний був Кудлань! Таке наймення дав йому старший синок Панька, Корнильчик, який теж їздив на ньому ніби на коні, тримаючись руками за довгу пухнасту вовну. Все ж, коли наспівав сутінок, Панько мерщій заганяв отарку до кошари, що була посередині ланцюга хлівів.

Паньків хутір був під лісом, оподалік від села. Пізною осінню та зимовими вечорами часто чу-

ти було звідси виття вовків, що бешкетували десь глибоко в лісі. Найнебезпечнішими були в місяці лютому; нерідко бродили по околиці тічками і нападали навіть на людей. Панько тоді щільно замикав двері в хлівах, а в хаті, під рукою завжди тримав смолоскип; перед хатою завжди лежала бляшана бочка, яку він знайшов десь на підміському смітнику і привіз на хутір. Інколи траплялося, що вовки добиралися до хутора, тоді Панько запалював перед хатою смолоскип і гупав цурпалком по бочці. Вогонь і гучний ляскіт бляхи відганяли геть непрошених гостей, хоч би вони як були голодні.

Помимо такої чуйности, все ж навістило хутір нещастя двома наворотами. Зубалі таки зробили збиток Панькові і вкрали піврічне лошатко під лісом. Завели між дерева і розірвали на кусні. На другий день Панько знайшов тільки кості та обгризений із м'яса череп. Тиждень пізніше наспіла чергова капость: сірі bestії вхопили вівцю, що відбилася від отари і засновигала чомусь на узлісся. Міцно зажурився Панько. Знав, що це була за вівця. Шкодував, чому не зарізав раніше; діти мали б м'ясо. Дурна і примхлива була вона; часто без потреби відставала від гурту і щось їй все тягло до лісу. Нарешті знайшла собі кінець від вовчих зубів. Коли б трималася отари, Кудлань може не допустив би хижаків до гурту овечок.

Втрата була велика і Панько глибоко задумався та почав вигадувати пастки. Довгими зимовими вечорами клепає у хаті штабки заліза, роздобув пружину і змайстрував те, що йому було потрібне. Відшукав у лісі заячу тропу, бо знав, що вовки за нею шукають собі вухалів, щоб ними поживитись. Закопав у пухнастий сніжок пастку і тишився, що вранці зустріне вовка з залізними вилами. Та вовча лапа чомусь не квапилася потрапити між гострі залізні зубчики на лукуватих половинках розтягнених пружин-

ною. Замість вовка, впіймав якось зайця. Бідному гризунові геть розторошили зубчики задню ногу. Тоді Панько купив у місті, в різні, коров'ячих тельбухів, начинив їх потовченим склом і порозкидував по узліссі. На другий день не знайшов там тельбухів; вовки, либонь, зжерли разом із склом. Тиждень пізніше незмірно втішився, коли з поблизького села донесли йому, що на полі знайдено здохлого вовка. Це тільки заохотило Панька. Не гаючись знов завітав до різні. Коли ж управитель довідався, яку то важливу функцію виконують тельбухи, дав їх Панькові задармо, ще й приобіцяв, що це не останній раз.

— А як матимете успіхи, не забудьте хоч одну шкірку мені подарувати, — ніби жартома натякнув управитель.

— Та я вже про вас не забуду, пане, — щиро запевнив Панько.

І далі й далі розкидував тельбухи зі скляною начинкою. Та незабаром виявилось, що в сусідньому селі здох пес. Метушився цілий день, жалісно скавулів, харкав кров'ю і задубів, висолопивши язика. Панько зажурився і припинив практику з тельбухами.

Довгі зимові вечори були для Панька нудні й непривітні. Все йому здавалося, що хтось підкрадається до хутора. Тоді тихцем скрадався до своїх хоромин, наслуховував і спокійніше вертався до хати, коли десь здалеку доносилося вовче виття. Аж одної півночі щось йому наче крізь сон вчулося.

— Катре, чи ти нічого не чула? — потермосив рукою жінку.

— Ні, нічого не чула. А тобі що, не спиться?

— Ніби й спав добре, та от здалось, наче б хтось стукнув.

— Ти вже тими вовками занадто переймаєшся. До хлівів крізь замкнені двері не пролізуть, не журися.

Але Панько вже не міг удруге заснути. Господарська чуйність виманила його з ліжка. Мерщій одягнувся і вийшов на двір. Знов почув якийсь стукіт, цього разу виразніший. Не сумнівався вже, що хтось непокоїть тварин у хлівах. Досвідчене вухо відразу ж уточнило, що це був за стукіт. Вибивався наче б із кошари. Хтось непрошений полохає овець. Швидко побіг до повітки, захопив залізні вила від гною і навшпиньки почав скрадатися до кошари. З жахом помітив, що дві дошки в дверях були вштовхнені до середини, щілиною хтось напевно пропхався до овець. Блискавкою спало на думку, що це вовки. Так, цей стукіт, що йому вчувся крізь сон, це робота вовчих лобів. Вони потраплять гепати лобами не гірше, від Кудляня. Тихцем притиснув дошки до нижньої поперечки і тоді почав галайкати. В середині зчинилася метушня. Вівці розпучливо товклися під стінами, вовки похолово почали добиватися до дверей. Не інакше, як шукали щілину. По рухах виразно міг розрізнити, чи це тупання овець, чи вовче борсання. Аж ось з середини вовчий лоб натиснув на дошки. Замість податись, вони ввігналися цвяхами щільніше до поперечки. Тоді Панько побіг до хати, засвітив газового ліхтаря й узброєний вилами з довгим держакom спішно вертався до кошари. Знов почав галайкати. У темноті ночі голос його звучав погрозливо і дико.

— Го-го-го! Вооовка, бий воовка!

Робив це тому, щоб дорешти наполохати вовків, щоб не здумалось їм душити овець, поки чогось не придумає. А плян наступу на вовків уже з усією точністю вирізьбився в його голові. Всі його хліви були поперегороджувані тільки стінками, але мали спільне горище; на в'язаннях-поперечках були покладені рідко жердини, на які він клав сіно та солому, щоб тваринам було тепліше зимувати. Від осені горища над стайнею та оборою були вимощені сіном чи со-

ломою; вівцями менше турбувався, знаючи, що охороняє їх від холоду вовна. Незмірно втішився, що над кошарою не було ні сіна, ні соломи. Тут же, по сусідстві була обора. Тихцем усунувся до неї, замикаючи за собою двері. Коло ясел стояла драбина. Поставив її сторчма і поліз до отвору, що був у сіні, на горищі. Дряпався сіном під солом'яним дахом і добрався до голих жердин. Це тут, під ним щось діється. Присвітив ліхтарем. Мало не виковзнувся йому з руки, коли побачив дві задушені вівці, що лежали одна на одній посередині кошари, на соломі. Коли б він не прокинувся, вовки напевно подушили б усіх овець і поскладали б кострищем. Вони потраплять таке робити. Щойно тоді беруться до бенкетування. Ще присвітив ліхтарем. Коло дверей метушилося двоє сірих хижаків із прикуцнутими хвостами між задніми лапами. Ляскали зубами і вже їх не кортіло до овець, що збилися купою в куті кошари.

Панько підповз ближче до дверей, із вилами наготові. Спустив їх між жердинами доземно і прудко штовхнув. Шпильчаки вил досягли задньої вовчої лопатки. Вовк гаркнув із болю і хотів ухопити зубами за держак, вище від залізного розгалуження. Панько тоді підніс вила і впакував аж два гостряки у вовчу пащечку. Вовк розпачливо кинувся під стіну. Прищулився і пильно поглядав угору. З писка просочувалася кров.

— Га, попався, не смакують вила? А я з тобою ще побавлюся, я тебе вирихтую!

Подряпався на животі ближче до стіни. Знов вила спрямовувались гостряками до вовчої спини. Сильно штовхнув ними, але цього разу напорожньо, вовкові пощастило відплигнути в бік. Знов був під дверима світячи сліпаками туди, де звисали вила. Панько ще раз подряпався за вовком. Робив цього разу так, щоб загородити йому дорогу, коли перебігатиме під протилежну

стіну. Ледве вила почали звисати нижче і нижче, вовк метнувся якраз туди, як передбачував Панько. Гостряки миттю вгрузли у вовчий спині. Вовк заскавулів, але Панько з усієї сили приштовхував його до землі. Чув у руках дрижання держака, метушливість зваленого вовка слабшала, а Панько без зупинки далі й далі втискав його гостряками в солому. Підняв вила щойно тоді, коли ноги хижака судорожно дригнули і випросталися в безруху.

— Га, га, тут тобі й амінь. А я тебе, соколику, обчухаю гострим ножем, шкіру твою вичиню і подарую управителеві різні. Матиме потіху. Як то добре сказано: Носив вовк, понесли і вовка. Га, паскуднику!

— Що там, Пилипе? — озвався голос Катрі за дверима.

— Усе так, як має бути, жінко. Он вовка пришив вилами до соломи. Іди до хати, не відчиняй дверей.

Спустив між жердинками ліхтаря і пильно почав розглядатися за другим вовком. Здивувався незмірно, що ніде не було його видно. Присвітив до дверей — дошки не були вивалені. Немислимо, щоб утік. А бачив же виразно двох вовків. Вівці безглуздо стовклися в куті і стояли непорушно. В світлі ліхтаря помітив, як дрижали їхні ноги. Зачули, либонь, вовчу кров. Вівця благородне сотворіння, жахається свіжої крові, не те що ця он зубаста паскуда.

— А бачив же двох вовків! — зарепетував у голос. — Та ж не був це злий дух, та ж бачив проклятих під дверима.

— Кого ти бачив, Пилипе? — знов озвалася за дверима Катря.

— Та йди до хати, жінко! Простудишся ще мені.

Ще присвітив ліхтарем — під ним лежав непорушно тільки заколений вовк. Другий зник ні-

би камінь у воду. Приглянувся дверям і зморщився.

— Га, чоловік до смерти вчиться і дурнем, із пробаченням, помирає. І чому оце мені здумалось від середини прибивати дошки до поперечок? Коли б прибив ззовні, вовчий лоб не вивалив би дощок, не пробився б щілиною до кошари, не задушив би овець.

Ліхтар слабко кидав довкола світло, Панько вибалушеними очима вп'ялювався в солому, довше зупинявся на вівцях, що непорушно стояли в куті і притишено посапували.

— Творячи всяку твар, Господь Бог дав життя вовкові, либонь, на те, щоб робив зловіщі упізнання для грішних людей. Отак плекаєш чи вівцю, чи лошатко, а він, сатана, прийде і задавить.

Пригадував, ніби на сповіді, всі свої гріхи. Мав їх чималенько, як і кожна людина. Невже ці гріхи знадили цих он караючих зубалів до його кошари?

Чомусь пригадалась одна подія, що мала місце під цим он лісом три роки тому. Його Корнильчик якось без відома мами вибрався на борівки до лісу. Було йому тільки п'ять років. Блукав на узліссі, кликав маму і потім щасливо вертався на хутір. Мав у руці сухого патика. Ішов оболонням стежинкою, а йому назустріч величезний кінський вовк. Корнильчик думав, що це пес. Наблизились один до одного. Хлопчик замахнувся патином і вдарив вовка по спині. Вовк вишкірив зуби, захопив патика і поторощив на кусні. Тоді блиснув очима на малого сміливця, і пішов просто до лісу. Не зачепив хлопця, видно навіть такий вовк має серце для дитини.

— Пилипе, чи ти ще довго будеш там? — знов голос жінки з надвору.

— До ранку буду, жінко. На другого вовка чатую. А ти йди до хати.

— Ти ж змерзнеш.

— Ні, я в кожусі. Здолу від овець тепло огріває мене. А ти йди, Катре, бо з доктором прийдеться мати діло.

Жінка пішла, чув рипіння снігу від її кроків. Ліхтарик немічно блимав на жердині, а він усе ще тримав наготові вила, все ще йому здавалося, що десь у куті зачаївся вовк.

— Га, скільки ж то пригод бувало з ними, — почав уголос, щоб не заснути, бо дрімота почала підкрадатися до його повік. І виринув в уяві інший спогад. У сусідньому селі торік якось горбун сам попав у халепу. Раннім ранком здумалось йому закрастися в село. Біг вуличкою, коли ще спали люди і розглядався по дворах, чи нема якогось підсвинка, чи може й курки. Аж ось городець перед хатою обведений частоколом. Це була садиба Никодима Путнього. В частоколі була ледь прочинена хвіртка. Горбун штовхнув цю хвіртку, вона відчинилася і затріснулася тоді, коли був уже в городчику. Нюшив для себе поживу, але й тут нічого не було. Тоді повернувся до хвіртки, а вона зачинена. Метнувся тудя, сюди — проходу нема. Аж у хаті вже заметушився Никодим з жінкою та дітьми. Дивилися крізь вікна і лементували.

— Го-го, лови воовка, лови воовка!

Частокіл був високий, вовк не квапився скакати через нього. А тут і відчинилися в хаті двері. Никодим із сокирою в руках, його жінка з чіплією, діти з ломаками. Сірому не переливки. Розігнався і лупонув лобом у частокіл. Кілочки розхилилися і прудко обхопили вовчу шию. Тепер ні вперед, ні назад.

— Воовк, воовк упіймався! — пронеслось коло Никодимової хати. Все село збіглося, діти з лементом штовхали ломаками в запінений вовчий писок, а він гарчав у безсиллі. Кілочки міцно тримали його шию. Потім прийшов староста, наложив вовкові намордник і повів кудись. Ка-

жуть продав комусь у місті і заробив гарні гроші.

Аж із курятника прорвався крик півня.

— Слава Тобі Господи, до ранку не далеко, — втішився Панько. Спогади з минулого кудись зникли, очі жваво знов почали нишпорити по кошарі. Все так, як і було. Тільки мертвий вовк лежить непорушно і надуркувато завмерли вівці в куті. Крізь вузьеньку щілинку в дверях почала просочуватись до кошари ранкова блідість. Панько подряпався назад, до обори. Зліз драбиною на землю і коли відчинив двері, морозяне повітря обхопило його обличчя. Десь на сході вибивався з-під землі лук червоного сонця. Катря, видимо, теж не спала в хаті, бо як тільки побачила чоловіка, вибігла на двір.

— Ну, жінко, на нас чекає робота. Ще один вовк у кошарі. Чи боятимешся?

— Не знаю, може й боятимусь.

— Іди но по ще одні вила.

Катря побігла до повітки і вернулася з чотирьохгостряковими вилами. Була ще молода і здорова.

— У кошарі мусимо з ним розправитися, Катре. Я піду перший, ти за мною. Як тільки bestія кине́ться на мене, а я не встигну штовхнути гостряками, тоді ти з боку та в черево, тільки в черево. А як він поквепиться на тебе, не бійся, вилами підхоплю його ніби сніп пшениці.

Панько прочинив двері до кошари і кивнув головою, щоб поспішала за ним жінка. Катря з острахом подалася за чоловіком, зачинила за собою двері і сховалася за його плечі. З настовбиченими вилами вони обережно підходили до овець. Вівці по давньому збитою купкою припишкли в куті. Панько черкнув крайню гостряком і крикнув. Вівці ніби прокинулись. Зачувши знайомий голос, почали розбігатися. Кидалися переважно до дверей, роздуваючи ніздрі і косячись на заколеного вовка. Тільки Кудлань з див-

ною позою не хотів поступитися. Передні його ноги були зігнуті, задні напружилися впираючись у землю, круторога голова сторчма впиралася в соломку. Панько вхопив його за вовну і хотів відтягти, але Кудлань ніби прикипів до землі.

— Катре, відчини двері — скомандував Панько. По хвилині ранкова ясність вдерлася до кошари. Тепер було вже все видно. Кудлань своїм лобом тиснув вовка в хребет до землі. З розчепіреними лапами вовк простягнувся на животі. На спині його була углибина, ліворуч і праворуч Кудланевої голови видулись угору вовчий зад і голова. Либонь ще опівночі вовк хотів урятуватися між вівцями, припишк на животі і в такій позі намацав його своїм лобом Кудлань. Від сильного натиску вовчий хребет не витримав, заломився. Лежав він тепер сумирно з вибалудженими очима та з язиком виваленим із зубастого писка.

— Кудланьчику, поступися, поступися, Кудланьчику, — ніжно лебеділа Катря.

— Га, от тобі й могила, от і кінець сірому! — піднесено сказав Панько.

З ДНІПРА НА ПОЛІССЯ

Як тільки порину думками в минуле, ген, ген, аж до років мого дитинства, неодмінно моя уява відобразить з усією точністю діда Улянич. Ось він дрібними кроками йде сільською вуличкою з розхристаними грудьми, із скорченою (сухою) лівою рукою; на голові чорна бараняча шапка, на ногах ликові постоли. Розхрістані груди, — це звичка з юних літ. Так як колись, так і тепер не боялися вони ні морозу, ні дощу, ні бурі, ні пекучого сонця. Го-го, дід Улянич! Під час бурі, це дуб коренастий, під час сонця, — це камінь твердий. Зате в церкві — це найсумірніше ягнятко. Запхається десь у закутину, стане навколішки і так молиться зо дві години.

"Тінню я єсьм, негідним рабом Твоїм, і очі мої недостойні поглянути на образ Твій чудотворний, Матінко Божа!" Очі тоді його мали якийсь особливий блиск, поморщене обличчя вигляджувалося, а на порепаних старечих устах гралася майже дитяча посмішка. Завжди так його обличчя "преображувалося", коли поглядав за іконостас, на маленький образ прикрашений вишиваними рушниками та дешевими коралями. Нікому бо, нікому, тільки йому судилося принести оцю частку Божого скарбу до вбогої церковці на велике скріплення хитких душ та на велику радість тим, що дознали ласки uzдоровлення.

До першої світової війни Улянич працював на "барлінах", подібно як і багато інших поліщуків. Був тоді великий рух на річці Прип'яті. Білі пароплави одинцем, частіше ж валками рухалися

за водою ген на схід, аж до Дніпра, тягнучи за собою баржі з диктою, тягнучи плоти доброго поліського дерева. Наддніпрянщина віддячувалася пшеничним борошном, кавунами, цукром, і тоді навантажені по береги "барліни" тяглися за пароплавами у верхів'я Дніпра, а потім Прип'яті. Саме на такому пароплаві Улянич провів майже половину своєї молодости. Працював він віддано і з нього була задоволена вся залага пароплаву. А власником того пароплаву був жид Гершко, незвичайно сварлива людина, хоч у своїй поведінці не така вже й погана.

В Пінську, коли пароплав підтягав до берега порожню "барліну", де був магазин із товарами, Улянич дивував усіх своєю силою. Хапав здоровою правою рукою зліпок аркушів дикти вагою зо двісті кілограмів і ніби граючись клав на дошки, а вона вже самотужки ковзалася до "барліни". В Катеринославі чи Києві треба було вантажити борошно. Улянич тоді шпурляв "кулі" муки до барліни ніби кавуни. А треба знати, що такий міх з наліпкою "куль" важив рівно вісімдесят кілограмів. Відомо теж було всім, що Улянич під час своєї молодости одинокою своєю рукою клав на лопатки всіх хлопців у рідному селі. Такий був дід Улянич.

Бувало ми діти прилипнемо до діда і просимо, щоб розповів нам про свої пригоди з юнацьких років. Дід тоді морщився, вдавав із себе сердитого, натомість його поглиблені морщини на чолі тільки свідчили, що щось цікаве пригадує, щоб нам розповісти. І от наб'є люльку тютюном, прикурить, випустить з уст хмарку диму і тоді прихриплим голосом починає.

— Га, це було у вісімдесятому, аякже, з сорок років тому. Отож пароплав рухається по Прип'яті, а за нею повзе барліна, а на барліні я сам самісінький. Річка то наша розливиста і тиха, а береги та все очеретяні. Сиджу я в брезентовій

будці на паках дикти і думаю, що то я робив би, коли б отак уночі та якесь лихе наскочило на мене. Та лихого, дітоньки, нема чого боятися, отак треба тільки перехреститися і сказати "Да воскреснет Бог і розточаться вразі Його", от тоді лихе і втіче на сухі ліси. Та того пам'ятного дня, чи пак ночі, навістила нас якраз за Волинським мостом буря. Коли зірветься, Боже мій, коли засвище над очеретом; дивлюсь пароплава увігнало на болотяний берег, а хвилі одна за одною в барліну, та в барліну. Я тоді кинувся вплав до берега, а барліна так і потонула. Коли отак уже я добрався до грузького берега, аж дивлюся: напроти мене стоїть чорний кінь і рогоче. Я тоді перехрестився і "Да воскреснет Бог..." і дивлюсь, лихе відразу ж зникло.

Чи правдива це була розповідь, чи тільки дід так собі вигадав, щоб нас трохи налякати, ще й досі залишилася для мене таємницею. Фактом, натомість було, що у вісімдесятих роках справді шаліла страшна буря над Прип'яттю і затопила чимало пароплавів та барж. Пригадую, про це говорили старші люди, коли я був дитиною.

Та ця пригода була мізерною в порівнянні з подією, якої героєм став дід Улянич. Було це в половині дев'яťдесятих років, чи може й наприкінці минулого століття. Саме пароплав Гершка повільно рухався у верхів'я Дніпра між Каневом і Києвом. Він тримав курс на Пінськ і їхав з Катернослава. Барліна посувалася за пароплавом на міцній дротяній линві. Була навантажена пшеничним борошном. На міхах сидів Улянич і мріяв про своє рідне село. Давно він уже не був у ньому. Хотілося б йому побачити рідних, однолітків, що давно вже поженилися й обвелися дітьми, згадав церковцю омаяну весною квіттям бузка; серце йому стиснулося, якась туга налягла на душу. Трохи здивувався, бо ще ніколи в житті не діялося з ним таке, як у ту хвилину. Далеко,

на березі Дніпра паслася худоба і йому стало її шкода, бо майнуло йому, що життя її колись прикоротиться від обуха різника. Над головою прошугала чайка: кигикання її вчулося Уляничеві, ніби голосіння під час похорону. "Що ж зі мною діється?" Отак серцем хотів би обійняти весь світ, отак ладен би був жертвувати собою, щоб тільки комусь зробити добру прислугу. Почав нашорошено розглядатися по воді. Швидкими смужками Дніпро гнав свої води на південь. Аж раптом неподалік берега промінь сонця заломився на чомусь лискучому і сліпуче вдарив у очі Улянича. Коли очі його потім прояснилися, побачив під берегом щось лискуче, що гналося з течією і мерехтіло самоцвітами на сонці. Довго не думаючи відчепив від барліни підручного човна і поплив до загадкової блискотки. Наздігнав її швидко. Вилловив із води. Було це квадратне деревце на якому була зображена лілова хмаринка із-за якої пробивалося сяйво Діви Марії з Дитятком. Сховав ікону за пазуху і почав наздоганяти барліну. Та чи ж доженеш пароплав проти течії? Але проходячись по помості, Гершко цілий час не зводив своїх очей із Улянича. Він загальмував пароплав і тоді Улянич причалив до барліни.

В Києві, коли пароплав зупинився, щоб поповнити вантаж новими товарами, Гершко покликав до себе Улянича. Він гладив рукою на помості свою довгу бороду і козюбився на свого робітника.

— Ну, а ти чого гнався на човні? Що ти там вилловив?

Улянич показав йому іконку.

— Дурень, це звичайне дерево і трохи фарби. Вкинь це в воду.

— Скорше тебе вкину, як цю ікону, — розсердився Улянич.

— Ну, ну, розуму в тебе нема й на копійку.

Дурень ти, про це я знаю. Іди вже, іди на барліну.

Коли пароплав відбився від київського берега, і коли був уже за містом, Улянич уважно почав приглядатися іконці. Рубці її були обведені золотом смужкою, лілова хмаринка чим нижче темнішала закриваючи, либонь, ноги Діви Марії. Вгорі сяйво від голови Марії і Дитятка сягало аж краю золотої смужки. Що могло ховатися під тією хмаринкою? Поставив іконку на міху пшениці і показував усі молитви, які тільки знав. Очі його молитовно вп'ялювалися в сяйво над хмаринкою і він тоді душею відчував, що щось величне і могутнє станеться. Можливо, що він великий грішник і ця ось хмаринка перед його очима не обсунеться додолу і не відслонить пречистої подоби Богоматері. З наростаючим хвилюванням, з думками про ікону він нарешті прибився разом з барліною до Пінська. Тут негайно взяв від Гершка відпустку і вибрався пішки до рідного села, що було розташоване над Стиром.

Прибувши до рідного села Улянич відразу ж показав знахідку своїй старенькій матері та старшому братові Маркові. Той проговорився перед сусідом. Прийшов і сусід, щоб поглянути на ікону виловлену з Дніпра. Не зробила вона особливого враження ні на рідних Улянича, ні на сусіда. Все ж знайшлося для неї почесне місце на покутті. І от одної неділі, після Богослужби, коли Улянич із своїми рідними показували "Отче наш" перед обідом, раптом іконка на покутті спалахнула проймаючим сяйвом. Показався чубок голови Марії, хмаринка повільно опадала; ось уже немов живе обличчя Богородиці; на руці маленький Ісус Христос. А хмаринка опадає нижче і нижче і згорнулася нарешті в клубок під ногами Діви Марії. Всі попадали на коліна. Чудо було незаперечне. Згодом повідомлено про

це отця настоятеля. Люди почали сходитися до Уляничевої хати. Але як тільки чужі люди почали переступати поріг, хмаринка знов закрила постать Богородиці. Як і попередньо тільки сяйво вахлярем вибивалося і сягало золотого обрамування. Ні сусіди, ні церковний староста не повірили в чудесну появу Диви Марії. Так ця чудотворна іконка довший час залишилася в убогій хатині поки не зацікавився нею сам отець настоятель. Він її переніс до церкви і звелів причепити до стіни, за іконостасом. Минали роки і загадкова ікона висіла на стіні, не збуджуючи ніякої зацікавленості у вірних. Аж одного разу прийшла на неї пора. Було це на новий рік у тисячу дев'яцсот другому чи третьому році. Моя мама тоді якраз була на Богослужбі. "Народу тоді було в церкві багато, — розповідала моя мама. — Були люди з сусіднього Повхова, з Лозич, із Шоломич, навіть з віддалених Вівич та Калавурович. Служба Божа тривала довго. Надворі був сильний мороз і тому всі старалися бути в церкві. Отець виголосив дуже гарну проповідь про Василя Великого, бо це був день його янгола. Аж під іконостасом почали зринати тривожні шепотіння. Очі вірних спрямовувались туди, де була іконка заслонена хмаринкою. Жінки перші попадали на коліна. Я була між ними і теж упала на коліна. Очі мої з цікавістю побігли до чудотворного образу. А він уже яснів, хмаринка перетворилася ніби в червоний дим перемішаний з полум'ям. Уже було видно голову Матері Божої і половину голівки Спасителя. А хмаринка опадала нижче й нижче і нарешті всі ми побачили стопи Пречистої. Свята постать була ніби живою, здавалося ось-ось промовить до вірних. Усі що були в церкві стояли на колінах. Побачив це чудо і священник. Блідий і переляканий він підійшов до ікони, обсунувся на коліна, підняв вгору руки і тремтячим голосом ска-

зав: "Пресвята Богородице, помилуй нас!" Усі голосно повторили ці слова за священником. Ох, було ж це чудо, всі ми бачили це чудо!" — кінчила так розповідь моя мама. Проте згодом ікону знов закрила хмаринка. Кожної неділі я її бачив на стіні, побіч лівого крила іконостасу. Була вона обвішана вишиваними рушниками, дешевими пацьорками десь купленими на ринку. Не були це багаті дари злата-мира, зате з цими убогими дарами бідний поліщук клав у стіп Пречистої свою душу й серце. Що тепер сталося з чудотворною іконою в моєму рідному селі, важко вгадати. Можливо, що збезчещена безбожниками чекає терпеливо на день радості й волі, щоб у всій красі виринути з-під хмаринки і по-благословити тих, що молилися до Неї і вірили в Її велич і перемогу.

НА НОРД РІВЕР

Наше авто біжить із п'ятидесятимилевою швидкістю на північ. За кермою його власник, пан Сава. Поруч із ним його нерозлучний приятель пан Лоцький — вічний невдаха в риболовстві. Трохи глухий і щоб з ним порозумітись, ми кричимо йому до вуха.

— Бережись, рибо Норд Ріверу!

Пан Лоцький загадково посміхається.

— Під час сезону мені не щастило, а що й казати тепер, — махає зрезигновано рукою. — До всього треба мати щастя, мої панове. Риба, здається, не долюблює мене.

Чи справді риба не долюблювала пана Лоцького? Коли б вона, риба тобто, вміла говорити, напевно навігадувала б п. Лоцькому багато неприємностей. Не вмів він і не вміє нанизати хробака на гачок. Ми йому без кінця пояснюємо як треба нанизувати, але він завжди робить це по своєму. Зачепить глисту за хвіст і так кидає жилку у воду. Риба без труднощів стягне з гачка принаду і тоді пан Лоцький сіпає вудкою без ніякого ефекту. Коли ж інколи траплялася нагода, п. Лоцький завжди програвав справу. Ось якось учепився на його гачок бляк бес. П. Лоцький сіпнув жилкою, аж вудлище зігнулося в дугу, потім попустив вудку так, що бес десь по середині річки відчепився з гачка.

— Треба тягти повільно, не сіпати, — повчавмо, але п. Лоцький тоді вдавався в гордощі.

— Що там мені риба! Я все це для спорту. Он, на жидівському ринку можу купити за півтора доляра скільки хоч риби.

Ми знали, що це було свого роду виправдання із своєї рибальської недолугости.

Коли ми минули містечко Колд Вотер, що розташоване з дванадцять миль від Джорджієн Бей, і коли наблизились до Норд Рівер, помітили побіч дерев'яного містка трьох рибалок.

— Ну, крім нас є ще теж дурні, — озвався за кермом п. Сава і кивнув головою в бік лук, що були покриті вже інеєм.

— Усім нам щось не гаразд у голові. От, замість сидіти вдома й бавитися з дітьми, лихо гонить сто миль на північ. Рибальський чортик всеціло заволодів нами, — резонував пан Лоцький.

Троє рибалок, що вже стовбичили на березі річки, молотили руками по своїх боках, щоб загрітись. Поплавці їхніх вудок мертво білили на водяному плесі подалік від берега. Були це, до речі, наші знайомі. Крайній з них, пан Кудрик, мав перевішену на руці "одноцівку". Від холоду й нудьги почав він потім стріляти у потойбічний виступ скелі. Оливо з його стрільби свистіло над річкою і потім розплескувалося на скельному виступі. Аж ось появилася високо над ним довгокрила шуліка. Пан Кудрик прицілився до неї і — бах! Шуліка преспокійно попливла далі під ліловими хмаринками, пан Кудрик задер голову і отяжіло подався за нею широкою лукою, і знову — бах! І так, високо в повітрі граційно ширяє птаха і під нею мисливець-невдаха бах і бах! — безглузда розтрата набоїв! Нарешті шуліка прискорила свій літ і зникла, але від півночі появилася ворона. Пан Кудрик відразу ж "узяв на мушку" чорнуху і знов над рівниною пролунав стріл.

— Шляк би тя трафив! — крикнув мисливець гучно, коли й ворона втікла від його зору.

Я відлучився від товариства і вибрав собі місце під скелею, що випнутою низькою похилистю

всувалася в річку. Тут було моє улюблене місце: за кожним разом, коли ми приїздили на Норд Рівер, я в цьому місці витягав з води кет фіш, бесів і частіше так званих дог фіш — риба найгіршої якості в канадійських водах. Звичайно, небажану здобич я кидав назад у воду. Потойбіч стовбичив на березі "львов'як", магістер Яцик. Він знав, що це була вже остання рибальська виправа в цьому році і тому вдягнувся на неї по карнаваловому. Мав на собі чорний фрак, на голові височів грибом зелений циліндер. Товариство кликало його "пане магістре", а він відгукувався: "Не бере, мої панове!"

— На хробака ловите, пане магістре? — кричу я через річку.

— На срібнолуску рибку!

— А в мене клює!

— А в мене ніц не клює, пане-добродію.

Я помітив, що пан магістер трохи наче б похитнувся на ногах. Це була ознака, що вони вже встигли "потягнути" пекучої, щоб розігрітися. Саме мій поплавок швидко почав поринати у воду. Момент найцікавіший для кожного рибалки. Я сіпнув вудлицем.

— Гляньте, короп упіймався на хробака! — знов кричу до магістра. Але магістер сильніше хитнувся на ногах і лунко зтягнув: "Чому ж я не сокіл, чому не літаю..."

Та п'яніюча млість радше тягла його до землі, а нерівний його голос теж не хотів зринати до соколиних висот.

З луки саме підходив до річки пан Кудрик. Він мовчки зайняв становище побіч магістра, і як попереднього разу взяв на ціль виступ скелі. Пролунав стріл, куля свиснула і метрів з десяти від мене ляснула на граніті.

— Пане Кудрик, здуріли ви, чи що? — це я з-під скелі.

— Ніц вам ся не трафить, — грімко відгук-

нувся мисливець. — У польському війську першуніом був'им! Як си виберу ціль, завжди поцілю в середину.

"Ну, першун так не стріляв би до ворони, як ви", — думаю собі.

І знов — бах! оливо знов ляснуло праворуч на виступі, начеб то зо два метри ближче до мене.

— Ти вар'ят, Ромцю, — вмішався магістер. — Підстрілите колегу і що тоді? Як ви вже такий стрілець, ану, поцільте!

Він зняв з голови циліндра і скісно жбурнув його вгору. Кудрик прицілився і стрілив. Циліндер боком упав на траву, подалік від води. Магістер хитаючись поспішив до свого добра; взяв обіруч за крисо і наставив циліндра дном до сонця.

— Ваше око, Ромцю, ніц не варте.

— Ану ще підкиньте, пане магістре!

Циліндер ще раз шигнув угору, пан Кудрик знов стрілив.

— Крису сте тільки зачепили, Ромцю!

Ця забава тривала десь з пів години; циліндер таки "удостоївся" п'ятьма дірами, що його власник магістер назвав "вентиляцією, аби свіже повітря діставалося до голови".

А поплавці непорушно білють на воді. Вода холодна, риба, либонь, поховалася у глибину. Пан Кудрик подався берегом у низовиння річки з наміром заповлювати на качки. Пан магістер залишився коло вудок. Ближче до мосту вп'ялював свій погляд у власні вудки пан Гош, шофер і власник старенького "форда", що стояв побіч дороги, потойбіч мосту.

— Не лягайте, пане магістре, простудитесь!

— раптом крикнув він, коли магістер боком прилип до пожовклої трави, тут же на краєчку берега. — До авта ідіть, проспійтесь. Гей, бере! — крикнув він.

— А най си бере, — мугикнув магістер. Пан Гош кинувся до магістрової вудки. Вхопив бамбука і насторожено водив поглядом за поплавцем, що дригаючи віддалявся від берега. Одне коротке пірнання, друге, третє і поплавок зник у воді. Тоді пан Гош підсік вудлищем.

— Є! Щупак!

Він обережно крутив рольку і підтягав щупака до берега. Пан Сава прибіг із сіткою.

— Від голови сітку! — повчав пан Гош не надто вправного Саву. — Ех, нездара ви!

Він вирвав правою рукою сітку і тримаючи лівою вудлище, вправно зачерпнув щупака і викинув його на берег.

— Браво, пане магістре! — весело сказав він і повернувся, але магістер уже спав.

Щупака, що підкидався, пан Гош причепив до ланцюга і впустив у воду. Потім знов повернувся до магістра і крикнув:

— Простудитесь, пане магістре!

Але магістер спав камінним сном; побіч нього лежав подіравлений циліндер. Пан Гош тоді покликав на поміч Саву і вони вдвійку піднесли з землі магістра і понесли до авта. Десь у низовинні річки луною прокотився постріл, це був знак, що пан Кудрик надібав щось літаюче. Після коропа мої вудки ніби закам'яніли; два поплавці ж злегка тільки гойдались на лагідному вітрі. Змінив я хробаки і закинув жилки в інше місце, але риба не клювала. Ще потім закинув одну вудку на ґрунт, почекав з годину, але риба не квапилась клювати принаду.

— Ходіть сюди! — раптом крикнув з мосту пан Сава. — Тут веселіше буде.

Я послухав і звинув вудки. За мостом безперейно жбурляв у воду свої жилки пан Лоцький. Третю вудку закинув він з мосту з маленьким міносом. Закидаючи вудку, частенько в повітрі відривався з гачка йому хробак, чого пан

Лоцький не помічав. Коли ж перевірював вудку, і коли побачив гачка без принади, тоді грімко кричав до Сави: — Дивіться, зжерла!

Часто закидав вудки навхрест, тоді жилки заплутувалися, справляючи рибалкам чимало мороки. Я примістився на березі, за мостом, з кільका метрів від пана Лоцького. Закинув у воду тільки одну вудку з міносом. Не було ніякої надії, щоб щось упіймати. Мінос у воді метушиться, поплавок злегка дригає. Аж помічаю: легко поковзнувся він по поверхні води, сильніше дригнув, я підбіг до вудлища. Поплавок скісно поринув у воду. Я сіпнув за вудлище і відчув щось важке у воді. Повільно скручую жилку на рольку; помічаю здоровенного щупака. Попускаю вудку, потім знов змотую і потім щасливо викидаю рибу на берег.

— Ну, вам завжди щастить, — посміхається пан Лоцький. Це його заохотило і він ще жвавіше почав закидати свої вудки. Аж раптом пан Сава крикнув:

— Пане Лоцький, щось учепилося! Дивіться на свою вудку, що на мості!

— Кажете, що сіпає? — вискалив жовтаві зуби пан Лоцький. — Ги, вам усе хочеться жартувати.

Все ж він таки поглянув на жилку, що вертикально падала з мосту у річку. Жилка була підозріло натягнена, потім попустилася, і раптом сіпнулася згинаючи кінець бамбука, що був над водою, за бар'єром мосту. Пан Лоцький рвучко кинувся на міст. Ухопив тремтячими руками за вудлище і не знав, що робити. Хотілося йому рвонутися з усієї сили вудлищем, та коло нього вже стояв досвідчений Гош. Він перебрав у свої руки вудлище і вправно пікував ним тягнучи рибу вздовж мосту до берега. На кінці бар'єра він лагідно попустив жилку, обережно збіг з насипу і скручуючи жилку на рольку повільно підходив до води. Та риба, видимо, заглядевши сво-

го ворога, розпачливо метнулася на середину річки, пан Гош уміло попускав вудку. Робив таке з кілька хвилин, щоб виснажити рибу. Потім обережно підтягнув її ближче, зачерпнув сіткою і срібнолуский красунь опинився на березі.

— Фореля! — скрикнув він. — Озерна фореля! Пане Лоцький, ви впіймали форелю!

Здивовано покрикував він, бо ніхто з нас навіть не припускав, щоб у Норд Рівер водилися озерні форелі.

— Це за мої невдачі нарешті нагорода, — белкотав пан Лоцький. Тепер уже не було потреби виправдуватись жидівським ринком.

А короткий осінній день добігав до кінця. Червоне сонце повисло над західнім обрієм. Нарешті з'явився і пан Кудрик, звичайно, з порожніми руками. Качок не бачив навіть з віддалі. Пан Гош почав змотувати вудки. Він потім зложив їх у багажник.

— Ну, ми їдемо, — гукнув до нас крізь відчинене віконце авта. Покрутив ключем і чекав на гарчання мотору. Але мотор мовчав. Він ще натиснув на педаль, але мотор уперто мовчав. Він тоді дещо нашорошений виліз з авта і крикнув до нас.

— Батерія не працює, панове. Ану, допоможіть підкотити авто на міст.

По пару хвилинок обліпили ми "форда" з усіх боків, виштовхали його на дорогу і з великою напругою почали пхати на стрімку мостову похилість. Але змогли ми лише допхатись до середини похилости; тоді пан Гош витягнув з авта магістра, і знов ми вчепилися за "форда". Підіпхали лише зо два метри. Тоді пан Гош сів за кермо, звільнив гальмо, і авто покотилося в долину. Але мотор таки не загарчав. Тоді знов обліплюємо "форда" і знов пхаємо на похилість. Звичайно попередньої високости вже не мали змоги досягнути. Було теж ясно, що мотор не бу-

де вже працювати. Авто так ми й залишили, барикадуючи таким робом вузьку дорогу. Як хтось буде їхати, неодмінно змушений буде штовхати авто аж ген, на низовину. Наша трійка, звичайно, поспішила до вудок. Пан магістер знов уліз на сидження, щоб продовжати перерваний сон. Аж по короткому часі над'їхало поліційне авто. Ми від берега побачили пана Гоша, що щось говорив до двох хоронителів порядку. Дебелі полісмени затріснули дверцята свого новенького "бюїка", пан Гош сховався у власному авті і тоді поліційне авто підповзло до "форда", натиснуло і попхало дорогою в напрямі віддалених ферм. Ми думали, що полісмени залишать пана Гоша в долині, але так не сталося. Ось два авта віддалялися доволі швидко, потім зникли за лагідним пригірком. А сонце вже сідало десь за овидом. Пан Кудрик нетерпеливився. Та десь за годину ми побачили фермерського трока, а за ним на ланцюгу авто пана Гоша. Трок зупинився коло мосту, пан Кудрик вліз до "форда" і наші колеги по рибальству рушили до Колд Вотер, до гаражу, щоб звідти направленим автом вирушити до Торонта.

— Таку дринду тільки на смітник, — сказав пан Сава. Пан Лоцький невтомно закидав у річку вудки. Кидав якнайдалі від берега, надіючись вловити велику рибу, бо за його розрахунком велика риба боїться підпливати до берега. Та клювання не було ніякого. Пан Сава з нудьги пішов на міст і звідти приглядався плесу річки. Вже сутеніло. Останні відблиски сонця кидали на водяну гладину позолоть.

— Ах, ах, що за велетень! — притишено озвався на мості пан Сава. Він показував рукою в низовиння річки. А там, неподалік від мосту, мала рибка роями вистрибувала з води і розпорошувалася в усі боки. Над поверхнею появилася подовгаста спина короля канадійських озер,

велетня маскі. Плив він не кваплячись, полюючи на дрібнину. Ось-ось наблизився вже до мосту, але видимо побачив нас і раптом зник під поверхнею залишаючи на воді брижі-кружала. Потім виплеснувся він ще десь подалік, коло річкового коліна.

— Ну, нам пора вертатись додому. — це пан Сава. Справді, не було вже ніякої надії щось упіймати. По деякому часі наше авто посувається польовою дорогою до шосе, яке нас заведе до Колд Вотер, а звідти вже гладенька дорога до Торонта.

Коли ми минули міст, уже було цілком темно. Аж помічаємо два рефлектори — якесь авто їхало нам назустріч. Рефлектори переключилися потім на коротке світло і ми помітили чорне авто, що обминало нас.

"Форд!" — перший упізнав Сава. — Чого ж ви вертаєтесь?

— Щупака забулисьмо! — відгукнувся пан магістер Яцик.

— Диваки! — озвався пан Лоцький. — Чи варт отой щупак, щоб вертатися по нього аж із Колд Вотер?

Ми швидко виїхали на шосе; рефлектори прорізували нічну темінь.

— А от моя жінка не повірить, що я вплимав цю форелю, — знов заговорив пан Лоцький. — Подумає, що десь купив по дорозі.

Але голос його був підбадьорений; після численних невдач, нарешті йому було суджено замкнути рибальський сезон переможно.

МУМІК

Точно в годині шостій, кожного ранку, сусіди чули трикратне гав-гав Муміка. Білий, кудлатий пес вибігав з партерових дверей поверхового дому перший, за ним ніби нишком виходила літня пані в чорному. Пані на мить зупинялася, пес тоді повертався мордочкою до дверей, ставав на задніх лапках і трикратним гавканням прощався з домом. Пригорблена старша жінка і білий пес середнього росту відразу ж спрямовувались під стінами поверхових кам'яниць до першого перехрестя.

Спершу жителів невеличкої Жвірової вулиці дивували ці собачі сигнали, як і кожноранкова мандрівка цих відмінних від себе істот на кладовище Росса. Та потім усі з цим зжилися. Тільки емеритований інвалід, пан Турський, зачувши на вулиці гавкіт Муміка, крадьком прочиняв віконце своєї кімнати на піддаші і проводив своїм поглядом пані Патрицію і її пса аж до виступу більшого дому, на розі першого перехрестя. Коли б його очі мали спромогу проникати крізь твердоту предметів, напевно слідкував би за вдовою аж до цвинтарної брами.

— Що за глузд проходити кожного ранку пів кілометра на кладовище протягом десяти років. І видресувала он Муміка наче б на те, щоб будив ранками чесних людей.

Він навіть не полінувався зробити точний підрахунок пройдених панею Патрицією кілометрів упродовж десяти років.

— Якщо врахуємо, що туди пів кілометра і назад пів, то пані Патриція денно проходить один кілометр, — хрипляво говорив він до себе. — Це на рік, пане брате, триста шістдесят п'ять кілометрів, або три тисячі шістсот п'ятдесят на десять років! Це, більш-менш, пане брате, дорога до Америки! Вірність жінки до чоловіка, що помер, окуплена тисячами кілометрів. Якщо ця вдова проживе ще з десять років, заокруглить свою міжцвинтарну мандрівку 7300 кілометрами!

Старий воєнний ветеран із штучною правою ногою перед роками прагнув жити по дружньому з панею Патрицією. Здавалося, самі обставини мусіли б наблизити їх. Він був інвалід і жив з пенсії, вона була вдовою по залізничникові і теж жила з пенсії. Він був цілком самотній, такою ж була й пані Патриція. Тільки оті вдаченьки ніяк не могли потрапити на спільну дорогу. Пані Патриція була віруюча, ощадна і постійно зажурена, в той час, коли старий кавалер Турський, не зважаючи на дерев'яну протезу, що правила йому за праву ногу, любив усе те, чого не могла стерпіти вдова. Пенсійку свою, як правило, пропивав у першому тижні кожного місяця, потім жив як Бог дасть. Рент за свою кімнатку платив пані Патриції дуже нерегулярно.

— Коли он людина втратила ногу для відчизни, що ж їй більше залишилося, як не заглушити свою долю горілкою, моя пані? — Це так він говорив, коли був тверезий. Напідпитку потрапляв у сантиментальщину. — Самотність, моя пані, це непотрібний тягар. Крихітку розуміння і доброї волі, і життя може бути приємніше. А от так би до пароха Кленовича... Без вінка, без вельону обійшлося б. Не час бо нам наслідувати молодят.

— І Бога ви не боїтеся, пане Турський?

— Я Бога то боюся, звичайно, що боюся, та ви, моя пані, хоч і по п'ятдесятці, а он ще мог-

ли б ущасливити бідне серце воєнного ветерана.

Він підкуштульгикав до вдови, поклонився їй і хотів по молодецькому притулити її до своїх широких грудей. Але в цю ж мить Мумік уп'ялився зубами в ногу залицяльника, нащастя в протезу, з чого той не потерпів, хоч холошню і подіравили собачі зуби. Ця пригода присмирила інваліда в домі пані Патриції, хоч інколи улесливо і намагався він позичати в неї гроші на "лік, що бальзамом заспокоює душу".

— На горілку не позичу, — відповідала пані Патриція. — І якось воно дивно, що ви ще маєте сміливість позичати, коли он ренту не платите вже два місяці.

Ця пригядка насторожила пана Турського; не в його бо було інтересах зражувати до себе вдову, яка кожного дня могла б виповісти йому помешкання. Куди він тоді пішов би? А життя на Жвіровій вулиці точилося так, як і попередніми роками. До собачих сигналів люди вже давно звикли, буденними стали теж і мандрівки на кладовище пані Патриції. Вона вже давно замовкла для довкілля — промовляла тільки до Муміка і то на цвинтарі, коли ніхто сторонній не міг почути її. За давньою звичкою пес, крутячи хвостом, ранком біг попереду, час до часу зупиняючись, щоб підіждати на свою пані. За звичкою він вів її відомими вулицями аж до широченних цвинтарних воріт. Там ставав на задніх лапках і давав передніми приспішені жести, щоб пані прискорила ходу. Як тільки пані Патриція підходила до воріт, пес тоді кидався на вузьку стежку і біг між хрестами аж до невеличкого чорного пам'ятника з залізним хрестом. Могила обрамлена чорними плитами пишалася гвоздиками, хризантемами та незабудьками. Побіч могили була лавка; пані Патриція сідала на неї і приглядалася золотому написові на чорному

штучному мармури: "Незабутньому Степанові від вірної Патриції, що прагне заснути вічним сном побіч нього".

— І от, песику ти мій, під цим ось пам'ятником лежить мій Степан. Коли б він міг, напевно виринав би з могили, щоб зустрітися зі мною. Ти, песику, здивовано дивишся на мене, ти, звичайно, не розумієш людини, якій дано дуже мало щастя і яка повсякчас натрапляє на лихо. Ти не знаєш, що таке подружнє життя, ти не відчуваєш туги, твого серця не калічить розпука. Ти отак бігаєш, махаєш хвостом і потім здохнеш і ніхто тебе не буде оплакувати, бо й ти нікого неспроможний оплакувати. Про смерть, либонь, ти теж не думаєш; отак прийде вона, ця смерть несподівано і ти вмираючи не потребуватимеш ні прощення, ні вічності на потойбічному світі. Отак був Мумік і нема Муміка. А от людина, го-го людина. Смерть її одуховлена тайною, глибинами всесвіту, мовляв, прощайте, бо я йду в далеченну дорогу, що в'ється між зірками. Ог що значить смерть людини! А от, недобрі язики називають мене дивачкою, а пан Турський обмовляє мене, хоч уже й пів року не платить за кімнату. Хай собі обмовляє; вірність для чоловіка, що був янголом, це не жарт. А живу я, Муміку, не сучасністю — живу я життям, що кінчилося для мого Степана десять років тому. А був він, а був він... "Во ім'я Отця і Сина..." такий о русявий, із синіми-пресиніми очима. Потім полисів, а вже як хвороба вчепилася до нього, то й цілком змиршавів, але доброта в його очах не згасла аж до смерті".

Мумік нашорошував вуха і по своєму слухав своєї кормительки. Під час довгих павз ставав на задні лапки і трикратним гавканням заохочував вдову, щоб далі розповідала про минувшину.

— І от, Муміку, він завжди їздив із заходу

на схід, чи з півночі на південь. Гроші, що отримував кожного місяця всеціло віддавав мені. Це, мовляв, щоб заощадити готівки для дітей, яких сподівався аж до часу, поки не полисів. Ще й досі не знаю, чи це з його вини, чи з моєї. А годилося б мати хоч одного сина, та ще з синіми очима — бачила б я в ньому свого Степана. А так самотньою і покинутою я залишилася. Пан Турський думає, що на старі роки можна наново починати життя. О, не так воно буває на світі Божому! Йому все гроші та горілка на умі, а от для мене тільки й розради, що ця ось могила. Бо такого чоловіка, як був мій Степан, не знайдеш між мільйонами людей. Це була, Муміку, суцільна доброта. Отак зиркне інколи під кран, а там посуд немитий. Відразу ж закасає рукави й береться до роботи. Вимие, витре, аж блищить порцеляна; пірамідою складе тарелі в буфеті — більші на спід, менші горою, а вже spodками і докінчить вершок тарільчаної пірамідки. А як підлогу шурував, а як порохи мокрою мшатиною стирив з вікон, із меблів. Навіть ноги мені мив та ножицями нігті відрізував. З таким би чоловіком жити тисячу років. Бо любов, Муміку, це не конче поцілунки, любов це жертва для коханої особи. Отак чоловік прагне, щоб його жінка була княгинею, не дасть їй нічого робити — обслуговуватиме її ніби дитину, а то все для того, щоб ця жінка розквітала та пишалася вродою.

А роки минали вперто і послідовно. За підрахунками Турського, пані Патриція вже давно "залишила позаду" шість тисяч кілометрів. Старість дедалі нижче хилила її пригорблений стан; вона тепер уже підпиралася бамбуковою паличкою, кроки її були дрібніші і непевні. Але мандрівку на кладовище відбувала з Муміком точно, так як і роки тому. Коли їй завершилося сімдесят років, і коли вона, вернувшись із кладовища, задумливо сиділа на старенькій канапі,

приглядаючись Мумікові, що квалливо обгризав кість на підлозі, хтось легко постукав у двері. Був це, звичайно, старий військовий ветеран Турський. Ветхий костюм на ньому був вичищений, підборіддя старанно поголене. В руці тримав невеличку китичку червоних запашних гвоздиків.

— Дозвольте, прийміть оцю мізерноту в день вашого хвального сімдесятиліття, пані Патриціє. — підкуштульгикав він до канапи, простягаючи до вдови руку з квітами. — Коли б я був багатою людиною, напевно спровадив би на цей урочистий день квіт лотосу з далекої Японії. Бо ви, достойна пані, вже ось наближаєтесь до семи тисяч кілометрів. Якщо потойбіч душі померлих мусять мандрувати до раю, Господь-Бог скоротить вам дорогу на тисячі-тисячі кілометрів.

— Добра у вас пам'ять, пане Турський, — притишено озвалася вдова. — Я й не знала, що не далеко вже мені до семи тисяч кілометрів. Якщо ви вже такий вправний рахівник, то може б мені вирахували, скільки ви мені винні за кімнату.

— Винен, винен, достойна пані, — зашарився ветеран.

— Раніше ви "забувалися" тільки до шести місяців, а сьогодні ваша заборгованість досягла дев'ятох місяців. Я пройшла, за вашим обчисленням, сім тисяч кілометрів, а ви не заплатили мені за дев'ять місяців. За нашою умовою ви кожного тижня маєте мені платити п'ять золотівок, або на місяць двадцять золотівок. Коли ви вже такий майстер в обчислюванні, то скажіть мені, скільки буде дев'ять разів двадцять?

— Сто вісімдесят, — розгублено видавив десь з-під серця пан Турський.

— Сто вісімдесят! — майже жажнулася вдова. — Це більше, ніж ваша двомісячна пенсія, пане Турський.

— От така то доля військового інваліда! — га-

ряче підхопив ветеран. — Дозволив собі москалеві розторочити ногу, щоб за моє геройство для вітчизни тільки удостоїтись вісьмома десятками золотівок місячно. Де ж справедливість, моя пані, де?

— Ну, про справедливість вам найменше б говорити, — трохи озлоблено сказала вдова. — Той, хто не платить за кімнату бідній удові не має права покликуватися на справедливість. Живете ви, як та птиця небесна. Там дзьобнете, там щось хапнете, трохи сухого чорного хліба, трохи молока, інколи оселедець з ринку, інколи старий сир з галі.

— Свята правда! — зідхнув ветеран.

— Що правда, то не гріх. Мені здається, що на харчі ви не більше двадцяти золотівок витрачуєте на місяць. Отже вам ще залишається шістдесят золотівок. Коли б ви ці гроші заощаджували, то скільки б це було за дванадцять років? Ану, помножьте спершу шістдесят на дванадцять, а потім помножене ще на дванадцять років, бо якраз стільки ви живете в моєму домі.

— Але ж ви, моя пані, он чого хочете від мене! — геть спантеличився пан Турський.

— Я нічого не хочу від вас, я тільки вам скажу, що теж умію робити підрахунки. Коли б були ощадні, за тих дванадцять років мали б дев'ять тисяч золотівок! Боже мій, дев'ять тисяч золотівок! Я пройшла сім тисяч кілометрів, а ви витратили на горілку дев'ять тисяч золотівок!

Пан Турський поблід, бо ця казкова сума оголомила його. Він пригадав кнайпи, де висиджувався після отримання пенсії: Лопушинський на Шкаплерній, Комодка на Бельведерській, Шпрот на Кальварійській. Якраз у тих кнайпах залишив він дев'ять тисяч золотівок! Правда, з цієї кнайп'ярської трійки остався між живими тільки Шпрот; перші двоє померли на розрив серця. Лопушинський п'ять років тому. Коли в кнайпі

було чимало гостей, він сперся на прилавок, на-
супився, почервонів, потім зблід і зів'яло впав
на підлогу. Три дні пізніше сталося нещастя з
Комодкою. Увічливо перепросив гостей у своїй
кнайпі і подався до своєї кімнати "трохи від-
почити" — жінка його застала потім на канапі
простягнутого, з вибалушеними мертвими очима.
Видирали від пияків гроші, смерть потім видер-
ла їм душі. Пан Турський задумався, на нього
допитливо поглядала пані Патріція.

— Дев'ять тисяч, моя пані, це капітал! А жит-
тя ж, воно, то що? Ось я все пропив і самотни-
ком залишився, нікому непотрібним самотником.
А ви, моя пані, жили ощадно, богобоязливо, як
і годиться чесній удові, а от теж залишилися
самотницею. Нікому непотрібною, всіма забутою,
так як і я. За мною ще хоч затужить Шпрот,
коли довідається, що пошта принесла мені пен-
сію, а от за вами вже ніхто не затужить. От
вам і життя. Я, моя пані, плив по широких жи-
тейських плесах, а ви ходили туди пів кілометра
і назад пів кілометра і от час вам виміряв сім-
десятку; той же час виміряв мені шістдесят
п'ять, але мої роки проминули соковито, сказав
би пригодницько.

— Що ж ви хочете цим сказати, пане Тур-
ський?

— А ось що хочу сказати, моя пані: гроші
мені непотрібні! Навіщо мені капітал, коли жит-
тя моє добігає до приречення-границки? Пере-
ступлю цю границку і прощавай, сонечно ясне!
От вам і мудрість житейська.

— Ну, а що ж буде з душечкою грішною?

— Бог милостивий, моя пані, а дідькові душа
нуждаря непотрібна; дідько, моя пані, полює за
грубими експонатами. За одного єпископа від-
дав би, либонь, мільйон таких як я.

— Во ім'я Отця і Сина... — почала стриво-

жено христитися вдова. — Боже мій, який же він язикакий!

— Ну, моя пані, нічого не вдію, таким уже я народився. А Господь-Бог кожному призначив долю: для одного щасливе родинне життя, для другого сирітство, для вас дав тягар вдови, а для мене самотність, щоб міг я її заглушувати горілкою. От вам і мудрість.

— Ідіть уже, на милість Божу, ідіть! — за-
трясла головою вдова. — От що може зробити
горілка з людини! — вигукнула вона до Мумі-
ка, коли пан Турський був уже за дверима.

**
*

Коли пані Патриція минула цвинтарну браму, помітила, що Мумік замість бігти попереду між хрестами, чомусь щетинився і тулився до її ніг.

— Дурненький, чого ж це так? Ну, біжи, біжи, он уже за закрутом могила твого пача.

Але Мумік загарчав, і прилип до землі під ногами вдови. Пані Патриція тоді обійшла пса і важко підпираючись паличкою, попрямувала доріжкою до закруту. Пес човгався за нею на животі. Аж ось, коли вдова вже наблизилася до закруту, побачила під великим білим пам'ятником якусь жебрачку в лахмітті. Обличчя жебрачки було поскороджене глибокими зморшками, вона стояла нерухомо і вп'ялювалася в пані Патрицію побляклими очима кольору забрудженого скла. Пані Патриція швиденько відімкнула торбинку, в якій вона завжди носила дрібну монету.

— Оце вам, страднице, п'ятдесят грошів — помоліться за спокій душі мого Степана.

Але жебрачка не квапилася простягти свою руку по монету; вона чомусь неприродно жваво перестрибнула через залізну огорожу, що оточувала могилу з пам'ятником і миттю опинилася

під черговим сірим пам'ятником із чорним хрестом.

— Ну, і чого ж утікаєте? — крикнула вслід удова. — Ось п'ятдесят грошів, беріть і помоліться за мого Степана.

Жебрачка ж мовчки приглядалася й цього разу вдові; коли пані Патриція наблизилася доріжкою до пам'ятника, де вона стояла, здивовано помітила, що жінка в лахмітті стояла під кущем бузка, що кучерявився по сусідстві з могилою її чоловіка. Таке неймовірно швидке переміщення з місця на місце жебрачки насторожило вдову; Мумік за нею загарчав розпачливо і тривожно. Він ухопив зубами за краєчок сукні своєї пані і силкувався її затримати. Але вдова вперто прямувала доріжкою до могили свого чоловіка, тягнучи майже за собою Муміка, що не пускав із зубів її сукню. Так вона доволіклася до могили і сіла знеможено на лавці. Їй здавалося, що жебрачка все ще дивиться на неї з-під куща бузка. Вона й поглянула під кущ, але жебрачки вже там не було. Помітила теж, що Мумік повеселішав і почав крутити хвостом та обнюхувати її ноги. Проте шерсть на карку мав ще наїжачену, ніби нюшив небезпеку, що десь неподалік зачаїлася.

— Ну і от який ти неспокійний, Муміку. — почала гладити пса по спині. — Від тої жебрачки, либонь, несло горілкою, чи може й денатуратом. Знаю я їх: під церквами вдень моляться, а вночі п'ють денатурат. Он на Поплавах мають своє схоронище, ніби хробаки живуть у нечистоті. Навіть пси обходять це жебраче гніздо. Доленька їх незавидна. Пан Турський хоч має пенсію, а ті то за вижебрану монету трійливу дешевизму вливають до шлунків — на горілку їх не стати. Ох, утомилася я! От що значить старість. А колись я метеликом пурхала, ледве ногами землю доторкала. А старість бач до чого

довела. Отак ідеш і щось тягне, тягне до землі. Знемоглася, ой знемоглася я. Коли б мала си-
ночка — за рам'я підтримав би, а так — самот-
ність. Пан Турський, здається хоч у цьому має
рацію. Нікому я непотрібна, Муміку! З'їздила
я, ніби старий жидівський віз. Як нахилися, то
й тріскотить у суглобах.

Вона замовкла, коли Мумік чомусь не хотів
ставати на задні лапи, що він робив кожного
ранку на цьому місці.

— Он який ти в мене! — докірливо озвалася
вдова. — Жебрачка тебе налякала. Все ще ще-
тинишся, либонь хочеш утікати з кладовища. Ну,
не спішися, ще почекай хвилину. Ось я тільки
помолюся за спокій душі мого Степана.

Вона вийняла з кишені вервицю і костлявими
пальцями перебирала разки; зів'ялі її уста вору-
шилися повільно; на кожен разок, вона мала
якесь молитовне слово. Пес сумирно сидів під
лавкою з нашорошеними вухами.

— Ну, то й підемо вже додому, — крехчучи
підвелася з лавки пані Патриція. Пес радісно
заскимв. Вдова повільною ходою подалася до
цвинтарної брами. Пес випередив її; як тільки
минули браму, він як і попередніми днями, жва-
во почав махати хвостом, час до часу стаючи
на задніх лапах.

На другий день уранці пан Турський чомусь
не чув гавкання Муміка. Він за звичкою відчи-
нив вікно на піддаші і виглянув на вулицю. На
пішході не було пані Патриції, хоч уже й ми-
нуло десять хвилин по шостій. Невже вдова вже
встигла податися з псом на кладовище? Невже
він заснав? Пригадав, що прокинувся п'ять хви-
лин по шостій; в тому часі напевно вдова вже
переходила перехрестя. Йому хотілося зорити
пішхид аж до дев'ятої години, бо в цьому часі
пані Патриція мала звичку вертатися з кладо-
вища; та мав у місті якусь пильну справу. В

осьмій він покуштув гикав до кнайпи Шпрота, де мав зустрітися зі своїм приятелем, який обіцяв йому щось поклагодити. В кнайпі не обійшлося без "службової", потім приятель потягнув його на Королівську вулицю. Таким чином, забарився він у місті аж до години третьої поплудні. Коли нарешті вернувся на свою вулицю, ще здалеку помітив несамолюбний рейвах і крики людей під домом пані Патриції. Якось огрядна жінка середніх років ляскавливо покрикувала, цілячись правою рукою на ганок.

— А я, люди добрі, отак вибралася по закупи на ріг, до пана Копчинського. Кайзерок п'ять купила, пляшку молока, чвертку ковбаси і все це поклала до кошика. Все це поклала, люди добрі, до кошика і сумлінно заплатила панові Копчинському. А купець, відомо, та: "Що у вас новенького, ласкава пані?" А я: "Все по старому, пане Купчинський". І отак трохи ми собі поговорили. І от дивлюся собі під ноги, а мого кошика нема. Я вибігла на вулицю, а он на пішході цей он псисько та смиче в зубах мого кошика, втікає сатана, злодій препоганий. Я за ним, а він швидше втікає, я кричу: "Заступіть, люди, дорогу псові!" Та де там заступиш дорогу псові. Гицля на нього, гаспида. Он, коли перебігав крижуватку, пляшка випала з кошика і побилася на камені і молоко розлялося.

Коли пан Турський підійшов ближче, помітив на ганку, під дверима Муміка. Пес заслоняв собою кошика з харчами і показував злюче юрбі свої гострі зуби.

— Три золотівки, люди добрі, ніби у воду, — далі скаржилася пошкодована жінка до людей, які загатили вже пішход під домом удови.

— Це пес пані Патриції, найчеснішої жінки в місті, — раптом голосно крикнув ветеран.

— Добра мені чеснота, коли пса посилає об-

крадати неповинних людей, — залящала пошкодована.

— Кажете, три золотівки? — наблизився до неї інвалід. Він всунув руку до кишені, щоб трьома золотівками замкнути рухливі губи пошкодованої, але пригадав, що залишив останні гроші у Шпрота. — Пані! — трохи зніяковіло крикнув він, — я воєнний інвалід, я бився за самобутність нашої держави, я пане брате, ногу залишив на фронті, я, щоб знали, людина з гонором, ось обіцяю вам першого наступного місяця повернути вам оті нещасні три золотівки з процентами.

Він потім обережно почав підійматися приступцями на ганок.

— Муміку, це я, це я. Ну, не гарчи, я свій. Що ж сталося з твоєю панею? Захворіла, в ліжку лежить? Ну, не гарчи. Достойні громадяни! — раптом повернувся він до юрби. — Ось цей пес має розум людини. Його пані напевно занеждала і він на свій лад хотів зробити їй приємність. Пані Патриціє, а відчиніть! — стукнув кулаком у двері. Але за дверима — мовчанка. — Достойна громадо! — знов крикнув він до юрби. — Пес напевно натиснув з середини лапою клямку і двері відчинилися, а потім, коли вибіг на вулицю, вітер замкнув їх. Гей, пані Патриціє, а відчиніть, нарешті!

Він нахилився і легенько провів долонею по собачій спині. Пес жалісно заскимвів.

— Від подвір'я є ще одні двері, — похопився пан Турський. Він зійшов з ганку і подався на подвір'я — за ним валила юрба. Двері були тут незамкнені. Пан Турський відчинив їх і темним коридорчиком подався до спальні вдови; за ним, звичайно, тиснулися люди, лакоми на новинку. Пан Турський наблизився до полинявілої оксамитової занавіси, що відділяла спальню від світлиці. Обережно відсунув набік матерію. В ма-

сивному дубовому ліжку мовчазно лежала вдова з безладно розкиненими руками. Пан Турський підійшов до ліжка — очі вдови мертво дивилися в стелю. На ковдрі, в її ногах лежав папірець. Пан Турський розгорнув його. На ньому було написано тремтливою старечою рукою: "Дім, як і все хатнє майно, з повною свідомістю залишаю на вічну власність церкві Святого Духа, де є парохом отець Кленович. Уповажнюю теж отця пароха Кленовича щоб залишив на помешканні пана Турського так довго, як він забажає; панові ж Турському ставлю умову: якщо він хоче безкоштовно користатися з кімнати на піддаші, мусить зректися пиття горілки. Якщо ж нарушить мою останню волю і продовжуватиме свої відвідини кнайп, то хай отець парох робить з ним те, що йому подиктує сумління. Дано року Божого тридцять сьомого." Під останнім рядком був підпис пані Патриції.

Пан Турський з добру хвилину виричався на безформні рядки; руки йому тремтіли, до голови набігав суміш думок. Потім оговтався, поклав списаний папірець на груди покійної і зворушливо озвався до людей, кивнувши головою до трупа.

— Достойні приявні, ця ось покійниця, що лежить на ліжку — була, либонь, найчеснішою жінкою в нашому місті. Її душа напевно вже по-мандрувала до небесної оселі для праведників.

Він ще щось хотів говорити, але помітив, що люди стояли вже навколішках. Найревніше молилася за спокій душі померлої огрядна жінка забувши про вкрадений кошик.

На ганку протяжно і жалісно вив Мумік.

НІЧНІ ВІДВІДИНИ

Доктор Міщук був упертим матеріалістом.

— Ну от, ми ходимо і працюємо і це — життя, — філософував він до Віри Федорівни, своєї асистентки, дами під п'ятдесят років. — Якщо ж наші тіла не матимуть спромоги рухатись, коли кров заціпеніє в жилах, тоді й кінець життю, тоді, моя пані, наше життя позначиться звичайним нулем. Були дві живі істоти і розпливлися в небутті, бо клітини організму не були спроможні перетворювати речовини.

— Ох, пане докторе, як же ви повторюєтесь!
— зідхнула Віра Федорівна.

— Істину, моя пані, приходитьесь тільки повторювати, бо істина не сприймає ніяких доповнень.

— Коли ваш людський розум установлює якусь істину, то це не конче має бути абсолютна істина. Життя без мрій, без надій, без душевної радості, це ніяке життя, пане докторе. Ви ось про клітини, а я, дозвольте, тішуся весною, ніби дитина; ви про рух тіла, а я душею лину в синю блакить. Ось піду до церкви, помолюся і мені легше стає на душі.

— В цьому й суть, що чимало людей воліють фікцію, аніж голу правду. Дитину, наприклад, можна заспокоїти забавкою, доросла людина шукає заспокоєння в абсурдних вигадках, вмовляючи собі, що це правдиве і вічне. Звичайна кволість і боягузтво! Самолюбна вдаченька хоче жити вічно, а закон природи нахилив її до землі, от і постає маячіння. Мовляв, помру я, зате ду-

шечка моя полетить он у ту блакить, де вічне раювання.

Віра Федорівна докірливо поглядала на свого шефа, і замість відганятися від нього репліками, думала про іншого доктора Міщука. Той другий доктор Мішук, це майстер свого діла, це мистець вишукувати недуги в людських організмах, це, нарешті, суцільна чинність доброти. З'являвся він у своєму медичному кабінеті часто непоголений, із неvigладженими штанами. До пацієнтів був незвичайно уважний, обслуговував їх по-батьківському; від бідних не брав грошей і взагалі, здавалося, не цікавився матеріальними благами, хоч словесно був вивершеним матеріалістом. Яка ж протиставність слів з чином!

Одного вечора, десь перед одинадцятою ночі, коли Віра Федорівна відправила останнього пацієнта і замкнула за ним на ключ двері, вернувшись до кабінету, побачила доктора ніби зів'ялого у фотелі. Безвиразно поглядав на заслону вікна і про щось думав.

— Втомився я сьогодні, — озвався він.

— Пора вже вам поставити когось на своє місце і відпочити з місяць десь у затишку. Он інші лікарі подорожують навіть за океан, а ви за працею світа не бачите.

— Не маю грошей, Віро Федорівно, — щиро признався він.

— Це тому, що кривдите себе! — піднесено сказала асистентка. — Пацієнти занадто використовують вас. Деякі можуть платити, але не платять; вдають із себе нуждарів, знаючи наперед, що ви їм повірите. А ось інші лікарі...

Суворість погляду доктора обірвала недокінчену думку Віри Федорівни.

— Ви мені не говоріть про інших лікарів, моя пані. Хай вони живуть і доробляються; лікарська професія стала для них знаряддям опорожнювати гаманці пацієнтів. Деякі з них теж вірять

у ідеали і мріють про вічне раюванню в синяві небесній; та лівиця не знає що робить правиця. Долоня свербить під дотиком срібних монет, а душа радується, коли очі узрятъ привабливий банкнотчик. Лікарську етику опоганили самі ж лікарі, моя пані. Етика повчає, що лікар — це рятівник людини, коли вона в нещасті, а насправді, цей лікар тішиться, коли недуга стає затяжною, щоб здерти якнайбільше грошей із пацієнта. Он взяти б доктора К. За один рік зробив двадцять тисяч доларів, жінці купив хутро за п'ять тисяч, купив каділяка і він он який ідеаліст! А не знає того, що все це ніщо, все це дрібниці. Багатство і мрії про вічність така ж нісенітниця, як і само життя. От я живу. Чому я живу, яка ціль мого життя? Скажете — нігілізм? Може й так. От і молодість минула, ще молодим потрапив тішитися і мріяти, але тепер навіщо мрія, коли свідомість скорого небуття нівечить увесь сенс екзистенції? От ви дівуєте і я парубкую; інші підсміхаються, мовляв, самотність, це аномальність. А хто ж із людей не осамітнений, хто? Коли молодий, хтось потребує молодих м'язів, чи молодих поривів, чи молодечої дії, а старість, це комплетне осамітнення, хоч би мав і двадцять дітей чи сто онуків. Отак м'ячиком пливеш по океані і не знаєш, куди тебе абсурдна примхлива хвиля понесе.

— Чому ж ви, все ж таки, любите людей? — натякнула асистентка.

— Серце! — кивнув головою лікар. — Загадкове серце, моя пані. Нерозлучна слабість мого "я". Розум мій заперечує, але серце диктує і от породжується нісенітниця. Бо ось ті пацієнти, яких я лікую задармо, либонь, цілком незацікавлені чутливістю мого серця. Коли їх вилікую і відмовлюся брати заплату, ладні мені руки цілувати, але за моїми плечима напевно називають мене дурнем. Ось колега К. що зі звичай-

ного чиряка робить рака, щоб украй оголити з грошей пацієнта, в очах так званого суспільства — майже геній. Заробляючи двадцять тисяч річно, інколи дасть сто доларів на церкву і його за життя роблять Божим угодником. Добродійні організації публікують подяки, підкреслюючи грубим шрифтом його прізвище, бо він інколи дасть десятку на сиріт чи хворих старців. А суть? Те ж саме роблять і ославлені адвокати, асекураційні компанії, торговельні агенти і цьому ність кінця. Епідемія вивершеного самолюбства!

— Цинізм і заперечення і — серце, — покрутила головою асистентка.

— І безвольний м'ячик на абсурдних хвилях життя, — докинув лікар.

І саме різко заджижчав дзвінок за зовнішніми дверима. Асистентка допитливо поглянула на лікаря.

— Впустіть! — твердо сказав він.

До почекальні увійшла якась дівчинка; не більше їй було семи років. На ній була біла шовкова суконка, що сягала підлоги, ясне волосся ніби з русалки розповзлось на плечах. В руках тримала білу хустинку. Подобала на дівчатко, що щойно вперше запричащалося. В синіх великих оченятах малювалася якась зворушлива чистота поєднана з унутрішнім терпінням. Доктор уже стояв у відчинених дверях між кабінетом і почекальною, і здивовано приглядався несамовитій гості. В його довголітній лікарській практиці оце вперше трапилась така неймовірна, запізнена візита.

— Ну і з чим же ти, донцю, приходиш? — підступив до малої гості лікар.

— Моя мама тяжко хвора, допоможіть... — благоголю дивилася лікареві в очі.

— І не побоялася ти прийти? — поглянув на

годинник, де вже стрілки показували дванадцятую годину.

— Не побоялася, бо мама тяжко хвора, — далі благально дивилися лікареві в очі.

І серце словесного старого циніка не витримало. Він лагідно притулив до своїх грудей дитячу голівку і ніжно провів лівою долонею по пухнастому ясному волоссі.

— Я зараз, дитинко, я тільки необхідне запакую до валізочки.

— Грін евеню, під двадцятим числом, — тоненьким голосочком сказала дівчинка, коли лікар відійшов від неї, щоб запакувати до валізочки необхідне лікарське знаряддя та ліки. Але за той час Віра Федорівна вже виконала сама цю чинність; залишилося йому тільки вдягнути пальто. Та коли він вернувся знов до почекальні, щоб вийти на вулицю, помітив, що дівчинки вже не було. За ним стояла асистентка і теж водила очима по почекальні, шукаючи маленької гості в довгій білій сукні.

— Пішла? — здивувався лікар.

— Мабуть пішла, — неменш здивовано відповіла асистентка.

Доктор Міщук покрутив головою, думаючи про Грін евеню, до якої дороги було зо дві милі і про дівчинку, яка напевно поспішала до своєї мами пішки, бо було вже запізно і трамвайний рух припинився в місті. Він подався на вулицю і потім Віра Федорівна почула гудіння мотору авта.

"Добродушний, коханий дивак", подумала лагодячись до виходу.

Авто доктора Міщука зупинилося перед запущеним старим домом на Грін евеню, на вулиці яка належала до дільниці міської бідоти. Фронтіві вікна були неосвітлені. Доктор натиснув

електричний гудзик на дверях, але ніхто не квапився йому відчинити. Почекавши ще зо дві хвилини, він знов натиснув гудзик, але й цього разу ніхто не появлявся. Тоді злегка штовхнув двері і вони відчинилися. Освітлюючи вузький коридорчик електричним ліхтариком, доктор посувався ним навшань. Помітив, що обабіч стіни були пооблуплювані з тинку. Не інакше, як цей дім був призначений на розбір, що часто траплялося в цій дільниці і через те ніхто тут, либонь, уже не мешкав. Уже й мигнула думка, що дівчинка могла зажартувати з нього і спрямувала під число мертвого дому. В цю хвилину ліхтар у його руках згас і він побачив у кінці коридору смужку світла, що пробивалася на коридорчик крізь щілину в дверях. Його ліхтар знов засвітився і він по хвилині стояв уже перед попламленими дверима. Легенько прочинив їх і тихцем просунувся до кімнати. В куті маловольтажна лампка освітлювала кімнату і залізне ліжко, на якому під лахміттям лежала хвора жінка.

— Добрий вечір, — заклопотано привітався.
— Я лікар, дозвольте перевірити ваш живчик.

Хвора мовчала, байдуже поглядаючи на прибульця. Той сів на стільчику і взяв у свої пальці худу руку хворої. Пульс працював уривчасто, ненормально. Потім заглянув під повіки і ствердив гостру анемію. Попросив, щоб хвора відкрила широко уста. Та хотіла вволити бажання лікаря, але відразу ж розкашлялася.

— Маєте болі? — лагідно поспитав.

— Болить під лопатками, — прохрипіла хвора.

Доктор відхилив лахміття і лікарським слухальцем виловлював підозрілі харчання в легенях. Ґрунтовно прослідивши хвору, він потім дав упорскнення в праву руку. Хвора по десяти хвилинах з вдячністю посміхнулася до лікаря.

— Дякую вам, пане.

— Завтра буде вам ще краще, — відповів по-

смійкою доктор. Він тепер почав розглядатися по кімнаті. Стіни були давно небілені, потріскані і непривітні. Над головою хворої помітив дерев'яного хреста з розп'яттям; під хрестом у дешевих рямцях тулилася до стіни побільшена знімка дівчинки, яку доктор відразу ж упізнав.

— Це ваша дочка?

Замість відповісти, хвора притишено заскімлила, здавлюючи в хворих грудях якийсь непосильний жаль.

— Чому ж ще її нема? — нахилився над лахміттям лікар.

— Місяць тому нарядила я її в білу шовкову сукню, розчесала на голівці ясне волоссячко, тремтячими руками увіткнула в дитячі пальчики воскову свічку. Лежала в домовині як княгиня. Христос Бог, що он на стіні, призначив мені свій хрест, а донечку мою звелів своїм янголам омаяти святими крилами. Забрало її чорне авто і повезло на приміський горбок на вічний спочинок.

Доктор вражено слухав. Він поглянув на трагічне розп'яття і йому здалося, що воно болісно заворушилося. Під ним, під розп'яттям, дивилися на нього неземною чистотою сині очі згаслого дівчатка. Як це сталося, що цю ось дівчинку, що відійшла у вічність, він годину тому тулив до своїх грудей?

"Ось ще один м'ячик на хвилях життєйського безглуздя", розпачливо подумав він, дивлячись на постіль з хворою, але в цю ж мить відчув на собі наче б якийсь містичний дотик. Очі тривожно втупилися в трагічне розп'яття, у великі сині очі дівчинки немов у неторкану красу вічності і він, непоправний старий цинік, затрусився. Відчув якийсь внутрішній струс; серце, протиставне розумові, вічно неспокійне і чутливе, нарешті відкрило перед ним рубець незглибимої тайни.

— Завтра вранці прийде до вас моя асистентка Віра Федорівна, а під вечір і я прибуду. — потішав хвору немов дитину. Він ще дбайливо прикрив її лахміттям і ще раз поглянувши на розп'яття і на сині очі дівчинки, нечутно висунувся з кімнати.

На вулиці ще поглянув на фронтову потріскану стіну покинутого дому, що наче розпливалася в нічному мороці і шепнув до себе: — Ми тебе не покинемо, випадкова страднице!

А потім, їдучи вже автом, душу його прояснювала незбагненна загадковість.

"Яка ж глибінь тайни в естві людини і в світі, що її оточує!"

МАТЕРНІТИ ДЕПАРТМЕНТ

— Знаєш — дівчинка!

— Мені вже дзвонили із шпиталю.

— Чекали на хлопця, а тут ще одне дівчатко.

— Не шкодить, — потішаю дружину. — Дві сестрички, — веселіше буде. Мені, правду кажучи, байдуже — хлопець чи дівчинка. Я однаково люблю дітей незалежно від статі.

— Я теж уже заспокоїлася. Ця буде чорнушка. Оченятка чорні, волоссячко чорне, і брови теж чорні. Бльондинка і чорнявка, уявляєш собі? Одягатиму їх у білі суконки, у волосся вплітатиму білі кокардки. Візьмуться колись за руки і будуть стрибати по пішоході, перед домом. А ти й без квітів?

— Овочів приніс.

— Дякую. А он та, що ліворуч, — французенка. У неї теж дівчинка. Поглянь на її столик, що коло ліжка. Які пишні гвоздики!

Напроти французенки, коло вікна — ліжко з молодою італійкою. Коло неї гамірно. Молоді хлопці, з кучерявими чорними чупринами розсілися на ліжку, в ногах щасливої мами і голосно, скороговіркою щось розповідають. Між цими хлопцями, — щасливий батько новонародженого хлопця. Італійці поводяться так, наче б були на вулиці. Голосно сміються, викрикують і курять усі включно з пацієнткою. Решта відвідувачів, як і пацієнтки, неприємно супляться. Італійці ніяк не можуть здержати своїх буйних темпераментів. Поява італійців у якомусь іншому середовищі, це спалах ярмарочного галасу.

— І так кожного дня в годину відвідин, — шепоче до мене дружина. — Матерніти департамент — веде моя дружина, — тепер перевантажений італійками. По сусідніх кімнатах те саме.

З коридора енергійно входить сестра. Її погляд спиняється на ліжку італійки. Її обличчя морщиться.

— Скільки ж я маю вам казати, що на ліжку пацієнтки не вільно сидати, — чемно, але з гострим наголосом говорить сестра. Кучеряві хлопці миттю позіскакували з ліжка, але, як тільки сестра відійшла, вони знов преспокійно посідали в ногах пацієнтки.

Моя дружина, щоб злагіднити атмосферу, звертається до другої сусідки, що праворуч.

— Щось вашого чоловіка ще нема, місіс Мек Колінс.

— Він, як завжди, прийде десять хвилин перед восьмою. Мабуть хлопців одягає.

— Уяви собі, у неї це вже сьомий хлопець. Самі хлопці, хоч вона цього разу сподівалася дівчинки, — говорить до мене дружина.

З-під білої ковдри поглядають на нас великі чорні очі ще цілком молодой шкотки, мами семи хлопців.

Крадьком придивляюся місіс Мек Колінс. Великі гарні очі, молоде і дуже гарне личко. Просто вірити не хочеться, щоб ця молода жінка була матір'ю аж семи хлопців.

— Ну, ну, ти вже так не вирачайся, може ще помітити, — це до мене дружина. — У неї тільки й краси, що на лиці, бо тіло її зруйноване від пологів. Мені її шкода.

— Ось і Чарлі, — звертається до нас місіс Мек Колінс. Дивлюся на годинник. Точно за десять хвилин восьма. У дверях стояв уже з руками в кишенях мужчина атлетичного виду. Лице округле, ніс трохи приплющений.

— Як ти почуваєшся сьогодні, Айві, — закурюючи цигарку, байдуже поспитав Чарлі.

— Дякую, трохи краще. Ти б підійшов до ліжка.

— Ні, я викурю тут цигарку. І так не маємо про що говорити.

— Де хлопці?

— На вулиці, в авті. Авто замкнене, не втечуть.

— Чи ти вже бачив сьомого? Ось номер, іди, сестра тобі покаже.

— Нема сенсу. І так подібний до тих, що в авті.

Чарлі надкурив цигарку і підійшовши до дружини, згасив її в попельничці, що була на столу, коло ліжка.

— Нам ще залишилося п'ять хвилин, Чарлі. Ти кажеш, що не маємо про що говорити, але в мене є запитання.

— Це запитання таке ж, що й два тижні тому. Не журися, Айві, виграш за мною.

— Мій Чарлі змагун на п'ястуки, виступає двічі на місяць, — це до нас місис Мек Колінс.

— Найкраще йому вдається вільне французьке змагання.

— Вчора я бився з голяндцем, що виступив із публіки. Хотів заробити триста доларів, але мрія його не здійснилася.

— Ти переміг?

— З великим зусиллям, Айві. Десять разів поклав мене на лікті, але остаточно я його причавив до дощок площадки.

— Ти заробив триста доларів?

— Ні, тільки двісті. Сто йому належалося. Він заповів змагання на наступну рунду.

— Це мабуть нагорода за мої муки, Чарлі. Ах, як я натерпілася! Лікар геть мене ножом спаскудив.

— Іншим жінкам після першої дитини краще йде, тобі навпаки. Цей сьомий мабуть буде авантюристом.

— Таким як ти, Чарлі. На сумлінні будеш мати моє останнє терпіння. Я все тобі казала: спам'ятайся, але хіба ж ти мене послухаєш?

— Останньо ти вже й сама не мала міри. І от, хочеш всю вину на мене звалити. Ну, на коридорі вже дзвінок. Іду до дітей. Завтра може поїдеш уже до дому, Айві?

— Ні, за два дні.

На другий день, коли я відвідав свою дружину в матерніт департмент, місіс Мек Колінс була говірка і весела. Вона вже встигла розповісти чимало чого моїй дружині про свої домашні відносини. Жінки, звичайно, дуже швидко зближуються з собою, особливо тоді, коли вільні від домашніх турбот, перебувають в однакових обставинах. Моя має нахил говорити про дітей, місіс Мек Колінс, натомість, воліє їх навіть не згадувати, бо цього домашнього дитячого галасу має по вуха.

— З моїм Чарлі я познайомилася в кіні, — розповідала вона моїй дружині. — Саме висвітлювано боксерський фільм. Чарлі сидів як на голках. На екрані якраз бився чорний із білим. Мого Чарлі симпатія була по боці білого, але коли чорний почав перемагати, ця симпатія зчезла. Аж нарешті білий здобувся на могутній фінальний стосун і чорний упав на груди і лежав доти, аж суддя відрахував рукою секунди і проголосив білого переможцем. Це втішило мого Чарлі до такої міри, що він почав боксувати спинку фотеля, що був перед нами і помилково влучив у потилицю якогось пана років під п'ятдесят. Зчинилася авантюра. Старший пан хотів кликати поліцію, Чарлі увічливо вибачався і я тоді, не знати чому, почала переконувати старшого пана, що Чарлі (я тоді ще й не знала як

він називається) не мав наміру його вдарити, що це помилка від радісного хвилювання. Старший пан тряс головою і грозив судом.

— Пора вже вам навчитися джентельменства, — лаяв він Чарлі. — З такими п'ястуками, молодий пане, бикам лоби розбивати, а не чесним людям по потилиці... Розумієте? Будете сумирніші на майбутнє, як заплатите пару тисяч доларів. Я з вами помоцюся в суді, побачите.

Чарлі стояв спантеличений з міною винуватця і намагався незугарно виправдуватися.

— Та ж ви, достойний пане, бачили, як то білий вчидив у піку чорному. Кейком прилип до площадки. Як же воно мені не тішитися? І поскільки ви прийшли на боксерський фільм, мабуть не байдужі цьому спортові. І судом нема потреби мене лякати. Ось ця дівчина посвідчить, що я вас зачепив рукою цілком випадково.

— Ах, Боже мій, ви такий елегант і з дрібниці хочете створити сенсацію на ціле місто, — це Айві до старшого пана. — Якщо не погнівається, дозволю поспитати, яке ваше прізвище.

— Містер Бромптон, лейді, — вибуркнув старший пан, злагіднюючи дещо тон.

— Так от, не спротивитесь, коли я вас візьму за руку і кудись поведу. Не бійтеся, нічого поганого вам не станеться, ви весело проведете з нами вечір.

— Ну, ну, ви ще занадто молоденька, щоб мене кудись повести. П'ятнадцять чи шістнадцять?

— Якраз закінчився шістнадцятий рік мого життя, містер Бромптон.

— А-а, ну-ну, ви прегарна кокеточко, — цмокав устами містер Бромптон, захоплюючись Айві, і очевидно, забуваючи про свою кривду.

Вона вже правою рукою міцно тримала розкислого старшого джентельмена, а лівою вчепилася за полу піджака Чарлі. Вони потім утрое

вийшли з кіна і попрямували до готелю. Чарлі фундував віскі, містер Бромптон підпив і остаточно дав себе вблагати. Десь під північ Чарлі відвів Айві додому.

— От так і розпочалося наше нареченство, — закінчила свою розповідь місіс Мек Колінс.

Чарлі і наступного дня з'явився в матерніти департамент точно десять хвилин перед восьмою. Цього разу він уже не курив, а тільки з підліб'я дивився на свою дружину, довільно стоячи в дверях.

— Хочеш поспитати про хлопців, Айві? — озвався він неспокійним тоном.

— Чого ж так голосно? Відваги не маєш ближче підійти до мене? Ну, от, так... Сідай на стільчику і розповідай про дітей.

— Всіх замкнув у підвалі... на цілу годину. Вчора вікна повибивали в авті. Може б сьогодні ти виписалася зі шпиталю? З хлопцями я не можу дати ради, бити боюся, бо в мене тяжка рука. Та й як почну їх бити, на старість мені ребра поломають. Здається, всі вони будуть атлетами. Надумайся, Айві.

— Не можу, Чарлі, мене геть порізано ножом. Думала, що сконаю. Ех, спокусник та ще гірший дорадник ти, Чарлі. Мабуть вчора вечером був ти в нього?

— Був, гарно провів час. Гостинні це люди, Айві.

— Коли б не вони, я прибула б до шпиталю мінус двадцять фунтів.

Вони почали незлобно сперечатися, одне одного переконувати, аж нарешті дзвінок змусив Чарлі підвестися зі стільчика. Чергового дня Айві ще не могла виписатися, лікарі рішуче заборонили. Вона про це дзвонила телефоном до свого Чарлі і він цього разу не з'явився в годину відвідин.

— Мій Чарлі, мабуть, трохи грубуватий у то-

варистві, — звернулася місіс Мек Колінс до моєї дружини. — Це така його вдача. Поза тим він добрий хлопець. Любить самотність і не квапиться зв'язуватись новими знайомствами. І дітей він теж любить. Тільки й мріє, щоб до дванадцятого хлопця дотягнути. Каже, щоб зберегти їх від розбишацтва, віддасть їх до Солвейшен Армі.

— До дванадцятого дотягнути! — здивовано крутнув я головою. — А я думав...

— І я думала, — перебила моя дружина. — і я думала, що ви, вибачте, наче б трохи в непорозумінні через цього найменшого, чи пак сьомого. Дозволила навіть припускати, що цей сьомий з'явився на світ Божий проти вашої волі.

— Ах, дорога пані, це непорозуміння! — голосно засміялася місіс Мек Колінс. — Причина мого терпіння від лікарського ножа цілком інша, як ви собі думаєте. Це все через ті голоубсі!

— Голоубсі?

— Ох, бачу, ви мене не розумієте. Будьте ж терпеливі і послухайте. Десь пів року тому пізно ввечері вернувся до дому мій Чарлі. Розсівся у фотелі і поважно каже:

— Знаєш, Айві, ми не вміємо жити.

— Ти перш повечеряй, а потім будемо говорити.

— Я не голоден, не буду вечеряти, Айві. Тож кажу тобі, — ми не вміємо жити.

— Чому?

— А тому, що ми не вміємо жити. Є життя і життя. Можна мати повні кишені доларів і погано жити, і навпаки, можна мати мало доларів і жити в достатках і весело. А веселощі, Айві, пов'язані зі шлунком. Під'їсиш щось смачне, і весело тобі буде, і навпаки, з'їсиш якийсь препаскудний чіпс енд фіш, і гумор матимеш попсований цілу добу.

— Ти сьогодні якийсь дивний, Чарлі. Що за особлива в тебе теорія шлунка!

— Нічого дивного, Айві. Кухню ми мусимо змінити. Прийдеться викинути чіпс енд фіш, товст, потейтос, пай і інше.

— І що ж ти будеш їсти?

— Голоубсі, Айві, голоубсі і верінайк! Я вже ці прегарні страви споживаю у панства Масляків два тижні і завдячую їм мою останню боксерську перемогу. Не їв би я голоубсі і верінайк, голяндець розчавив би мене, як хробака на площадці. Це не атлет, це бозін! Здоровило, що аж жах на нього поглянути.

— Голубці і вареники! — скрикнув я з дружиною в один голос.

Місіс Мек Колінс жваво притакнула головою.

— То й ви це знаєте? Може ви українці? Ви українці? Ну, так от і вам буде все ясне. Так от, Чарлі запросив місіс Масляк до нас, щоб вона вчила мене робити ці голоубсі і верінайк. Спершу вона зробила верінайк і ми з великим апетитом з'їли їх зі сметаною, другого вечора вона спекла в трубі голоубсі з вепровим м'ясом і ми так обжерлися, що я ніколи цього не забуду. І так день за днем, наша кухня очистилася від традицією освяченого чіпс енд фіш, від потейтос пай і іншого; голоубсі і верінайк стали в нас почесними стравами і ми їли їх без кінця й міри. По двох тижнях я помітила, що мої суконки вже затісні, що корсет мушу розпустити; стала я отяжіла, а коли вагітність моя досягла сьомого місяця, я була цілком неповоротна і не могла дати ради із своїми хлопцями. І от, фінал бачите який! Надмірна вага, операція.

— Так ви вже більше не їсте цих голубців і вареників, — натякнула моя дружина.

— Обмежитися прийдеться, але їсти будемо. Та й хлопці пропадають за цими голоубсі і верінайк, — закінчила місіс Мек Колінс.

Я до своєї дружини з посмішкою:

— Причини до оптимізму поважні. Коли наша політика безсильна, варениками і голубцями напевно завоюємо Захід!

МІЖ ЗЕМЛЯКАМИ

Коли я вперше почав працювати у фабриці "Макотта", мене припоручено землячкові Джимові Остаффі. Середнього росту, кругловидий, років під п'ятдесят, Остаффі робив враження людини з мінливим характером.

— Як ви довго в Канаді? — питаю його.

— Тридцять років. А ви, гей! тим гамером целюйте в цвяшок! Як раму зачепите, суперінтендент буде ся зловити.

Немудра це річ "целювати гамером у цвяшок" — цвяхи лізли в дерево бездоганно, хоч землячок Остаффі (обов'язково два "ф") чомусь був невдоволений.

— Тут воно не те, що в краю, — знову починає Остаффі. — Там узявся собі за плуг і вісьта в'ю, а тут треба гед мати. Трохи ся збочиш і лейдоф!

— Не всі ж у нас за плугом ходили, Джиме, — лагідно заперечую.

— Як то не всі? Ви мені будете говорити! Знаю я, не журіться.

П'ять хвилин перед обідом Остаффі кудись подався. З другого кінця галі, потупивши голову, пішов за Остаффі новоприбулець Павло Глуходуб.

— Вже пішли! — озвався за моїми плечима староприбулець Піт, коренастий, низенький чоловіча з бридким обличчям. — Вже пішли, смердючі душі пішли. Ви, пане, пригляньтесь, добре пригляньтесь. Вони вже біля автомату, що в ма-

шиновому відділі, каву беруть, і в кантині кока колю беруть. Ви тільки пригляньтесь.

Якраз задзеленькав дзвінок на обід. Робітники від варстатів спішно почали йти до машинового відділу по каву. Більшість становили голяндці; завдячували вони свою працю форманові Данові, що теж був голяндцем. Форман Дан був ще цілком молодого людиною, блондин з великими, лагідними, сивими очима. Він з гордістю хвалився своєю приналежністю до Солвейшен Армі і з робітниками жив у великій згоді. Двічі в тиждень ходив він до цитаделі молитись і за кожним разом, одушевлений молитвами, приймав на працю своїх новоприбулих земляків. Нічого й дивного, що від голяндців фабрика аж роїлася.

— Дивіться! — це Піт, що все ще стояв за моїми плечима. Саме з машинового відділу вийшов Остаффі з Павлом Глуходубом. У руках вони тримали по два паперові горнятка з гарячою кавою, під пахвами несли пляшки кока колі. На них призириливо поглядали голяндці, землячки відчували це і тому спішилися до форманової будки.

— Це так підмащують! — скривився Піт. — Я, пане, хоч і проста людина, та такого свинства не люблю. Як їх тут не було, все було по-людськи, прийшов Остаффі з Павлом і завелися нові порядки. Смердючі душі!

На крайньому варстаті, під будкою формана, землячки поставили каву і квапливо почали нищпорити в бляшаних пуделках за сендвічами, що мені чомусь нагадують чорну домовину.

— Це-о таке, — знову озвався Піт за моїми плечима. — Остаффі дається без мороки, а Павло мусить набігатися. Жінка Джима вигадлива, щось завжди приготує до смаку Данові. Джим винохає, що той найкраще любить і дивись, на другий день уже Дан має на обід курку печену

з начинкою, чи сирника з родзинками. Павло самітний, і, здається, на стравах не визнається. Шлунок його привик до всякого паскудства, як оселедці просто з бочки, чи вуджене сало з хлібом і цибулею. Дан тільки морщиться на такі "ласощі" і голову відвертає. Павло ж у таких хвиликах недалеко від лихоманки. Але потім підучився, порозумнішав; — тепер він приносить вуджені смелси, вудженого лосося; все це купує в жидів на Спадайні.

Землячки швиденько загорнули в папір смачні кусочки і взявши по горнятку кави, зникли за дверцятами будки. По хвилині вони вийшли з будки веселі і навіть горді зі свого вчинку. Ми всі посідали на дошках, коло внутрішніх сходів і споживали сендвічі. Піт блискав очима на Джима і вижидаюче поглядав на Павла, який, під час обідів, розповідав усякі безглузді історії.

— Ну, що ж ти нам сьогодні скажеш, Павле, — не втерпів Піт.

— А от я одного не можу зрозуміти, — почав Павло, — чому ти Піт, а не Петро, і чому ти Джим, а не Данило чи Дем'ян. А фамілії Остаффі ти, брате, у всій Україні не знайдеш. Поясність!

— Ти, Павле, ще не знаєш Канади, — поучливо почав Остаффі. — Поживеш, багато чого зрозумієш. І коли вже ти тут, мусиш бути тутешнім. Тільки крейзі буде впіратися і триматися старокрайових дурощів. От, наприклад, мене колись на батьківщині називали Остап. Подумайте, як воно звучить, те Остап. І хай тобі англік вимовить слово "Остап". І, правду кажучи, це Остап занадто мужицьке, а Остаффі, та ще й із двома "ф", це вже тобі не жарт. Вже з того ся не насмієш. Сяду отак до кари з сином, а сусіди англіки та й кажуть: фемили Остаффі поїхали на Сімко лейк. Уявляєш собі?

— Хоч мене всі й називають Пітом, але я

Петро, — зачіпливо перебив Піт. — Я Петро та ще й Терещук і наплювати мені на твої ффі, Джиме. Мене Бог обдарував ногами трохи в дугу, але я міцно стою на своєму ґрунті і знаю ціну собі, а от ти не знаєш. Коли ти вже хочеш бути анґліком, чому ти вдома обжираєшся варениками, борщем зі сметаною, їсиш житній хліб і вминаєш солені огірки та випиваєш влітку три пайнти кислого молока? Чому ти впихаєш у себе свинятину і лягаєш у неділю по обіді на канapé, щоб, мовляв, на животі сало зав'язалося? Ги, русин ти, хоч би причепив до свого прізвиська ще п'ять фі!

— До речі, звідкіль ви родом? — ненароком поспитав я Джима.

— Та я від Криниці.

— То ви лемко?

Джим побагровів.

— Он що видумали! Ніхто в моєму селі не називав себе лемком. Це таке новоприбулі вигадали. І раджу тобі, Теодоре (він мене вперше тикнув із піднесенням), ніколи мене не називати лемком.

— Знаєш, Джиме, Дан любить варені раки, — з гострою насмішкою вставив Піт.

— Я вже думав про це, — зідхнув Павло. — На жаль, жида на Спадайні не мають.

— В лейку є раки! — скрикнув Джим. — Тільки ж як їх наловити.

— Візьми в жінки спідницю, тільки ту, що вона до церкви ходить. Спідницею ти наловиш, го-го, зо три сотні.

Тупуватий Джим щойно тепер відчув безжале́сне глузування Піта.

— А от, ти хоч би й хотів, не маєш у кого взяти. Синґелем залишився і доживаєш у самоті віку. Зі спідниці ти не глузуй. Ну, от, хай Теодор тобі скаже, що варт чоловік, коли не має жінки.

— Це як кому, — ніяково викручуюся. — Де-хто може бути щасливий і без жінок.

— Добре сказано! — зареготав Піт. — Дурень залишиться дурнем, хоч би мав і кілька жінок.

— Це ніби ти до мене? — цілком уже побагровів Джим.

— Авже ж що до тебе, Джим. Дурень ти та й крапка. Коли б ти був розумний, не носив би Данові варене й печене. Тільки осмішуєшся і інших осмішуєш.

— А я от що тобі скажу — ти донки з великими вухами, Піт. І вже більше з тобою говорити не буду. І бачити тебе теж не хочу. От що!

На суперечці й минув обід. Різкий дзвінок сповістив початок праці. Я подався з Джимом до свого варстату. Ми забивали цвяхи мовчки, Джим був похмурий. Щось, либонь, обмірковував у думці. Може плянував помсту. В таку можливість важко було повірити, бо, здається, він Піта боявся. І взагалі належав Джим до людей боязливих. Нарешті він не втерпів і підійшов до мене.

— Знаєш, Теодоре, я отак думаю і думаю, і пояснити собі не можу одного: який я можу бути дурень? Хіба ж я ходжу в подертих штанах? І як він міг мене назвати дурнем?

Саме за варстатами появився суперінтендент, містер Говард. Широка лисина над високим чолом мала жовтявий відтінок. Джим миттю відскочив від мене і з запалом почав вбивати молотком цвяхи. Містер Говард енергійною ходою пройшовся між варстатами і потім зник за дверима, на яких був напис: "Офіс". Джим тоді знову підійшов до мене, тримаючи в правій руці молоток.

— Слухай, Теодоре, я маю жінку, маю сина, що одружується з француженкою, маю дочку Доріс, що працює в офісі, маю гавза, маю кару,

телевіжен — який же я дурень? Коли б я був дурень, чи міг би я мати все це? А щодо формана, то хай Піт вибачиться, я маю добрий нюх: не помажеш, не поїдеш. Розумне телятко дві корови ссе. Тож русин мусить мати теж приятелів, хай знають нашу гостинність. В краю слухалисьмо польського полісмена, кланялисьмо гмінному секретареві, а чому ж тут не можемо шанувати і кланятися форманові Данові? Павло це зрозумів дуже швидко, тільки ж занадто вже заганяється. Мені вже це навіть і не подобається. Сьогодні, он, приніс фунт вудженого салмона. А фунт салмона коштує одного доляра. Вчора подарував Данові пушку російського кав'яру. А пушка кав'яру коштує три доляри. Як так будемо підвищуватись, пів пейди піде на Дана. Моя жінка навіть ся кривить.

— У нас це називають підлабузництвом, Джиме, — дуже лагідно натякаю.

— А то що ніби значить, Теодоре?

— Погано, Джиме. Піт таки має рацію: не личить осмішуватися.

— А, он як ти! — тикнув злобно Джим. — Розуму мене не будеш учити. Я безробітним не хочу бути. Та й змалку я любив шанувати тих, хто мені добро чинить. Ти, бачу, ніби з тих трохи вчених. Гонор, бачу, маєш. Коли б у нас було менше тих учених, більше нас шанували б чужі люди. А то: дивись, я теж пан, а воно фальш! Тут гонор — псові намордник; доляри тут гонор, от що. Будеш мати доляри, будеш паном. Кажуть лизати руки басові, лижи, бо він дає тобі працю і доляри, от що. А то диви: ентелігенція розвелася, гонорами окружилася. І кажу тобі, Теодоре: Павло має рацію. Він зіб'є пару тисячок і стане на ноги, а ти не зіб'єш, бачу це по тобі.

— Хіба ж Дан дає вам працю? А як вас звільнить суперінтендент, що тоді?

— Як Дан заступиться, не звільнить. А як упреться і звільнить, тоді нема ради.

— То може б так підійти до містера Говарда?

— Та я думав про це, — почухався в потилицю Джим. — Немає відваги, соромлюся. Містер Говард занадто великий пан, не знаю що йому до вподоби. Сирника чи печену курку може відкинути. Та і як з ним говорити? О, це нелегка справа!

У проході, що веде з машинового відділу до варстатової галі, появився фірмовий агент, містер Олівер. Джим знову прийнявся орудувати молотком на варстаті. Як тільки агент зник, він знову наблизився до мене. Сині його очі зраджували якусь раптовну радість.

— Знаєш, Теодоре, до містера Говарда таки треба якось підійти, — сказав він. — Тиждень перед Різдом його день уродин. Тільки ж не знаю, з чим підійти до такого пана, та й чи буде розумно нам показуватися перед ним у офісі. Може б щось придумати, якусь несподіванку і передати через Дана. Ти трохи, здається, ніби біля панів давніше крутився, може щось вигадаєш. Наприклад, якогось кейка, жінка моя експірієнс у пекарських справах. Пани люблять солодкі кейки, та ще й з яйцями. Як ти думаєш?

— Я нічого не думаю і не хочу думати, — урвав мене терпець. — Як хочете, можете до нього підходити, мене ваш містер Говард не цікавить.

Джима це припекло до самої кости. Він зацокотів зубами.

— Знаєш, Теодоре, я вже переконався, що наша ентелігенція ніц не варта, капуста це, не ентелігенція. Фасону геть не має. Та чи всі ви й справді ентелігенти? Коли б ви всі були трохи вчені, сиділи б у офісі, як моя Доріс. А то он молотком по цвяхах гримає, хі-хі...

І попливли дні за днями. Джим уже до мене більше не обзивався, я теж сторони́в від нього. Він і далі з Глуходубом ретельно виконували свої добровільні обов'язки перед Даном. Тільки ж вони з кожним днем "підшрубовувалися", Глуходуб нарешті аж на Елізабет стріт знайшов у китайців раки. Після раків приніс аж три пушки морських крабів. Джим не поступався і почав приносити щораз інші торти. Він уже не говорив до Павла і злобно обзивав його "дирти діпі", Павло віддячувався сторицею. Був бо він верткий на язик і почав дразнити його шашелем, чого Джим не розумів, але тому, що не розумів, ще більше зловився. Все ж, помимо взаємної зажерливості, Джим таки під час обідів сідав разом з нами на дошках, коло внутрішніх сходів і з увагою слухав неймовірно вигадливих історій Павла.

— Ото, коли я був повстанцем, брат, — починав Павло, — то нас призначено внічтожить червоних парашутистів у лісі. Ото ми нишпоримо по лісі, а парашутистів, чортових онуків, нема та й нема. Аж дивлюся, брат, дуб грубезний-грубезний, а у стовбурі, метрів три заввишки, дупло велике. "Гей, хлопці, кажу я, зараз ми сталінців витурино. Давай динаміт!" І ото коло кореня просвердлили ми в стовбурі діру, зо два кіла туди динаміту увіпхнули і діло в ход! Ггаахх!! Динаміт, брат, вибухнув, червоні, брат, як ворони з дупла пурхають. Вибух динаміту позакидав їх на гілляки і вони там, сволочі, так і поздихали.

Безглузда фантазія Павла подобалася Джимові, а ще більше Пітові. Кожного дня він вигадував нові історії, і божачись у їх правдивість, без пожмурків розповідав. Проте часто він теж і спотикався. Як то буває з брехунами, він уже цілком утратив міру і ще більше послідовність думки. Часто забувався і цю ж саму розповідь

на другий чи третій день передавав у перекрученому вигляді.

Двох конкурентів уже так "підшрубувались", що ось-ось могла спалахнути між ними бійка. Про якесь спільне побажання містерові Говардові не могло бути й мови. Джим ранками приходив до праці з більшими пакунками і з ще більшою злобою, Павло ж здобувся на неймовірний подвиг. Купив Данові Омегу за шістдесят долярів, і перше ніж подарувати за призначенням, продемонстрував цю цінність перед Джимом. Джим поблід. Коли він щось рівнорядне купить і подарує форманові, жінка з дітьми напевно прожене його з дому.

— Ти, Павле, знаєш, — діпівська свиня, от що! Ти бом, ти крейзі, Поул!

Вони наїжачені, з люттю в очах, поглядали один на одного, але бійкою це не закінчилось, бо знали, чим пахне бійка на фабриці.

Аж два тижні перед Різдом Дан прийняв до праці ще двох нових голяндців. Вони прибули до фабрики просто з потягу і ні словечка не знали англійської мови. Одного з них призначено до нашого варстату. Поява носатого, ще молодого голяндця коло нашого варстату, спричинила подивугідну зміну в поведінці Джима. Обличчя його сяяло добротою й услужливістю, він увічливо кивав до нового прибульця головою і на міги старався з ним розмовитись.

— Коли ласка, містер, тим гамером у цвяшок, а оце цього ейджа треба трохи загнути, бо між рамки на сітку буде покладений цемент. А ось, містер, прошу вас — закуріть. Цигарки в мене добрі.

Він на всі лади підморгував і ласився, і час до часу, крадьком, бісом вирячувався на мене, тоді його кругле обличчя морщилося, але воно швидко роз'яснювалося, коли очі його спинялися на носатому новоприбульцеві.

На протилежному боці галі, коло варстату Павла, працював уже другий день новоприбулий голяндець. Павло теж був не менш тактовний і ласкавий до новоприбульця. Подовгасте його лице посміхалося, золоті зуби у верхній щелепі поблискували від милих посмішок.

І от двадцять четвертий день грудня. По п'ятій годині всі робітники зібралися в машиновому відділі. Коло автомату з кавою стояв уже містер Говард. Побіч нього, на фабричному візку лежала гора індиків у паперових мішечках. Форман Дан вичитував з нотатника прізвища. Кожен, кого вичитано, підходив до містера Говарда і той передавав індика викликаному і потім подавав руку, на знак різдвяних побажань. Незабаром прозвучало прізвище Остаффі, потім Глуходуба і моє. Ми всі підбадьорено прямуємо з п'ятнадцятифунтовими індіками до головних дверей. Але, перед самими дверима заступив нам дорогу секретар офісу і кожному ткнув до рук рожеву картку. Щось тикнуло мені в серце. Розгортаю папірця. В очі мені вгризається машинний текст з грубонаписаним словом: Л-Е-И-Д О-Ф! Поглядаю на землячків: обличчя аж почорніли від люті.

— Не журіться, земляки, нам прийшли на зміну новоприбулі голяндці. Якщо ви будете й далі такі, як досі, я ще з вами перейду пішки океани!

За дверима фабрики зловіщо війнув на нас морозяний грудневий вітер.

ПРИГОДА НА ОЗЕРІ

Примхи Еми були відомі багатьом. Усе складалося в її житті так, що стати їй було і на примхи, і на різні пустотливі вигадливості. Минуло їй щойно двадцять весен; розквітла ніби троянда в місяці травні під опікунчою рукою своєї пестунки місс Лізабет Сельдом. Матір свою втратила, коли було їй десять років. За десять років сирітства, батько її, багатющий банкир, містер Мекрой, міняв жінок ніби циган коней на ярмарку. Поживе отак рік з новою вибранкою і потім суд розв'язує подружжя за його бажаннями. Аргументами завжди були йому: Шорстка, безглуздо заздрісна, вночі храпить, має прикрий голос, що дразнить нерви, і тоді докидував:

— У цілому світі нема такої, як була моя Міріам!

Його кімнати і кабінет були обвішані портретами першої дружини; ласки любови ніби спливали з них і на старого Мекроя, і на Ему. Старий банкир часто приглядався своїй дочці; тоді крізь юні прегарні очі наче б дивилася на нього незабутня Міріам.

— Доню — раз якось звернувся до дочки — ти вже доросла і знаєш, що я старий безвірник, але твоя мама вірила; на грудях носила золотого хрестика і перед сном проказувала молитви. Люблю жінок, що вірують. Усі ті, що потім жили зі мною і яких я нагнав, були такі ж безбожні, як і я, і тому не мали в собі ніжності. Якщо є пекло потойбіч, я буду, либонь, у його

центрі, але я не хотів би, щоб ти була така, як мільйони сучасних дівчат.

А Ема справді відрізнялася від своїх ровесниць. Було в ній щось половинчате: по батькові успадкувала нахил до авантюриництва; ланки несамовитих курйозів, шибеничних задумів, гонитва за пригодами тяглися за нею нерозлучно; а мати обдарувала її чутливою ніжністю, меланхолійною задумливістю і великими зеленими очима, від яких п'яніли залицяльники.

У світі модерного комфорту дух батька перемагав і тоді Ема кокетувала і баламутила синків мільйонерів. Кірк Стенлі, син продуцента комбайнів, божеволів за нею. Боб Куглюс, син власника тридцятиповерхового готелю, закидував її подарунками. Вона приймала подарунки і сміялася йому в очі твердячи, що вся його мудрість замкнена в паперових скриньках. Моше Блюменкранц, сорокалітній рахітик, хотів запаморочити її своїми мільйонами. Якось запросив її до свого авта і дозволив їй сидіти за кермом. Ема тоді гнала авто сто двадцять миль на годину. Моше зімлів; Ема залишила його в шпиталі, в якомусь містечку, а сама пригнала таксі додому.

Зимом вибиралася на Фльориду. Приваблювала ніби німфа, парадувала в купальнику по маямському пляжу і оголомшувала своєю красою відпочивальників. Тут, звичайно, зустрічала своїх поклонників. Моше Блюменкранц не зразився швидкою їздою обожнюваної і ще раз спробував ловити щастя. З покрученими в дугу сухими ногами, з огіркуватим носом, у зелених окулярах, подобав на почварну карикатуру.

— Зоре моя, ти ціль життя мого, не зражайся моєю фізичною недолугістю. Ласкавість твоя верне мені здоров'я, і я тоді буду сильний, ніби пума бразилійська, швидкий, ніби серна з долин Пенсильванії.

— Хочете зі мною женитись?

— О, радосте моя! — скрикнув Моше. — Я тебе удекорую брилянтами.

— Гаразд, я буду вашою дружиною, якщо ви виконаєте одну дрібницю.

Моше витягнув жилисту шию. Сухі його плечі здригувалися. Ема подала йому руку.

— Згода?

— Згода, радосте моя.

— Гаразд. Відпливіть від берега чотири милі і потім поспішайте назад до своєї майбутньої "зорі радости", — видула глумливо губи.

— Ох, горличко моя, там мене акули зловлять, — жажнувся Моше.

На цьому і скінчилось залицяння рахітичного мільйонера.

Гонитва за враженнями з півночі на південь, чи зі сходу на захід, часто втомлювала Ему і тоді вона задумувалася; дух матері вселявся в неї витискаючи на короткий час спадкові звички батька. Тоді зелені її очі поймалися меланхолійною ніжністю, личко ставало поважне.

— Тату, нуджуся. Чому це так, що я скрізь зустрічаю пересічність і нудоту. Порадь мені щось, тату.

— Може полетиш до Європи?

— Ні, не хочу. Дивно, ніщо мене не цікавить. Як знаєш, останньо була я в Голивуд, бачилася з великими артистами і артистками. Бачила їх не такими, як на екрані, бачила їх у приватному житті. Всі вони, тату, знуджені, нецікаві і крайнє бридкі. Поморщені обличчя, в очах мертвотне шкливо. Порадь мені, тату, що маю робити?

— Ти останньо чомусь не береш із собою місс Сельдом. Я думав, що вона дасть тобі те, чого не встигла дати твоя мама.

— Місс Сельдом лагідна і добра, але має в собі щось, що мені не подобається. Вона, тату,

вміє позувати і то поганенько позувати. Інколи мені шкода її.

— Може б на дику природу, доню, до Канади?

Ема задумалася. Хвилинку дивилася батькові у вічі і потім личком її промайнула мамина посмішка, яку любив над усе старий Мекрой. Мовчки подався до свого кабінету і вернувся з мапою Канади. Розклав на столі і водив пальцем по синіх цятках, що позначали озера. Зупинився на подовгастій смужці.

— Може тут, доню? Не далеко від гайвей, подалік від міста, ще далі від залізниці. Вода і ліс, і тиша. Мені здається, що тобі потрібна хоч на короткий час тиша.

Ема ще посміхнулася маминою посмішкою і притакнула головою. Мекрой того ж дня розвідав через агентів про місцевість, куди мала вибратися на місяць його дочка. Виявилось, що над вибраним озером був катедж; Мекрой сконтактувався через агента з власником цього катеджу і найняв його на місяць липень. Так то Ема, після галасливих місць дозвілля, де був джаз, де були всі вигоди, де шумувало дороге шампанське, де бачила джентельменів у смокінгах, що нагадували їй чомусь трупів, і дам у дорогих сукнях, від яких віяло цвіллю — нарешті вибралася на північ, у лісове пустків'я.

Наприкінці червня старанно готувалася в дорогу. Оранжевого кольору її кадільак чекав у гаражі. Батько хотів відпустити їй власного шофера, але дівчина заявила, що вестиме сама авто. Батько натякнув, що перед нею вісімсот миль дороги, але Ема сухо засміялася і сказала, що воліла б мати перед собою ще стільки миль. Вона ненароком помітила, що лагодилися в дорогу ще три особи: лакей Джімі, муринка Анн, і місс Сельдом. Прикликала тоді кивком пальця Джіма і заявила, що його не візьме з собою до Канади. Лакей покірливо вклонився і пішов до

свого пана. Мекрой потім умовляв дочку, щоб їхав з нею Джімі, який був добрим шофером, ще кращим послугачем, щирим і відданим ніби старий пес. Але Ема тільки відмовно покрутила головою.

Коли все вже було готове, домашній шофер під'їхав каділяком під парадні двері величезного дому банкира. Негайно запаковано до багажника потрібні речі, батько поцілував Ему в щоку і розгублено дивився на авто, яке за хвилину мало повезти його дочку вісімсот миль на північ.

Ема посадила своїх компаніонок на задньому сидженні і попередила щоб не хвилювались, коли на гайвей буде поспішати. Місс Сельдом знала свою "панюньцю": їздила з нею не раз у далекі дороги, та цього рейду на північ чомусь боялася. Може тому, що Ема керуватиме автом. Якщо батьківський темперамент оволодіє нею, може бути катастрофа. Стара дама принишкла в авті і, дивлячись на коротко підстрижені і помодерному розбурхані кучері дівчини, думала: "Що в цій голівці, Боже милий, яку витівку вона вигідає на лінії вісімсот миль!"

З пів години вибивалися з міста заваленого автами, трамваями та омнібусами. Коли нарешті авто лукуватою лінією в'їздило на гайвей, місс Сельдом побожно перехрестилася; муринка Анн поглядала у віконце, блискаючи великими чорними очима.

На краєчку гайвей чекав на Ему коровід авт з її поклонниками. Попереду був Кірк Стенлі, за ним Боб Куглюс, за Куглюсом Моше Блюменкранц; подовгасте кістляве його обличчя було поважне, в очах з жовтавими білками малювалася туга. Стенлі перший побачив Ему. Висунув голову з віконця авта і крикнув:

— Не відмовте, Емочко, що супроводитимемо вас до канадійської границі.

— Не хочу, вертайтесь, — крикнула Ема. — Гнівааатимуся!

Погрозила навіть п'ястучком; авто стрілою рвонулось уперед. Засвістило зовні повітря; місс Сельдом зиркнула на швидковимірювач — стрілка підповзла до дев'ятей.

"Це авантурничий дух старого банкира! — з острахом думала вона. — Отак ціле життя кидався, робив карколомні стрибки, шахрував і доробився мільйонів. Ох, Матінко Божа, бережи нас від нещастя!"

Муринка Анн прищулилася ніби кіт і непорушно сиділа в куті не маючи відваги поглядати у віконце. А кадіяк гнався гураганом. Блискавкою минав людські оселі, якісь придорожні кущі, якісь сади. Стрілка швидковимірювача вже давно спинилася на сто. По двох годинах Ема помітила за собою поліційне авто — гналося за нею. Тоді додала газу, стрілка підповзла до сто десять. Поліційне авто залишилося позаду. Зате незабаром помітила на шосе барикаду з двох поліційних авт. Злобно зупинилася і вискочила з дверцят. Поліцаї зміряли її холодними очима і списали протокол. Відоме прізвище їх трохи здивувало, але з притиском попередили, що виломлюватись із встановлених норм їзди на дорогах невільно; відсалютували недбало і дівчина знов сиділа за кермом.

— Татунцьо матиме "приємність", — кинула поза себе. до місс Сельдом. Деякий час їхала з приписовою швидкістю, але потім стрілка знов поповзла до дев'ятей п'ять і зупинилася на сто. По дорозі наздоганяла масу авт, зручно минала їх і гналася вітрам на злобу. Ще і ще поліційні авта переслідували її та списували протоколи, але вона за кожним разом кидала поза себе, до місс Сельдом: "Татунцьо матиме "приємність". Можливо, що й не була це іронія; старий Мекрой навіть тепер ще любив різні шибеничні

курйози. Мав слабi очi i не мiг керувати автоm, зате свого шофера iнколи пiдганяв i той, догoджуючи своєму працeдавцєвi, гнав машину з бiсовою швидкiстю. Лакея свого, Джiма, видресував нiби розумного пса; з усiєю чiткiстю розумiв жести свого пана; пiднесений вказiвний палець мав значити, що Джiмi має пiднести пановi каву на однiй нозi; кивок голови в лiвий бiк спонукував вiрного слугу виструнчитися по-вояцькому. Був членом якогось таємного клубу i ходив туди в чорному костюмi з чорним метеликом пiд пiдборiддям. Цi божевiльнi напади, проте, вiдступали вiд нього, коли зустрiчався з дочкою. Мiсс Сельдом до тонкощiв знала старого свавiльника i тому кожна витiвка його дочки iшла на рахунок батька. Вихрогоннiсть Еми спонукувала її бажати старому банкировi всього найгiршого: "Бiдна Ема не винна, що лихий батько перeдав їй диявольськi звички".

Коли наблизились до Вiндзору, до канадiйського кордону, нещасну даму понесло рвотами. Зойкала i хапалася за живiт, нарiкаючи на пекельний бiль голови. По канадiйському боцi Ема вже бiльш-менш дотримувалася приписовi швидкості, хоч зо два рази забувалася i тодi стрiлка досягала вiсiмдесять миль. Так вони щасливо добрались до свого катедру на другий день перед заходом сонця. Стояв вiн над озером бiлий i пишний, нiби пуделко вiд подарунку Боба Куглюса. Якiсь незнайомi руки приготували їй чистеньке лiжко; все було на своєму мiсцi; пахло тут лiсом i водоростями з озера. Хоч уже й сутенiло, Ема ще встигла викупатися в озерi, милуючись чистим повітрям i лiсом, що темнiв пару крокiв за катедром.

**
*

Ема простяглася на гамаку i крiзь зеленi окуляри поглядала на плесо озера, за яким розкидалося широке оболоння поцятковане деревами

та кущами. Бовваніли теж там дахи якихось бараків. За катедром, уздовж озера, мрів ліс. Звідти долинали до неї цвірінкання якоїсь пташинки. Побіч неї, теж на гамаку, півлежала місс Сельдом. На немолодому її обличчі малювався спокій. Нарешті після божевільної їзди нерви мала впорядковані. Дівчина хвилину ще шулилася на срібlistу гладінь води і потім повернулася обличчям до своєї пестунки.

— Навіщо ви почервонили собі губи, коли й так тут не побачите живої душі, — заатакувала цілком несподівано. — Невже вам усе ще хочеться бути молодою і гарною, місс Сельдом? Не скривайтеся переді мною, говоріть щиро як досвідчена жінка до менше досвідченої дівчини. Хочеться вам бути молодою?

— Хочеться, Емочко, хочеться, — опустила вії місс Сельдом. — Доживете до моїх років, те ж саме робитимете.

— І що за глузд обманювати себе? Косметика і так не приверне втраченої молодости.

— Спричинить ілюзію молодости, Емочко. Ілюзію, моя панночко; всі ми, від молодих, таких як ви, і старших, таких як я, милуємося в оманливій зовнішності; віримо безмежно, що штучно відмолоджена наша зовнішність сприйметься сторонніми людьми як щось непідроблене і правдиве. На це нема ради, це вже закорінене в нашій жіночій природі.

— Це все нісенітниця! — свавільно зсупила брови Ема. — Це все дурниці. Все має свій час, місс Сельдом. Мій татунцьо постійно підкреслює, що коли шлунок, чи печінка зітруться, ніякий вигаданий людським розумом мотор не допоможе: "Рух, це здоров'я", постійно наголошує і має рацію. А ви боїтеся руху, місс Сельдом! Ви хотіли б вічно лежати і ліниво дивитися перед себе. Коли свистить поза вухами вітер, тоді подвійно відчуваєш ритм життя.

Зіскочила з гамаку; випросталася; була струнка і гарна в купальнику.

"Це неспокійний дух старого Мекроя!" — заплющила очі стара дама.

— На човен, місс Сельдом! — скомандувала Ема різким голосом.

— Боже мій! — жахнулася дама. — Може панюньця сама... я тут трохи відпичну, втомилася... дорога ж така була...

— У човні відпичнете! — з притиском кинула і граційно пішла до червоного човна, що був прив'язаний до двох дощок висунених на паликах у озеро. Місс Сельдом неохотно попрямувала за своєю мучителькою. Ема звеліла їй сісти позади себе. Прудко сіпнула шнуром; мотор забурчав, із-заду порскнув дим. Човен швидко спрямувався на озеро. Ема натиснула педал, човен ніби птаха зринув на поверхню і мчав ковзаючись по водяній гладині злегка помережаний брижами. По-хлоп'ячому підстрижене її волосся метушилося на вітрі, солом'яний капелюх місс Сельдом пурхнув і елегантно сів крисом на розбурхану воду, поза човном. Дівчина ще натиснула педал. Човен ще прискорив швидкість. Прибережні стовбури ялиці швидко втікали від них, десть з гала-сом зірвалися дикі качки.

"Це нечистий дух містера Мекроя! Хіба ж водилися колись такі о вітрогонки? Чому ця дівчина не така, як покійна Міріам?"

І раптом скрут, щось ніби "сальто мортале"; човен похилився, між борти стрибнула вода сріблястою смужкою, та човен знов випростався і скажено летів у напрямі катедр. Тепер Ема рвучко пікувала кермом, човен почав стрибати зигзагами; перехилився то на один борт, то на другий, ось-ось, здавалося, перевернеться, але чомусь крім відбризків вона не вливалася між борти. Місс Сельдом вибалушила очі і сапала досадливо від надмірного страху. Аж раптом

човен сповільнив свою швидкість. Ема неспішно спрямовувала його на середину озера. Міс Сельдом з острахом слідувала за її рухами. Не сумнівалася, що Ема затіяла якусь вивершено неприємну штучку. Були вже посередині озера. Човен кинувся по лінії кола. Спершу описав велике коло, потім серпентиною звужувався і звужувався. Мірою вужчих оборотів, небезпека збільшувалася. Був навскіс похилений, ноги місс Сельдом покрили пінливі бризки води. Морозець підступив їй під серце; заплющила очі і півпритомна поручала свою душу Богові. Та коли грозила справжня небезпека, Ема ще встигла випростати човна і погнала його простою лінією до катедрю.

На другий день уранці місс Сельдом не встала з ліжка. Боліла їй голова, обличчя мала червоне від гарячки. Ема власноручно приготувала їй коктейл. Хвилину посиділа коло неї і приобіцяла цілий тиждень не тривожити її.

— Ах, дорога місс Сельдом, яка ж я недобра, яка я недобра, — притулила свою щоку до гарячого обличчя пестунки. — Щось отак підбурить мене і от роблю дурниці.

— Знаю, знаю, дорогенька, ви цьому невинні, — чутливо лебеділа дама, думаючи про старого банкира.

Заспокоєна, з винуватою мінкою на личку, вдягла на себе рожевого купальника і зайняла місце на гамаку, перед катедрю, виставляючи своє молоде тіло на сонце. Їй хотілося тепер мріяти, навівалися імена знайомих, згадався батько і покійна мама. В уяву втиснувся чомусь вид Моші Блюменкранца. Дивився на неї виричкуватими чорними очима і розводив безпорадно руки. Засміялася в дусі. Коли б не мав мільйонів, чи й тоді наважився б до неї залицятись? Цю дрімотну мрійливість дівчини нарушило не-

далеке пихтіння якоїсь моторки. Пихтіння з кожною хвилиною дужчало, видимо, якийсь човен наближався до катедрі. Ще мить і він виринув із-за галузистого надбережного куща верболозу. На кормі сидів якийсь молодий рибалка. Човен ледь-ледь рухався, за ним тягся довгий шнур. Рибалка був у синій сорочці з короткими рукавами. Був ставний, із атлетичними плечима. Чорне волосся буйно вихрилося над високим чолом. Рибалка ненароком зиркнув на катедрі: побачив Ему. Її поза в гамаку, видимо, не захопила його; відвернувся і вгруз очима за кормом, де тягся його чорний шнур над водою.

"Гм, цікавий тип", — подумала Ема. Їй хотілося погнатися за ним своїм човном; хотілося кружляти довкола нього і робити йому капості. Та чомусь стрималася. Тільки прислухалася пихтінню мотора, що віддалялося. Потім заглушило його гудіння гідропляну, що ніби срібна птаха плив високо над озером, у східньому напрямі.

Наступного ранку знов лежала на гамаку; ще силкувалася мріяти, але не могла. Їй здавалося, що наче б на когось чекала. І коли докладніше усвідомила собі, то впевнилася, що якраз чекала на рибалку. Пильно наслуховувала і нарешті долинуло до неї відоме пихтіння моторки. Човен незнайомця як вчора повільно рухався, тягнучи за собою довгого шнура. Ема вдавала байдужість. Була майже впевнена, що ось він погляне на неї уважніше, не мислимо, щоб не поглянув на неї. Якщо погано вихований, обов'язково крикне трафаретне: "Гелло, світгарт!" Але рибалка цього разу навіть не глянув на неї; сидів на кормі ніби кам'яна статуя і поплав уздовж берега.

"Що за дивак!", прикусила губки. Полежала ще з годину і потім помчала своєю моторкою на озеро. Але рибалки вже не було на ньому. Так минали дні в прихованому очікувальному напруженні. Рибалка був пунктуальний; завжди

появлявся в одинадцятій годині і ніби тінь повільно зникав за прибережними деревами.

Коли місс Сельдом уже мала силу виходити з катедрю і опалюватися на сонці, помітила якусь зміну на личку Еми. Це її незмірно втішило. Божа краса природи і тиша нарешті допомогли духові покійної Міріам витіснити погані звички старого банкира з душі цього чарівного дівчатка. Вже ось шість днів минуло, як Ема не тривожила її своїми пустотливими витівками.

Аж одного ранку дівчина вдягла чорного вовняного купальника і подалася до човна. Знала, що чорна трикота пасувала їй. Тепер рибалка мусить побачити її в усій повноті. На маямському пляжу пожирали її такою очима молоді відпочивальники. Увійшла по коліна у воду, сперлася об борт човна і чекала на юнака з буйною чорною чуприною. Як і попередньо вирінув він із-за куща точно в одинадцятій; моторка монотонно пихтіла, за нею тягся довгий чорний шнур. Сидів на кормі непорушно, Ема бачила тільки профіль його обличчя; не повернувся до неї; минав її ніби мертвий предмет, звичайний, якого можна побачити скрізь.

— Чи маєте щастя сьогодні? — озвалася непевно, трохи соромлячись свого голосу.

— Ні, ще нічого не вловив, — відповів низьким баритомом ледь посміхнувшись. Ема помітила, що мав темні очі і чорні густі брови. Ще довго стояла коло човна і линула за ним своїм поглядом; потім, коли човен зник за деревами, ще прислухалася пихтінню моторки.

Коли одного ранку опалювалася на сонці перед катедром, почула хлоп'ячі вигуки потойбіч озера. Додумувалася, що либонь якісь діти прибули на літнє таборування. Поглянула на годинник — доходила одинадцята. За кілька хвилин напевно почує пихтіння моторки. Стрибнула з гамаку і побігла до озера. Коли її босі ноги за-

нурилися вище колін, ще зупинилася і наслуховувала. Пихтіння моторки не було чути. Зиркнула на годинник — було п'ять по одинадцятій. Рибалка чомусь спізнився сьогодні. Побрила глибше у воду; куц ще заслонював їй водяну смугу, звідки завжди прибував рибалка. Сплеснула руками по поверхні і боком, ніби сирена, попливла далі від берега. Куц верболозу вже залишився далеко за нею; ліворуч тяглася водяна смуга поросла обабіч рогозом. Гралось на ній сонце і легкий вітрець гойдав чубки рогозин поцейбіч водяної смуги. Але рибалки не було видно. Вернулася на берег утомлена і сердита. Не почула вже цього дня відомого пихтіння моторки, не побачила човна з рибалкою і наступними днями. Якась туга з нудьгою підступила до неї; знічев'я ганялася човном по озері, але це їй швидко набридло, тоді вирушала автом у напрямі гайвей, заглушуючи іздою неспокійне серце

Місс Сельдом тоді вигривалася днями на сонці і шкірилася протезами в його позолоть. Досвідчена її голова накопичила безліч здогадів; не сумнівалася, що її Емочка зацікавилася цим невідомим рибалкою. Бувають же примхи багатих і гарних панночок; наситившись комфортом і поведивши за носи своїх елегантних поклонників, схотілося їй попустувати трохи з випадковим рибалкою. Це тільки збагатить скарбницю її вражень. Напевно очарує цього випадкового хлопця, запоморочить йому голову своєю миленькою посмішкою, своїм кокетливим голоском, розтопить своїми сліпачками парубоцьке серце і тоді переможно засміється і — бувай здоров, невдахо!

А Ема з кожним днем сумнішала. Спокій її був знівечений. Можливо не так з туги, як із факту, що вперше їй не повезло. Набридла їй і мандрівка автом. Знов вилежувалася на гамаку і вкладала плян свого повороту додому. І ось

у хвилину, коли рішала про свій поворот додому, почула пихтіння моторки. Мерщій кинулася до озера. Лагідною похилистю занурювалася глибше і глибше, і коли вода досягла їй грудей, човен з рибалкою висунувся із-за куща і повільно минув її. За ним, звичайно, тягся довжелезний чорний шнур. Ема ступила ще кілька кроків і пильно почала приглядатися сріблястій бляшці, що метушилася на поверхні, на кінці шнура.

— Гей, лейді, не підходьте! — трохи твердо попередив здалеку рибалка. Ема йому на злість ще наблизилась до шнура. Вода підступила їй уже під пахви.

— Лейді, відступіть від шнура! — звучніше крикнув рибалка. І в цю мить метушлива бляшка зникла з поверхні, шнур раптово натягнувся. Рибалка вхопив вудлице і почав скручувати рольку. Ема почула на лівій нозі гостре врізання. Збагнула, що щупак метнувся до берега і шнур тоді зачепив її вище коліна. Ще мить і відчула, що риба від берега з розгону попрямувала до човна, потім відчувши позаду затримку, по лінії кола почала шалено обмотувати її шнуром. Бачила, як під поверхненню сіпався шнур, хотілося їй навіть ухопити його і притягнути до себе рибу. Не була з тих, що панікують; тішилася в духу, що настав нарешті час, щоб блискуче відіграти роль маленької озерняної драми.

— Ааай! — розпачливо крикнула і почула нагальне гарчання моторки. Рибалка з наляканим обличчям гнався до неї. Під час руху човна скинув черевики і потім у штаних і сорочці кинувся у воду, до дівчини. Лівою рукою прудко вхопив її за рамя, щоб не похитнулася, правою виловив під поверхнею шнура; повільно тягнув до себе рибу. Щупак борсався, шнур сіпався в руці рибалки і тоді Ема зойкнула, вдаючи омління. Вирахувала, що рибалка обхопить її стан і понесе на берег, але так не сталося. Тверда мужеська

рука раптом вчепилася за трикот, між лопатками Еми, піднесла її вгору. В правій його руці був уже щупак. Рибалка тримав його під зябрами; тріпався безсило хвостом, роззявляючи зубастий писок. Між розкритими щелепами поблискував кінець бляшки. Рибалка тоді обережно, над головою дівчини, розмотував шнур. Ема мляво посміхнулася, рибалка уважно поглянув їй у очі.

— Але ж ви вмієте вдавати, лейді! Чи завезти вас до катедрі?

Притакнула втомлено головою. Притримував ліве плече і вів дівчину до берега. В правій руці все ще тріпався щупак. Місс Сельдом з муриною Анн бігли їм назустріч. Рибалка вправно вийняв з писка риби бляшку з тризубчиками і поглянув дівчині просто в очі.

— Налякав вас, лейді. За кару ви його звеліть покласти на тарілку.

Ема кивнула головою до муринки. Ця чорною лапою вхопила слизьке риб'яче телесо, показуючи вдоволено білі зуби. Дівчина на мить зупинилася поглядом на сірих великих очах незнайомця. Були якісь зичливі і байдужі; щось наче б відірвано далеке малювалося в них. Не пригадувала, щоб колись бачила в очах знайомих таку невловимо байдужу, якусь наче б неземську глибину стійкості, співчутливої доброти без найменших відтінків пристрасти.

— Хто ви, пане? — соромливо поспитала шепотом. Рибалка відповів зичливо, але байдужою посмішкою. Всі вони помітили, що вітрець відігнав човна майже на середину водяної смуги. Рибалка швидко попрощався і попрямував до озера. Ема в недоумінні дивилася за ним. Ось він уже побрів далі і далі від берега; мав розставлені руки, в правій тримав шнура. Потім, коли вода вже досягла його грудей, відбився ногами і простягнувся в сріблястій рухомій масі. Атлетичні його плечі мужньо крехали воду, чор-

на його чуприна здригалася над поверхнею. Нарешті досяг човна, вдряпався на нього бортом і помахав руками до берега. Ема жваво відповіла йому помахом своїх рук. Тоді моторка загугла і погналася озером у північному напрямі.

**
*

Рибалка вже більше не появлявся на озері. Ема по-давньому опалювалася на сонці перед катеджом. Дивні враження вселилися в ній після пригоди на озері. Прагнула ще раз побачитись з ним, хоч і боялася тої зустрічі. Нерозгаданість його очей, що дивилися радше в простір, ніж на неї, змушували її в сотий раз задумуватися: Хто він? Був ніби реальною істотою і одночасно віяло від нього загадковою далеччю. Вже минуло два тижні, а рибалка не виринав із-за куща верболозу. Зник ніби камфора. Зате останньо помітила особливий рух потойбіч озера. Хлопчики шкільного віку бігали по плоскогір'ї між кущиками та деревами і радісно верещали. Часто пропихалися сухішими місцями до води і закидали вудки. Одного ранку, перед обідом, почувла бамкання дзвону. Місс Сельдом підвелася на гамаку.

— На Богослужбу дзвонять, — здивовано миркнула.

Голос пестунки чомусь не сподобався Емі. Безвиглядність чергової зустрічі з рибалкою часто розбурхувала їй нерви. Жертвою в таких випадках завжди була бідна дама. Релігійність місс Сельдом здавалася їй штучною. "Поза побожності і нічого більше", супила брови.

— Кортить вас до церкви?

— Ох так, — зідхнула.

— Ах, ви! — глумливо покосилась на сусідній гамак. — Одного не можу зрозуміти, місс Сельдом, чому ви на кожную Богослужбу любите вдягати новий капелюх? Пригадую, ви вдома, пе-

ред церквою, завжди причепурювались півтори години. Поясніть, чому це так?

— Як же можна інакше? — здивувалася дама.
— До Божого храму треба ж приходити чистому душою і тілом.

— Ну, ну, про чистоту душі не говоріть, не прикривайтесь трафаретами. Я знаю більше, як вам здається.

— Що з вами, панюньцю?

— Залишіть цей вирежисерований тон! — крикнула. — Я теж причепурююся, коли йду на бал. А роблю це тому, щоб бути найгарнішою, найоригінальнішою; щоб моя сукня не була подібна до суконь інших дам. Я горда з того, коли бачу блиски заздрости в очах моїх конкуренток. Чи ж не робите ви те саме в церкві, що я на балю? Бліднете? Нема чого бліднути! Невже Бог хоче вас бачити нашминкованою, напудрованою, напушеною і претенсіональною? Після церкви напевно статечні дами, такі як ви, роблять удома авантюри для своїх чоловіків, бо одна мала краще хутро, чи сукню, чи капелюх від другої. Замість знайти в Божому домі розгрішення для душі, ви витворюєте там заздрість, злобу і гріх.

— Невже ж жебрачками маємо ходити до церкви?

— Сіримі вівцями! — крикнула злобно. — Щоб одна до одної була подібна. Ніяких вірізнень, ніякої пишноти і блиску! Тоді тільки зможете розгрішуватись і молитись. Що з того, коли ваші уста проказуватимуть молитву, а серце наливатиметься їддю заздрости, що з того, питаю вас? Ах, який химерний рід жіночий! — задумливо покрутила головою. — Цяцьки, перелця, камінці, кольоритні скельця. Мурички навіть носи проколюють, щоб бути гарними і оригінальними. Але, коли Бог поскупить вроди, чи все це допоможе?

Чекала на істеричний вибух своєї пестунки,

бо була вона невродлива, плоска з трохи рахитичними ногами.

— Що ж я винна, що такою народилася, — захлипала місс Сельдом жалісно і щиро. На вибух їй не збиралося, посаду в домі Мекроя цінила більше, від нерозважних нападстей Еми.

— Ну, заспокойтесь, — несподівано чутливо сказала дівчина. — Знаєте ж мене, недобра я, куслива я. Боюся інколи за себе: настроїї міняється в мене химерними стрибками.

Чулі слова ще більше розслезили даму. Вона віткнула дзюбастиий ніс у хустинку, і судорожно хлипаючи, одобруюче притакувала дівчині головою.

— Ідіть і одягайтеся, місс Сельдом.

— Навіщо?

— Поїдемо церкву шукати. Сьогодні ж неділя. Тільки не баріться, можемо Богослуження прогавити.

Міс Сельдом швиденько кинулася до катеджу; за нею поспішила і дівчина. Не потребувала вишуканого чупурення. Вдягла першу ліпшу сукню і вже була ніби квітка в сяйві сонця; якийсь капелюшок уже спричиняв принадність і так привабливого личка.

— Ну, я вже готова! — крикнула перед дверима кімнати місс Сельдом.

Але дама за звичкою припасовувала свою гардеробу старанно, з усією прицизіїїністю. Стояла перед люстром і робила масажі мейкап, що затиє зморшки і дає обличчю молодість. Забувши про недавню розмову з Емою, вона вибрала сукню в крикливі квіти, на жиясту шию почепила шнур штучних перел. Не забула і про брошку, про годинник, про торбинку і на всякий випадок запаслася парасолею, хоч їй тепер цілком не була потрібна. Коли була вже у дверях, пригадала ще про якусь дрібницю; верталася, нишпорила у валізі і знов трухтіла до дверей,

але в останню хвилину ще бігла до шафки і галасливо ляскала шухлядою шукаючи якоїсь дрібниці.

— Доки ж буду чекати на вас! — різко пробився до кімнати голос Еми.

— Вже йду, вже йду, панюньцю!

І виринула зі своєї кімнати напушена ніби павич і поважна ніби придворна дама. Ема посадила її побіч себе і запевнила, що їхатиме повільно. І дотримала слова. Каділяк лагідно погойдувався пружинами на польовій дорозі. Їхали вздовж водяної смуги; Ема знала, що на краю цієї смуги прямує дорога в напрямі плоскогір'я, звідкіль то долинали до катедрі хлоп'ячі галасування. Їхали з пару миль лісом, потім скрутили на бажану поперечну дорогу. Кінець водяної смуги був уже за ними. Потім авто ще повернуло на бічну дорогу і вони в'їхали на широке оболоння. Між скупченням дерев помітили чотири подовгасті бараки з великими вікнами. Помітили, що коло крайнього бараку було чимало авт. Це, либонь, батьки приїхали відвідати своїх хлопців. На стіні цього бараку був прибитий великий дерев'яний хрест; здогадувалися, що це була літниськова церковця. Запаркували авто під росохатим дубом і повільно наближалися до дверей сповідної церковці. Вибивалися з неї якісь дивні співи. Саме поспішала до дверей якась літня жінка. Ема ввічливо її поспитала:

— Що це за співи?

— Богослужбу отець Михайло відправляють.

По мові літньої жінки вони зрозуміли, що тут таборують люди, що не говорять так як вони. Саме наблизився до них якийсь мужчина, видимо фармер. Від нього довідалися, що це каплиця для таборуючих дітей. Відходячи фармер ще й докинув, що це: "юкреїнієн кетолік чирч".

Непевно переступили поріг і затрималися під стіною. В церковці було багато хлопців шкіль-

ного віку та чимало старших людей, видимо їхніх батьків. Побіч, під іконостасом, на підвищенні, група хлопчиків майже жіночими голосами співала якусь пісню. Плечима до вірних стояв священник у лискучих ризах. Під іконостасом довгим рядом стояли хлопчики із схрещеними на грудях руками, чекаючи на св. Причастя. Обличчя їхні були натхнено поважні, очі спрямовані до священника що вже повернувся до вірних обличчям тримаючи в руках золоту чашу. Цятки сонця, що вливалось через вікно гралися самоцвітами на його шатах, а він стояв поважний і врочистий в атмосфері побожного скупчення вірних. Потім підніс трохи вгору чашу і милим баритоном проспівав:

— Со страхом Божим і вірою приступіте.

Він підійшов до ряду хлопців і кожному вкладав щось в уста золотою ложечкою. Коли скінчив свою містерійну чинність, тоді ще підніс чашу і зробив нею в повітрі хреста. Ема тихо зойкнула і посунулася на коліна, приєднуючись до молитовної ревности незнайомих вірних, що всі стояли на колінах. "Це він", — кольнуло щось у серце. Якийсь жаль і сором обхопили її; тиха молитовна ревність тих, що клячали побіч неї, уділилася і для неї. З опущеними віями шепотіла молитву, якої навчилася ще від своєї мами, і яку не проказувала цілими роками. Місс Сельдом крадьком збоку приглядалася їй і зворушливо думала: "Яка ж вона гарна, Боже мій, яка ж вона прекрасна в молитовній щирості!"

Уже всі повставали на ноги, а вона все ще німотно молилася, не маючи сили піднести очі туди, звідкіль чутний був милий баритон священника. Аж щойно тоді, коли люди почали виходити з церкви, піднеслася на ноги. Вона тримала за руку свою пестунку і задумано йшла з нею під дуб до авта.

На другий день уранці катедр над озером уже

був порожній, а тиждень згодом отець Михайло отримав листа:

"Простіть, отче, невідомій дівчині, що хотіла вас збаламутити. Зустріч з вами допомогла мені знайти стежку до моєї незабутньої мами. Ема."

ПРИГОДИ В ЛІСІ

Коли Микольці завершилось дев'ять років, його мама спекла торт і чекала на чоловіка, що працював у шахті, неподалік від оселі Лякомбо, що була розташована під лісом. Назву цю дали італійці, яких тут була більшість і які з перших днів її постання завели італійські порядки. Безліч було тоді шахтарських, новостворених осель у Пенсильванії. Як тільки закладалися десь шиби, відразу ж виростали коло них манюнькі дімки шахтарів. Лякомбо відрізнялося від інших шахтарських осель тим, що тут було завжди гамірно, завжди чутні були співи перемішані із суперечками, чи просто сварнею.

Пишний торт із дев'ятьма свічечками Ганна поставила в "айсбоксі"; довготелесий чех Чепічек підсилив його льодом у ранніх годинах; матиме він силу прохолоди аж до завтрішнього дня. Хай но мине п'ятнадцять хвилин по п'ятій і тоді батько Микольці, а чоловік Ганни, плечистий Никодим, переступить поріг власної хати, помиється, можливо що й поголиться і от тоді всі і засядуть за стіл покритий білим обрусом. Ганна довгим ножем виділюватиме кожному шматок тарту, після того, коли хлопець "одним духом" згасить дев'ять свічок. Хоч і врочистий був це день для Ганни, але ще від ранку чомусь невесело їй було. Щось загадкове і тяготне звалилося наче б їй на груди і досадливо тиснуло серце. Поглядала часто на годинник, бралася за підручну роботу, але якась хвилююча нетерплячка виводила її на двір і тоді вона линула поглядом

у чисте поле, де бовванів на рівнині шиб із великим ліфтовим колом.

"От і налягла ж якась мара на душу", подумала собі. За хатиною, в городі, Микольцьо "стріляв" з рогатки у ворон, що підкрадалися до квочки з курчатами. Двоє курчат чорнухи вже вкрали минулого тижня і тому хлопець був їх непримиримим ворогом. І раптом тишу прорізала сирена. Гудок був заносистий, вривчастий. У Лякомбо відразу ж зчинилася метушня. Італійки підняли несамовитий лемент. Усе, що могло рухатися, кинулося в чисте поле, до віддаленого шибу. Італійки голосно і розпачливо викрикували імена своїх чоловіків. Бігла з ними й Ганна з прикрими передчуттями. А шахтарська сирена безупину кидала в простір тривожні виття, сповіщаючи всю околицю про велике нещастя, що сталося десь глибоко в підземеллі. Ганна помітила, що молоді шахтарі, в брезентових комбінезонах та в газмасках почали ліфтом спускатися в шахтарський кратер. Передчуття підповіло, що під землею вибухнув газ. Якщо її Никодим працював у загроженому місці... "Пречиста Діво, Ісусе Спасителю — рятуй мого Никодима!" Передчуття не були оманливими. Під вечір молоді шахтарі в газмасках вивезли ліфтом на поверхню нерухомі, ніби закам'янілі тіла своїх колег. Між чорними від вуглевого порошу людськими подобами, Ганна впізнала свого Никодима. Лежав горілиць з розкиненими руками; сині його очі мертво дивилися в небо. Обсунулася на коліна, зложила молитовно руки і молилася. Тепер уже ніщо не було потрібне її Никодимові, тільки молитва за спокій його душі. Ні голосіння, ні розпачливі зойки, ніхто і ніщо вже не збудить його з вічного сну. Тут же, за її спиною заломлювали руки італійки, припадали коло своїх небіжчиків, верещали, кликали на поміч Пресвяту Трійцю і всіх святих, але Ганна

наче б не чула цієї веремії безмежного розпачу. Знала, що для неї тепер залишилася тільки одна чинність — поховати дорогого небіжчика на кладовищі під лісом. Хай священик відправить панахиду і хай відправить труну з "вічная пам'ять..." І тут вона здригнулася. Де ж шукати українського священика? В Лякомбо крім неї і сина не було ніодного українця; чула теж що й в поблизькому містечку не було українців.

Коли вже почало сутеніти, шахтарська каретка привезла мертвого Никодима в останнє до рідних порогів. І саме, коли дудодіння коліс замовкло перед хатою, на дорозі від лісу появилася трохи пригорблена постать ченця. В руці тримав костура, через плече була перевішена брезентова торба. Обличчя мав поморщене від старости і загоріле від частих мандрівок на сонці і вітрах.

— Мир тобі, дочко! — зробив рукою хрест у повітрі.

— Сам Бог милостивий привів вас сюди, отче, — крізь сльози привітала Ганна несподіваного дорогого гостя.

— Мир тобі дочко! — знов озвався чернець. — Він дав йому життя, Він і забрав його до себе — показав рукою на небіжчика. — всі ми підемо у вічність, усі, дочко.

— Хто ж ви будете? отче?

— Місіонар-мандрівник. Блукаю по світі з хрестом і Божим словом. Вишукую наших людей по різних закутках цієї велетенської землі і несучи їм слова потіхи. Багато доріг зміряли мої старі ноги.

На другий день чернець поховав Никодима. Ще погостював у Ганни зо дві години і погладивши по головці хлопця, неспішною ходою подався на захід. Ганна з сином супроводили його очима і надіялися, що він ще колись загляне в їхні пороги.

Так то день уродин Микольці позначився смертю його батька. День уродин його дев'ятиріччя визначив йому сирітство, а його мамі накинув претяжку долю вдовиці. Он, на маленькому кладовищі під лісом залишилася для нього і для його мами завітчана могила, де вони кожної неділі моляться за спокій душі покійника. Ще недавно весела їхня хата, тепер перетворилася ніби в домовину. Життєрадісна і жартівлива Ганна, тепер поринула в задумливу мовчанку. Хлопцеві довгий час здавалося, що чує тяжкі кроки свого батечка на стежці, за хатою.

**
*

Хоч сум і непосильні терпіння, здавалося, ніколи не розлучаться з Ганною, та життя мало свої закони. Жалобою і горем не переореш моря — треба ж подумати про хліб щоденний. Никодим помер, зате вона ще між живими. Зрозуміла, що тепер настав для неї час великих турбот і праці. Довго не надумуючись, почала прати білизну для самотніх шахтарів. Її руки вкоротці порепалися від хльорки та мила. Брала теж до дому і шитво; засиджувалася ночами з голкою в пальцях під електричним ліхтариком. Хлопець деякий час приглядався матері і дивувався, чому вона не спить. Теж і помітив, що мама тепер рідкіше давала йому центи на "айскрім". Зрозумів, що в мами нема грошей і тому вона працює ночами, щоб він, Микольцю, мав що їсти.

— Мамо, — озвався він із свого ліжка десь перед дванадцятьою вночі.

— Що синцю?

— Я не хочу масла до хліба, я буду їсти тільки хліб і запиватиму кавою. А ти, мамо, лягай спати.

— Спи, Микольцю, спи. Доки твоя мама живе і працює, матимеш і хліб, і масло, і молоко.

Але хлопець не міг заснути. Дитяча голова

почала снувати пляни. Предивними малюнками з'явилися в його уяві якісь пригоди, якісь події, в яких він був першою особою, що здобуває великі скарби і потім садить свою маму у високий фотель, точнісінько такий, на якому відпочиває менаджер Гейскел вільними хвилинами. Та буйність фантазії в дитячій голові поволі розвіялась і він почав тоді реальніше задумуватись, як би то допомогти своїй мамі. Перше, що йому спало на думку, це впроситися до праці в домі менаджера Гайскела, що мав худючу жінку, яка з ніким не говорила. Одного дня вибрався на край Лякомбо, де пишалася вілла із завітчаними кльомбами. Несміливо подзвонив і чекав коло дверей на появу пані Гейскел. По хвилині двері відчинилися і пані Гейскел стояла вже ніби тичка між одвірками з кучерявою головою та байдужим поглядом сірих очей.

— Я... ласкава пані — сирота, — почав вривчасто хлопець. — Я можу скопати вам город за задньою терасою; вмію полоти квіти...

— Ти ще замалий до такої роботи, хлопче, — байдуже сказала пані Гейскел. — До речі, цю чинність виконує в мене наймичка.

Вона звеліла хлопцеві почекати, сама подалася до вілли і потім вернулася з "кводром" у простягненій руці.

— Я не жебрак, ласкава пані, — трохи обурено нашорошився хлопець.

Пані Гейскел уважніше поглянула на нього.

— Бери, коли тобі даю. Я тебе і не вважаю за жебрака. Ну, чого отягаєшся?

Вона майже силоміць ткнула срібну монету до рук хлопця і повернулася до нього плечима, лагодячись переступити поріг. Але Микольцо набрав у легені повітря і трохи посапуючи, заявив:

— Як хочете, ласкава пані, я застрілю дикого голуба і вам принесу. Вмію я теж і горобців ловити, ворон стріляти, ховрашок теж потраплю стріляти.

— Ти маєш рушницю?
— Ні, я маю рогатку. Тільки натягну ґуму і
— баах камінчиком...

— Ах, он який ти мисливець! — зичливіше посміхнулася пані Гейскел.

Вернувшись до дому хлопець віддав мамі срібну монету і потім знов почав снувати пляни. Вибрався під ліс, заклав руки за спину, точнісінько так, як колись робив його батько, і ходячи туди і назад укладав плян свого діяння на завтрашній день. Перша невдача у пані Гейскел трохи його онесмілювала, проте жваво навівалося до його голови чимало імен та прізвищ: Чепічек, Деля Рош, Артуро Даніні. Якраз зупинився думками на Артуро Даніні, торговцеві прерізними дрібними товарами. Присадкуватий італієць, з півнячим носом, з вирячкуватими чорними очима, був відомий широко й далеко в околиці. Лазив він від хати до хати з милом, з панчохами, з люстерками, гребінчиками, жіночими підв'язками, шпильками і Бог зна ще з чим. Продавав чи перепродував курки, крілики, фазани і навіть ворони, яких італійці поїдають з великим апетитом.

У ранніх годинах хлопець побачив його на ганку миршавенької хатини. Сидів на бігуновому старенькому кріслі, гойдався і співав якусь італійську пісню. Коло його дому валялися якісь порожні консерви від сардинок, якісь клапті затовщеного паперу; було тут брудно і непривільно.

— Здорові були, пане Артуро, — улесливо почав хлопець. — Коли я он проходжу сюдою, не можу намилюватися порядком коло вашої хати. Всі ми знаємо, що Артуро Даніні найчесніша і найпрацьовитіша людина в Лякомбо.

Вирячкуваті очі торговця грізно вибалушилися.

— Ти ще мале паця, щоб глузувати зі старших. Якщо порядку чорт ма коло моєї хати, світ ще не завалиться, зате маю порядок ось тут! —

гордовито ляснув долонею в своє чоло. — Хто ж тебе навчив так гарно брехати, мурзатенький Ніко?

Хлопець соромливо потупив додолу очі. Усвідомив бо собі, що справді наговорив багато дурниць. Краще було б обминути "порядок" і підійти до торговця з іншого боку.

— Ну, піднеси вже свою лепетинку, не соромся. Я знаю, що ти син чесного шахтаря. Твій батько втратив життя в підземеллі, згинули там і Гарсія і П'єтро Дуче, і Паольо Попоні і поляк Вжонтек. Тому то я не кваплюся туди, де біси пускають газ і де звалюють брили каміння на голови бідним шахтарям. Дяка Богові, маю голову незатуманену — потрапить промишляти. — Помовчав хитро водячи очима по хлопцеві. — Ну і з чим же ти приходиш до мене, Ніко?

— Я знаю, що вам дуже смакують ворони. Як хочете, можу вам їх наловити.

— Ти потрапиш ловити ворони? — засміявся тенорком Артуро. — Ти думаєш, що чорнуха така дурна, щоб потрапити в твої руки?

— Не журіться. Я вже дам собі раду. Чи купите, як вам принесу?

— Звичайно, що куплю. Як принесеш товар, тоді й домовимосся.

**
*

Від Артуро хлопець побіг до Чепічка. Жив чех на південному краю Лякомбо в невеличкій хатині помальованій жовтою фарбою. Побіч хати мав стайню, де тримав гнідуна з великими білими копитами. Розвозив ним по селі лід, збирав старий одяг; привозив з містечка хліб, молоко, городину, овочі. Микольцьо застав його в стайні. Міцною сталевою щіткою чесав гнідунові спину, мугикав щось під носом і здивовано випростався, коли побачив у дверях хлопця.

— А тобі що треба, гоху? — перекозюбив подовгасте обличчя. — Чи не будеш ти з тих, що

мого Рябчика дразнять і обкидують камінчиками, коли мене нема вдома?

Пес, що був за стайнею на ланцюгу, ніби зрозумів свого пана і почав гарчати.

— Чуєш? Він уже тебе знюшив. А що буде, коли я його спущу з ланцюга?

— Я ніколи не дразнив вашого Рябчика, — трохи налякано сказав хлопець поступаючи ближче до подвір'я. — Коли я йшов до вас, я не думав, що ви лякатимете мене своїм Рябчиком.

— Он який ти! Чий же ти будеш?

— Син удови Ганни. Мій тато там, під лісом лежить у могилі.

— То це ти Никодимів? Ну, ну, не лякайся. Я не знав, що ти син чесного шахтаря, землиця чужа хай йому буде легка на віки вічні. Що ж ти хочеш від мене, гоху?

— Трохи волосу з хвоста вашого гнідуна.

— Ах! — крутонув головою чех. — Он що тобі здумалося. Ти хочеш, щоб я скривдив свого коня?

— Кривда йому не буде, коли ви трохи вріжете волосу. Я потребу на сильця. Артуро Данині приобіцяв, що буде від мене ворони купувати.

— Що ж твоя мама робить?

— Пере і шиє; шиє цілими ночами. Я теж хочу трохи заробити гроша, щоб було їй легше. Артуро казав, що купуватиме в мене ворони, коли я вловлю і йому принесу.

— Ах ті макаронярі! Всяку нечесть жеруть.

Хвилину вдивлявся в хлопця, вийняв з кишені ножа і врізав жмут волосся з хвоста свого коня.

— Ну, так налови, гоху, цього чорного паскудства, хай макаронярі обжираються ним. Тьху, щоб ворони аж їсти!

Микольцьо подякував Чепічкові і кинувся до

хвіртки. Тішився, що мав уже з чого зробити сильця.

— Незавидна доля сироти, — такими словами супроводив хлопця чех аж за хвіртку. Та як тільки той опинився на вулиці, трохи подалік від його загорожі, зупинив басовим покликом: — А ходи но до хати, гоху!

Микольцьо нашорошено вернувся побоюючись, щоб чех не відібрав від нього подарований волос. Але Чепічек дивився на хлопця лагідно, майже по-батьківському. Завів хлопця до комори, довго порпався в темному куті і потім дав йому голівку капусти. Хлопець подякував і кинувся знов за хвіртку. Але ледве він відбіг від загорожі, знов почув бас чеха.

— Капуста, гоху, призначена на суп, а огірок, це вже король салатки.

І ткнув до рук хлопця великого огірка. Микольцьо ревно подякував за добродійства і знов кинувся до хвіртки. Але чех ще його прикликав і дав три голівки цибулі.

— Без цибулі, гоху, суп, чи м'ясо має тільки чверть вартости. Сос без цибулі, це люра, що не смакувала б навіть моєму Рябчикові. Ну, так біжи вже до своєї мами.

Але це зупиняння і прикликування, видимо, йому дуже сподобалося, бо ще і ще звав із-за хвіртки до себе хлопця і нарешті відпустив його з великою помаранчею. Микольцьо приніс усе це додому, поклав на столі і радісно дивився на свою маму.

— Боже мій, де ж ти взяв стільки добра, си-
ночку? — сплеснула в долоні Ганна.

— Від Чепічка, мамо.

— Від Чепічка, від цього скупаря? — не вірилося їй. Час бо був прикрий, щоб хтось розщедрився такими аж дарами. Пенсильванія бо переживала грізну кризу; скрізь вешталися безробітні і навіть голодні.

— Вкрав це ти, Микольцю? Признайся.

— Ні, я не вкрав. Це від Чепічка.

— Вижебрав?

— І не вижебрав. Як не віриш, поспитай мамцю у Чепічка.

— Ах, ти мій єдиний, дороженький! Он як мамі помагаєш. Гаразд, я поспитаю у пана Чепічка. Якщо це не так, як ти кажеш, я буду плакати, Микольцю.

Але хлопець дивився на неї з такою безмежною щирістю, така правдомовність пробивалася з його личка, що Ганна навіть засоромилася із свого підозріння; притулила хлопця до своїх грудей і думала: "З такою дитиною ніколи не пропаду. Що ж буде з нього, коли він виросте?"

Ще того ж дня Микольцю пороставляв сильця в городі, за хатою. Десь роздобув полови, розтрусив по землі і невеличкими кільцями поклав сильця прикріплюючи їх устромленими паличками. Коли на другий день рано вранці прокинулася Ганна, почула роздирливий вереск ворони за хатою. Збудила сина і вони обидвоє вглянули на город. Поблизу тину, де було найбільше полови, розпачливо борсалася чорнуха. Прудко махала крилами, відбивалася вільною ногою від землі, щоб злинути вгору, але друга ув'язнена нога цупко була зашморгнена в петлі; широко роззявляла дзюб і верещала, прочуваючи для себе лихо. Хлопець увіпхав її до мішка і мерщій побіг до Артура. Гандляр якраз їв сніданок. Його жінка, низенька і носата, прислужувала йому.

— Маю, пане Артуро, ось тут, у мішку. — Хлопець був захеканий і щасливий.

Але Артуро не квапився вставати від стола; продовжував жувати хліб, неспішно попивав чорну каву і тільки раз, ніби знехотя, зиркнув на мішок, де вовтузилася чорнуха.

— Ти спритний хлопець, Ніко, — сказав він потім, уставши від стола. — Де ти її вловив?

— Я маю таке місце.

— Як ти її вловив?

— Це вже моя таємниця, пане Даніні.

— Бач який хитрун. Ну, гаразд, вийми цю ворону, тобто.

Микольцьо розхилив мішка і почав обережно виймати ворону. Міцно стиснув її обабіч руками і так тримав перед гандлярем.

— Спритяр з тебе, Ніко, — ще раз похвалив гандляр. — Я в тебе її куплю, а ти ще і ще принось. Ось тобі десять центів.

— Тоді я її пущу на волю. Десять центів... Ні, ні, за таку ціну не можу продати.

Хлопець навіть поступився до порога з явним наміром подарувати вороні волю. Але Артуро зупинив його.

— Гаразд, я тобі дам двадцять центів, Ніко, а якщо ще більше захочеш — вижену тебе з хати з цією твоею вороною. Коли б я особисто не любив воронячого м'яса, не дав би за неї і п'ять центів.

Він виїняв з кишені сакву, відвернувся від хлопця плечима і побрязкував нікляними монетами. Потім передав п'ятицентовками вмовлену суму.

— Чортяки, вони в Європі крякають, а тут гавкають по-собачому — тримав уже крилатий набуток під пахвою. Лагідно провів долонею по пернатій голові. — Ну і по яке лихо тобі знадилось у петлю? Сумирненька ти в мене, не борсаєшся, знаєш до кого потрапила.

Ще провів долонею по пернатій голові. Ворона підозріло зіщулилася і цілком несподівано прудко клювнула в руку гандляра. Той засичав з болю, бо воронячий дзюб, ніби шило, пробив йому шкіру. Артуро зопалу хотів поправити праву руку, щоб провчити крикливу розбійницю, але

сталася несподіванка: ворона виковзнулася з-під його пахви; шугнула крилами і з розгону кинулася до вікна. Скло не витримало; гучний брязкіт прикликав з кухні господиню. Артуро підняв лемент і вхопився розпачливо руками за голову тоді, коли ворона була вже за вікном. Вибіг на двір і кричав до Микольці показуючи рукою на ворону, що стрілою мчала в повітрі до віддаленого лісу.

— Ти не ворону, ти біса приніс, Ніко! Вона побила мені вікно, покалічила руку і втікла. Якщо додам п'ятдесят центів за побите вікно до двадцяти центів, які я тобі передав, то це буде аж сімдесят центів. За такі гроші моя жінка купила б шпагеті на цілий місяць.

Микольцьо і собі линув зором за втікаючою вороною. Коли б не вирвалася з рук гандляра, носата жінка Артуро напевно відрізала б їй голову. Линучи все ще за вороною, що вже маленькою цяткою позначилася над лісом, йому стало на душі чомусь весело. Приємніше, все ж таки, чорнусі гуляти на волі, аніж лежати спеченою на столі перед носом гандляра.

— От і бачиш, що сталося! — недоброзичливо озвався до хлопця Артуро. — Що ж тепер буде?

— Беріть назад свої гроші, пане Даніні. Справді вам сталася кривда.

Гандляр вибалушив очі і пильно вдивлявся у хлопця.

— Он який ти чесотливий, Ніко! Ні, я гроші від тебе не візьму, ти їх чесно заробив. Стався просто випадок і на це нема ради. Якщо ти вловиш ще одну ворону, тоді продасиш для мене за п'ятнадцять центів. Згода?

— Я ще не знаю, пане Артуро. Боюся, що вона розкаже всім воронам що сталося і вони побоятся заглядати до нашої оселі.

— Ну, ну, дурниці говориш. Ворони — це

нерозумні сотворіння. Вони ж не вміють говорити, а їхнього гавкоту і дідько лисий не зрозуміє. Як унадається на чись подвір'я, то й важко їх відігнати. До мене вони, шельми, не заглядають.

— А в нас від них нема спокою. Це, либонь, тому, що від нашої квочки два курчатка вкрали.

— От і бачиш, це шкідники. Це хижаки і треба їх нищити. Подумай тільки, коли б ті курчатка були курками і коли б жили, на другий рік яєчками вас пособляли б. А так все пропало, ніби камінь у воду. Пожиток для ворони, а для твоєї мами втрата.

**

Минуло зо три чи чотири дні, а хлопець чомусь не появлявся з новою вороною в Артура Даніні. Не видно його було і на вулиці між шахтарськими домами. Гандляр за той час вирушив на сусідні фарми із своїм крамом. Як тільки він повернувся до Лякомбо, не полінувався заглянути до дому вдови. Ганни якраз не було вдома, понесла кудись виготовлене шитво, зате хлопець щось майстрував у кухні на підлозі.

— От ти і не дотримав слова, Ніко, — докірливо озвався від порога гандляр. — Даремно я чекав на тебе у своїй хаті.

— Не прилітають уже більше, винеслися десь до лісу, пане Артуро, — виправдувався хлопець.

— І справді, від кількох днів не чути їхнього гавкоту. Ну, що ж, нема ворон, то може ми щось інше придумаємо, Ніко? Чи ти потрапиш ловити зелені жаби? За фунт жаб'ячих лапок дам тобі аж тридцять центів! Спробуй, хлопче.

Микольцьо з обридженням викривив губи. Чого доброго, ще може дорадити, щоб він ловив вужів та ящірок.

— Ви навіть жаби, вибачте, їсте?

— Дурненький ти, Ніко. Жаб'ячі лапки, це присмак, яким не погордував би мільйонер.

О жаби, жаби. Та запам'ятай тільки: зелені жаби. Ропухи добрі для вужів та лисів, а зеленухи для людей розумних із чутливим піднебінням.

Тридцять центів за фунт жаб'ячих лапок, це була велика спокуса для хлопця. Довго не надумуючись, погодився вирушити на "лови", як тільки сплете з лози кошика. Ще того ж дня побіг на узлісся, де було багато лозових прутиків. Нарізав їх об'ємистий оберемок і вернувшись додому заходився плести кошика. Спершу зробив із грубшого пруття основу форми кошів Чепічка, в яких той привозив городину та овочі в містечка, потім почав тонкими прутиками виплітати стінки. Ця штука давалася йому нелегко; народжувався кошик якийсь покручений і ледве тримався купи. Змарнував багато прутиків і мусів на другий день ще вирушити на узлісся. Почав плести наново. Цього разу йшло йому легше. Кошик був форемніший, трохи навіть подібний до кошиків Чепічка. З вічком дав собі швидше раду. Прикріпив вічко шнурками, що правили за завіси; тепер уже сміло міг вирушати "на лови". Коли впіймає жабу і вкине її до кошика, напевно не втіче йому. Таким чином, мірою свого вміння, доконав того, чого хотів і не гаючись вирушив уздовж лісу до невеличкого ставка оточеного болотяними берегами. Ставок був трохи подовгастий і лівим крилом урізувався в ліс; праве крило було поросле низькою болотяною травою і луком закреслювалось у чистому оболонні. Хлопець закасав штани і босоніж почав скрадатися ближче до води. На ставку громадкою плавали дикі качки, потойбіч, із сивої лепехи, виринула дзюбаста голова кані. А тут, коло нього, ліворуч і праворуч кричали жаби. Микольцьо уважно нишпорив очима по траві. Трохи дивувався, що жаб'ячого реготу було так багато, а жаб майже не було видно. Аж ось, нарешті одна стрибнула косяком з-під його ніг. Хлопець ки-

нувся за нею і вправно вхопив її пальцями. Гидка і слизька була вона, ця жаба, але пам'ятаючи слова Артура, він мерщій укинув її до кошика. З другою жабою впорався вже швидше. Меткий і чуйний, він чатував на стрибухи і використовував усі можливі моменти, щоб тільки якнайбільше їх упіймати. Нашорошено посувався вздовж води, скрадався з простягненими руками; жаби переважно втікали до ставка, тоді хлопець перетинав їм дорогу і нерідко в повітрі, ніби ластівка мухи, хапав їх у свої долоні. Під вечір очі його винищпорили під трав'ястою купиною товстеньку зеленуху. Розчепірів пальці правої руки і скрадався нечутно і обережно. Але жаба зміркувавши напасника стрибнула скісною лінією до води. Хлопець кинувся за нею, спотикнувся і ницьма простягнувся в болоті. Заляпаний мулом, з мокрими штанами, так він і опинився в домі італійця. Поставив кошика коло стола і весело поглядав на гандляра.

— Пів кошика, пане Даніні! — звучно заявив.

— Пів кошика зелених жаб? — перекосив голову гандляр. — І подумай тільки, — повернувся обличчям до своєї жінки, — і подумай тільки, он скрізь люди бідують, а тут під боком таке багатство. Йосипе назарейський, як вони в цьому кошику метушаться!

Нахилився, відщепив заціпку і навстіж відчинив покришку.

— Ах! — сполошено відскочив від кошика. — Ах, що я наробив!

Жаби прудкими стрибками почали вискакувати з кошика, потім урозтіч розбігалися по підлозі; розлізлися під столом, під шафою, під ліжком. Микольцьо спішно замкнув вічко з рештою жаб, розгублено дивлячись на спантеличене обличчя гандляра. Жінка Артуро, що вже нераз у житті розправлялася із стрибухами з гострим ножом у правій руці, жваво кинулася виловлюю-

вати непокірні тваринки. Вона по котячому вилловлювала їх по всіх закутках, вправно стискала пальцями коло голови, ті сіпали тільки задніми лапками і потім покірних складала до великої миски. Як тільки впоралася з непокірними, зайнялася теж кошиком. Понесла його до кухні і потім дуже швидко вернула його порожнього Микольці.

— Як думаєш, Гіна, скільки ваги можуть мати лапки всіх цих жаб? — хитро звернувся Артуро до своєї жінки. — Я думаю, що не більше півтора фунта.

Жінка мовчки притакнула головою.

— Ну, Ніко, так тобі належиться сорок п'ять центів. Сорок п'ять центів! За жаби стільки грошей.

— Ні, пане Артуро, до вашої ваги треба додати ще з півтора фунта, — вперся хлопець. — Я он ледве присмикав ці жаби до вашої хати, а ви визначаєте таку смішно низьку вагу.

— Мені жаби непотрібні, Ніко, я потребую тільки їхні лапки. А скільки ж ваги може мати пара жаб'ячих лапок? І якщо тобі не вигідна ціна, яку я тобі намітив, можеш собі забрати це своє добро. Чи чуєш, Гіно? Які тепер діти! Я йому аж сорок п'ять центів, а він ще й мудрує.

— Гаразд, я візьму від вас ці гроші, але вже більше не виберуся на лови, — з жалем почав хлопець. — Я знаю, що ви ошукуєте мене. Бог з вами, он як я змочився, навіть штани пірвав. Такий зарібок може бути добрий для індіан, що живуть у лісі, але не для мене. Я думав, що Артуро Даніні найсправедливіша людина в Лякомбо, але воно не так. Бувайте здорові!

— Почекай Ніко, почекай, — раптом зніяковів Артуро. — Коли ти добре задумаєшся, сам переконаєшся, що я тебе не хочу обдурити. Подумай тільки — скільки ж може бути оцих жаб'ячих лапок? Але що ти аж до такої ось міри

впираєшся, що ж мені бідному робити? Не хочу, щоб сирота думав, що я його обдурюю. Ось тобі ще п'ятнадцять центів. Уяви собі, за жаби ти заробив аж шістдесят центів! Якщо зможеш принести мені повен кошик, заробиш аж один доляр двадцять центів! Це, хлопче, капітал.

**
*

Коли Ганна побачила сина заляпаного, з пирваними штанами, аж зойкнула. Вже ось мала його картати, але коли хлопець передав їй шістдесят центів і розповів, як то він заробив ці гроші, вдова аж розплакалася.

— Ні, ні, ніхто в світі не має такої дитини, як мій Микольцьо, — гладила сина по голові.

Мамині похвали для хлопця, це була явна заохота далі промишляти з жабами. Знав він теж, що кожен цент у їхньому господарстві мав більшу вагу, аніж доляр для багатой людини. Упродовж тижня пронишпорив усі береги ставка, заглянув під кожную купину, під кожен кущик болотяної трави. Та улов із кожним днем малів. Жаби, видимо, зміркували, якого грізного ворога мають в особі Микольця, і тому тепер трималися подалік від берега, на ставку, вигріваючись на сонці, сидючи окраком на патлатих листях водних лілей. Микольцьо стріляв у них камінчиками з рогатки, та не мав з цього ніякої користі. Вбита жаба відразу ж скочувалася з листка і поринала у воду. Хлопець тоді почав розглядатися за іншими жаб'ячими оселями. Мандрував уздовж лісу напівніч, надіючись відшукати якесь озерце, якесь болото, чи навіть трясовиння. Та узлісся цілими милями було височинне, поросле кущами вільшняку та травою. Тоді узброївшись в рогатку, з повними кишнями камінчиків, почав заглиблюватись у ліс. Блукав по лісовій гущавині пильно зорячи траву між стовбурами; втягував ніздрями повітря, прагнучи відчутти вогкість. Але

ліс переважно був сосновий, пахло тут живицею і не чутно було вогкості в повітрі, а без вогкості не могло бути поблизу озерця, чи навіть болота. Блукаючи так по лісі, він одного дня опинився між розрідженими грубими стовбурами хвої. Зеленим густим килимом стелився тут чорничник; між зеленим лискучим листячком виглядали стиглі чорні кульки ягід. Хлопець відразу ж пригадав Чепічка і почав спішно зривати з гілок чорниці і кидати їх у кошик. Якщо назбирає повен кошик і принесе додому, Чепічек напевно добре йому заплатить. Нахилений повільно рухався вперед, чорні кульки вже покрили дно, а він обіруч зривав їх і тішився, що за годину матиме повен кошик. І справді чорниці на очах росли в кошику. По деякому часі хлопець випростався; кошик був уже повен. Як добре, що він сюди заблукав. У Лякомбо, либонь, ніхто не знає, що тут така сила силенна цінних чорниць. Він обов'язково мусить прийти сюди з мамою. Обидвоє можуть прибути сюди двома наворотами і заробити куди більше, ніж мама пранням та шитвом.

Розмишляючи так, раптом щось його ніби доторкнулося в плечі. Щось приховане в його естві наче б підповіло, що тут він не сам, що тут хтось зачаївся і грізно дивиться на нього. Миттю повернувся взад і побачив під стовбурем хвої зеленкуваті очі гадини. Гадинка дивилася на нього зосереджено; так вона напевно потрапить дивитися на жабу, щоб її загіпнотизувати і потім живосилом проковтнути. Та хлопець не був вразливий на грізний гадючий погляд. Обережно почав закладати камінчик у рогатку, вицілився і жбурнув камінь у відкриті зеленкуваті сліпаки. Але камінчик замість у гадину, влучив у стовбур. Гадинка відразу ж звилася в коло, вхопила зубами за свій хвіст і почала колоточитись до хлопця. Микольцьо швиденько почав утікати.

Інстинкт самозбереження підповів йому, щоб ховався за стовбур. Ледве він устиг стрибнути за дерево, як почув за собою глухий удар об кору дерева. Але страх гнав його далі і далі. Саме, коли він підбіг до розложистого куща ліщини, наткнувся на якогось дідуса з оскубаним підборіддям. По обличчі впізнав індіанця. Безмірно втішився, що в хвилину небезпеки зустрів живу людину.

— Розумний з тебе хлопець, — озвався поганою англійською мовою дідок. — Я все бачив, ти цілком правильно зробив, що сховався за стовбур. За тобою, хлопче, гнався Гуп снейк. Це дуже небезпечна гадюка. Коли б ти прямував на галявину, вона тебе наздігнала б. Ця нечесть швидша від людського бігу і стрілою потрапить кидатися на свою жертву. Досягає зубами переважно шиї, чи обличчя. Ходи, тепер уже нема небезпеки.

Підпираючись палицею, дідок отяжіло подріботів до стовбура, за яким ховався хлопець.

— Це Гуп снейк, — знов почав дідок, показуючи палицею в траву. Там у судорогах звивалася гадюка; голову мала цілком розплескану й окривавлену.

— Дивись, вона вдарилася об дерево, — знов вів індіанець, що потім назвав себе Сірим Вовком і походив прямою лінією від племені Ірокві. — Великий дух дав їй хист колоточитись, але не дав їй гнучкості змінювати напрямки. Тому то Гуп снейк завжди колоточиться простою лінією і в своєму розгоні вже не може бачити на дорозі ніяких перепон. Він ще в судорогах пов'ється з пів години і потім обліплять його комахи. Завтра залишаться по ньому тільки кістки.

Хлопець вражено дивився на гадюку, що ще не переставала судорожно звиватись.

— Тільки і тільки втікати перед нею за дерево. — повчально ще раз напівнув Сірий Вовк.

Він помітив кошика з чорницями і зичливо кивнув до хлопця головою. — Тут багато чорниць, та чи зможеш ти занести цього кошика додому? Чи не будеш ти, хлопче, з шахтарської оселі? І що ж то за тато, що пускає тебе в ліс самотнього?

— Я не маю тата, згинув у шахті.

— То ти сирота?

— Так, я сирота. Маю тільки маму, що важко працює.

Сірий Вовк задумався.

— То ти ці чорниці хочеш продати багатим людям?

— Так, хочу занести Чепічкові, гандляреві городиною та овочами.

— Ну, як так, то я тобі поможу, — тепло посміхнувся до хлопця. — А я живу за річкою Яструба, в резерваті.

Він з лика зробив два вушка на протилежних боках кошика, за одне взяв рукою, за друге хлопець і так вони вдвійку понесли кошика лісовими хащами. Сірий Вовк утомлено посапував, коли розповідав про славне минуле свого племені.

— Великий Дух призначив нам багато нещасть за те, що колись між індіанами не було єдності. Коли б червоношкірі колись одностайно стали до боротьби з наїздниками, тепер не володіли б нашими землями білдолиці. А так чекає нас тільки загибля. Наш брат буде жити доти, поки будуть ліси і дикі звірі, але коли білдолиці знищать звірів і вирубають ліси, червоношкірому настане кінець. Люди моєї крові не можуть жити без лісу, хлопче.

Аж крізь проріджені дерева хлопець побачив обрій. Місцевість тут була для нього відома, були вже цілком близько від Лякомбо.

— Ну, тут ми і попрощаємося, — зупинився Сірий Вовк. — Ти мені, хлопче, чомусь подобаєшся. Як хочеш, можемо часто зустрічатися.

Навчу я тебе розпізнавати сліди диких звірів, покажу тобі пойзен айві, заведу тебе до річки Яструба, де плаває безліч срібнолуских пстругів. Я цілими днями блукаю по лісі, бо тільки в лісі відчуваю славу минулого Ірокві.

Хлопець щиро подякував Сірому Вовкові за поміч і підбадьорено попрямував до Лякомбо. Коли приніс чорниці до хати Чепічка, чех аж руками сплеснув.

— І звідкіль у тебе стільки сили, гоху? І все це хочеш мені продати?

— Якщо мені заплатите, продам, пане Чепічек.

Чех фахово поглянув на кошик, підніс у гору, поставив на підлогу і знов підніс. Щось собі шепотом обмірковував, потім вийняв з кишені два долари.

— Ось тобі і заплата, гоху. Правду кажучи, ці чорниці варті зо три долари, але я тобі дав нещодавно городини на доляр. Таким чином між нами буде чесний розрахунок.

Хлопець узяв дводоларовий банкнот і почав чехові дякувати.

— Нема чого дякувати, я й так зароблю своє. А як зможеш, принеси ще більше. Можеш дуже багато приносити, я все візьму, чесно заплачу, не обдурю тебе, не бійся.

Всипав чорниці до емалійованого відра і побачивши поплямлені боки кошика, невдоволено насупив брови.

— Як ідеш на чорниці, вимий кошик. Тхне від нього паскудством. Що ти в ньому переховуєш, гоху?

— Були в ньому жаби для Артуро Даніні, — простодушно признався.

— А лобуряка ж ти! Хочеш, щоб я ці чорниці продавав людям із жаб'ячою підливкою? Боже, Боже, які ж паскудства жеруть ті італійці! Вирощується то в мулі, смородливу гидоту ковтає на трясовиннях, а вони це жеруть. Тьху! То так

о хочеш чесного Чепічка обдурити? Викинь цього кошика на смітник і верни мені одного доляра, а я тобі дам нового кошика, такого, що аж душа радуватиметься.

— Я прошу вас, пане Чепічек, щоб ці два доляри...

— Чого ж затинаєшся?

— Я хочу потішити ними маму, а свого кошика я вимию та ще й другого сплету. Я вмю плести кошики. Якщо ви платитимете мені доляра, я можу вам виплести з десять.

— Бач який ти, — затявся чех. — Відразу й дорожишся. А он індіани доставляють мені по двадцять центів за штуку. — Замок раптовно, пригадавши, що перед хвилиною хотів від хлопця аж доляра. — Ну, я там кошиків не потребу, я зацікавлений у чорницях, гоху. Ну, так з Богом, привітай свою маму. І ні словечка нікому про чорниці, бо як довідаються італійці, з землею вигризуть. Зрозумів?

За звичкою він ще раз прикликав хлопця із-за хвіртки і ткнув йому до рук банана. Хлопець отягався брати.

— Бо ви потім обріжете на чорницях.

— Ха, ха, ха, ну й гешефтяр з тебе, гоху. Не бійся, я не відрахую на чорницях. А то молодець з тебе, потрапиш своє відстоювати. Колись з тебе буде справжній купець.

**
*

Коли Микольцьо приніс свій заробіток від Чепічка, Ганна посадила сина напроти себе і довго слухала його розповіді. З великою цікавістю довідувалася про ліс, про непроходимі гущавини; захопили її незмірно чорниці. Сам Бог, видно, завів її сина на місце Його щедрот.

— Обіруч, мамцю, обіруч і до кошика. Маса, велика маса чорниць, мамцю.

Ганна тільки знизувала плечима, очі її світи-

лися від цікавості; так, неодмінно вибереться туди з двома кошиками. Приманливі можливості доброго заробітку хвилювали її. Занадто ж вона побивалася з тим шитвом та пранням. І хоч би була з цього чималіша користь, а то працює, працює, без перепочинку, днями й ночами. До того між самотніми шахтарями було чимало баянів, що не платили за випрану білизну, а коли вона впоминалася, тоді збували її непристойними жартами. Шитво було ще гіршим інтересом. Приносили до неї італійки старі сукні, якісь зношені лахи, брудні і покриті цвілью; вона мусіла це латати, зшивати, перероблювати, але коли доходило до розрахунку, клієнтки цілими годинами торгувалися за кожен цент. У сотий раз переконалася, яке безвиглядне й тяжке життя для вдовиці між чужими людьми. У хвилини розпачу молилася і думками кликала до своєї хати вбогого ченця, щоб рятував її з сином. Та по ченцеві і сліди згинули. Можливо, що десь там у лісових гущах роздерли його дикі звірі, чи може знемігся десь на пустків'ї і нікому було рятувати Божого мандрівника.

А Микольцьо далі і далі розповідав про свої пригоди в лісі. Припадок з Гуп снейк заморозив їй жили. Чутлива материнська уява так і бачила, як дивовижний плазун колесом котиться і наздоганяє її сина. Зате розповідь про Сірого Вовка скріплює її серце і вона вже не хоче думати про дивовижну гадюку, що хотіла вкусити її сина

Якраз, коли десь за шибом, на обрії сходило сонце, мати й син вирушили до лісу. Хлопець безпомилково вів свою маму в чорничні місця. Сам ішов попереду з рогаткою напоготові. Ганна трохи налякана, обережно рухалася за сином. Їй здавалося, що ось-ось викотиться із-за куща гадюче колесо і тоді станеться велике нещастя. Тремтіла за сина і дивувалася, і була горда, що він так відважно, так чуйно пікорував між дере-

вами з рогаткою готовою до стрілу. Нарешті між деревами почали появлятися чорниці. Ганна на ходу зривала їх, але хлопець вів її далі і далі в ліс. І ось їхні ноги вгрузли в прегустому чорничнику; стиглі чорні кульки рясніли скрізь, як тільки око могло охопити. Ганна так захопилася збиранням, що й забула про Гуп снейк. Хвилина за хвилиною минали і по короткому часі два кошики були наповнені по береги. Швидко верталися тоді додому і потім знов вирушали до лісу. Впродовж двох тижнів кожного дня трьома наворотами бували в лісі і кожного дня заробляли від Чепічка по шіснадцять доларів. Зароблені гроші Ганна старанно ховала на скрутий час, якого сподівалася зимою. Та чорничний сезон швидко минув. Настав знов час осоружного прання та шитва.

Непосидючий Микольцо і собі почав призадумуватись, як би підшукати щось нове, взятися за якийсь інтерес, щоб заробити гроші. Незмірно прагнув побачитися із Сірим Вовком; блукав по лісі, гукав старого, свистом крізь пальці давав сигнали, але індіанина ніде не міг надібати. Після чорниць йому вже не хотілося шукати жаб'ячих осель; вірив, що коли зустріне Сірого Вовка, той напевно йому щось добре порадить. Раз якось заблукав аж на потойбічне узлісся. Перед ним розкинулося якесь пустків'я помережане бур'янами та хащами. Серед цієї диковини підіймалися вгору руїни якогось мурованого замку. Віяло від нього загадковістю та сумом. Мерщій скрутив до лісу і на велику свою радість зустрів Сірого Вовка.

— Ти був коло оселі Мекей Роберта, хлопче?
— відразу ж поспитав індіанин.

— Я бачив якийсь зруйнований дім, але не знаю, чи це власність Мекей Роберта.

— Це колишня оселя Мекей Роберта, хлопче,
— задумливо сказав індіанин. — Там колись

сталася велика подія. Там була розляна людська кров, там було й кохання, там були й самоцвіти.

— Може розкажете мені, дідусю?

— Сьогодні ні, не маю охоти. Можливо, що другим разом. Сьогодні хочу завести тебе до річки Яструба. Швидка вона і бурхлива; пливе століттями в лісовій гущі і коли на заході сонця, на закруті Рогатої Сови погляну в її плесо, завжди побачу славних моїх предків, що верхи, на конях вирушають битися з блідолицими. Не той тепер час, хлопче, народ червоношкірий вмирає, блідолиці отруїли його горілкою, тютюном і паскудними недугами. Тільки ліс ще гомонить про колишню славу Ірокві. Можливо, що Великий дух скоро й мене покличе до себе і тоді нікому буде ходити по цьому лісі, що пам'ятає криваві битви моїх предків за волю.

Сірий Вовк отяжіло рухався між деревами, підпираючись дубовою палицею. За ним нечутно крокував хлопець. Спершу вони йшли плоскогір'ям, потім поринули в долині порослій буйним кленом та дубом. Старий керував свою ходу на тендітні стежки витоптані диким звіром. Потім зупинилися коло старезного грубого дерева. Під ним була углибина наповнена якимсь ломаччям, торічним листям та сухим мохом. Сірий Вовк ткнув у неї палицею і поглянув на хлопця.

— Тут щороку зимує ведмідь. Лежить під цим листям, смочче лапу і чекає весни.

Хлопець здригнувся. Індіянин це помітив.

— Не бійся, його тепер нема тут. Він на літо виносить п'ятдесят миль на північ. Там багато по лісах ягід та дикого меду. Прибуде він сюди щойно в листопаді. Та й коли б він був тут, нічого поганого людям не зробив би. Скорше лиха сподівайся, хлопче, від недоброї людини.

І далі потрухтів тропою підпираючись пали-

цею. Перед смугою молодняку туї зупинився і показав палицею на якесь зілля.

— От цього зілля вистерігайся, хлопче. Блідолиці назвали його пойзен айві. Кусливе воно, трійливе і небезпечне. Великий дух обдарував його вогнистим соком; горе тому, хто захоче зривати його голими руками. Пекуча їдь збурить кров, жбурне в гарячку і змусить серце замовкнути. Навіть нищити його вогнем небезпечно; дим теж може затруїти людину.

Старанно обминув кустики небезпечного зілля; прошилися крізь молодняк туї і опинилися під височенною сірою скелею. Була вона обривиста ніби стіна і скидалася своїм наверствленням на кам'яний мур старовинного замку. Сірий Вовк постукував палицею по каменю і неспішно рухався вздовж кам'яної стіни. Потім ще раз зупинився; задер голову і показав палицею на шпиль скелі.

— Он там, на чубку, має своє гнідо орел. Ранніми годинами чути його могутній клекіт. Ширяє він ген, високо під хмарами і сторожить своє лісове царство.

І знов потрухкотів постукуючи по камінню палицею. Саме вони наблизилися до опуклого виступу, що велетенською брилою вирізьблювався із кам'яної стіни. Індіянин задумливо поглядав на кам'яний виступ і потім тужливо сказав:

— Це твориво рук Великого духа. Тут славні вої Ірокві складали жертви і скальпували невільників. А он там, чи бачиш темну углибину? А дай но мені руку, хлопче. Темінь у печері непроглядна. Тут, під скелею колись молилися мої предки Великому Духові і переховували скарби. Було тут золото, дороге каміння, була зброя, але блідолиці все, все пограбували.

Хлопець подав Сірому Вовкові руку і вони поринули в темноті печери. Тиша тут панувала цілковита, хлопець відчував тільки під ногами

жорстку і чув легке постукування палиці індіанця.

— Тут, хлопче, загіздилися лилики, тут їхнє царство. Ночами вони вилітають з печери і полюють на лісову дрібноту.

Ішли деякий час просто, потім скрутили ліворуч, потім праворуч, потім знов рухалися просто; хлопцеві здавалося, що цій дорозі потемки не буде кінця. Сірій Вовк пояснював:

— Спершу треба йти просто і рахувати кроки. Як відміряєш тридцять вісім кроків, то треба скручувати ліворуч. Потім знов треба рахувати аж до сорока і тоді треба повертати праворуч. Коли відміряєш шістдесят кроків, то треба трохи ступити в бік і вже простою лінією прямувати до виходу. Ось ми вже й на простій лінії. Чи ти нічого не бачиш, хлопче?

— Бачу, бачу! — врадувано захопився хлопець.

Далеко, в згущеній темноті слабко зарисувалася округлість світла. Вони йшли назустріч цій світлій округлості, а вона ширшала і ставала з кожною хвилиною яснішою. Нарешті ця округлість уже кидала ясні смужки в нутро печери і потім хлопець побачив підніжжя стовбурів у обрамленні скелястого луку.

— Ми вже й за скелею, хлопче, — озвався Сірій Вовк.

І справді, були вони вже потойбіч скелі. Чутне було тут лагідне журчання потоку. Вибивався він із скелі і вужем гнався між камінням у північному напрямі. Ішли в низовиння цього потоку. І раптом перед ними залисніло плесо річки Яструба. Була вона швидка і бурхлива. Вода в ній рвучко перестрибувала через невисокі кам'яні пороги, клекотіла між кам'яними випуклинами. Трохи далі було коліно; тут вода дрібними вирками крутилася і повільно сунулася далі, щоб за коліном злитися з бурхливою течією.

Коли зупинилися на плоскому березі, Сірий Вовк показав палицею у воду. Хлопець поглянув у чисту ніби кришталь глибінь. Десь майже на дні помітив гурт срібнолуских форель. Пливли граційно, ліниво рухаючи плавцями. Найбільші, найгарніші були попереду, менші трималися позаду, а дрібнота невеличкими купками метушилася осторонь, вганяючись одне за одним.

Індіянин мовчки подався до найближчого галузистого куща і вернувся з вудкою. Поклав на землі палицю і прийнявся розмотувати вудку. Хлопцеві ж звелів наловити коників стрибунчиків. Микольцьо кинувся вздовж річки нишпорячи очима по траві. З-під його ніг вистрибували коники-стрибунчики, він їх вправно ловив і клав до порожньої коробки від сірників. Коли мав уже з двадцять, вернувся до Сірого Вовка. Індіянин нанизав принаду на гачок і закинув вудку у річкове коліно. Не минуло і пів хвилини, як поплавок стрілою пірнув у воду. Посміхаючись Сірий Вовк викинув на берег велику форелью; каменем умертвив її і звелів хлопцеві вправлятися з вудкою. Микольцьо із стриманим віддіхом закинув вудку. Знов поплавок пірнув у глибінь.

— Не сіпай, не сіпай! — крикнув Сірий Вовк.
— Треба лагідно тягти до берега.

Посапуючи, очарований, хлопець щасливо витягнув на берег форелью. Сірий Вовк знов ударив каменем по голові форелі, щоб не мучилася без води. В короткому часі на березі лежало дванадцять великих форель. Тоді Сірий Вовк перебрав від хлопця вудку, змотав її і сховав на старе місце.

— А тепер я тебе навчу плести з кори кошика.

І заходився зрізувати грубші прутики лози; здирав з них кору, вирівнював лико ножем і потім прийнявся засновувати округле дно. На очах хлопця вправні руки Сірого Вовка вичаровували

гарного кошика. Впорався він із цією чинністю дуже швидко, і потім поклав до кошика рибу.

— Ці всі форелі для тебе, хлопче. Це дуже добра риба і за неї платять гарні гроші багаті люди. А тепер я тебе проведу крізь тунель і трохи підведу лісом. А як захочеш ще колись сюди прийти, то он у цьому куці моя вудка — бери її і лови. Але, коли йтимеш додому, покладеш її на своє місце. Хоч я і недолюблюю блідолиць, а тебе чомусь уподобав. Неверескливий ти, лагідний ти і уважно сприймаєш науку старого Сірого Вовка. Ти якийсь інший від тої блідолицької дитячої галапасні. А он якось я був у містечку щоб купити соли, то там з гавкотом та кпинами супроводили мене блідолиці хлопчаки. А ти не такий, може тому ти не такий, що сирота. А сирітство, це велике горе, бо без батька для дитини, це втрата половини дитячої радості і набуття прикрих турбот від ранніх років. Погані ті люди, що не мають ні серця, ні співчуття для сиріт. Ну, так підемо, хлопче.

І вони знов занурилися в печері. Цього разу вона видалася Микольцеві коротшою й менш небезпечною. Сірий Вовк провів його лісом назначуючи дерева ножем, щоб хлопець, коли ще раз сюдою буде йти, мав певну дорогу.

Було вже надвечір'я, коли Микольцьо подзвонив до вілли містера Гейскела. Знову у дверях появилася тичкувата пані Гейскел. Сірі її очі були цього разу якісь пронизливі і зловісні.

— Я ж уже тобі казала, що в мене нема роботи для тебе, — терпко кинула в обличчя хлопця. — І негарно отак знечев'я добиватися до чужої хати.

— Я... я..., ласкава пані винен вам за кводра. Ось, дивіться, що я вам приніс!

Хвацько відкрив кошика. Худе обличчя пані Гейскел проясніло, на устах появилася захоплююча усмішка.

— Травти! — прошепотіла. — Ти це наловив? Які пишні травти!

— Я буду дуже радий, коли ласкава пані не відмовлять... і... приймуть цю рибу. Я ніколи не забуду того кводра, що ви мені дали. І я поставив за добро відплатити цією ось мізернотою.

— Ну і язичок же маєш, дитино! Про кводра розбалакався, ніби про великий маєток. Гаразд, як ти вже такий добропам'ятний, візьму цю рибу; мій Гарі матиме несподіванку.

Вона взяла кошика і подалася до кухні. Хлопець з роззявленим ротом дивився на зачинені двері і не знав, що йому робити. Серце почало жвавіше битися в грудях, коли ніхто не квапився відчинити двері. У голові метушилося: заплатити, чи не заплатити. Може ще й кошика не верне. Чекав і чекав під дверима, але пані Гейскел не появлялася. Сумнів, гіркий і тріпотний почав сильніше підкрадатися в його душу. Стільки форель віддав задармо і то такий багатій пані! Пекучий жаль змішався зі злобою; на свій дитячий лад почав лаяти всіх багатіїв, зокрема ж менаджерів шахт. Тінню вертався до дому і в думці лаяв свою безглузду делікатність. Мовляв, ласкава пані, бери, бо ти мене порятувала кводром. А та і взяла а йому — дуля під ніс! Прийшовши додому, зашився в кут і вперто мовчав. Мама його розпитувала, що трапилось, але він мовчав з набіглими сльозами в очах. І врешті не витримував.

— Скривдили мене, мамо, дуже скривдили.

— Хто скривдив, сину?

— Пані Гейскел! О, я вже більше не понесу їй рибу! Не дочекає того, щоб ще раз мене обдурити.

Хотів ще виливати свої жалі, але не міг і голосно розплакався.

— Риба, а звідкіль ти взяв рибу?

— Наловив! — загук хлопечь. — Фореель наловив, а вона взяла рибу і не зааплатила!

— Де наловив?

— У річці Яструуба, за скеелею. Далеко в лісі нааловив, — далі гірко плакав.

А надворі вже цілком посутеніло. Від лісу сунули на Лякомбо подовгасті вечірні тіні. Ганна засвітила електричний ліхтарик. Тепер виразніше побачила зіщуленого сина в куті ніби песика, якого недобрий пан вибатожив за дрібницю.

— Ах, синочку, ще не одну гірку чашу прийдеться нам випити. Не плач, не плач, завтра я тобі куплю морозива у Чепічка, він сьогодні привіз із містечка і тримає на льоді.

Аж хтось постукав у двері. На порозі стояла дівчина, Аліція, наймичка пані Гейскел. Тримала в руці порожнього Микольциного кошика і трохи звучно звернулася до вдови:

— Пані звеліла передати вам шість долярів за рибу.

Микольцьо відрау ж витер заплакані очі і висунувся на середину кімнати; Ганна зніяковіло дивилася на гостю.

— Аж стільки грошей за рибу? Чи не буде кривда для пані Гейскел?

— Яка ж там кривда! — наче б зневажливо посміхнулася Аліція. — Коли б вона хотіла таку рибу і стільки купити десь у крамниці, мусіла б заплатити з вісім долярів. Чотирнадцять фунтів після випатрошення, це не жарт, а фореля дорожче платиться від м'яса. Це не вперше будуть у нас на столі форелі. Коли он містер Гейскел, прийшовши з б'юра, побачив свою улюблену рибу, то заспівав своїй дружині з радости "О, май дарлінг..." Вельми ж він любить форелі.

Так то після передчасного розчарування, хлопечь нарешті мав велику радість. Він тепер щодня вирушав до річки Яструба і завжди приносив до оселі рибу. Часто вона появлялася й на

столі в Ганни. Продавав її й далі пані Гейскел, трохи по нижчій ціні купував невелику кількість і Чепічек, навіть Артуро, який запопадливо торгувався, але хлопець рідко коли поступався з ціною. По деякому часі Ганна ще змогла трохи відложити гроша на скрутний зимовий час. Микольцьо повних три тижні вирушав щодня на річку Яструба. Дивувався теж, що ні разу не зустрів Сірого Вовка. Думав, що може старий захворів, чи може подався в інші околиці. Яюсь одного дня неподалік скелі ще раз надивав Гупснейка. Знаючи вже тепер його слабості, зручно сховався за стовбури, не цікавлячись, що потім з гадюкою сталося. Щойно в понеділок четвертого тижня, на узліссі, близько Лякомбо хлопець зустрівся з індіанином.

— А я вже стужився за тобою, хлопче, — перший озвався Сірий Вовк. Кивнув головою і рушив у ліс жваво постукуючи палицею. Ішли довго, з кілька годин. Сірий Вовк вів хлопця цього разу новими місцями і аж у полудне, пробившись крізь гущавини, минувши безліч лісових хащів та плетив, опинилися над річкою Яструба, як зміркував хлопець, далеко від місця, де він ловив форелі. Було тут низовиння поросле молодю берізкою. Ще трохи подалися за течією річки і Микольцьо побачив багато звалених осик та молодих кленів.

— Це так попрацювали бобри, хлопче, — озвався Сірий Вовк жмурячи очі та поглядаючи в напрямі найближчого річкового закруту. — Он там, за коліном — гребля. Ходи, покажу, які то будівники ці бобри.

Ледве вони підійшли до закруту, як хлопець захоплено показав рукою на річкове плесо. Саме плив за водою бобер тягнучи в зубах дебелу гілляку. Лискуча його спина виставала над водою, лопатястий темний хвіст стернував йому напрямом.

— А на світанку, кожного дня старші бобри мандрують у низовиння і там ловлять сакерів. Найкраща для них пожива, це мізок риби. І дивно якось: люди гордують сакерами, уважають за непотріб, а бобри спеціально гострять на них зуби. А он, дивись!

Хлопець поглянув по лінії палиці індіанця. Між крутими берегами річка була перетята греблею. Гребля була побудована з ломак, з грубших і тонших стовбурчиків; була якось вигадано сплетена і міцно стояла на місці не піддаючись натискові води. Вода з грюкотом перевалювалася в кількох місцях через неї, створюючи довгі зигзаги вирків.

— От, це їхня й твердиня, а під берегами мають житла. Мудрий Великий Дух дав їм розум та хист і вони ось як дивують своїм умінням людину. Колись вільно було на них полювати; хутра бобрів високо цінилися, але тепер блідолиці стережуть їх законом. Тому то ні я, ні ти не можемо їх ловити.

Пошевелив побляклими губами, чогось озирнувся і сів на пні дерева.

**

— Так я тобі, хлопче, обіцяв розповісти про велику подію, що сталася колись в родині Мекей Роберта. — Сірій Вовк похилив трохи голову, ніби пригадував щось і потім з повагою поглянув на хлопця. — Он там, за лісом, як око могло охопити, все належало до Мекей Роберта. Був це суворий і мстивий пан. Здумалось йому було управляти землею; мав коні, міг би ними орати, та ні — наловив нашого брата і запрягав у плуги і орав. Його гайдуки стьобали тих, що виснажувалися, а він сидючи на коні, реготав до розпуку. Мав він тих гайдуків зо два десятки; щодня батожили вони немилосердно нащадків Ірокві. Неслухняних катували в пивни-

цях і морили голодом, тих, що наважувалися втікати, стріляли ніби зайців. Мав Мекей Роберт і сина одинака, Клеферда. Стрункий як олень, швидший від лані, з ясным чубом та синіми очима, скидався він на якогось князя. Старий Мекей пильнував його, ніби ока в голові. На зиму висилав кудись далеко на науку, а літом казав йому вправлятися на коні та стріляти диких звірів. Мав він також приятеля, теж великого багатія, що панував на своїх посіlostях у верхів'ї річки Яструба. Приятель той мав дочку Беті, чорнооку, з волоссям стиглого каштана. Якось старий Мекей вибрався з сином до нього в гості. Побавилися там зо три дні і багато вже хто знав, що молодий Мекей закохався в Беті. Кохання було обопільне, панночка теж не була байдужа до Клеферда. Батьки раділи, що діти покохалися, бо прагнули їх одружити. Так і сталося. Весілля відбулося величне і пишне. З'їхалось багато блідолицих, для нашого брата Мекей викотив з пивниці чотири бочки вина, зарізав чотири телиці; здалеку спроваджені музиканти вигравали гостям у палаці і грали так голосно, що й челядь могла танцювати на подвір'ї. А молода Беті сиділа за столом, коло свого любого, в білих шатах, обвішана дорогими самоцвітами. Руки її прикрашували бранзолетки, пальці мінялися іскристими діамантами.

Щасливе подружжя сина змінило наче б вдачу старого Роберта. Частіше він тепер посміхався і робив менший вжиток з рушниць, чи з батога. Червоношкірі відітхнули з полегшенням. Вірили в щасливу зміну і надіялися від молодого пана отримати навіть волю. Та такі мрії були передчасні. У великому щасті, раптом сталася кровопролитня заколоть.

Прекрасна Беті надусе любила свої лискучі скарби. Половина з них, це були дарунки від молодого Клеферда. Соняшними ранками клала

вона ті свої цінності на вікно і годинами вдивлялася в них, як вони поблискували кольорами на сонці. А кімнати молодого подружжя були на першому поверсі. Не боялися, що хтось знадвору може простягти руку по її скарби. Одного ранку, намиливавшись лискучою красою дорогих каменів, вона залишила їх на вікні і пішла за чимось до вітальні. Була там не довго. Та коли вернулася, з жахом помітила, що між розложеними цінностями не було найдорожчого золотого перстень з великим самоцвітом, що мав назву "Кінг Вілліам перший". Забувши зопалу прибрати решту скарбів, вона побігла шукати Клеферда. Та коли відшукала його і коли разом вернулися, то завважила, що бракувало ще двох перстенів і шнура перлів.

У палаці зчинилася метушня. Прибіг нагору старий Мекей, засапаний і лютий. Особисто переглянув решту скарбу і впевнившись, що втрата найціннішої біжутерії була очевидна, вихром злетів на партер і казав скликати на подвір'я всю челядь. Поставив чоловіка з двісті в три ряди і суворим тоном зажадав, щоб злодій признався. Але вся челядь мовчала. Тоді казав усіх загнати до обори і власноручно замкнув двері на ключ. Потім кожного по черзі брав до пивниці і катував. Але ніхто не признавався до вини. Нещасні люди виходили з пивниці закривалені, з підпухлими очима, нерідко з поломаними руками та ногами. Гайдуки ревно виконували накази свого пана.

Аж один з гайдуків нагадав йому покоївку, трохи літню Мері Кюбік. Мекей відразу ж казав її прикликати. Мері тремтіла перед своїм паном і клялася на свого Бога, що вона невинна. Тоді Мекей казав прив'язати її до ослона і особисто батожив шкіряним нагаєм дві години. Коли втомився, побачив, що бідна Мері вже не жила. Те ж саме почав робити і з наймичками; з чо-

тирьох дві померло, а дві залишилися каліками. Лють його посилювалася, коли побої не дали ніяких наслідків. Бігав по подвір'ї ніби навіжений, тримаючи наготові рушницю. Як тільки заглянув індіянину, відразу ж стріляв у нього. Труп скрізь валялися, а він злим духом метушився по оселі. Аж раптом підійшов до нього якийсь старенький індіанин, низько вклонився і схрестивши на грудях руки, сказав:

— Даремно лютуєш, вельможний пане, надармо розливаєш неповинну кров. Крадіжка скарбів твоєї невістки, це не діло людських рук. Є така птаха, строката і вересклика, що має в собі злого духа, вона вкрала дорогі самоцвіти твоєї невістки.

— Чи може бути в цьому правда? — перебив хлопець.

— А може, хлопче. Сорока вельми ласа на лискучі приманливості.

— Ну і що ж тоді Мекей Роберт?

— Що ж, верескнув: Іди геть старий псе! А індіанин ще раз низько вклонившись, покірно пішов повз стайні до воріт. Мекей вицілювався в нього рушницею. Пролунав стріл. Здавалося, що червоношкірому настав кінець. Та індіанин навіть не похитнувся і пішов собі далі рівною ходою. Аж хтось крикнув:

— Клеферда застрілив, панича застрілив!

І справді куля якось пішла боком і влучила в Клеферда, що стояв на розі стайні, приглядаючись самоволі батька.

— Мого Клеферда застрілив! — скрикнула Беті, прожогом кинувшись до чоловіка від парадних дверей палацу. А Клеферд лежав боком у калюжі крові. Куля батька влучила йому в ліве вухо.

Старий Мекей з блудними очима насторожено почав підходити до сина. Зупинився над мертвим тілом, взявся за боки і кивнув головою:

— Нема такої кулі, сину, щоб застрілила Мекей Клеферда. Вставай, бо он Беті на смерть перелякалася!

Але слова ті були порожнім звуком для мертвого сина. Тоді старий Мекей нахилився і взяв синову руку в свою правицю. Рука була штивна і холодна.

— Ти справді помер, сину, — прорік батько з вибалушеними очима. — Через того червоношкірого чорта помер мій Клеферд!

Настовбичив рушницю і кинувся за ворота наздоганяти індіанця, що був уже під лісом. Ті, що були в оселі, почули стріли. Спершу були вони виразні, потім слабшали і слабшали, і тільки немічними відгуками котилися на край лісу. Це значило, що старий Мекей був уже десь над річкою Яструба. На оселі все завмерло, Беті забрала свого любого покійника і втікла до батьківського дому, а старий Мекей не вертався з лісу. Тиждень пізніше знайдено його мертвого під кручею. Втопився в річці Яструба і вода його викинула на береговий пісок.

— А Беті? — поцікавився хлопець.

— Беті поховала чоловіка і два роки ходила під чорним серпанком. Потім вступила до манастиря. Померла в ньому старенькою, коли мені було лише два роки. Ну от і бачиш, яка це була подія.

— А індіанин, той, у якого стріляв Мекей — що з ним сталося?

— Нічого не сталося. Це був мій прадід. Він точнісінько блукав колись по лісі, як я тепер і оплакував долю славного Ірокві. Прожив сто десять років і помер під хвосою, поблизу скелі. Був він великий мисливець і вмів лікувати людей злами.

Сірий Вовк підвівся з пня і повів хлопця лісом у напрямі Лякомбо.

Зима підкрадалася до Лякомбо повільно, але самовпевнено. Ранками оболоння під лісом було вже покрите інеем, але вдень, коли пригріло сонце, було ще тепло в лісі. Микольцьо сновигав по стежинках між кленами та дубами, що вже були без листя і дивувався, чому то форелі перестали ловитись. Цілий останній тиждень даремно ходив над річку Яструба і хочби одна риба. Закидав вудку і з хробаками, і з равликом, навіть нанизував на гачок сир, але поплавок мертво двигтів на воді. Не інакше як риба подалася в низовиння річки, на глибші місця, щоб там заквартируватись на зиму. Коли усвідомив собі, що за останній тиждень не заробив ні одного цента, йому було соромно перед мамою. Досі йшло йому легко і гладко, а тепер опинився просто на роздоріжжі. Знов кликав Сірого Вовка, знов складав пальці і свистав крізь них надіятись, що десь в гушавині він його почує. Та на його свист і поклики ліс відповідав тільки якимсь жалібним шумом. Хлопцеві здавалося, що дерева плачуть за втраченим своїм листям; здавалося ще йому, що ліс боїться холоду, і тому так притишено, так таємниче висилає кудись у простори свої скарги.

Пригадав, як то раз натякнув Сірий Вовк про оленів. Він напевно вмів їх ловити. З одного оленя вистарчило б йому і мамі м'яса на пів зими. Пригадував ще, як індіанин говорив про тропу на снігу, про молоді деревця, які треба нагнути і на них розіп'яти петлю із сталевого міцного дроту. Але як нагнути і як розіп'яти цей дріт?

— Го-го, Сірий Вовче!! — кричав з усіх сил. Але відповідь — лагідний пошум лісу. Заглиблювався далі й далі в лісові дебри. Ішов тепер навмання, втративши вже надію зустріти старого приятеля. Дорогу йому перебігла ласичка з кумедними очима, обведеними чорними кружальцями. Знав теж, що в лісі інколи подибу-

валися дикі коти. Небезпечні вони зокрема восени і зимою. Пильно приглядався галузкам дерев, чи часом там десь не зачасний пазуристий хижак. В рогатці мав камінчик і сторожко тримав його в обгортці гуми правої руки. Ішов чомусь у південному напрямку. Ліс тут був для нього невідомий; не пригадував, щоб колись тут був з Сірим Вовком. Розложисті клени, стрункі осики, росохаті дуби могутньо спинались угору творючи своїми коронами густе плетиво.

Аж десь недалеко загавкав наче б пес. Микольцьо зупинився. Наслуховував. Коротенький час панувала мовчанка, потім цілком близько пронеслось знов гавкання либонь двох, чи трьох псів. Якийсь холод косматою осугою поповз йому по спині. Пригадав індіанця. Він то казав, що вовки гавкають подібно як і собаки. І справді, звідкіль могли б узятись собаки в такому дикому лісі? Як і перед Гуп снейком знов інстинкт самозбереження підповів йому рятунок. В'юнко кинувся до грубезного дуба і по-котячому почав на нього вдряпуватись. З сука на сук, з гіляки на гіляку; сховався в розгалуженні і тривожно зорив землю. Аж ось щось шмигнуло від куща і притьма почало спинатися на той же дуб, де він сидів в укритті. А тут же, за сусідніми стовбурами почув злюще клацання зубів. Вражено помітив чотирьох вовків. А тваринка завбільшки невеличкого пса справно дряпалася просто до розгалуження. Був це поркюпайн. Микольцьо натягнув гуму на рогатці і шпурнув камінчика просто між сліпаки тваринки. Камінь ляснув об твердий череп і відбившись полетів на землю. Поркюпайн задер колючого хвоста і хижо далі дряпався вгору. Хлопець теж почав спинатися вище, розглядаючись за місцем, з якого добре було б боронитися. Поркюпайн неспішно дряпався вище вгору, таким же темпом хлопець і собі піднімався по стовбурі. Нарешті міц-

но вперся ногою у гілляку і знов вицілівся у тваринку. Камінчик зі свистом шмигнув і на велику радість хлопця вгруз у оці поркюпайна. Тваринка захиталася і клубком почала між гілляками падати на землю. Проте з метр від землі ще вгризлася лапами в кору дуба, щоб знов подряпатись вгору. Але вовк, що був найближче, стрибнув на стовбур і вхопив її за лапу. Стягнув на землю але відразу ж гаркнувши відскочив з устромленими на писку голками. Другий вовк шкірячи зуби заходив боком до голови поркюпайна, але той миттю повертався і почав стьобати його кільчастим хвостом. Микольцьо приглядався нерівному змаганню і йому стало шкода меткої тваринки. Ось ще один вовк використав момент, коли тваринка орудувала хвостом до вовка, що скрадався боком, від стовбура, вхопив її за карк. Гострі зуби вгризлися глибоко в товсту твердоту карку, поркюпайн хотів вирватися, але захитався і звалився боком. Кров бризнула вище голови, голодні вовки гаркаючи кинулися квапно на здобич.

Аж з північного боку, в негустій ліщині хтось заломотався. Микольцьо бачив, як хиталося пруття горішника, як тріскали сухі галузки і ось виринув з гущі, ніби бура копиця сіна, величезний ведмідь. Ліниво перебирав могутніми лапами і мурликаючи наближався до дуба. Гаркіт вовків відразу ж його насторожив, бо звів голову і піднісшись на задні лапи грізно почав наступати на сірих жерунів. Микольцьо і не вгледівся, як у його лапі було вже поліно. Якось кумедно штовхнув його і воно з гуркотом влучило крайнього вовка у спину. Вовк відразу ж скрутився, решта немов лискавка зникла в хащах. Ведмідь неспішно підійшов до роздертого поркюпайна, мурликаючи понюхав кров, штовхнув лапою вже нерухомого вовка, і преспокійно поломотався далі лісом.

За весь час цього несамовитого видовища, хлопець чомусь уперто думав про свою маму. Коли підкрадався до нього поркюпайн, у очах його стояла мама. Шпурляв у тварину камінчика і вірив, що йому обов'язково допоможе мама. Потім приглядаючись кривавій сцені під дубом теж не міг не думати про свою маму. Навівала вона на його дитячу душу якийсь спокій, якесь тепло і наче б упевняла, що йому нічого поганого не станеться.

"Коли б вона бачила, коли б вона бачила", — відтворював до дрібниць усе те, що сталося. Гострі вовчі зуби, які ж вони прикрі і як вони пекельно грізні. А тепер один з них лежить на спині з розхиленими ногами, з висолопленим запіненим язиком. Поркюпайн, пошарпаний і теж окривавлений, прилип до землі ніби до рідної мами. А уява все ще бачить ведмеда з грубими лапами, неповоротливого, вайлуватого мурлику. Як він геройсько розігнав вовків і як майстерно шпурнув поліно у вовка. Це, либонь, той, про якого розповідав індіанин. Як сніг випаде, напевно закопається в барліг, в який тикав палицею Сірій Вовк.

Тиша, що вже запанувала в лісі його трохи заспокоїла. Мерщій утікати звідси! Інші звірі можуть знюшити кров, можуть сюди прийти і тоді він буде знов у смертельній небезпеці. Вже лагодився спуститись на нижчу гілляку та щось начеб за ним, над головою, зашаруділо. Миттю повернув голову. Помітив вушка вивірки. Сиділа в дуплі, побіч якогось старого гнізда і пильно приглядалася хлопцеві. Навіть без розповідей індіанина знав, що вивірки роблять запаси на зиму ліскових горіхів. Напевно в дуплі, де вона сидить — сила силенна горіхів.

Вчепився руками за гілляку, що була над його головою, підняв свій тулуб, обхопив її ногами, потім перехилився на неї животом і дуже швид-

ко підсунувся до дупла. Вивірка стрілою шмигнула на бічну гілку, зробила ще пару стрибків і вмостилася на чубку дерева.

Дупло круглою свердловиною входило побіч гнізда глибоко в стовбур. Само ж гніздо лежало на углибині сука; було воно цілком перегниле. Колись, деś перед роками побудувала його, либонь, або ворона, або сорока. Щоб добратися до дупла, хлопець почав скидати додолу гніздо. Брав пальцями давно перегниле листя, якийсь перетертий мох із запахом лісової цвілі і кидав собі під ноги, а все це дрібними частинками падало якраз на пошматовану голову поркюпайна. І ось щось між його пальцями залисніло. Вхопив блискучу привабливість і ахнув. Був це перстень з каменем, що іскрився ніби дрібочки скла на сонці. Відразу ж спала йому на думку колишня подія в оселі Мекей Роберта. Невже йому, дев'ятилітньому хлопчикові, судилося відкрити цю велику тайну припорошену порохом довгих, довгих років? Пригадав, що Сірий Вовк говорив аж про три перстені і про один шнур перел. Що ж то за перли? Ще в короткому своєму житті не бачив ні перел, ні самоцвітів. Коли б не Сірий Вовк, то й цей перстень уважав би за маловартісну цяцьку. Та поскільки аж так багато людей згинувало через ці цяцьки, мусять вони мати велику вартість. Руки далі й далі жваво порпалися в старому гнізді; знов манюнькою зіркою щось блиснуло. Був це другий перстень. Сховав до кишені і далі руйнував гніздо; ще знайшов третього перстень і на самому дні, на порохнявині дуба, побачив змиршавілі пір'їнки сороки а між ними стяжечку лискучих кульок.

"Так ось вони ці перли!" — в захопленні шепнув. Були нанизані на тоненький золотий ланцюжок. — Ось де скарби прегарної Беті!

Коли б вона жила, напевно відшукав би її в монастирі і віддав би. Та Сірий Вовк не спроста

казав йому, що вона померла, коли йому було лише два роки. Скільки ж років може мати Сирій Вовк? Поморщене обличчя, біла ніби сніг голова, свідчили явно, що не далеко йому, мабуть, до ста років.

— Ах мамо, які ж ми тепер багаті!

Сховав старанно за пазуху знайдене і плигнув на нижчу гілку; з гілки на гілку і зайчиком стрибнув на посохлу вже траву, тут же коло вишкіреної пащеки вовка. І з усіх сил кинувся бігти в східному напрямі, де за лісовими дебрами, за густими хащами, за узліссям, було Лякомбо, і де чекала на нього його мама.

**
*

З червоним личком, ніби в гарячці, з блискучими очима вбіг до рідної хати. Хотів одним стрибком кинутися від порога мамі на шию, покласти голову на її груди і плакати з радості. Та надмірну його гарячковість охолодив якийсь літній гість, що трохи пригорблено сидів за столом. На тонкому носі мав рогові окуляри і приємним голосом розповідав щось його мамі. Лагідні його сірі очі на мить зупинилися на хлопцеві.

— Це ваш син, доню?

— Микольцю, поцілуй руку отцеві Боніфатієві! Пригадуєш, як отець ласкаво зволили поховати твого тата?

Хотіла ще щось сказати, та досадливий жаль зчавив горло.

Хлопець трохи онесмілений підійшов до ченця, але той не простягнув до його уст руки. Тільки делікатно погладив долонею по щоці й спитав:

— Де ж ти був, хлопчику? Вродливий він у вас, нівроку, — повернувся обличчям до вдови.

— У лісі.

— У лісі. Ну, ну і вовків не боїшся? Так от я раджу вам, доню, — знов звернувся до вдови,

— раджу вам, дитино, перебраться до своїх. Те, що я почув, засмутило мене незмірно. Справді недобрі тут люди, коли за працю не хочуть вам платити. А ось, настануть прикрі зимові місяці і що ж ви будете робити зі своїм сином? Гірка буде ваша доля; ні рідних, ні навіть приятелів, чужа мова, чужий світ, а там і свої люди, і своя церква; хлопець піде до школи, бо тут він геть здичавіє.

— Чуєш, Микольцю? Отець Боніфатій радять нам, щоб ми перебралися до міста Пітсбургу. Далеко те місто, сину, за річками й лісами.

Хлопець хвилину мовчав і потім соромливо озвався:

— А я хотів би їхати потягом. Чи можна туди їхати потягом?

— Можна, можна, дитино, — перебив отець Боніфатій. — Сядеш зі своєю мамою до вагону і поїдете в ньому швидко, а попереду паротяг буде робити тюх-тюх-тюх. А за працю не журіться, доню, — ще раз звернувся до вдови. — Свої люди не дадуть загинути.

Так то рішилася дальша доля Ганни і її сина. Отець Боніфатій ще переночував у гостинній хаті і на другий день вранці подався кудись своєю дорогою, залишаючи вдові з кілька адрес, на які вона мала зголоситися, як прибуде до Пітсбургу. Чепічек погодився завезти їх на станцію, до поблизького містечка. Склалося так, що він якраз вибирався по городину та овочі і тому за свої послуги зажадав тільки два долари. Артуро Даніні, винюшивши про рішення виїзду вдови, зголосився до неї, щоб вона дещо продала із хатнього майна. Гандляр мишкував по хаті, оглядав різні речі, дотикався руками, ніжки крісел випробовував руками, чи не хитаються і пропонував смішно низьку ціну. Вдова ради спокою лагодилася поступатись, але Микольцю швидко перебрав на себе роль продавця і заповідливо

торгувався з італійцем. Таким чином йому поталанило виторгувати більше аж п'ять долярів, з чого сердився гандляр на втіху вдови і сина. Артуро куплені речі негайно повиставляв на двір, тоді під'їхав під хату віз Чепічка.

— Ну, гоху, хто ж на друге літо буде приносити мені чорниці? — взяв лагідно пальцями за вухо хлопця. — Може приїдеш з мамою на вакації? Може ще я й куплю вашу хату та город, коли приїде з рідного краю моя Боженка з сином Пепіком. А от, як вже ти виїдиш, то може сказав би, де ти збирав ті чорниці та ловив таку гарну рибу?

— Глибоко в лісі чорниці, а за скелею річка і в ній риба.

— Легко тобі говорити, гоху. Дідько кошлатий знає, де ця твоя скеля і де ця глибина лісу. Он, як око сягне, тягнеться цей ліс у безконечне. Люди кажуть, що західній його край урізується аж у море. А де те море? Що ж, гоху, як приїдеш на друге літо до нас у гості, тоді поведеш мене на ті чорниці, та на ту річку, де водиться така смачна риба.

Він помагав виносити з хати валізки і клунки. Коли віз був уже навантажений, чех сіпнув віжками; гнідун рівною ходою потягнув воза дорогою в напрямі містечка. Коли минали віллу Гейскела, вдова з сином помітили, що хтось з тераси махає білою хустинкою. Це була пані Гейскел. Худе її обличчя зичливо посміхалося і, видно, бажала вона вихідцям щастя і здоров'я в новому житті, десь там у Пітсбургу.

**
*

Потяг мчить просто на південь. Син з мамою сидять у купе самотні. Ганна поринула в глибоку задуму. Перед нею велика дорога і замрячене майбутнє. Половину своїх заощаджень му-

сіла видати на квитки. А там, у місті чекають на неї прерізні турботи і видатки.

— Микольцю, синочку мій, чому ж ми такі бідні?

— Ми дуже багаті, мамо.

— Тільки й багатства, що Бог милостивий тримає нас при здоров'ї.

— Ні, мамо, ми дуже, дуже багаті, — знов почав хлопець міцно притискаючи праву руку до бічної кишені в піджачку, де були у вузлику хустинки його скарби.

ДОЗВІЛЛЯ НАД ОЗЕРОМ

З хвилиною, коли пан Гайдак запросив нас на катедж, моя Кляра потім рівно два тижні робила приготування. Приступила до цієї чинности, що так скажу, етапами. Спершу почала прати білля, потім старанно прасувала і складала до великої валізки. Коли ж одного вечора пан Гайдак сповістив нас телефоном, що дасть до нашої розпорядимости і човна, тоді в моєї дружиноньки по-стали додаткові вигадливості пов'язані з плавбою по озері.

— Уяви собі, Федоре, — турботливо натякнула я, — коли ми отак вплинемо на озеро і раптом хмара сипоне дощем. Що тоді?

— Що ж, вернемося до берега і сховаємося в катеджі.

— Ні, старуху мій, від дощу не втічеш, коли будеш по середині озера. А дощ, це тобі не жарт. Оч сусідка, мисис Толі якось змокла і простудилася, заложило горло і кашель спирає груди. Не доведи Боже, таке лихо може ще й причепитися до наших дітей.

Після цієї розмови, на другий день я й не здивувався, коли наше домашнє господарство збагатилося двома маленькими плястиковими дощовиками та одним більшим на міру моєї Кляри. Натомість заскочив мене особливий набуток рожевого кольору. Була це фротерова матерія. Бачивши здивоване моє обличчя, Кляра відразу ж пояснила:

— Це, старуху мій, на халати. Після купелі в озері приємно буде вдягнути такий халат на

голе тіло: матерія ніби губка, всю вогкість витягне зі шкіри.

Півтора дня шила з цієї матерії і для себе, і для дітей халати. В ході праці старанно примірювала дітям, якусь недокладність під рукавами відпорювала і знову зшивала. Коли я на другий день у вечорі прийшов із праці додому, моя родина зустріла мене в халатному строї. Стояли всі троє рядом і весело блискали на мене очима. Кляра, Рута й Ерма, яка кольоритність імен! Рута виглядала на маленьку артистку з Голівуду, меншенька Ерма на дівчатко зі шлюбного походу, що сипле з кошика пелюстки рож перед новоженцями, зате Кляра ввидилася мені ніби поважна матрона, що терпить на безсоння і духом сновигає вночі по хаті в рожевому халаті.

Два дні перед виїздом у нашому домі було повно запахів, що вибивалися з кухні. Навіть людина з невиробленим смаком могла нюхом відчутти запах печеного м'яса з домішкою цибулі, селери та петрушки, не кажучи вже про "аромати" печеного тіста на дріжджах. Дбайливість моєї Кляри була настільки вивершена, що не забула вона і про довгі штани для себе та для дітей, а це тому, щоб на Мускока не кусали ніг комарі, бо саме там мав свої катеджі пан Гайдак. Шануючи літню мисис Толі, вродженку Канади, що зналася на всьому, що канадійське, нав'язала з нею розмову і довідалася, що на Мускока дні теплі, зате ночі холодні. Ця вістка спричинила моїй Клярі нові турботи та заходи; ще того ж дня поїхала трамваєм до Сімпсона на Йонг стріт і купила чотири легкі подорожні ковдри.

— 3 тяжкими ж перинами нам не тягатися сто тридцять миль, старуху, — не заікнувшись силонула в мене логікою. — Подумай, які вони м'ягенькі, ніби пух. Коли згорнути це в рольку, багато місця не займуть у авті.

Тому, що реченець нашого виїзду був близь-

кий, цілу ніч не спала і встигла пошити чотири перкалеві поволоки. Взагалі була вона думки, щоб свіже повітря на Мускока "гармонізувалося" з новою свіжістю речей нашого особистого вжитку.

І ось, коли в понеділок, у половині червня під'їхало під наш дім авто пана Гайдака, я наперед знав, що розпиратиме його від наших "подорожніх статків". Десь з пів години виносили ми з хати цей вантаж, а пан Гайдак дещо стурбовано пакував усе це до багажника. Три картонні скриньки з їстивним, з білизною, і дві рольки з ковдрами вдалося йому якось спакувати, решту клунків та валіз прийнявся впахати через дверцята до середини авта. Так то наші боки й ноги були "обліплені" різними кошиками з городиною та овочами, невеличкими картонними скриньками з дитячим крамом, включно з двома балйончиками до гри в м'яча на воді. Пан Гайдак сидів за кермом ніби в дибах; з правого боку на сидженні тулилася до нього велика валіза, в ногах стояв триквартковий термос з гарячою кавою. Відітхнув облегчено, коли все наше подорожнє майно було приміщене в авті.

Старша наша донечка Рута зайняла місце коло вікна, праворуч мене, меншенька Ерма розмостилася коло протилежного вікна під опікунчим плечем мами. Так ми й вирушили в дорогу.

Спокійне і лагідне обличчя пана Гайдака викликувало в нас довір'я до нього як до людини, і головне, як до шофера. Мова його була розтяжна, флегматична; ми були тяж упевнені, що й їхатиме він неспішно і розважно. І справді в місті його шевролет своєчасно зупинявся перед червоними світлами на перехрестях вулиць, тримався в приписовій дистанції від авт, що бігли попереду. Стартував він автом майже нечутно, так же нечутно і зупинявся. І от таким лагідним темпом ми добралися Дандес вулицею аж

до Джейн і просто поїхали в напрямі чотириста один гайвей. Хоч ми вже й живемо в Торонті сім років, та все ще нас воно дивує своєю безглуздою розкиданістю. Поверхові миршаві дімки з дерев'яними терасами підпертими переважно білими стовпчиками; тягнуться ті дімки пренудними обабічними колонами вздовж вулиці і здається, не буде їм кінця. Та ось, нарешті чотириста один гайвей! Ідемо нею з пів милі і потім авто скручує праворуч на чотириста гайвей, що простими чотирма асфальтовими стрічками мчить на північ.

— А на мене там чекають, — трохи піднесено озвався пан Гайдак. Ми, звичайно, і так знали, що на нього чекає десь на Мускока його жінка і четверо дітей. Завіз він свою улюблену черідку місяць тому і вона там розкошується сонцем і чистим височинним повітрям.

Слова ці, проте, мали ще й таке значення, що йому спішно до своєї родини і тому він скорочуватиме час на рахунок швидкості свого шевролета. Ледве зродилися в мене такі здогади, як помічаю — стрілка над кермом помалу поповзла до шістдесят, потім минула цю приписову максимальну швидкість і переповзнувши через цифру сімдесят зупинилася на сімдесят п'ять.

— Сьогодні понеділок, поліція напевно не буде чатувати коло гайвей, — лагідно озвався пан Гайдак з устромленими очима перед себе. Моя Кляра напружено дивиться на втікаючі краєвиди за вікном, надмірна швидкість її трохи бентежить, але силою волі опановується, прибравши позу відважної дами.

— Як думаєте, пане Федоре, чи є глузд установлювати на дорогах максимальну швидкість шістдесят миль на годину? — спрямовує свої слова до мене пан Гайдак. — При теперішньому життєвому темпі замало було б навіть вісімдесят миль на годину. Як ви думаєте?

— Думаю, що встановлені закони мусять кожного зобов'язувати.

— От, я про швидкість, а ви про закони, — посміхнувся. — Інколи обставини змушують людину виломатися з приписів. Напевно Канаду не спалить вогонь, коли такий собі Гайдак їхатиме сімдесят п'ять миль на годину.

Саме перед нами їхало якесь авто. Пан Гайдак вихром його минув і тоді стрілка півколом посунулася аж до вісімдесят.

Аж Ерма:

— Мамо, що це так свище?

— Це вітер за вікном, дитино, — терпко відповіла моя Кляра.

— Тут-тук-тук, чи чуєш татку? — це Рута.

— Це дрібні камінчики, відбившись від опони, вдаряють в авто — пояснюю.

Але помічаю, що ця головокружна швидкість подобається дітям; до речі, подобається вона теж і мені. Людині призначено ноги, а вона розумом вигадала он які машини і женеться ними дідькам на злобу. Час до часу минаємо стада корів, табунці коней та череди овець, що пасуться поблизу гайвей; Рута й Ерма тоді викрикують радісно і жваво махають до тварин руками.

Ми й не згледілися, як Бері, а потім Орілля були вже за нами. З кілька миль за Орілля починається вже терен Мускоки. Вирізняється він мереживом невеличких скель, стрімкими похилостями на узбережжях озер; гайвей пробігає тут часто жолобинами пробитими людськими руками та динамітом, між невисокими стінами граніту. В Гравенгurst пан Гайдак потішає нас, що до його посілості ще тридцять п'ять миль. Прилягає вона до Трі Майл Лейк, вода коло берега плитка, дно піскове.

— А повітря, моє панство, — чистота небесна!

Мої діти загоріли ніби негри, їдять за трьох і важать півтора раза більше від своїх ровесників.

По його голосі можна було відчутти, що був якраз найбільше захоплений вагою своїх дітей. А ми саме вже минули Брейсбрідж; до Трі Майл Лейк залишилося тільки дванадцять миль. Дорога тут вужем виляса по горбовинні. Близкість мети викликувала нетерплячку в пана Гайдака і він ніби приречений гнався вихром клесами звивистої асфальтової дороги. Натисне педал і авто скісною лінією мчить на горбок, потім з горбка прискішує швидкість і робить бісові стрибки на закрутах. В голові починає крутитися, моя Кляра останками сили волі стримується, щоб не крикнути. Нарешті Ерму вхопило на рвоти Передбачлива Кляра сподівалася такої пригоди, тому то тримала в руці порожню целюльову торбинку.

— Зупиніться, пане Гайдак, зупиніться! — кричу до правого його вуха.

— Що, га? Сталося щось? — сповільнив швидкість. — Ермочка не витримала? Гаразд, я зупиню авто. Нічого, нічого, доню. Це маленька пригода. колись згадуватимеш... Ще тільки три милі і ми вже будемо на місці.

І справді були ми вже цілком близько від Трі Майл Лейк. Минули височинний закрут і перед нами залисніло плесо озера. Їхали тепер похилістю дуже повільно; пан Гайдак весело поглядав на придорожнє фермерське подвір'я тримаючи в руці торбинку з цукерками. У воротах ферми стояв через міру опасистий хлопець і вимахував руками, радісно підстрибував і видмухував з опухлих уст якісь дивачні звуки. Пан Гайдак шпурнув крізь вікно цукерки, хлопець на льоту вхопив їх обома руками і почав кумедно танцювати.

— Це бідний Джімі, син містера Тейлора. В голові щось не в порядку; цілими днями ловить

жаби, а його мати продає їх рибалкам. Коли мене побачить, тішитися по дитячому.

Авто повільно сповзає з узгір'я, потім скручує на вузьку лісову дорогу. За ліском бовваніють катедрі, але ми їх минаємо і в'їжджаємо на дрантивий місток без бар'єр. Під містком зигзагувата річка омаяна верболозом. Звідси видно дві кабіни і два катедрі; між крайнім катедром і крайньою кабіною видно широке плесо озера. Це посілість пана Гайдака. Нам назустріч біжить громадка дітей, позаду крокує молодиця в коротких штанях, чорноволоса, кругловида з невеличкими чорними очима.

— Ось і мої діти, і моя жінка Клавдія, — зворушливо обзивається пан Гайдак.

**
*

Не так сталося, як моя Кляра плянувала і яким то пляном я теж був захоплений. Ще в Торонті нам увижався трикімнатний катедр з усіма вигодами. Та дійсність над Трі Майл Лейк швидко розвіяла наші уявлення. Обіцяний нам катедр був уже зайнятий якимсь подружжям. Пан Гайдак забув, що два місяці тому запросив це подружжя якраз на час нашого дозвілля.

— Вилетіло геть з голови, моє панство, — ніяково вибачався, — Правду кажучи я й не припускав, що вони приїдуть. І от така тепер справа. Та є дві кабіни. Он ця, над озером і он та, коло мосту. Ви, шановна пані, — це до моєї Кляри, — заkvатируєтесь у кабіні що над озером. Там є два ліжка; вистарчить місця і для вас і для дітей, а ви, пане Федоре, приміститесь он у тій кабіні, що коло мосту. Там лежить на підлозі матрац, а завтра й ліжко буде.

Ця несподіванка, правду кажучи, не надто нас і збентежила. Краса озера зо стіжкуватим острівцем порослим якимись деревами нас настільки захопила, що ми й забули про особисті вигоди.

Швидко вивантажили з авта свої речі і перенесли до кабіни над озером. У кабіні дзижчали мухи та комарі, але практична моя дружинонька не забула привезти з собою аж чотири плястикові пляшки проти літаючих докучливостей. Старанно спорскала кабіну, позатикала на краях сітки щілини часописним папером, щоб мухи та комарі не змогли знадвору продістатися до середини, взагалі почала господарити ніби в себе вдома. Я за той час подався з ковдрою, подушкою та рибальським приладдям до своєї кабіни. Стояла вона на бетонних пустаках, з манюньким ганком та двома приступцями. Потягнув за клямку, але двері були замкнені.

"Чому це пані Гайдак не дала ключа до кабіни", трохи дивуюся. Коли я саме йшов сюди, її трохи різкий, командирський голос звучав десь за господарським великим катеджом. Огрядна, чорноока, чорноволоса, з випнутими на монгольський вигляд щоками, ввидилася мені незвичайно второпною та господарною молодницею. Говорила вривчasto, наголошуючи окремі слова, які вона вважала за особливо ваговиті і після них чомусь уставляла притаманне їй "ну да, так і повинно бути". Раз якось забулася і сказала: "Ну да, так і должно бить".

Залишивши на ганку свої причандали, я відразу ж подався до господарського катеджу. Тут на порозі недоброзичливо зустріла мене Цабена вовчої породи; гаркнула, показуючи зуби, але я її ласкавими словами удобрухав і увійшов до катеджу. За великим столом, у світлиці сидів пан Гайдак і поїдав смажені окунці пригризаючи їх квашеними огірками. Напроти нього, на каналі сиділа його жінка, пані Клавдія.

— Косила я ті бур'яни і за крайнім катеджом, і коло мосту, мало що руки не попухли. Дивись, он які мозолі натерла, — вивернула догори долоні. Правду кажучи руки пані Клавдії мені чо-

мусь показалися не надто спрацьовані і пан Гайдак, либонь, не дуже перейнявся "працьовитістю" своєї жінки, бо щось для доброго тону мимрикнув і виразніше тільки докінчив: — Ну, звичайно, це тяжка праця, душко. А як там працює мотор косілки?

— На куц в'їхала, котику, — зідхнула, — якась шруба під сподом поломилася і мотор не працює. Може ви розумієтеся на машинах? — поглянула на мене чорними малими очима.

— Ні, я на машинах не визнаюся, шановна пані. Та як хочете, може завтра побавлюся в механіка.

— Ах, душко, як ти отак до гостя. Не журіться, пане Федоре, я ще сьогодні косілку на правлю.

— Пані Клавдіє, в моїй кабіні двері замкнені. Дайте, будь ласка, ключа.

— Двері замкнені? Стьопа! Степан! — раптом крикнула. — Де ти подів ключі?

Але хлопця взагалі не було в катедрі. Другим наворотом вона вже й не намагалася кричати; далі вела своє, розповідаючи чоловікові що вона зробила і що ще треба зробити в їхньому літніському господарстві. Не помічаючи тепер мене, вона розводилася над різними домашніми дрібницями, довше нарікала на криницю з брудною, не здатною до пиття водою. Пан Гайдак торік викопав її, обрамував бетонними цембровинами, але підшкурна вода продісталася крізь щілину до криниці і запаскудила чисту воду.

— Аж до містера Бравна ходимо по воду. — докірливо натякнула. — Та хіба ж ти не знаєш англійців? Отак ніби зичливо посміхається до тебе, але з очей так і блискає заздрість та фальш.

Моя прихвильність і домагання ключа наче б її тепер узагалі не зобов'язували; розводилася далі над своїми справами частенько вставляючи

оте: "Ну да, так і повинно бути". Не маючи відваги перервати ще раз "родинного діалогу", я подався над озеро, де неподалік від берега, на плитковідді купалися діти. Плескалися в воді вже й мої донечки. Рута чомусь завзято сперечалася з Одаркою, дочкою пана Гайдака. ЧорновоLOSE дівчатко з синіми татовими очима тримало в руці черепашку і пояснювало Руті:

— Це ракуска. Бобри вночі плиходять і лусцять ракуски.

— Ні, це черепашка, мій тато казав, що це черепашка, — стояла на своєму Рута.

— А моя бабуска казала, що це ракуска, — перекрикувала Наталочка.

"Бабця тих дітей напевно московка", — майнуло мені. "А пані Клавдія ж її дочка". — Гей, Степанку, ходи сюди. Тебе мама кличе, — кричу до хлопця, що хлюпався у воді, ніби гуска.

— А хай собі кличе, я хочу купатися, — задиркувато відкрикнувся він.

— Ну от який ти, Степанку. Як будеш слухняний, поїдемо разом он на той острів. Я маю аж три вудки, одною будеш ти ловити рибу.

Обіцанка моя зм'ягшила хлопця. Випростався у воді і неспішно, ніби нашорошено, почав брести до мене. Виглядав на десятилітнього, хоч йому було тільки сім років. Старша донька, Галочка, нещодавно закінчила десять років, хоч з виду подобала на шістнадцятилітню панну, Одарка важила шістдесят вісім фунтів, хоч не було їй ще шість років; найменша, Любка, дворічна дівчинка і вагою і зростом дорівнювала чотирилітній дитині. Як потім я довідався, це заслуга пані Клавдії. Ввела вона в своєму домі такий харчувальний порядок, що зводився до прислівного афоризму: "Їж не поки годі, а поки все". При чому страви варила висококальорійні з великою домішкою свинячого товщу, свинячого м'яса, свинячої шинки та ковбаси. За її рецептою кожен

член родини мусів з'їсти на обід тарілку юшки і другу тарілку картоплі на вепровому товщі з додатком півфунтової порції свинячого м'яса. Якщо когось "ухопило на рвоти", наказуючим тоном веліла прополоскати горло і потім опорожнити тарілку.

Тож я йду до катеджу піськовою доріжкою, за мною тягнеться Степанко. Його босі ноги притишено члапають по піску. Аж потім це члапання чомусь примовкло. Я зиркнув поза себе. Степанко був уже подалік від мене. Нахилений у траві скрадався до куща з розчепіреними пальцями обох рук.

— Що ти там шукаєш, Степанку?

— Он жаба сховалася під кущем, така велика, що вечорами і ранками кричить: Кува, кува!

— А цур цій жабі! Ходи до мами, вона на тебе чекає.

Аж раптом виплигнула із-за рогу катеджа Цабена. Гавкнула двічі на мене і метнулася до хлопця. Лизнула йому руку і почала радісно нишпорити пискотом по траві, крутячи замашисто хвостом.

— Цабена, Цабена, іди геть! Жабу мені сполохала. А я тебе!

Мені знов довелося повторити обіцянку про риболовлю коло острова, щоб знайти хлопця до хати. Але ледве він переступив поріг катеджу, його зустріла пані Клавдія здивованим поглядом.

— А ти що тут шукаєш? Вода холодна, чи що?

— Та ж ви мене кликали, мамо.

— Я тебе кликала? — Але побачивши не менше здивування на моєму обличчі, видимо, пригадала як то було. — Ах так, я й забула. Де ж ти подів в'язанку ключів?

— Я не мав ніяких ключів, мамо.

— Ти кажеш, що не мав? Хто ж тоді міг мати, як не ти. Галочка, чи Одарка? Іди і поклич їх. От і бачите яка морока з дітьми. Коли б схова-

ла ключі, знала б де вони знаходяться. Ну да, так і повинно бути.

Степанко шмигнув із катеджа і побіг до озера, але ні Галочка, ні Одарка не приходили. Пані Клавдія знов прийнялася розповідати прерізні історії для свого чоловіка; з особливим захопленням переповідала своє враження із вчорашньої прогулянки на високу гору порослу лісом із гранітним голим чубком.

— Засапалася, котику, ой засапалася, коли вдряпалася на неї. А яка там красота! Прелесть, кажу тобі. Що за чарівний краєвид видно з неї!

Я нетерпляче зиркнув на годинник.

— То як буде з ключем, пані Клавдіє?

— А де ж я його знайду? Десь дітиська поділи, а може Цабена бавилася. Вона любить інколи брати до писка речі, що нам потрібні.

— То як же буде?

— Хіба влізете крізь вікно. Вікно і так відчинене, тільки треба відірвати сітку. Десь під нашим катеджом молоток і обценьки. Потрудіться трохи і все буде гаразд.

Я мовчки вийшов з катеджу. "Оригінальна поведінка з гостем, нічого собі", трохи озлоблено подумав собі. І де ж, до біса, шукати того молотка та обценьків. Як що сама господиня не знає, де вони, яким же чудом я можу знати. Стаючи часто на чотирьох, я пильно заглядав під катедж. Було під ним багато різних речей домашнього вжитку: якісь старі електричні каблі, дві попсовані електричні кухонки, якісь залізні обручі від дерев'яних бочок, розсипані і поржавлені цвяхи, поржавлена сокира з поломаним держаклом, гумова лялька без голови і правої руки, але не було того, що мені потрібне. Пішов я тоді до другого катеджу, теж заглядав під нього і шукав без ніякого результату. Тут крізь вікно, з середини катеджу, заскочено приглядалася мені якась літня дама, вбачаючи в моїй особі, либонь, якого

інспектора, чи службовця з міністерства лісів та ґрунтів.

Із похиленою головою подався я потім до кабіни над озером, щоб своє невдоволення переповісти моїй Клярі. Але на моє щастя, на стежці надібав я якусь залізну штабу з плоским гострим кінцем. Якщо цим кінцем підважити раму сітки, цвяхи висунуться з дерева; тупим кінцем зможу потім прибити сітку на старе місце, коли двері відчиню з середини кабіни.

Ця чинність не зайняла мені багато часу. Сітка була ледь-ледь прикріплена до луток вікна, мігби я її відірвати і голіруч. Трохи прикро було дряпатись крізь невеличке вікно до середини. Але і з цим я якось упорався. Вкоротці накрив я матрац, що лежав на землі, простиралом та ковдрою, вудки поставив у куті, за чавунною пічкою. Якщо будуть холодні ночі, прийдеться розводити вогонь. Деревя сухого тут багато. В куті від доріжки стояв мініатюрний столик, а коло нього дерев'яна скринька, що мала мені правити за крісло. Сів я на ній і подумав: — Так ось така то Мускока!

Аж за дверима, на доріжці, прорвалися дзвінкі дитячі голоси. Це було все потомство пана Гайдака. З ним були і мої донечки. Степанко мав простягнену праву руку з ключем.

— Я знайшов у сінцях! — лементував він. — Під старим кріслом лежав. Це напевно закинула туди Любка.

З галасом усі вони влізли до кабіни, тупаючи босими ногами по тонких дошках підлоги. Рута перша стрибнула козлика на матрац, за нею кинулася й Ерма, за Ермою Одарка, за Одаркою Любка. Коли намірявся таке зробити і Степанко, я чемно, але рішуче випросив розбрикане товариство за двері кабіни. До речі, мені спішно було на озеро. Степанко повністю заслужив, щоб його взяти з собою. Та не довелося нам довго

рибальчити. Саме з заходу, десь з-під обрію, виринула чорна хмара; почала грізно підійматися вгору закриваючи сонце та шпурляючи в усі боки довгі стрічки блискавок. Вернулися ми до берега з кількома малими санфіш.

**
*

Небо гуркотіло від громовиці, дощ рясними смугами шумів за кабіною в листві вільхи та кленів. Це був перший наш вечір на Мускока. Сиділи ми всі в кабіні і думали про завтрашній день. Я, очевидно, думав про рибальство, діти і Кляра про купання в озері. Ніч уже давно сповила і катедрі, і озеро, тільки громовиця ще не вгавала. Дощ свавільно бубонів по даху та по тонкій стіні кабіни від заходу; плюскотівся на стежинці, що вже була залята водою. Та гуркотіння грому дедалі віддалялося, слабшало, блискавки тепер гралися десь на східньому небосхилі і нарешті, над нашою кабіною появилися зорі на тлі синьої безодні неба.

Діти вже давно поснули, а нам чомусь не збирається на сон. Я і Кляра поглядаємо крізь скляну верхню половину дверей на темінь ночі. Зовні скло обліпили комарі; отак тільки відчинити їх і вони роями увірвалися б до середини. Днями звідси видно річку і гущавину верболозу на її берегах. Світло з кабіни творить тепер на ній смужку мерехтливої позолоти і вона двигтить в темноті тендітно і таємничо. Над річкою одинцем літають світляні комашки. Ніби манюнькі самоцвіти миготять у непроглядному нічному морці і таємничо зникають, щоб потім знов іскорками заблиснути над кущами та прибережною толокою порослою високою травою.

Після Торонта вражає нас тут якась наче б абсолютна тиша. Аж дивно, що не чути знадвору гудіння авт, докучливого бурчання мотору під час старту та ляскання дверцят. Ще сюди

людина не встигла накинути свого модерного ладу з гарчанням моторів та смородом перепаленої бензини. Моя Кляра мовчки зосереджено дивиться крізь скло дверей і захоплюється світляними комашками.

— Боже, як вони чудово іскряться в повітрі! Кабінна невігода, здається, для неї дрібниця в наяві цієї врочистої тиші, чистого височинного повітря та благодаті сонця і озера. Перед нами аж два тижні дозвілля і ми тішимося, що якраз проведемо їх тут, над Трі Майл Лейк.

Було вже по дванадцятій, коли я вийшов на двір. До моєї кабіни треба було йти стежинкою повз річки. Саме з півночі легкий вітерець приніс розкішну прохолоду. Комарі відразу ж кудись поділися.

Величну тишу на дворі відчуваю усім своїм еством, тільки світляні комашки німотно іскорками прорізують темінь, ніби бавлячись з нею. За крайнім катедром мовчазно дрімає ліс. Пані Клавдія обіцяла нам, що поведе на скелю, що височить у тому лісі над обривистою прірвою. На її схилі, коли міцніше тупнеш ногою, земля гуде, наче б під нею була порожнеча. Пан Гайдак надіється, що там знаходиться велетенська печера а в ній заховані індіанські скарби. Отак би вирвати динамітом бік підніжжя скелі і тоді напевно отвором можна було б продістатися в підземелля. Але мене цікавить небо. Пів світу я проїхав, але ніде ще не бачив такого могутньо-глибокого, такого захоплююче-синього неба! Зірки ніби діаманти, здавалося, світяться просто над головою; тільки трохи піднятися вгору і брати їх руками. Від зеніту небесної копули падають якісь бліді смуги аж на північний обрій. Аж дивно, що такі віхті позначають синяву неба. А молочна дорога — це ніби широка річка з різними відногами, прибережними озерцями; чи ж не пливуть цією річкою праведні душі в нескінченість,

аж до самого сяйного селища Творця? Уява наче б відтворює легітні валки душ, людське око тільки безсильне, щоб їх побачити на цій безмірно високій молочній річці; вони напевно на відногах та прибережних озерцях відпочивають і сповнені надією, після перепочинку знов плинуть далі й далі, де єдина і невідклична їхня мета — селище Творця. Як же мікроскопійно маленьким відчуваєшся під цією безмежною синьою куполою! Отак під нею колись черпали мудрість єгипетські жерці, великі грішники, каючись, шукали собі прощення в німотній тиші під безмежжям небесної синяви, бо тільки там Той, хто може прощати.

Повільною ходою минаю свою кабінку і надовше зупиняюся над річкою, на мості. Торік побудував його пан Гайдак. З Торонта привіз дві рейки, перекинув їх через річку, поклав поперечки і до них поприбивав грубі дошки. Міст це був міцний, хоч і не вигідний, треба великого вміння, щоб переїхати через нього автом; тільки пан Гайдак потрапить через нього дуже спритно проскочити. До речі, пан Гайдак! Звідкіль у цій голові стільки ініціативності і витривалості до праці! Не будучи будівельником потрапив власноручно за два роки побудувати аж два великі катедрі і дві кабінки, а тепер мріє поставити щось ніби замок на чубку скелі, щоб можна було з нього по-орлиному оглядати всю околицю. Коли б таке доконав, свою Клавдію, либонь, посадив би на імпровізованому троні і вона тоді почувалася б напевно на вершку щастя. Яка ж побудлива снага керує людиною, щоб будувати, поширювати свої статки, багатіти і тоді міцно сісти на своєму добрі; та ось це небо — чим же цей гін до багатства, до вигод перед цим безмежжям синяви небесної!

Десь подалік щось виплеснулося з річки. Це напевно бобер, а може й черепаха, бо й тут во-

ни водяться. Присвічую ліхтариком і дивлюся на годинник. Друга година. А завтра ж на зорі хочу вирушити з вудкою на озеро. Неспішно вертаюся до кабіни. Під моїми підшвами шарудить жорства; хоч і тихе це шарудіння, та воно посилене німотністю ночі і здається чує його і озеро і ліс, і звірина, що в лісі. Просуваюся до кабіни. На пару хвилин вмикаю електричне світло, роздягаюся і простягаюся потім на матраці, що під стіною. Лежу горілиць із руками під подушкою і все ще думаю про красу неба на Мускока. Ззовні, на сітці тріпочаються крильцями нетлі; гостре світло, до речі разить мені очі і я його вимикаю. Нетлі перестали вже тріпотатися на сітці, зате по деякому часі щось наче б задуло коло ганку. Стримую в грудях віддих і наслуховую. Чую тепер виразно наче б члапання лапок на приступцях, потім на дошках ганку. Нечутно зводжуся на ноги і навшпиньки підходжу до дверей. Хтось зовні легенько постукав у двері. Що ж це за гість, думаю собі. І раптом спала мені до голови думка про Цабену. Так, це вона. Десь годину тому я чув навіть її гавкання коло господарського катеджу. Прудко відчиняю двері. З ганку стрілою плигнула в напрямі річки якась тваринка; полетіло за нею і шамшіння лапок по траві потім злинув плюскіт води. Тваринка, либонь з тих, що вміє і плавати. На другий день мені пояснила цю загадку пані Клавдія. Це був візель, чи пак канадійська ласичка. Вона любить інколи лякати відпочивальників у кабінах пізніми ночами.

Трохи схвильований знов простягаюся на матраці, та сон чомусь не приступає до мене. Силкуюся про ніщо не думати, міцно заплющую очі і намагаюся вмовляти собі, що я вже поринаю в дрімоту. Та де там — сон геть відцурався від мене. Натомість образно малюється в моїй уяві дійство завтрішнього мого рибальства. Я ще вчो-

ра встиг приглянутися човнові, трохи мене турбують весла. Насправді не можна було їх назвати веслами, це просто два чотирокутні соснові цурпалки з квадратиками тендітної дикти на їх кінцях. Якщо пан Гайдак потрапив непогано побудувати катедрі й кабіни, з веслами йому не повезло. Прийдеться мені завтра пильно вважати щоб не поломалися, бо тоді вітер попхає мене з човном туди, куди йому забагнеться. Потім думка перекидається в інший бік, під кабіну моєї Кляри. Саме там я сховав у бляшаній пушці хробаки. Якщо водяться тут хробакоїдні тваринки, вранці не матиму чим ловити рибу. На лівій моїй руці тикає годинник, тендітно, ледьчутно, трохи сильніше від биття мого серця. Прислухаюся ритмічному прискореному цьому тиканню і відчуваю приступ дрімотної лагідности; так, я вже на межі сну. І раптом щось у куті кабіни, наче б за пічкою, нагально затріпотало крилами. Після цілковитої тиші це лопотіння вчулось мені ніби сатанинський сплеск, чи просто навіжений регіт. Спершу пірнаю головою під ковдру, але швидко стямлююся: це напевно не злий дух, бо вже недалеко до світанку, це, либонь, або лилик, або сова. Пускаю світло з батарейки до дверей; коло них стоїть мітла з держакон. Потемки беру її до рук і тоді впевненіше засвічую електрику. З кілька хвилин обстежую очима голі стіни, самітню чавунну пічку в куті, тут же коло матраца. Все виглядає так, як і перед тим. Тиша, цілковита тиша, знов чую на руці тикання годинника. Дивлюся на сітку у вікні і заспокоюю себе тим, що заколотник мого сну напевно сплескував крилами десь зовні, може під стріхою, де скісно висунена труба-димар, що сполучена з чавунною пічкою. Пан Гайдак не додумався провести цей димар на дах, а чомусь пробив у стіні дірку і крізь неї просунув бляшану руру з кривим відхиленням від стіни, щоб дим з іскрами не запалив сухого стінного дерева. Коротша стріл-

ка на цифербляті мого годинника вже пересунулася через трійку, за годину східній обрій буде рожевіти. Шкода й мріяти тепер про сон. Все ж ще на хвилину простягаюся на матраці. Та й цього разу проявив себе мій заколотник різким ляскотом крил. Що ж це таке, думаю собі. І цього разу ляскіт вибивався наче б з кута, за пічкою. Ще раз засвічую електрику і пильно заглядаю в кут. Але, крім моїх вудок, нічого більше не помічаю. Тоді підіймаю з пічки округлу покришку і свічу батарейкою до нутра. І якраз у цю ж мить щось стрілою випурхнуло з пічки і почало скажено шпурлятись по кабіні. Так от хто є порушником мого сну і спокою! Це був чорнуль завбільшки європейської кавки, трохи наближений до шпака своїм дзюбом, тільки метушливість своїх крил посилював якимсь дивним скреготанням, ніби сорока. Щоб розстатися з непрошеним гостем, відчиняю двері і крилате чорне сотворіння по хвилині зі свистом крил гине над прирічковим лозовинним. Напевно вчора ввечора втікало то перед бурею, сховалося в димарі і потім не маючи змоги вчепитися лапками, ковзкою бляхою сповзло до пічки.

А східній небосхил уже поймався блідістю. Взуваю на ноги гумові чоботи, беру з кута вудки і сітку, і прямую до кабіни над озером по хробаки.

**
*

Учора озеро було поморщене хвилями, неспокійний вітер із заходу проявляє себе тут майже кожного дня. Зате ночі і ранки над Трі Майл Лейк спокійні. Ось іду зі своїми рибальськими причандалами до човна; гладеньке плесо озера лисніє в мряці та світанковій півтемноті якось таємничо і привабливо. Натужую зір, щоб побачити стіжкуватий обрис острівця, але мряка заслонює овид, тільки уявою відтворюю його форму та визначаю напрям до нього. Спихаю човна

з берега, сідаю на лавці і беру до рук весла. Тяжкі вони і незугарні. Все ж човен якось посувається вперед. З заднього носка закинув я вудку з бляшкою; жилка тягнеться по воді простою лінією ярдів із п'ятдесят. Якщо побачить судак бляшку, напевно кине́ться на неї, а я мрію якраз про великого судака і пильно поглядаю на вудлище, що висунулося над носком човна. Ось-ось воно засіпається і я тоді вхоплю його до рук і відчую в долонях, що вчепився велетень. Все-ціло якраз скупчуюсь думками на тому, що вчепиться на гачок і наперед тішуся, як то хвилююче приємно буде борикатися з рибою. Але вудлище тільки легенько вгинається вміру помахів весел; риба не квапиться на бляшку. Над моєю головою, цілком низько, прошугала чапля з простягнутою довгою шиєю. Десь коло острівця проскимлила чайка, що вже чатує на поживу, від протилежного берега під горою закувакала жаба. Дивне і загадкове це кування: тихо, тихо і раптом прозвучить воно двічі чи тричі і потім знов уселюється тиша, щоб згодом знов сколотити її цим дивним куванням. А мій човен по волі пливе в бажаному мені напрямі, час до часу перекидаю свій погляд з вудлища далі, в мряку, надіючись побачити обриси острівця, але мряка густо і непроглядно закриває мені простір. Нарешті щось ледь-ледь забовваніло і я тішуся, що вже близько острівця. Вкоротці виринув він у згущеній сіризні ніби велетенська гора, кількакратно побільшуючись у мряці. Світанкова блідість уже надобре забарвила озеро, мряка поступово почала рідшати. З пару ярдів від берега острова закидаю у воду котву — тяженький камінь обмотаний линвою. Це теж помисл пана Гайдака. Привозячи рейки з Торонта на міст, чомусь не подумав підшукати якоїсь залізяки зубчастої форми, щоб потім причепити її до линви в човні. Каменяка фанфарно бебевхнула у воду і сторчма поринула в глибінь тягнути за собою

линву. Доволі довга линва повзе і повзе за каменюкою і нарешті сповільнилась. Було тут дуже глибоко. Аж дивно, що майже під самим берегом така обривиста глибинь. Човен нарешті знерухомився. Тоді скручую на рольку жилку і замінюю бляшку гачком, нанизуючи на нього хробака. Ну, якщо судак не поквапився на оту бляшку, може поласує хробака. Кінець вудки з тягарцем вкоротці досягає дна, вудлище кладу на бортах з натягнуною жилкою і закурюю цигарку. Тепер настав час хвилюючого вичікування та споглядання на кінець вудлища. Невідома бо тут для мене вода і незнайомі мені її жителі. Що ж воно перше вчепиться, яка ж риба сіпне принаду і, взагалі фантазія починає попереджувати події. А вони, як виявилися, не були такими, як я мріяв. Ось сіпнулося вудлище; беру до рук вудку і сторожко чекаю. Ще раз сіпнула і тоді я підсікаю вудлищем. Чую в долонях, що щось невеличке борсається. Така обіцяюча глибинь і таке малятко живе на цій глибині. По хвилині витягаю на поверхню води маленького окуньчика. До половини ковтнув хробака з гачком, друга половина звивається йому коло писка. Сердито відчеплюю манюнького жеруна і півмертвого кидаю у воду. Спершу поринув, але згодом боком почав ковзатися по поверхні. Гачок геть йому скалічив зябру і йому не довго вже залишилося жити. Аж над моєю головою зашугала чайка; вона вже побачила поживу і почала радісно кричати. Ще чомусь описала в повітрі коло і потім скісно знизившись ухопила окуньчика і на льоту проковтнула його. Якщо й далі малеча буде чеплятися на гачок, чайки матимуть добрий сніданок, думаю собі. І ось знов сіпнулось вудлище, знов витягаю окуньчика. І так кожним разом: як тільки закину вудку, відразу ж атакує принаду окунець. Коли сонце зійшло над скелею, я їх наловив з кілька тузенів. Мого човна оточили чайки; хижацько погляда-

ють на мене і терпеливо чекають на рибу. Меткіші перші хапають окунці з води, але за ними галасливо женуться інші силкуючись відібрати здобичу; риба, однак, дуже швидко зникає в ненажерливій горлянці і тоді всі вони знов сідають на воду ехидно поглядаючи на мене.

— Нетовариські, самолюбні прожори! — думаю і дивуюся, чому це моряки спеціально люблять цю літаючу гидоту. А окунці безперерійно нищать мені хробаків, непрошено чіпляючись на гачок. Аж нарешті щось більше вчепилося. Може судак, може бес. Вудлище трохи зігнулося, над поверхнею затріпотілася санфіш. Звичайно куди більший спротив у воді чинила, аніж дозволяє їй її величина. Плеската ніби сковорідка, з колючим хребтом, геть гачка проковтнула. Ножем розрізую зябру і кидаю цю непрошену гостю у воду. Ну, як же дасть собі з нею раду чайка; тішуся задалегідь, що на льоту вдавиться. Ось почала ширяти над човном біла чайка і з криком кинулася на санфіш. Ухопила її дзюбом і мавіжено втікає від компанійонок, що женуться за нею. Я знаю, що якщо вона сяде на воду, приятьельки відберуть їй поживу; обов'язково мусить її на льоту проковтнути. Санфіш двічі, коли не більше, ширша від шиї чайки; просто не віриться, щоб могла нею поглинути. Ось натужилась пажора і риба до половини пірнула в горло. Виплюти її не здолає, бо колючки вженуться в горло; пильно стежу зором чекаючи, що вдавиться. Але де там, ще раз натужилася і санфіш зникла в пажерливому горлі. Як би отак наважилася людина ковтати колючу санфіш, ніякий, либонь, хірург не зміг би врятувати її від певної загибелі. А то бач, з колючками, чи без колючок, мале чи велике, ковтає і не вдавиться. Така крилата bestія напевно не знає, що таке катар кишок, чи пістряк шлунка. Все воно якось в неї допасоване і просте. Живе і жере, радісно кричить і, либонь, тішиться тим, що вміє жити і жерти

А окуньчики напереміну з санфіш немилосердно нищать мені хробаки на велику радість чайкам. В пушці ще маю тільки пару хробаків. Тоді додумуюся змінити принаду. Впійманому окуньчикові викроюю зі спини подовгастиий шматок м'яса і настромлюю його на гачок. Бульбашка м'яса, звичайно, більша від писка малого жеруна. Якщо тепер знадиться риба, мусить це бути якась більша. Трохи байдуже поглядаю на вудлище і мені якось не віриться, щоб воно почало сіпатись. Та раптом воно таки сіпнулось. Підриваю його вгору і відчуваю в руках, що щось більше впіймалося. Скручую жилку на рольку; риба прудко потягла жилку під човен. Я ще і ще скручую жилку і сіткою викидаю з води до човна великого кетфіш. Нарешті перша більша риба! Знов ловлю на хробака окуньчика і ще закидаю м'ясну бульбашку у глибінь. І знов учепилася більша риба. Цього разу впіймався жовтий окунь вагою десь з фунт. Ну, моя Кляра сьогодні приправить гарний обід, думаю і про дружину і про дітей. І знов закидаю бульбашку м'яса, ще раз вчепився великий окунь.

А сонце вже високо на небі. Від катеджів чую веселі покрикування дітей; це потомство пана Гайдака і, либонь, мої донечки. Он, під вербами, на мілині прибережжя видно строкаті дитячі фігурки; вже качатками хлюпочуться у воді. А гладінь плеса поволі починає морщитись; із заходу війнув вітерець. Спершу лагідний і брижі на плесі потворились дрібненькі і мерехтливі в соняшному сяйві, але вітер поступово прибирав на прудкості і тоді брижі поступились невеличким хвилям-валунам. Витягую з води котву і спрямовую човна туди, де манюнькими фігурками строкатіють діти. Хвиля лагідно мене несе в бажаному напрямі, дитячі постаті дедалі виразнішають; вже можу розрізнити по купальниках моїх дітей і черідку пана Гайдака. Он Одарка в чорному купальнику, Галочка в якомусь

сірому, мої в червоних з білими цятками. Всі вони махають до мене руками і підстрибують у воді; дехто з них тратить рівновагу і з галасом падає боком у воду, потім знов зривається на ноги і тоді дзвінкий галас посилюється. Коли човен нарешті досяг мілини, всі вони бредуть до мене із розставленими руками. Обліпили корму і мірою руху човна, замашисто молотять по воді ногами. Тільки Галочка стоїть осторонь і наче б злобно питає, чи я наловив риби. Потім заглядевши до мішка, копилить глумливо губи і каже:

— Мій дедушка ліпший від вас рибалка. Він привозить ось такі беси. — розводить руки.

— Ну, дитино, такі беси, як ти показуєш взагалі не водяться.

— А от я правду кажу, — повисила тон. — Мій дедушка ліпший рибалка від вас.

— Чому дедушка, чому не дідусь, Галочко?

— Бо так мама хоче, — чую за кормою голос Одарки.

— Пане, — раптом поважно обзивається Галочка. — Ви вже більше сьогодні не беріть човна, бо я його буду потребувати.

— Ну, донцю, до вечора ще далеко. Я вирушу на озеро десь у шостій годині.

— Я потребуватиму човна до пізнього вечора, — грубувато січе язичком Галочка.

Я тоді мовчки причалюю до берега і прямую зі своїми причандалами та рибою до кабіни над озером. Помічаю, однак, що на піску валяється посуд; а кілька казанчиків навіть плаває на мілині. Під вербою, коло води, валяються тарілки, вилочки, столові ножі, горнятка. Все кухонне устаткування винесли сюди Гайдакові діти. Якщо вітер подує зі сходу, казанчики напевно попливуть на озеро із хвилями.

Між моєю кабіною та господарським катеджом чую бурчання косілки. Це працює пан Гай-

дак зі своєю дружиною. Шрубку, видимо, вже прикрутив і машина проявляє свою працездатність гарчанням. Пан Гайдак побуде ще до завітрішнього ранку, потім вирушить до Торонта.

Моя Кляра вже порпалася в кабіні. Старанно оглядала електричний блятик, шукаючи, видимо, якогось дефекту. По обличчі помічаю, що вона мала якусь прикру несподіванку і то якраз тоді, коли я був під острівцем кормлячи окуньчиками чайки.

— Уяви собі, — почала виливати свої жалі, — увімкнула електрику на один пальник, а чомусь загорівся дротик на другому. Я тоді поставила чайник з водою, щоб приготувати каву для себе та для дітей. Хай собі, думаю, закип'ятиться, а я тимчасом приберу кабінку. Хвилини минають, а вода чомусь не кип'ятить. Тоді дивлюся на пальник, а він уже, либонь, давно згас, бо був холодний. Тоді знов беруся за вмикач: клацаю ним то вгору, то вниз, ніби задубів. Тоді беруся до другого вмикача. Ледве я натиснула, відразу ж запалився дротик на першому пальникові. І що за чудеса тут творяться, щоб перехресним порядком запалювала пальники. Ставлю чайник на новий пальник і знов беруся до прибирання кабінки, але цього разу вже нашорошено поглядаю на цю несамовиту електричну вигадливість. Не минула й хвилина, а і другий пальник згас. Знов клацаю вмикачем, нічого не помагає. Тоді беруся до першого вмикача: дивлюся, другий пальник загорівся. Ніби дразниться зі мною. Але знов радував мене вогнем з пів хвилини і, звичайно, згас. Тоді махнула я рукою на це Гайдакове електричне чудо і приготувала дітям холодний сніданок. Чи ти розумієшся на електриці? — звернулася до мене забуваючи либонь, у схвилюванні, що я ніякий знавець електрики, що і їй було відомо від років.

Мовчки беру цілий блят, обкручую його каб-

лем і прямую до господарського катеджу, щоб потім скрутити на стежку, що заведе мене ж туди, де бурчить мотор косілки. Але коло катеджу надібую Галочку. Закопилила губи і підозріло дивиться на мене.

— А це що?

— Нічого, Галочко. Піч не в порядку.

— Це ваша пані попсувала, — ляпнула злосливо. — Тато тиждень тому зрепарував її, я сама бачила, як гарно горіли пальники.

— Ну, ну донцю, не вмішуйся до справ, що не належать до тебе. "Що ж з неї буде, коли їй завершиться двадцять років?" — питаю себе обурений цим разом і на Галочку і на її батька. А він он там, тягне з жінкою дишель косілки, а вона позаду пихтить бензиновим димом і зрізує густоту бур'янів, трави і навіть тонкий молодняк вільшняку. Побачив мене тоді, коли колом повернувся назад з косілкою.

— Що сталося? Нема вогню? Зараз, зараз, пане, я її зрепарую. Клавцю ти тут почекай, я там тільки направлю контакти. — І до мене: — І ваша пані, либонь, не могла запарити кави? Чому ж мені не сказала?

Він перебрав від мене кухонку і хотів відразу ж податися до свого катеджу, де мав різні струменти, звичайно порозкидувані, бо ще сьогодні я ненароком бачив коло колодязя шруботяг притоптаний босими ногами в пісок. Але його владним тоном стримала пані Клавдія:

— Світ, котику, не завалиться, коли шановна пані Кляра трохи почекає. — І до мене. — За пару хвилин ми скінчимо роботу і тоді чоловік усе в порядкує.

Пан Гайдак хвилину розгублено дивився на свою жінку і помітивши на її кругленькому обличчі впертість, слухняно взявся руками за ручку дишля косілки. Мотор знов забурчав, а я вернувся до моєї Кляри з тим, чим мене потішив

пан Гайдак. Дещо перекусив, звичайно, на холодно і постеливши в затінку ковдру, ляг під шелестливим листям вільхи. Після непроспаної ночі, я відразу ж поринув у твердий сон. Коли я прокинувся, сонце вже сповзло давно із свого zenіту і повисло над західнім лісистим узбережжям озера. Дивлюсь на годинник: п'ята. Ще маю годину на підвечірок; в шостій виберуся на озеро з вудками. Кляра з дітьми напевно купається. І справді крізь верби до мене проривався веселий вереск дітей. Заглядаю ще до кабіни; в куті, де стояв блят, тільки скринька. Пан Гайдак ще не направив кухонки. Виходжу злобно з кабіни і прямую до господарського катедрю; побоююся, що дійде до гострої виміни слів. Але від фронтової стіни катедрю видно мілину, звідкіль линули дитячі покрикуння. Бачу, майже посередині озера коливається човен і женеться за якоюсь рухомою цяткою. Щойно тепер помічаю, що вітер дув уже зі сходу. Хвиля захопила банячки і погнала на озеро, а пан Гайдак човном наздоганяє їх. У човні теж і його Клавдія та Степанко. Моя Кляра безтурботно полощеться у воді; Рута й Ерма коливаються на хвилях, лежачи у видутих гумових колах. Сідаю на пеньок верби і люблю приглядаюся їм. Остеронь купається Галочка; ляскає долонями по воді і робить великий галас. Хоче звернути на себе увагу. Взагалі вона має в собі щось наче б половинчате: половину мірки характеру перебрала від батька і другу половину від матері. Посмішка, голос, манери вислову, задикуватість, пишалкуватість, це спадок по матері; пронизливість і мишачу рухливість по батькові. Наче б схрестилася в ній північ з півднем. Вже я цілком упевнений, що її бабуся московка, дідусь смиренний малорос. Пані Клавдія недалеко відкотилася від своєї родової яблуні. Мені якраз пригадалися підлітки-дівчатка советських урядовців, з якими я мав нагоду познайомитися ще в сороковому році. Пригадую,

така собі Машенька, одинадцятилітня русявка, дочка московського інженера, що прибув вести роботу на Дніпро-Бузькому каналі. Якже вона вміла хвалитися, стріляти з язика пікантними словечками.

— Що у вас тут — єрунда, — тріскотіла не по-дитячому. — От у нас... Все машини та машини. Я з татом приїхала власним автом просто з Москви.

Я саме дивлячись тепер на Галочку, чомусь бачив ніби в ній відбитку Машеньки з сорокового року. Правду кажучи я почав навіть побоюватися цих двох тижнів, що перед нами, бо інтуїтивно відчував, що ця понад свій вік фізично розвинена дівчинка зіпсує нам спокій.

— Ну, над чим же ти так замислився, — підійшла до мене Кляра. — Мабуть і зголоднів?

— Не направив?

— Ні, не направив. Пані Клавдія притримала його. А коли вже лагодився направляти, повела його на човен, щоб наздоганяти казанчики. Але не журись, старуху. Зараз будемо їсти обід.

І показала рукою в бік колодязя. Там стояла якась чудернацька вигадливість побудована з бетонових пустаків, над нею стовбичив низенький бляшаний димар, з якого вибивався дим. На блясі цієї особливої печі димилися наші казанчики. За той час коли я спав, моя Кляра не дармувала. Призбирала сухих дров, розвела вогонь і заставила казанчики, щоб зготовити обід. Я навіть і не припускав, що цього дня матимемо такий обід. По деякому часі всі ми сиділи в кабіні над озером і споживали смачну юшку з риби, печені на маслі окунці і картоплю.

**

Коли минула шоста я знов вибрався з вудками до човна. Мені хотілося цього разу спробувати щастя під горою. Коло самого берега вид-

но там було шуварі, а де шуварі, там любить перебувати кетфіш та бес. Але, як тільки я наблизився до верби, до якої кореня завжди був прив'язаний човен, я там його не знайшов. Це напевно витівка Галочки. Де ж мені тепер шукати човна? І взагалі, що це дівчатисько собі думає, і як її мама та батько можуть дозволити на такі капості. Якщо хочуть гостей і мати від них гроші за перебування, що ж за глузд робити такі ось збитки? Озлоблено стукаю у двері господарського катеджу. З нутра, десь з бічної кімнати виринув пан Гайдак і посміхаючись зупинився між одвірками. Трохи кирпатий, з роговими окулярами, мав вигляд добряче розброюючий. Я силкуючись на спокій домагався човна.

— Знаєте ж, ми домовилися. А ось ще й другий день не минув, а човна нема, мій пане. Взагалі я люблю дотримувати слово і тішуся, коли стороння особа теж дотримує.

Слова "стороння особа" трохи вразили пана Гайдака, але бачачи на моєму обличчі подразненість, він повернувся до мене плечима і крикнув до нутра катеджу:

— Клавцю, Клавцю, де подівся човен?

— Кудись напевно діти затаскали. Ну да, так і повинно бути.

— Ні, шановна пані, так не повинно бути, — перебиваю. — Коли я вибираюся на озеро, колись раптом потрібний човен.

— Та це вона зі звички, пане, — злагіднююче перервав мені пан Гайдак. — Галочко, Галочко! — крикнув він, виглянувши за двері.

— Діти пішли на скелю! — прозвучав трохи грубувато голос пані Клавдії з катеджу.

— Почекайте хвилину, пане, діти вернуться зі скелі і тоді матимете човен.

— Діти вернуться, — щіпливо перебиваю. — Якось воно дивно: човна нема, а діти чомусь пішли на скелю.

— Хвилиночку, я піду з вами. Напевно десь на річці.

— Ах, котику, — знов голос пані Клавдії з катеджу. — Коли ж ти мені направиш електрику від радія?

— До речі, що чувати з нашою електричною кухонкою?

— Я якраз щойно направив. Вечерю вже ваша пані зварить у кабіні. Все буде гаразд, побачите. Потрудіться пройтись уздовж річки і напевно знайдете човна. А мене он Клава кличе. Голова ходить ходором.

В суперечку мені не хотілося вдаватись, і правду кажучи, вона мені тільки пошкодила б. Попсувався б мені цілком час дозвілля і що найгірше, я не мав ніякої спромоги вернутися до Торонта, коли б пані Клавдії здумалось намовити чоловіка, щоб не прислужився своїм автом у нашій поворотній дорозі. Тож угамувавши свої нерви я попрямував прибережним лозовинням розглядаючись за човном. Пробивався хашами, чіплявся руками й ногами за лозові гілки, ноги плуталися в траві і нарешті я угледів човна. Був затягнений у галузистий кущ верболозу, старанно замаскований і я вже не сумнівався, що це Галочки помисл. Можливо, що їй помагав і Степанко. Тут було багато комарів, великі гедзі кружляли довкола мене шукаючи нагоди, щоб мене покусати. Швидко спихаю човна на річку і берусь за весла. Річка покручена, місцями творить майже тунель під низько звішеним галуззям верболозу. Двічі чи тричі це здерло мені з голови шапку і я тоді лютився на капосне дівчатисько. Цілу годину мусів затратити, щоб вибратися з річки на озеро. Вітер зі сходу штовхає човен у напрямі острова, але мій напрям цього разу під гору, де шуварі. Борикаюся із хвилями, бо попихаю човна паралельно їх напрямкові; вдаряють вони в лівий борт і тоді чо-

вен гойдається. Тоді повертаю переднього носка проти вітру і скісно прямую на мілковиння, під стіну чагарнику. Під заслоною чагарнику мені вже краще пливати і я по деякому часі добираюся на бажане місце. Виявилось, що вода тут цілком плитка. Треба відпливати далі від берега. але там вихряться валуни. Жену човна вздовж лісу, що під скелею і час до часу міряю веслом глибину води. Скрізь плитко, виключене, щоб тут могла бути більша риба. Відштовхуюсь трохи далі на озеро і кидаю котву-каменюку у воду. Знов почалася забава з окуньчиками та кетфіш. А ось і чайки появились. Гойдаються на хвилях і пильно стежать за рухами моїх рук. А вітер не вщухає. Човен хоч і на котві, але кидає його в усі боки. Якщо буду впертий і ловитиму рибу довше, напевно голова мені крутитиметься. До речі окуньчики та санфіш уже так мені набридли, що я причалюю до берега і сідаю на по-рослій мохом колоді. Тут же за моїми плечима пролунало швидке тукання дятеля. Обережно повертаюся обличчям до лісу і шукаю очима невтомного працівника із міцним дзюбом. Он він, учепився лапками за кору стовбура і ніби автомат вдаряє дзюбом по корі. Проте заглядев мене і швидко пурхнув у гущавину. Мене кортить трохи заглибитися в ліс. Стовбурі клену, дуба та хвої тут пнуться вгору, знайшовши собі ґрунт для коріння між камінням та горбуватими куснями пісчаку. Чіпляюся за гілки дерев і прямую між каменюками вище і вище. Ось сіріє якийсь пташине пір'я. Це дикий голуб знайшов собі тут смерть від кігтів яструба. За найближчими стовбурами почув я прискорене шамшіння трави. Якась невеличка тваринка шмигнула і сховалася в скельній щілині. Переді мною, трохи подалік знов прорвалось тукання дятеля. Ліворуч, де стежинка витоптана диким звіром, зірвалися дві дикі курки трохи більші від європейських куріпок. Верховіття кленів шумить туж-

ливо і невпинно. Хтось наче б подалік почав лотатися по сухих гілляках і мені спала думка про ведмедя. Мерщій вертаюся до човна і помічаю, що хвилі на озері вже зменшились, вітер почав ущухати. Сідаю ще на кормі і милуюся заходячим сонцем. Половина його вже вгрузла у стіну потойбічного лісу, південний схил острівця прибрав шату вогнисто-червоного кольору. Аж за виступом великого каменя, праворуч від човна щось шубовснуло у воду. Стримую в грудях віддих і пильно дивлюся на прибережну воду. Бачу тільки лукуваті брижі, що відбиваються далі й далі від берега. Якась тваринка напевно стрибнула у воду і вона напевно мусить ось-ось появитися на поверхні. І справді ярдів з двадцять від берега виринула голова бобра. Плив повільно, куций хвіст плазом лежав йому на воді, а він плив далі й далі від берега. Не інакше, як десь тут мають ці чудові тваринки своє селище. Вхід до їхнього житла напевно починається під водою і веде під землю, можливо десь там під стовбурами та камінням їхні комірці. А погляд мій лине за бобром, що вже був неподалік від острова. Минув він острів і поплив до південного берега. Там десь впадає до озера річка і в ній бобри виловлюють великих сакерів. За твердженням пані Клавдії, вони їдять тільки риб'ячі голови. "Мізком риб'ячим годуються, через що вони й такі розумні. Он греблі які потраплять будувати!" А бобер уже темніє тільки манюнькою цяткою, потім і цятка зникла в легкому забарвленні початкового сутінку.

Закидаю вудку з бляшкою і веслюю в напрямі острова щоб потім півколом скрутити до катедрів. Як і вранці, вудлище легенько згинається від помахів весел та від ритмічних порухів човна. А сутінок дедалі згущується, острів уже перетворюється в темний обрис, на лівому березі замиготіли в катедрях електричні вогники. Човен уже прямує до катедрів пана Гайдака. Аж рап-

том задзиньчала ролька. Хапаю за вудлище. чую в руках борсання. Нарешті щось поквапилось на бляшку. Скручую рольку, а риба водить жилку то в один бік, то в другий. А я скручую рольку, вудлище моє зігнулося в дугу і раптом коло корми щось виплеснулося і жилка моя сповільнилась. Утік! Це напевно великий судак. Ще кидаю у воду жилку і гребу веслами. Але в темноті бачу тільки біле вудлище, що легенько згинається від руху човна.

На причалі мене зустріла тільки Цабена. Погавкувала радісно і замашисто крутила хвостом. Кинулася плигом переді мною, коли побачила, що я направляюся стежинкою до господарського катеджа. Саме, щоб дійти до кабіни над озером, треба скрутити стежинкою на розі господарського катеджу. Вікна його були освітлені; якась підвищена розмова вибивалася з середини. На хвилину зупиняюся. Чую якийсь різкий мужеський голос. Аж дивно, що флегматиний пан Гайдак потрапить так різко кричати до своєї жінки.

— Ти все впоперек мені, все підставляєш ногу, — кричав він. — Як тільки мене нема, вже берешся до дітей. Хто тебе просив, щоб набути цю ось московську книжечку?

— Це від мами подарунок для внучат, — грубувато вибуркнула Клавдія.

— Добрий мені подарунок. Я не хочу, щоб мої діти московщилися, розумієш? Я вже в сотий раз це тобі повторюю і в сотий раз ти обіцяєш виконувати те, про що ми домовилися п'ятнадцять років тому. Виходячи за мене заміж ти впевняла, що українка, а потім у який бік ти гнешся? Ні, моя пані, того не буде, кажу тобі — того не буде!

— Я ж, котику, полтаванка...

— Тим гірше для тебе, для твоїх батьків і брата. По якого ж біса всі вони говорять тільки московською мовою? Побіса, питаю? Чи чуєш,

як Цабена гавкає? Вона на те й собака, щоб гавкати. Хоч би луснула, не замукає як корова, чи не занявчить як кішка. Кожному сотворінню Бог дав голосові спроможності, для людини теж. Як ти українка, прошу дуже, говори по-українському, як ти ж московка, не роби фальшивої сцени. А дітей не дам збаламутити. Не дам і крапка.

Лягнули внутрішні двері і потім вселилася в катеджі тиша. Я прямую до кабіни над озером. Тепер для мене все ясне, тепер у моїх очах пан Гайдак — велетень. Ніби скеля посеред моря стоїть і твердо і непорушно. Оточений старшобратніми дорадниками, які всіма щілинами протискаються до його дому, а він все це вимітає і береже своїх дітей ніби квочка курчат перед яструбом.

Перед дверима катеджу мигнула мені думка про кухонку. Направив, чи не направив? Якщо й не направив, все тепер можна простити Гайдакові. Своєю впертістю та рішучістю він цілковито здобув у мене довір'я. Кляра з середини зачула мої кроки і вимкнула світло. Це тому, щоб потемку не увірвалися до кабіни комарі, коли я відчиню двері. Швидко відчиняю і закриваю за собою двері; в темноті шукаю на стіні вмикач і по хвилині світло знов заливає кабіну. Трохи нашорошено зиркаю в кут. На скринці стоїть кухонка. Перекидаю запитливий погляд на дружину.

— Кухонка направлена, — поспішає моя Кляра. — У твоїй кабіні вже й ліжко поставлено. Пан Гайдак зо дві години гупав там молотком, щось прикручував; десть із трьох старих ліжок привезених із Торонта змонтував одне. Я там пізніше випробувала його, трохи хитається, але ти спиш спокійно, не завалиться під тобою. А ти, чи зловив що? Не зловив, і добре. Бо як тепер чистив би рибу, коли надворі не можна обігнатися від комарів.

— Вчепився мені великий судак на бляшку і втік.

— Ах, рибалки. Всім вам чіпляються й утікають. А от я непрактична. Про картоплю ще в Торонті не подумала. Уяви собі, була я з дітьми в крамниці містера Бровна. Хочу картоплі, а він вибачається і впевняє, що завтра прийде з Брейджбрідж. Я тоді вернулася тільки з пляшкою молока. Де ж мені взяти картоплі, думаю. Хіба піду до пані Вікторії, може позичить до завтра, або продасть. Але я її не застала в катеджі, зате наткнулася на Галочку. До речі її раніше кликали Галінкою, але пан Гайдак усіх змусив, щоб називали Галочкою, бо так по-українськи. Тож наткнулася я на цю примхливу і капосну дівчинку. "Галочко, де твоя мама?", питаю. А вона: "Кудись пішла. А вам навіщо моя мама?" "Може картоплі мені позичить, дитино". А вона: "Я не думаю, що моя мама позичить вам картоплю". Мені аж млосно стало. Коли б мали авто, завтра відразу ж від'їхали б до Торонта. Щось тут не впорядку, якось воно все не вкладається так, як хотілося б.

Ми ще довго сиділи в кабіні й обмірковували, як би ухилитись від сповидних непорозумінь з панею Клавдією, та головне з її дочкою. Постановили бути цілком незалежні. З нічим не звертатися до них, про ніщо не розпитувати, ранками ввічливо вітатися і не зупинятися на довшу розмову. Але щодо човна, то я постановив бути непохитно рішучим. Якщо й надалі Галочка мені капоститиме, треба буде придумати для неї якусь неприємну несподіванку. Ще не усвідомлював собі, що я їй придумую, але стати мені буде на щось особливе і пікантне.

На другий день уранці, коли я йшов до кабінки над озером, побачив паню Клавдію коло катеджа самотню. Пан Гайдак від'їхав перед півгодиною. Вона смикала сухі жердинки вільхи до

печі, щоб там порубати їх і розвести під бляхою вогонь.

— Доброго ранку вам, пані Клавдіє, — перший я привітався.

— А ви до своїх?

— Так, до своїх.

— Ах, яка он тяжка робота, а мені ніколи. Може б ви нарубали мені трохи дров? Он сокира коло криниці, вільха — м'яке дерево, не втомитесь.

Дамі відмовитись незручно. Трохи набундючено виконую волю господині. Рубаю дрова і потішаю себе, що й моя Кляра зварить тут обід так як учора. Жердинки були справді сухі і рубати їх було легко. Швидко впорався з ними і щоб показати свою доброзичливість, вишукую тоненькі сухі стовбурчики у побічному чагарнику, звальюю їх додолу і тягну до печі. Тут знов беруся за сокиру. Коли вже була переді мною чималенька купа дров, відкладаю сокиру і хочу йти до своїх. Але з катеджу саме вийшла пані Клавдія. Вона саме ставила на манюнький візок три великі скляні посудини. Я ще вчора знав, що цими посудинами вона возить із джерела містера Бровна питну воду.

— Як би ви захотіли пройтись до джерела, вам це не пошкодило б. — трохи кокетливо щупається до мене своїми чорними маленькими очима. — Ось я посудини поперекладала папером, щоб не потовклися в дорозі. Підете за місток, потім дорогою просто до катеджів пана Бровна. Там, де дорога скручує ліворуч, підете стежинкою до ліска і там побачите джерело.

Не питаючись моєї згоди, вона ткнула дишель візка до моїх рук і трохи коливаючись подалася до печі розводити вогонь. Я саме пригадав, що і моїм потрібна буде питна вода. Ще вчора ввечора я бачив порожній двогальоновий слоїк. Швидко подався до кабіни над озером. Діти вже

встали і лагодились іти митись до озера. Моя Кляра трохи супиться, коли довідується про мої послуги для господині.

— Береться вже командувати, — не втерпіла.

Я вертаюся зі слоїком до візка, ставлю його побіч п'ятигальонового глека пані Клавдії і черепашими кроками прямою дорогою в напрямі містка. Дорога кам'яниста, коліщата часто підстрибують і тоді скло бряжчить. Обережно обходжу горбки та вибоїни і крок за кроком наближаюся до катедрів містера Бровна. Пояснення пані Клавдії були доволі точні, бо справді джерело вибивалося в піску, до якого треба було йти стежинкою. Візка залишив я на дорозі і кількома наворотами вертався з посудинами наповненими водою. Вертаючись я ще повільніше тягнув візка. Тяжкий він був тепер. Ось міст, з великою чуйністю я втягнув на нього візка і ще обережніше спустився з нього. Ось і моя кабіна. Коліщатко якимось боком пішло до вибоїни, але я швидко витягнув візка на рівне місце. Уже під катедром переднє коліщатко натрапило на камінь і мені здавалося, що наче б щось дзеленькнуло. Кидаю тоді поглядом на посудини — стоять у повному порядку.

— Гей, пані Клавдіє, беріть свою воду! — кричу до катедрю. З'явилася відразу ж. Бере за дужку п'ятигальонового слоя, підносить угору і: — Побили! Вода втікає крізь дірку! Ах, ви, ви...

Вона мерщій кинулася до катедрю, щоб перелати воду до відра, бо дірка була у верхній частині глека. Вернулася потім з порожнім і замашисто кинула його за колодязь, де був смітник з різними порожніми консервами, пляшками та кошиками від овочів.

— Нічого не вдіємо, побилося, то й побилося, так і повинно бути. Мабуть на камінь напоролася, — вона була вже спокійна і посміхалася зичливо, показуючи доволі гарні зуби із щілинкою у верхній щелепі.

— Для мене це загадка, пані Клавдіє. Їхав я обережно, придивлявся до дрібних навіть камінчиків, старанно обминав вибоїни, і бачите, таки продіравився глек.

— Був глек, і нема глека, так і повинно бути. А ви беріть свою посудину і несіть воду для своєї жінки.

Я так і зробив прирікаючи собі, що вже ніколи не піду по воду із скляними посудинами.

**
*

Другого чи третього ранку після від'їзду пана Гайдака, вибираючись на озеро, я знов не знайшов човна під вербою. Галочка знов приготувала мені капость. Подався я росяною травою та чагарником уздовж річки — ніде не було човна. Пробивався я лозовинням, заглядав між кущі на закрутах, втомився до крайности і тоді лють мене поривала на цю свавільну капосницю. Куди ж могла вона запроторити цього човна? Вже геть розвидніло, вже сонце виповзло із-за гори, а я все нишпорю по лозовинні над річкою.

У катеджах ще всі спали і я тоді, втративши надію знайти човен, подався зрезигновано до своєї кабіни. Знав я одне: Галочка геть знівечила мені ранок, що цього разу заповідався надійно, бо вчора звечора я купив у мисис Тейлор тузен малих рибок на принаду для судаків. Що ж мені робити? Поскаржитися пані Клавдії? Якщо поскаржуся, тільки зроблю їй приємність. Можливо вона для ока трохи обуриться, але в душі тишитиметься. Як шкода, що не було пана Гайдака! Він її напевно привів би до порядку. Сиджу отак собі на ліжку, а думки все коло човна та коло капосної дівчинки. Куди ж вона запроторила його, куди? В землю ж не могла закопати.

Надворі вже чутні дитячі голоси. Це вже Гайдакове потомство верещить коло господарського

катеджа. Вчора Одарка побилася з Рутою. Фізично сильніша від Рути, але опецькувато отяжіла, обірвала кілька стусанів. Рута джмелем кружляла довкола неї і "дзьобала" де тільки могло. Потім розлізлий лемент прикликав на місце "бою" і паню Клавдію і мою Клярю.

— Он сюди, он сюди мене биила, — скиглила до мами Одарка.

— Вона перша, вона перша хотіла мене бити, — виправдувалася Рута.

— Вона он мене кулаком, — жалібно кричала Одарка.

— Ах ти паця неповоротливе! — визвірилася пані Клавдія. Перехилила через коліно свою потіху і відмірюючи рукою кляпси по м'якоті, примовляла. — А жерти то за двох, а боронитися то й не потрапиш. Ах ти смаркуле розлізла!

Але годину пізніше діти вже дружньо купалися на міліні; Рута завзято возила на гумовому колесі Одарку, та потім віддячувалася таким самим.

Десь коло десятої, після сніданку раптом підійшла до мене Галочка. Дивилася нахабно мені в обличчя своїми синіми очима.

— Я хочу, щоб ви поїхали зі мною до лісу, — силкуючись на повагу дорослої дівчини, почала вона не моргнувши навіть віями. Її голос тепер до омани був подібний маминому горловому звучанню. — Поїдете, чи не поїдете?

— Ну, ну, хочеш мені вже якусь штучку приправити в лісі. Там же комарі і взагалі чим ми поїдемо? Куди ж ти поділа човна?

— Я хочу щоб ви поїхали, бо я сама боюся, — вперто добивалася свого Галочка. — Покажу вам греблю побудовану бобрами, наловимо малих рибок, яких ви непотрібно купуєте в мисис Тейлор.

— Он що! Ну і ще що ти мені приобіцяєш?

— Я бачу, що ви не хочете згоди. Я вас прошу, а ви он отягаєтесь.

— Якщо ти мені дасиш слово. Галочко, що доки я буду тут, не викрадатимеш човна, тоді поїдемо до лісу. Згода?

— Згода, — перша простягнула руку.

— Ну, побачимо. Я дотримую слова і їду з тобою, але горе тобі буде, коли ти й далі будеш мені капостити. Ну, так веді ж мене до човна.

Я незмірно був цікавий, де схований човен. Вона, либонь, ще вчора заплянувала цю виправу і тому то завезла човна кудись, мабуть за місток. Ішла перша, струнка і як на свої роки надто гордовита; минула мою кабіну, місток потім залишився від нас праворуч, а вона йшла спершу стежинкою, потім травою, потім поринула в чагарниках. Я ретельно тримався її кроків не відставаючи ні ярда. Аж ген під лісом вона зупинилася і показала під куц рукою. Так, там стояв човен. Коли б я силкувався його шукати довше, до вечора не знайшов би. Владно показала мені передній носок, а сама взялася за весла.

— Ні, того не буде. Веслами я буду гребти. Сідай, Галочко, на передній носок, а то у воду вкину.

— А я вмію плавати!

— Сідай і не мудруй! — наказую. Кориться моїй команді і сідає.

— Річка тут крута і прикра, — починає пояснювати. — Якщо я скажу — ліворуч, нати-скайте на праве весло, а як скажу праворуч, тоді орудуйте лівим веслом.

Човен повільно рухається гадючою стрічкою річки; Галочка сторожко поглядає вперед і командує. Коли гілляки низько звисають над водою, тоді різко кричить: голову додолу. Тоді нахилююся між бортами і прудкіше гребу веслами щойно тоді, коли вже човен на чистовідді. Обабіч річки дрімучий ліс. Береги невисокі, але обривисті. За густотою стовбурів кленів на ліво-

бічному березі, раптом зарисувалась невеличка галявина поросла високою травою. Галявина строкатіє якимись блакитними квітами. Галочка захоплено скрикнула:

— Які ж вони гарні! Станьте но і нарвіть мені цих квітів.

— Де ж мені дряпатися на такий крутий берег.

— Крутий берег, — накопили губи. — Вони напевно й пахнуть. Ах нарвіть же, чого ще чекаєте.

— Ось я тебе підсаджу і сама нарви.

— Як не нарвете, буду плакати.

— Ну і плач.

— Ви недобрий, мій тато напевно нарвав би.

В її очах справді заіскрилися сльози і я тоді, воля-не-воля дався удобрухатись. Удряпався на прикрий берег і обіруч почав зривати квіти. Мали лагідний запах і пишалися блакитними пелюстками, трохи темно синіми ближче до коронки.

— Ось бачиш яка китиця! — підіймаю вгору руку з квітами.

— Дякую, дякую, хоодіть!

Підходжу до води і помічаю, що Галочка з човном потойбіч річки, під короною росохатого дуба. Лобузерсько дивиться на мене і регоче.

— А ти чого туди забралася?

— Бо хочу, щоб ви трохи скупалися у воді.

— Скупалися у воді? Так ти дотримуєш слова? Ледве продісталися до лісу, а вже чергова капость. Ні, моя голубонько, як ти така, тоді побачимо чим то скінчиться.

— Думаєте, що не потраплю додому? Річка мене заведе до катедрів, а от ви напевно заблукаєте. А тут не глибоко, води тільки по пояс. Ось дивіться, цілком плитко.

Пірнула веслом і досягла ним дна, але глибини було тут зо два ярди.

— Чи бачите, кажу ж, що не глибоко.

— Гаразд, голубонько, як хочеш, щоб я скупався, купаюся, але потім ухоплю тебе за вуха і сторчма триматиму у воді за бортом доти, поки не посинієш. Гаразд, як хочеш біди, матимеш її.

Спішно скидаю гумаки з ніг, сорочку і наміряюся стрибнути у воду. І тоді то Галочка побачила, що не жартую. Втікти від мене ніякою мірою не зможе, бо під потойбічним берегом захищеним галуззям вона не зможе веслувати; мусить обов'язково наблизитись до мене і тоді я її досягну.

— А я ж тільки пожартувала; ви он насправді розсердилися.

— Добрі мені жарти. Ну, так давай човна, ах ти пустотливе дівчисько!

— А не покараєте мене? — У тоні голосу м'якість і настороженість.

— Коли б я був твоїм татом, тоді навчив би моресу. Ну, швидше причалюй. Он комарі дошкулюють мені.

Нашорошено спрямувала човна до мого берега. Ще зупинилася і:

— Дайте слово, що мене не скривдите. Я боюся, ви он як грізно насуплені.

— Ну, причалюй уже, причалюй. Бити тебе не буду, причалюй.

Кидаю їй між борти китицю квітів і потім сповзаю з берега на носок човна.

Знов рушили ми у верхів'я річки. Тепер уже Галочка веслувала, тепер уже я їй командував. Як на десятилітню дівчинку, попихала човна вправно; видимо, від весни вже набила собі руки на веслах. Між бортами стояла порожня консервова пушка завбільшки гальона, тут же й був мішок від картоплі. Запаслися ми цим знаряддям, щоб наловити малих рибок десь там за бобровою греблею.

Човен крутою лінією посувається далі й далі в ліс. І раптом долинуло до нас звучне лопотіння крил. Над лівим берегом річки побачили ми шуліку, що гнався між стовбурами за якоюсь пташинкою. Пташинка жалісно цвірінкала і метушилася в плетиві галузок, шуліка робив крильми галас, силкуючись виполошити її на галявину, щоб там ухопити в свої кігті. Дурне малятко шмигнуло з галуззя стовбура клена, щоб пірнути в корону сусіднього дерева, але тут, між стовбурами, шуліка її наздігнав. Криві кігті блискавкою зачепили за крило пташинки. Ще цвірінкнула зо два рази і замовкла. Крилата шельма тоді злинула вгору і повільно поширяла над чубками дерев у північному напрямі, тримаючи у кігтях здобич.

— Бідна пташечка, нещасна пташечка, — почала голосити Галочка. — Паскудник замордував її!

Вона перестала веслувати і виводила свої жалі, заливаючись щирими сльозами.

— Чому це так, пане, що така велика паскуда мордує таку маленьку пташечку, чому це так. Ах, коли б ми мали стрільбу, коли б ми мали! — розпачливо кричала.

"Ні, не така вже й погана вона, не така вже й лиха, коли он як потрапить розпачати над пташинкою", поглядаю на Галочку з явним співчуттям. — Не плач, Галочко, так уже в житті буває, що сильніший мордує слабшого. Шуліка мордує малих пташок, малі мордують метеликів та комах. Ну, втихомирся, не плач. Сядь собі на кормі, а я веслуватиму. Он, чи бачиш, річка роздвоюється.

Річка справді перед нами роздвоїлась. Одна віднога була цілком вузька і плитка, друга ширша і глибша. Кроків з двадцять від річкового розгалуження ми побачили боброву греблю. Я хочу спрямувати туди човна, та Галочка стри-

мує і каже, що там багато ломаччя у воді, і що ми, коли поїдемо туди, напевно застрянемо. Тож прибиваємось до берега на розгалуженні і лагодимось туди йти пішки. На березі тонюнька стежинка витоптана малими дикими тваринками. Либонь приходять сюди пити воду, коли доучає їм спрага. Я йду перший, за мною в сандалях члапає Галочка. Вона часто зупиняється і ляскає долонями по голих ногах, відганяючи комарів. Праворуч нас буйні стовбурі клена та дуба. Ближче до берега помічаємо звалених осик. По тонших стовбурчиках залишилися тільки пеньки, грубші були звалені і спиралися своїми тулубами на краєчках пнів розкинувши своє вже посохле галуззя по траві. Зупиняємось коло найгрубшої осики — на пні жолобини від зубів бобра. Збоку ж виглядає, наче б хтось зрубав її сокирою і залишив напризволяще. Упосліджена, нікому не потрібна, з гірким соком осика, має все ж такі своїх звеличників, що проявляють свою прихильність гострими зубами. Тонші стовбурчики чотиріногі будівники зужили на греблю. А ось і вона, та гребля; міцна, цупко тримається дна річки, завширшки одного ярда. Це тут знайшли собі корисне місце жердинки з он тих пнів; бобри якось вигадливо повкладали їх косяком, грубшими кінцями додолу. Вода повільно рухається і просочується поміж них, даючи можливість виставати греблі з пів ярда над поверхню. Галочка перша подряпалася на неї. Розставила руки для рівноваги і попрямувала нею впоперек річки. Часто зупинялася і тупала ногами, випробовуючи тривкість будівельного вміння бобрів. Подався і я за нею. Гребля підо мною навіть не здригалася, сильно трималася на своєму фундаменті.

— От бачиш, Галочко, як Бог мудро влаштував усе, що в природі. Людині дав розум, щоб вона будувала дома і літаки, а тваринам теж, мірою їхнього життя, дав теж непересічний хист.

Дивись яка тут будівельна вигадливість. І аж дивом проймає, коли подумаєш, що ці он тяженькі жердини смикали вони сюди зубами і, борикаючись із течією, вкладали так, що можуть протиставитись воді і стояти непорушно роками.

— А чи капосні штучки теж від Бога? — свавільно вискалила білі зуби.

— Ні, моя ти горличко, це від хвостатого джентельмена. Знаєш від якого? Від такого, що спокушує до грішків нечемних дівчаток.

На додаток я ще погрозив їй пальцем і ми лагодилися залишити греблю. Та раптом, заглушуючи в собі ніяковість, вона піднесено крикнула:

— Дивіться он туди, дивіться, чи бачите? — показувала правою рукою на стрункого клена, що пнявся вгору на лівобічному узбережжі. Я поглянув по лінії її руки і побачив того, кого вона показувала. На грубій гілляці клена сидів поркюпайн. Згорбився, прищулився і сторожко поглядав на нас маленькими очима.

— Це він колючками покалічив писок Цабені, весною покалічив. Тато витягав їх обценьками, Цабена мало що не сказала. Агій тобі! — Вирвала з греблі тоншу ломаку і кинула в напрямі клена, але ломака не долетіла і впала на куц вербняку.

— Даремне зловишся, Галочко, і так не в силі над ним помститись. Зрештою, може це інший поркюпайн покалічив Цабену. Ну, а тепер підемо шукати міносів.

Я взяв її за руку і звів із греблі. Вкортці ми вернулися до човна, взяли мішок від картоплі і порожню пушку і подалися уздовж плиткої відноги. По дорозі вирізую прут лози, роблю обруча і натягаю на нього мішок.

— От і маємо ятера, — жартую. — Треба нам тільки розглянутись за живцями.

Поглядаємо у воду, а вона чиста і піскове дно видно ніби на долоні. Великими табунами

грається в ній малька, але більшої риби не видно. Аж ось і вона, якраз така, що мені потрібна на принаду для судаків. Ставлю Галочку посередині відноги з "ятером", а сам заходжу попереду і наганяю в низовиння рибу. Та де там, не дурна, шмигає вrostіч; темний мішок, видимо, відстрашує її. Тоді знов ідемо далі у верхів'я відноги. Галочка смиче за собою мокрого мішка, я з пушкою в руці далі нишпорю очима у воді. Сила силенна скрізь мальки; більші риби тримаються невеличкими табунцями, граційно граючись посередині річки. Ще раз пробуємо щастя в рибальстві, але даремно. Тоді ще і ще рухаємося берегом у верхів'я. І ось, потойбіч помічаємо вузького струмка, що впадає до відноги. Бредемо через річку з надією, що там нам пощастить. Галочка відразу ж загатила мішком коритце струмка, а я від верхів'я бовтаю і полохаю рибу до ятера. Правду кажучи, тої риби я й не бачу, але мені чомусь здається, що вона обов'язково мусить тут бути, Тож старанно хлюпаю у воді ногами і крок за кроком наближуюсь до Галочки. Нарешті, коли я був від неї цілком близько, вона підносить угору мішка.

— Є рибка, є рибка! — радісно кричить.

Квапливо заглядаю у мішок. На його дні метушиться з п'ятнадцять манюньких санфіш. Улів не надто потрібний для мене. Санфіш ніяка принада для судака, до того ж занадто це малі риби, щоб щось путнє на них уловити. Ранньою весною, під час повновіддя, напевно приходить сюди риба з озера і кладе ікру. Звідси й така маса тут мальки та трохи більшої дрібноти.

Галочка висипує цю малечу до пушки, що була вже з водою, і ми прямуємо до човна.

— А я її дам до акварію і тричі денно змінюватиму свіжу воду. Маю я вже три п'явки, одну жабку і черепашку. Чи вони битимуться між собою? — наївно питає.

— Якщо мають такі вдачєньки як ти, можуть і побитися, — знов грожу пальцем, чим либонь, нагадую їй усі пустотливі її витівки.

Посадив я її в передньому носку; пушку з рибками тримала вона перед собою. Я взявся за весла і човен прудко почав ковзатися водяними зигзаками річки.

Так то наша спільна виправа до лісу утвердила між нами перемир'я, після чого Галочка вже не викрадала і не ховала човна, а я міг ранками і перед вечорами вирушати ним з вудками на озеро.

**
*

Пані Клавдія на четвертий день нашого перебування ціле передвечір'я поглядала на дорогу в напрямі катедрів містера Бровна. До неї мали приїхати гості, а в неділю вранці сподівалася і свого чоловіка. Вибралася навіть з дітьми за місток і вперто зорила дорогу. І нарешті побачила відомої їй барви авто. Гості приїхали і були це: її брат Сєня, братова Маша і двох задиркуватих хлопчуків. Як тільки авто зупинилося під катедром, прорвався ніби з мішка посиленний гамір. Хлопчуки з місця почали дразнити Цабєну; та гарчала люто і шкірилася зубами. Московська мова покотилася по всій Гайдаковій посілости буйно і нестримно.

— От і ми приїхали, Клавочка, — жестикулював руками брат Сєня, мужчина по сороківці, кругловидий, трохи навіть кирпатий з веселими чорними очима. Його дружина, невеличка русявка, теж кругловида, піднесено лебєділа московською говіркою з особливим аканням та натиском на літеру "г". Ця то вже чистої крови русская дама, думаю стоячи в кабіні, коло відкритого вікна. Пані Клавдія в товаристві близьких і милих її серцю людей наче б віднайшла свої колишні звички та уподобання. Не зважаю-

чи на дітей, з її уст ллялася московська мова, хоч і не була вона така, як у її братової.

— Ах, как харашо, ах міленькіє, — розніжувалася. Але раптом торкнув її рукою в плечі Петрусь і лобузерсько забурчав:

— А я не хочу, щоб ти так говорила, а я татові скажу.

Мав вид задиркуватий, наче б відчував у собі єдиного спадкоємця імени роду Гайдаків.

— Підеш ти мені геть! — верескнула пані Клавдія. Хлопець поступився і здалеку недоброчливо блискав очима і на маму і на гостей. Пані Клавдія все ж таки далі вже не наважилась говорити по-московському.

В ідилічному, здавалося б, житті родини Гайдаків, раптом пробиваються шумуючі заколочення. В гурті двох родин, що примхою долі кровно наблизились, два протиставні духи ведуть між собою вперту боротьбу. З одного боку пані Вікторія із своїм родовим гуртом, з другого боку самісінький пан Гайдак. Непохитно стернує своїм родинним човном і відмахується від чужих вітрів. Боротьба ця напевно вже триває з п'ятнадцять років, від часу його злуки з Клавдією і не послабла ні на мить і досі. Силою волі і впертості потрапив навіть приєднати дітей до свого рідного; тепер йому легше, тепер за ним і Степанко, і Одарка, і навіть Галочка. Як підросте Любка, напевно теж піде за батьком.

Гості спершу подалися до катедрі, потім висипалися на двір і попрямували на пляж. Хлопчуки вихром улетіли на мілководдя і з вереском почали обливатися водою. Не минуло й кілька хвилин, а вже викинули з гумового кружка Одарку, за Галочкою почали гнатися шпурляючи в неї пригорщами води. Моя Ерма прибігла до кабіни голосно плачучи, а Рута тільки сиділа під вербою і здивовано поглядала на розбишацтво нових пустунів. Московська мова лунко поко-

тилася широко й далеко, ген аж під острів, що посередині озера.

Ми того надвечір'я не виходили з кабіни. Побивалися тільки думками, чи бува це старшобратнє товариство не прибуло сюди надовше, бо тоді не було б для нас життя, тоді і нерви і спокій були б знівечені. Нащастя, ще того ж вечора ми довідалися, що вирушать вони звідси завтра з сутінком, отже ще перед прибуттям пана Гайдака. Це теж був для мене свого роду доказ, яка то гармонія панує між паном Гайдаком і родинним гуртом його жінки.

Коли вже цілком ізсутеніло, завітав до нас Степанко. Це були перші його відвідини такою пізною годиною. Трохи соромливо дивився мені у вічі, несміливо почав:

— Он мама і Галочка просять вас, щоб ви прийшли на концерт.

Посадили ми хлопця на стільчику, Кляра дала йому навіть цукерка і всі ми здивовано поглядали на нього.

— Який концерт, що тобі здумалося, Степанку?

— Галочка гратиме на піяно, я гратиму на скрипці.

— То ти граєш на скрипці, — підніс я його личко вгору, щоб можна було заглядіти очі. — Ти учишся грати на скрипці?

— Угу, вчуся. Тато й мама хочуть, щоб я вчився, але я не люблю скрипки, я взагалі не люблю грати. Тато каже, що я лінивий, але я не люблю, — відмахувався ніби від докучливих мух.

Не надто нам хотілось іти на цей концерт, та відмовитись теж було ніяково. Рута й Ерма просто вперлися і не бажали рушитись з кабіни. Побігували стиха і боялися хлопців Сені, бо надто ж вони вже бешкетували на пляжі. Скінчилось на тому, що Кляра залишилася з дітьми

вдома, а я тільки сам завітав до господарського катеджу, виправдуючи дружину тим, що наче б у неї голова розболілася.

У катеджі було гамірно. Гості-хлопчуки з вереском збиткували, захопили з кута старі українські часописи і шпурляли ними один у одного. Степанко з Одаркою заслонили собою свою бібліотечку з дитячими українськими книжками. Було їх там із п'ятдесят. Пан Гайдак не шкодував гроша на книжки, на дитячі журнали; купував це скрізь, де тільки далось, і часто змушував свою Клавдію, щоб учила читати й писати дітей по-українському. Як тільки котрийсь із хлопчуків наближався до кута, тоді Степанко верескливо відганяв його, пильнуючи свого добра. Нарешті ця вереміяда набридла і Сєні. Він ухопив старшого сина за вухо і викинув у сінці, а меншому приказав сісти на стільчику, за шафою. Це був теж знак, що мав розпочатися концерт. Галочка потім зайняла місце коло піано, Степанко вийняв із футляра скрипку. Спершу почав бренькати по струнах. Була розстроєна. Уважно наставляв вухо і крутив за вушка на грифі, але струни чомусь йому не корились. Галочка подавала з піана тони, але й це не багато помагало.

— Першу струну підкрути, роззяво! — зне-терпеливилася пані Клавдія. — Ще підкрути! Хіба ж ти не маєш вуха? Забагато, трохи відкрути. Баса попусти! Ах ти!

Петрусь прикусив губи і старанно орудував пальцями коло грифа. Нарешті таки йому поталанило довести скрипку до ладу.

— Починай, Галю! — дала знак пані Клавдія.

Галочка вдарила пальцями по клявішах, Степанко потягнув смиком по струнах. На опуклих щочках матері появилися ямочки вдоволення. З першого ж вар'янту можна було вже впізнати пісню "Зоре моя вечірняя". Це була, як я потім

довідався, улюблена пісня пана Гайдака; грали йому його діти часто вечорами, а він розвалившись у фотелі, з насолодою слухав. Та помимо частих вправ над цією піснею, тонова сполучність скрипки з піано не надто були милозвучні. Галочка, що вже п'ять років учиться музики, трохи недорадно вдаряла пальцями по клявішах; мінорні вар'янти звучали в неї по-катаринковому, піднесено настроєві забарвлювалися трагікою. Степанко безпорадно натужувався, підносився навшпиньки, з притиском водив смиком по струнах, до речі ненатертим каляфонією, і він часто ковзався по них, спричинюючи свистячі тони. Коли першу точку малі музики закінчили, рязанка почала замашисто плескати в долоні; не відставав від неї і її чоловік. До цього ляскоту і я приєднався, так що виконавці "Зоре моя..." були цілком задоволені на велику радість матері. Дует мав ще продовжуватися, але раптом Петрусь відмовився даліше грати. Вмовляла його мати, обіцяла кводра, просила і рязанка з чоловіком, але хлопець уперся і стояв на своєму. До речі він узагалі не терпів скрипки і гру на ній уважав за велику кару, але ні пан Гайдак, ні його дружина ніяк не могли з цим погодитися; вірили, що з їхнього сина колись буде другий Чайковський. Посилали хлопця на приватні лекції музики, платили чотири доляри на годину і тішилися, що майбутній Чайковський потрапить якось настроїти скрипку і від біди заграти нескладну народню пісню. Те ж саме було і з Галочкою. Ось уже п'ять років ходить до якоїсь піаністки, сотні вже долярів видав на неї пан Гайдак, а її пальці на клявішах усе ще нееластичні, відчуття ритму і тонів усе ще незадовільні.

Коли навіть обіцянки не могли заохотити Степанка до дальшої гри, тоді Галочка сама виконала "Де ти, краю мій улюблений" Степового. Це теж, звичайно, була улюблена пісня пана

Гайдака. Хоч і не був він приявний, ця музична вечірка була наче б призначена для нього. Це також свідчило, як сильна його позиція в родинному колі. Цього разу Галочка грала вправніше, навіть місцями натхнено; можливо це тому, що Степанко не псував їй настрою пицанням своєї скрипки. Тож цілком заслужено всі ми удостоїли її "бурхливими" оплесками. Здавалося, що на цьому і закінчився "концерт". Галочка навіть повернулася до нас обличчям. Та саме підійшла до неї рязанка з благальними вогниками в очах.

— Ах, дєточка моя, ах как я люблю... — затиналася вона в словах.

Хоч і були тут недовомки, проте і Галочка і ще більше пані Клавдія знали в чому справа. Мати моргнула до дочки, та чомусь ще сиділа з поверненим до нас личком. Була зарум'янена і нерішуча.

— Галочко, будь чемна, заграй! — трохи наказуюче наголосила мати. Галочка тоді повернулася до піано, пальці її ліниво почали стрибати по клявішах і катедж наповнився мелодією "Волга, Волга мать родная". Рязанка ніби задубіла: сиділа непорушно вп'яливши очі в спину дівчинки; обличчя її мінялося, потім трохи нахилилася і почала витирати хустинкою сльози на переднісі. Сеня цілком зблід і мрійно поглядав у стелю. І він не витримав, сльози теж засклилися і в його очах. Гарячі рум'янці забарвили й опуклі щоки пані Клавдії. Зворушливий настрій ще і ще посилювала мелодія "Волгі"; здавалося вселився тут московський дух і гіпнотизував уперто і владно своїх людей.

Як тільки Галочки пальці сповзли з клявіш, рязанка підскочила до неї і почала гаряче її цілувати. Вийняла з кишені доляра і ткнула їй до рук. Тоді й Сеня підійшов до дівчинки і теж дав доляра.

— Талан, великий талан! — повернувся він до сестри. — З неї буде п'яністка високої кляси. Я ще ніде і ніколи не чув такого абсолютно прекрасного виконання цієї пісні, як це dokonala Галочка. Та ж тобі, дитинко в Метрополітен Опері виступати! — майже крикнув він. І раптом за дверима, в сінцях прозвучало: Ку-ку-рі-ку! Це старший синок Сєні, про якого всі забули і який нарешті нагадав, що йому знудилося стовбичити самотньому в темноті. Степанко з Одаркою порскнули сміхом, не міг і я стриматися від легкої посмішки.

— Що з нього буде, що з нього буде, — безпорадно дивилася на зачинені двері рязанка. — Сєня купив йому скрипку, щоб він грав, а цей лобуряка, кошечка ти моя, — повернулася до пані Клавдії, — замість грати, почав фехтуватися нею ніби шаблею з тим молодшим. Потовк на тріски. Сєня зрізав йому паском сидяче місце і на день замкнув у пивницю. Та хіба це могло? Ваася, пашол сюда! — крикнула різко.

— Талан, — далі захоплювався Сєня запитливо поглядаючи на мене.

— Нікуди правди діти, талан, — зичливо гожуся. — Ця "Волга" справді імпазантно звучала. Так, мистецтво, мистецтво, в ньому творчість людського духа і взагалі... Моцарт, моя ти пустунко, — жартиками дошкулюю Галочці, — від трьох років життя почав учитися музики, в п'яти роках komponував власні твори, а коли мав десять років, давав самостійні концерти в Мюнхені та у Відні на цісарському дворі. Такі то таланти бувають між людьми, шановне товариство, — обкидаю всіх приязним поглядом і виходжу з катеджу; між одвірками ще натрапляю на малого ворохобника, що саме намірявся всунутись до хати, щоб знов почати бешкет із молодшим братом.

**
*

Як і сподівалася пані Клавдія, її чоловік пригнався автом у неділю вранці. Цього разу не вийшла родина його зустрічати; сповістив про своє прибуття посиленням гаркотом мотору. Після гамору вчорашніх гостей, що вже від'їхали, де-хто ще спав у катеджі. Та гуркіт авта швидко всіх знадив на двір. Пан Гайдак привіз якусь відпочивальницю, блондинку, ще молоду і вродливу. Була вона бліда і вимучена. З господинею привіталася як із старою приятелькою.

— Боже мій, Клавчочко, і чому ти дозволяєш своєму чоловікові так їздити. Мало з душею не попрощалася. За Бері гнав авто дев'яност п'ять миль на годину.

Вона хитаючись подалася до катеджу, щоб там на канапі посидіти та отрястися від лякливих вражень, яких наковталася в дорозі.

— За одинадцять років пів мільйона це миль я проїхав, душко, — з посмішкою виправдувався перед дружиною пан Гайдак. — Пів мільйона, подумай тільки, і нічого мені не сталося. Це значить, що не конче лихо чіпляється до людей, що люблять швидкість. Інколи випадки подибуються тим, що ходять пішки гладкою дорогою. Коли б я їздив тридцять чи сорок миль на годину, тоді напевно хтось штовхнув би мене з-заду; тоді була б справжня причина нарікати.

У справі їзди автом не легко було дискутувати з паном Гайдаком. Мав він свої засади і погляди. Нерідко вдавався у теорію і швидкість авта порівнював з вітром; паморочив голову своєму опоненту швидкістю землі, яка мільйони років крутиться довкола сонця і якій ніяке лихо не трапилось по дорозі.

Його обліпили діти. Він кожному щось привіз. Для Степанка пуделко цукерків, для Галочки табличку німецького шоколаду, для Одарки три дропси, для найменшої і цукерки і якусь іграшку.

Не забув і про моїх доньок: дав кожній по дроп-сові.

— Ну, діти, рихтуйтеся в дорогу, — весело крикнув він. — Поїдемо до Віндермер по морозиво. Смачне ж воно там, з чистої сметани роблять. Га, здорові були, пане Федоре! — гукнув угледівши мене коло кабіни над озером. — Як рибка ловиться? Кажете, не ловиться? Нічого, нічого, ще ловитиметься. А от я хочу і ваших доньок забрати до Віндермер. Може й ви поїдете з нами? Це тільки десять миль. Дорога біжить над озером, очі п'янітимуть від краси, груди роздиратимуться від чистого повітря. Поїдете?

Самих доньок не хотілося мені поручати панові Гайдакові. Напевно ошаліло гнатиметься тою дорогою над озером. А діти вже лящали радісними голосами коло пана Гайдака; до них прилучилися і Рута з Ермою. Відмовити тепер дітей від дороги до Віндермер було майже неможливо і тому, проти своєї волі, я згодився приєднатися до цієї виправи по морозиво.

Пан Гайдак ще подався до катеджу, щоб щось полагодити, чи може виправдатись перед вродливою відпочивальницею. Незабаром, однак, різкий гудок почав усіх нас кликати до авта. Гайдакове потомство з галасом почало вдряпуватися на переднє сидження; кожне з них хотіло сидіти побіч тата. Чотиричленна черідка встиснулася таки туди, куди хотіла і ніхто не хотів поступитися. Вийшло так, що Степанко опинився напроти керма, чи радше під кермом, бо його ясний чуб ледь виставав над верхньою дугою кола. Завзято давав гудки-сигнали і ніяк не хотів поступитися з місця. Пан Гайдак лагідно але рішуче витягнув його звідти і посадив на заднє сидження. Те ж саме зробив із Одаркою, залишаючи коло себе тільки Любку з Галочкою. На задньому сидженні і я розмостився зі своїми до-

нечками. Пані Клавдія і моя Кляра трохи стурбовано поглядали в авто; не робили упізнень панові Гайдакові, хоч той і так знав, що мали на думці.

Авто рушило до містка, переповзло через нього над річкою і побігло в напрямі гайвей. За катеджами містера Бровна поринуло в лісок, за яким скрутило на асфальтову дорогу і помчало в західньому напрямі, до Віндермер. Малеча радісно покрикувала і метушилася на сидженнях. Гайдакові діти знали, яка то приємність для них буде, бо вже не раз їздили з батьком до Віндермер по морозиво. На гайвей не було ніякого руху; це тільки заохотило пана Гайдака "по орлиному" перемагати простір. Додав ногою газу і його машина погналася з бісовою швидкістю пронизуючи повітря, що свистіло за віконцями. Мчали ми узбіччям розлогої височини поскородженої горбками, інколи навіть високими пригірками із спадастими похилостями на узбіччях. Праворуч, у долині лисніло на сонці озеро.

— Тату, тату, швидше — верещала Одарка. Пан Гайдак ще натиснув педаль. Знав слабості своїх потіх; під гору кожного горбка швидкість побільшував і тішився, коли діти радісно реготалися.

— Коли б отак легко їхалося до висот раю, пекло цілком не було б потрібне для роду людського, — посміхнувся до мене, не відводячи погляду з шоси. — Розвалився б собі на пружинах і вїо в небесні простори!

На чубку вищого горбка авто луком плигнуло і ковзнулося вниз по похилості шоси. Діти на сидженнях підскочили й повищили радісний лемонт. А авто вже вїхало на розлогу долину перед якою підіймалася висока гора форми візантійської бані. Простою лінією спиналася на неї чорна асфальтова стрічка гайвей. Пан Гайдак

пригорбився за кермом, свист повітря різко проявив себе за віконцями.

— Гуууусь, гуууусь діти! — скомандував. Малеча почала дико гойдатись на пружинах. Авто стрілою летіло під гору. Від надмірної швидкості всі ми відштовхнулись узад, на плечі. А пан Гайдак далі й далі додавав газу.

— Що ви робите? — вирвалося мені. — Ви ж дітей везете. До сто чортів! Цього вже забагато! — верескнув я злобно. — Коли лопне передня опона, кісток наших не позбирають на цьому узбіччі. Чи ви сповна розуму, пане Гайдак?

— Як, як? Що ви сказали? Несповна розуму? Ну, ну, трохи відважно. Може боїтесь? Якщо вас це лякає, сповільню швидкість. А я ж думав, що ви з козацького роду. Ге-ге-ге... Не подобається вам, що он так чудово вітер свище зовні?

— Не в мені справа, діти, розумієте — діти!

— Діти, ага, це правда що діти. Батьки на те і є батьками, щоб робити дітям приємність. Чи бачите як вони підстрибують на пружинах, чи чуєте як вони радісно галасують? Як виростуть на лежанках літатимуть триста миль на годину і сміятимуться з цього он нашого швидкобіжного темпа. Нічого, нічого, пане Федоре, он за цією горою і Віндермер.

І було справді так, як сказав пан Гайдак. За горою, в лагідній долині були розкидані дерев'яні дімки. Наше авто вкоротці зупинилося коло придорожньої крамнички. Пан Гайдак виліз із-за керма, випростався і робив глибокі віддиhi. Їзда ця, либонь, і йому трохи дошкулила.

— От і така тут краса, пане Федоре! — показав на ясну зелень лісу, що пишалась ліворуч шоси; праворуч, у кітловині, сріблилось на сонці широке плесо озера. — Ну, діти, побігайте собі трохи по траві, я зараз вернуся.

І подався до крамнички. Довго не забарився.

Вернувся з морозивом. Діти посідали на траві колом і взялися до прохолоджуючих ласощів. Любка відразу ж замурзалася білою піною; сапала і не переставала лизати льодову солодкість цупко тримаючи лійок вафля у правій руці.

— Ну як, смакувало? — весело поспитав пан Гайдак, коли діти догризали тільки шпильчики вафлів. — Може ще хочете? Ну, вам таке не треба повторювати, апетитчики нівроку, знаю, знаю. А такого морозива навіть у Торонті не знайдеш. Ось я ще принесу кожному порцію і тоді гайда додому. І про бідного Джімі нам теж треба пам'ятати.

І знов подався до крамнички. Вернувся як і першим разом з вафельовими лійками з морозивом. Одну злишню порцію передав Галочці, щоб тримала в руці, і була вона призначена для Джімі містера Тейлора. З Віндермер до фарми містера Тейлора було з одинадцять миль. Не інакше, як тепер пан Гайдак гнатиметься автом ще швидше, щоб морозиво не стопніло в дорозі, і щоб Джімі мав із нього користь. Ледве авто повернувся рефлекторами на схід і рушило, я вже знав, що зайво було б пана Гайдака стримувати. Сваритися з ним під час швидкості дев'яност миль на годину було б безглуздом. Нерозважне порушення нервів могло б довести до катастрофи; один тільки фальшивий порух кермом міг би перекинути авто, чи нанизати на придорожнє дерево. Тож піддався я цілковито волі Провидіння — що буде то буде. Можливо, що Воно, Провидіння, не було б таке ласкаве до пана Гайдака й до мене, зате дітьми напевно опікуватиметься; не допустить до того, щоб вони згинули на шосі між Віндермер та фармою містера Тейлора.

За віконцями шмигали придорожні дерева, ліворуч тяглося срібною смугою озеро; зовні повітря свистіло нагально і люто, милі під нами

танули, ніби огарок свічки від вогню. Коли на-
решті авто сповільнило швидкість і з'їхало з шо-
си та зупинилося перед ворітьми фарми містера
Тейлора, я відітхнув з полегшенням. Під фар-
мерською хатою сновигав Джімі. Неймовірно
опасистий, із набряклим білим обличчям, що
фатально викривлялося від посмішки, кумедно
підстрибував і щодуху біг до авто. Ярдів із двад-
цять перед нами почав котитися барильцем по
траві; ставав дуба на голові, висолоплював язи-
ка і видмухував з опухлих уст якісь незрозумілі
звуки. Пан Гайдак простягнув до нього руку з
морозивом, хлопець ухопив вафляний лійок і
протягом хвилини з'їв морозиво. Спершу вкусив
половину порції і проковтнув; облизав язиком
уста і другим наворотом решта морозива зникла
в його роті. Із вдячності хотів поцілувати руку
панові Гайдакові, та коли той відсахнувся, знов
барильцем покотився до фермерської хати. Зда-
валося, що ще помахав на прощання нам рукою,
але Джімі зник у відчинених дверях.

— От скільки потіхи для бідного Джімі! —
задумливо озвався пан Гайдак. Він саме лаго-
дився взятися за кермо, але якраз вибіг із хати
Джімі. Тримав у руці жабу і почав витворяти з
нею різні штучки. Підкидав гідке сотворіння вго-
ру, на льоту хапав його і знов підкидав. Потім
пускав жабу на траву; та намагалася стрибками
втікти від збиточника, але Джімі наздоганяв її
і знов підкидав угору. Діти приглядалися цьому
і реготалися тупаючи ногами. Маючи вдячних
глядачів перед собою, Джімі тоді наслідував
стрибуху і плигав за нею на чотирьох. Потім
ухопив за задню лапку і вкинув собі жабу за
пазуху. Жаба борсалася під сорочкою, а Джімі
показував зуби і пищав не своїм голосом удаю-
чи, що йому лячно.

— Бай, бай, Джімі! — всі ми крикнули на
прощання. Авто посунулося шосею до лісової

доріжки. По хвилині густі дерева заслонили нам фарму містера Тейлора.

— Бідний Джімі! — зідхнув пан Гайдак, коли ми вже переїхали місток.

**
*

У понеділок пополудні всі ми супроводили пана Гайдака за місток. Його діти, звичайно, сиділи з ним у авті. За містком вони неохотно вилізли з дверцят і насуплено чекали хвилини розстання. Ми знали, що ще один приїзд пана Гайдака спричинить наш поворот до Торонта, бо наступної неділі якраз кінчиться реченець нашого раювання над Трі Майл Лейк.

— Ну, карапузики ви мої, — жартома озвався він до свого потомства порпаючись пальцями в гаманці, — ось я кожному даю по долярові, подумайте тільки, кожному по долярові. Один, два, три, чотири доляри! Жах як багато грошей даю вам! Але, чи знаєте, чому я так розщедрився? Ти, Галочко, не кліпай очима! Степанку, прочитаєш книжечку про Київ і в наступну суботу розкажеш мені; не підведи мене, бо злобитимуся. Одарко! Навчися з букваря віршик "Жив у бабки цапок". Киваєш головою, що так. Ну, побачимо. А ти, Галочко, кожного дня вправлятимешся на піяно по дві години. Ну а що з тобою, Любусе? Ах ти пузальчику неповоротливий! Над водичкою ліпитимеш собі хатки з мокрого пісочку. Ну, Клавдюню, бувай здоровенька!

Почоломкався з дружиною, кожную свою потіху пригорнув до грудей і кинувши до нас уже з авта: "В наступну неділю..." погнався до гайвей. Усі ми стояли на містку і зорили горбовину коло фарми містера Тейлора; тудою за хвилину проїжджатиме пан Гайдак. Завжди, коли від'їздив до Торонта, на тому горбовинні махав до своїх рукою з віконця. Ті, що стояли на містку бачили його, і пан Гайдак знав про це, хоч

він у бігу авта ніколи не міг углядіти помахів рук та білих хустинок з містка. Он воно, авто пана Гайдака; виповзло на узгір'я, з віконця ледь помітний помах руки, але це тривало тільки мить і воно поринуло в долину та зникло.

Так то останній наш тиждень почався без змін. Окунці і санфіш дорешти знеохотили мене до рибальства. Інколи вибирався з дружиною та дітьми на воду; вітер гойдав нас на озері, човен повільно рухався проти хвиль. Від вітру та сонця діти мої наподібались до циганчат; Кляра "рятувала" тріщини на шкірі кремом і опалилася до крайности.

— А ти, старуху, ніби негр, — жартувала до мене. — Добре, що маєш на голові волосся, а то міг би захворіти на удар сонця.

Одного ранку, коли я безжурно відпочивав у кабіні над озером, раптом прибігла з криком Ермочка і перелякано почала:

— Тату вставай, дідько з пирогами, он дідько з пирогами!

Розпачливий лемент Ерми стривожив мене, хоч ніяк не хотілося вірити, щоб дідько завітав до катедрів пана Гайдака та ще й з пирогами. Прожогом вибігаю з кабін: мені назустріч Кляра.

— Уяви собі, я отак іду собі до печі розводити вогонь, а там на піску скрутилася гадюка. Пасиста, гидка-прегидка. Я крикнула і побігла по паню Клавдію.

— Ну і що потім?

— Пані Клавдія умертвила плазуна і кинула між порожні консерви на смітник. Ще й упевнилася, що це був вуж. Я там на цьому не розуміюся, хоч мені здається, що це була гадюка. Я ще не чула, щоб вуж був пасистий.

— І що ж ти крикнула з переляку?

— Хіба я пам'ятаю? Коли людина в небезпеці, ніколи не пам'ятає, що кричить. Приходить

це без свідомости, інстинктивно. Можливо, що я крикнула: гадюка! Або: рятунку, гадина вкусь!

— Дідько з пирогами, — підхопила Ерма. — Я чула, як мама крикнула дідько з пирогами.

— Може й крикнула, хіба я знаю. Треба буде взувати гумові чоботи. Трохи ноги паритимуться, але буде певніше. Не доведи, Господи, лиха. Їдь зміїна куди гірша від легкого попарення між пальцями.

Щойно тепер я пригадав, що моя дружинонька чомусь любить усі прикрі несподіванки йменувати "дідьком з пирогами". Як, до прикладу, їй не вдасться тісто і не підійде в печі, тоді першим вигуком обов'язково буде: "Ах ти дідьку з пирогами!" Коли шиє суконку для дочки і зробить якусь помилку, знов дорікає дідькові з пирогами. Ця пікантність вислову якимсь чином утвердилася в пам'яті моєї Кляри і стала наче б гаслом усяких домашніх неуспіхів та прикрих пригод.

Ще того ж дня спорскала землю перед ганком кабіни якоюсь рідиною з запахом лізолу, щоб відстрашити гадюк та вужів; купила це в аптеці на Дандес вулиці в Торонті у якогось знайомого аптекаря, який запевнив, що це "чудо" його власної продукції; найдосконаліший препарат для нюху людських ніздер і запеклий відстрашувач усякої літаючої та плазуючої нечести. Узагалі, коли б я наважився попорпатися у валізках моєї Кляри, знайшов би ще не одну цінність під марками різних фармацевтичних фірм та драгсторів.

Кожного ранку і пополудні з господарського катеджу вибивалися бренькання піяніно. Галочка ревно виконувала своє зобов'язання перед батьком. Степанко часто сидів під катеджом і завзято читав книжечку про Київ. Злобно теж відганяв Цабену, коли та, крутячи хвостом, хо-

тіла з ним бавитися. Пані Клавдія вдоволено поглядала на хлопця, сама навіть розвідувала, скільки то знання про Київ засвоїв її син.

— Тато буде тішитися, коли ти все йому розкажеш, — заохочувала і потім, ніби ненароком: — А от у книжечці, що від твоєї бабці, є прекрасна казочка "Дед і рєпка". Якщо ти, Стюпушка, читатимеш бабусину книжечку, від дяді і від дідуса дістанеш гостинчики.

Гладила хлопця по голові, примилювалася, придобрювалася. Але хлопець насторожувався, супив брови і відмовно крутив головою. Ні просьби ні обіцянки, ніщо не могло його заохотити до чепурної московської книжечки, де чудова казочка про "Деда і рєпку". Пані Клавдія тоді прикусувала губи і докірливо бурчала: "Ну й застенчивий хахол!"

Одарка теж не розставалася з букварем. Хоч і знала всі вже літери, та тяжкувато було їй складати їх до купи, тому й часто зверталася чи то до мами, чи то до Галочки, щоб допомогли їй. Була впертою, подібно як і її батько — домоглася свого. Невтомно відчитувала віршик складами, потім швидше без складів і наприкінці тижня всім задемонструвала на мілківідді свою вмілість. Зробила на личку поважну мінку і почала: "Зив у бабки цапок, захотів у лісок. — Пусти бабко хоц раз погуляти на цас. В лісі вовк із ярка ухопив він цапка. Нізки різки залисив, бабку дуже засмутив". Усі, що купалися, відзначили виступ Одарки оплесками та хлюпанням руками і ногами по воді. Яка шкода, що не було пана Гайдака. За таку прекрасну сценку не пожалував би своїй пустунці ще одного доляра.

Створив він у власній хаті міцний фронт із бункерами, з шанцями, обвівся високим валом і смалить із-за нього у ворога козацькими мушкетами. Взагалі його подружжя, це свого роду не-

впинна боротьба. Інша на місці пані Клавдії або давно скорилася б, і була б біблійною Рут, або пішла б у світ за очі від неподатного чоловіка. Та не була вона такою. Дивувала вона довкілля своєю гнучкістю, своєю улесливістю, навіть підступною хитрістю. Перед чоловіком та перед людьми, вона "полтавка", "тоже українка", але в затінку між дітьми завжди, ніби ненароком, почне розповідати щось із рідної їй минувшини: про славні походи Кутузова та Суворова, про Сусаніна, що то завів поляків у пущу, про "величайшаво царя русскаво, Пётра перваво". Діти потім переповідають усе батькові, пан Гайдак тоді береться до дружини і цілими годинами дає їй "лекції". Не були вони присмні для пані Клавдії. Дітям він робив свої доповнення та пояснення. Звертався переважно до Галочки, найстаршої, що найкраще могла його розуміти.

— Галочко, ти вже велика — запам'ятай собі: Петро перший має кличку "лютий". Це тому, що він жорстоко розгромив нашу державність, це кат навіть власного сина. Під Полтавою йому вдалося перемогти наше військо, після чого він завів в Україні кріпацтво. Твій прапрадідусь Калістрат Гайдак помер від побоїв на панщині. Ось що зробив той лютий цар на нашій землі.

Переконливість тону та м'якість батьківського голосу незвичайно подобалася дітям і вони беззастережно сприймали його рацію, не маючи бажання в дальшому слухати маминих розповідей "про славне минуле русского народу".

Отак збоку прислухатися грайливості фраз цієї особливої пари, здавалося панує між ними вічна згода та глибинне відчуття подружньої єдності. Але десь там у закамарках їхніх сердець чайлися два протилежні світи: один пана Гайдака, і другий пані Клавдії. При першій нагоді ті два світи зударялися; після таких зударів пан

Гайдак завжди тріюмфував, але не надовго. Приховані жаринки пані Клавдії знов і знов спалахували пекучим вогнем і пан Гайдак ще і ще натужувався і гасив їх. Якщо це особливе подружжя житиме ще двадцять чи тридцять років, ця боротьба напевно не припиниться. Коли б наші предки мали таку впертість та завзятість, як пан Гайдак, напевно вже давно створили б над Дніпром потугу світового значення.

**
*

Якось тужливо вдаряють хвилі в берег під вербою, де прив'язаний човен. Озеро іскриться діамантами на сонці. Подалік стіжкуватий острів чубками своїх дерев наче б посилює своїм шуму прощанням нашу тугу. Чайки ненажери ліниво вимахують крильми, невтомно зорячи поживу на поверхні озера. Навіть Цабена потупила голову і невесело сновигає коло господарського катедрю. Над нами прогук гідроплян, плывучи в повітрі із заходу на схід. З подальшої гущі лісу визирає чубок скелі; туди ми таки і не спромоглися вибратись. Наші валізки вже в багажнику. Пан Гайдак ще в катедрі покріплюється їстивним на дорогу. За кілька хвилин ми від'їдемо звідси. Все, здавалося нам, до болю знайоме і близьке. Тільки два тижні, а яке посячення з довкільною красою природи! Навіть здержлива посмішка пані Клавдії ввидилась нам близькою і щирою. Ермочка мовчки підходить до мене і вкладає свою долоню в мою руку.

— Ходи, тату. Хочу подивитися на озеро.

Я її веду під вербу. Тужливо поглядає на поморщену водяну поверхню і сльози, рясні і щирі котяться їй по щічках. Дитячою своєю душею відчуває, що аж цілий рік не буде купатися на цьому ось прозоро чистому плитковідді; не буде гойдатися на гумовому колесі, не буде хлюпо-

татися у воді і не гратиметься з Одаркою та Любкою, обливаючись водою.

— Скажи, дитино, озеру: Бай-бай!

Махає руками і шепотом: Бай-бай!

Займаємо місця в авті. Пані Клавдія супроводить нас з дітьми за місток. Ще раз: — Бай-бай!

Моя Кляра скуплено дивиться перед себе і мовчить. Мені здавалося, що мовчки просила Бога, щоб пан Гайдак був розважний, щоб не трапилось у дорозі лихо, щоб швидкість авта дорівнювала шістдесяти милям на годину. Ось праворуч ще просунулась фарма містера Тейлора, потім авто скрутило на ширшу гайвей, що бігла просто до Гравенгурст.

— А вони там напевно вже купаються, — це Рута.

— Так, доню, вони там купаються, — відгомном вирвалось з уст моєї Кляри.

ЗА СТИР!

Безперебійно надив мене південь. Узимку, коли надворі припікав мороз, а сонце червоним диском висіло над Конющиною — дрімучим лісом потойбіч Стиру, мені здавалося, що за цим лісом, десть у Колоденських лісах, квітне весна і кукають зозулі. В місяці березні сонце вже мало силу розтоплювати сніг і пливло вище над Конющиною, мені здавалося, що там, у Колоденських лісах, панує райська теплота, що там цвіте калина і черемха, а дикий хміль густо в'ється на стовбурах вільхи. Часто спирався я на тин за нашою хатою і тужливо летів своїм поглядом у чарівну південну далечінь. Дитяча уява вичаровувала небачену красу лісових гущавин, бачила громадки диких качок, що посвистуючи крильми, літали над верховіттям лісу і падали десть на водяні западини. Тоді підходив до мене старший мій брат Василь.

— Ну і чого оце ти вирячуєшся, Хведю? Гарно сонце гріє, що? Скоро весна буде. За три тижні води покрийть болота, потім цвістиме латать, а потім зазеленіють ліси і тоді поїдемо за Стир у полосся. Візьму тебе цієї весни, тобі вже дванадцять років, не журися.

Пригадую, минулого травня я просив брата Василя, щоб узяв мене з собою за Стир, але він не захотів. Мовляв, ще малий, десть утоплюся в баговинні. Тепер уже мені дванадцять, тепер я майже парубок і брат Василь приобіцяв... Ах, як мені тужно було дочекатися часу, коли попливемо човном за Стир!

А сонце з кожним днем підіймалося вище і вище. Розлоге пасовисько Маковище уже строкатіло темними плямами дарнини; сніг на очах топнів, вода великими баюрами розливалася на углибинах. За нашим селом кигикнула чайка — перший вістун весни. Потім Стир виступив із своїх берегів і заляв непроглядним лискучим плесом широченні болота, що тяглися ген туди, аж під стіну лісу Конющини. На пуп'янках верб утворилися "котики", пухнасті кульки, яких скоро заступлять молоденькі листячка. Цибатий бузько неспішно ширяв над селом, потім сів на сусідній дах, де було його гніздо; звучний клекіт радісно покотився між хатами.

А вода морем розлягалася по болотах. Наше село з дерев'яною церковцею було тепер ніби острів; у неділю з сусідніх сіл люди поспішали до нас на Богослуження човнами. Дороги, що тут називалися греблями, попробувала вода. Місток за селом Одля стояв непорушно, але за ним гребля мала широку жолобину; і під мостом, і жолобиною вода прудко бігла в низовиння, просто на схід сонця. В неділю, після Богослуження, хлопці й дівчата гурмом ішли подивитися на бушуючу воду під містком. Були всі зодягнені по-святковому. Я з однолітками теж долучувався до молоді. На містку хлопці з дівчатами виводили весняну пісню. А я втуплювався очима у воду; з широкого розливиська вона вирками звужувалася і бурхливою накопиченою рухомою масою булькотіла між палями під містком. Аж ось, ліворуч, на плитковідді з травистим дном помічаю табунець пасистих окунів. Граючись пишно, рухаються проти течії. А сонце могутньо золотить село, золотить кучеряві верби за крайніми хатами, над якими метушаться у повітрі ворони і верещать роздирливо і радісно.

Та з кожним днем швидкість води під містком Одля повільнішала, на болотах появилось мереживо лататяних пагінців; за нашою загорожею,

в низовинні, закумкали жаби. По болотах бродили бузьки шукаючи жаб. З півдня на північ великими табунами летіли дикі гуси, гегаючи голосно і вривчасто; високо під білими хмаринками тяглися довгі ключі журавлів. І мені здавалося, що все це мандрує із Колоденських лісів; пишна ось ця весна, це подарунок Колоденщини, бо там вічна теплота, вічна золотінь сонця і весняної радості.

Аж одного ранку прорвався з нашої клуні щебіт ластівок. Нарешті і вони прилетіли. І тоді болота забарвились широченним килимом жовтого лататяного цвіту. Ще ось недавно широко й далеко було мерехтливе море води, але тепер це море було жовте і казково гарне. Та пишний цей жовтий непроглядний килим поступово почав наче б западатися під землю; заступила його буйна зелень трав. За нашою огорожею від пасовиська Маковища, як і минулої весни, червоनावим ланом закрасувався плешник. Від ранку до вечора рипіли в ньому деркачі. Ночі були вже настільки теплі, що я тепер спав у клуні. Пізніми вечорами заколисували мене до сну співи дівчат та хлопців у селі; жаб'ячі рехкотання в супроводі рипіння деркачів та посвистувань перепелиць розпалювали тугу за таємничими Колоденськими лісами. Я знав, що чимало людей із нашого села вже вибиралося за Стир у полосся. З великою нетерплячкою чекав я хвилини, коли вирушить туди і мій брат Василь.

Аж одного вечора, коли гули за хатою хрущі, лежачи вже в клуні на сіні, я почув голос мого брата. Він сидів на призьбі під хатою з сусідом Грицьком, чи як його кликали в селі, Цухою. Був це кремезний парубок і щойно минулого року кинув пасти худобу. Коли співав вечорами з хлопцями, його бас звучав сильніше від хорового зринання і тоді всі знали, що це Цуха співає. Коли минулими роками, пасучи худобу

в чагарниках, подалік від села, затягав якусь пісню, то теж всі знали, що це Цуха "гуде" по фабричному. І справді його голос нагадував фабричний гудок.

Нечутно підвівся я із свого лігва і підійшовши до дверей, квапливо наставляв вухо в то-нюньку щілину між дошками.

— А як ти думаєш, чи варто брати обріза? — басом натякнув Цуха і я додумався, що тут мова про рушницю з обрізаною цівкою. Батько Цухи переховував її від війни й інколи потай вибирався зимою на полювання в Конющину.

— А батько не злоїть тобі шкіру? — поспитав брат Василь.

— Не знатиме, а в Колоденщині можна стріляти цілком певно. Поліція туди носа не всуне. Го-го, хто з панків наважиться тепер попхатися в Колоденщину!

Потім ще щось говорили, чого я не міг почути. Одне було певне, що завтра на зорі брат Василь вирушить із Цухою за Сир, та не знати, чи дотримає обітниці і візьме мене з собою. Хотілося мені підійти до них і попросити, але я знав свого брата: не любив, коли хтось йому нагадував і кидає своє товариство.

Сон мене не чіплявся, я перевертався на лігві і думав, думав про завтрішню виправу. Якщо брат Василь не візьме мене за Сир, я йому нагадаю, я навіть поскаржусь мамі. Але чи це може? Був уже дорослий і його слово більше мало значення перед батьками. В селі вже давно замовкли співи хлопців та дівчат, тільки жаби невтомно реготали на болотах. Брат Василь напевно вже спить у хаті; на світанку його збудить тато, чи мама. Якщо пригадає мене, може візьме з собою; краще буде, коли я не спатиму — тоді неодмінно нагадаю йому обітницю дану коло загорожі, коли ще був сніг. Ще і ще перевертаюся на лігві і коли з сусідніх забудувань

зринув крик півня, я чомусь поринув у сон. Сталося це якось проти моєї волі — щось налягло на повіки і я заснув. Спав я, здавалося, тільки мить, бо хтось мене сіпав за ногу.

— Вставай, Хведю, поїдемо в полосся! — Це був мій брат Василь. Я протер очі й осовіло дивився перед себе. Нарешті все пригадав. Так, Василь не забув про мене.

— Іди в хату помийся. Мама вже чекає із сніданком. Якщо ти не поснідаєш, не поїдеш з нами. Ну, швидше!

Я мерщій виплигнув із сіна і побіг до хати. На столі вже було молоко в горнятку. Випив його закусуючи хлібом.

— Тільки ж від Василя не відставай, Хведю, — ласкаво повчала мене мама. — Куди він, туди й ти. Бо там великий ліс, там вовки водяться, дикі вепри. Там дуже небезпечно бути самому, синочку.

Поцілувала мене в чоло, перехрестила на догогу і я вийшов на двір до брата, що чекав на Цуху.

З-під східнього обрію стріляв уже в небо широченний вахляр рожевого світла. З ольхового гаю, що потойбіч села, неслись у вогкому повітрі співи солов'їв. Аж за огорожею побачили ми Цуху. Перебрався через перелаз, тримаючи в руці мішок з випханим дном; якийсь наче б цурпалок випинав полотно і я вже не сумнівався, що це був обріз. Мав на ногах новенькі ликові постолі, такі ж як і ми. Незаступимі ликові постолі! Ніщо їх не може заступити. Поліщук стрибає в них по купинах у баговинні ніби віврка по деревах, бродить по болотах не гірше від бузька.

— Ну і як? Маєш? — це брат Василь.

— Маю, тато не бачив.

— Хведю! — різко озвався брат Василь. — Пам'ятай — ні пари з уст.

Я притакнув головою і міцно постановив у ду-сі нікому нічого не говорити про Цушин обріз, бо знав, що польська влада заборонила нашим людям мати будьяку зброю.

Ми відразу ж спрямувалися за Маковища до болотяної смуги, де нерівною лінією позначалася прість із стоячою водою. Таких "прістей" маса на Поліссі і їх важко назвати потічками, бо вода ними рухається тільки під час розливиська води, пізніше ж, коли нема натиску надміру води з річки, прість така застигає в безруху, затримуючи в собі воду. За пасовиськом Маковищем болотяна смуга зеленіла тепер буйним "різаком", чи пак болотяною травою; ближче до пасовиська червонів лан плешнику, чи пак татарського зілля. У цій плешниковій гущі Цуха старанно заховав свого човна і двоє весел. Відшукали ми його дуже швидко і зіпхнули на прість. Поліські весла цілком не такі, як уживають люди, що живуть над глибокими озерами та річками; поліське весло довге зо три метри, з поперечкою на верхньому кінці, яку тут називають "милицею"; нижній кінець має плоску форму, подібну як і нормальне весло. Їдучи човном, поліщук нерадо гребе воду; він звук попихати човна веслом сягаючи ним ґрунту, подібно як венеційський гондол'єр.

Коли човен був уже на воді, брат Василь зайняв місце на кормі, Цуха стояв по середині, а мені призначено лавку-поперечку на передньому носку. Василь із Цухою натиснули на весла, човен повільно рушив вперед, розгортаючи бортами високу траву. А я сиджу на поперечці і лину поглядом по болотах. Над степовою зеленню перекидаються чайки кигикаючи; напевно вже вивели часнят, що принишки десь у травах. Он з розпатланими крилами граційно пливе шуліка; чайки відважно кидаються на лютого ворога і відганяють його; он стрілою зринає вгору, то опадає вниз "лісовий сторож" пекач і торохко-

тять дзюбом, пильнуючи свого гнізда; десь подалік зринає посвистування кулика. Намилувавшись болотяним степом, я теж час до часу зиркаю за передній носок, на прість. Он між розрідженим різакон непорушно стоїть невеличкий щупак, яких тут називають "кожушками", але побачивши човна, блискавкою шмигає, і тоді травинки дригають своїми чубками, визначаючи напрям його втечі.

Від Стиру війнув прудкіше вітер. Болотяний степ відразу ж помережався лагідними хвилями; чарівно перевалюються вони, здоганяючи одна одну в саяві ранішнього сонця. Коли б якийсь чужий мандрівник побачив нас, дивувався б, як можна попихати човна веслами по зеленому килимі боліт. А човен невтомно розгортає бортами траву і рухається на південь, до Стиру. Крок перед нами хлюпочеться риба, обабіч човна невтомно і голосно кричать деркачі. А далі, на купині, сховавшись у траві посвистує свистеличка; он, побіч самітнього куща верби виринула з трави дзьобаста голова бузька, а ближче до човна видно чубату голову кані — її цікавить риба і вона сторожко поглядає на воду. Зелений степ густо поцяткований кольористими квітами. Пишаються вони на зеленій гладині ніби панянки і віс від них запахом меду.

Подалік, праворуч, аж під Повховицькими кущами, випинається з болота мініатюрний горбок — царство чайок. Наприкінці березня, коли тут скрізь море води, цей горбок на лисчучому плесі чорніє непорушною цяточкою і на ньому верткі чайки будують перші свої гнізда. Мило тоді причалити до нього човном і виставити голі груди на сонце. А коли на час поводи припадає Великдень, пісня дзвонів з нашої церковці радісним гомоном лине над водяним безмежжям і чарівно зливається з кигиканням чайок на цьому горбку.

Ліворуч, ближче до Стиру, виринає з болота

подовгаста опуклина, Груди; побіч цієї опуклини пробігає прість. Тут мілина. Коли ми туди наблизились, веслярі вилізли з човна і почали його тягти. Хотів і я до них прилучитись, але брат Василь звелів мені сидіти на поперечці. Крок за кроком далі і далі ось веслярі знов уже на своїх місцях. Вода в прісті дедалі глибшала і була цілком глибока, коли ми наближались до Стиру. Різаку вже не було під човном, а прість скидалася на вузьку річку, омаяну по боках кучерявими кущами верболозу. Близькість Стиру надхнула веслярів веселістю. Цуха сильніше натиснув веслом і затягнув: "Ой, при лузі, при лузі, та й дівчина рвала льон..." Прижмутив зелені очі, роззявляв широко уста і викидав десь із грудей оглушливі тони, що якимсь дисонансом борикалися з безчисленным щебетом птаства. Брат Василь помагав йому тенором.

Коли ми минули лівобічні миршаві чагарники, човен наш опинився на невеличкому озерці. Було воно поросле жовтою та білою лілеєю. Патлате велике листя густо постелилося на поверхні, а між ним ніби соромлячись, визирили з води жовті і білі цятки квітів. Озерце скидалося на чудовий квітник. Звідси луком обхоплювали дві водяні відноги більший острівець, на якому кучерявилися дуби. Одна віднога вела до Стиру. Цей острівець був власністю селянина Гурка з села Гривкович, що за Стиром, і тут минулого літа сталося нещастя. Якось великим човном, "дубом", Гурко привіз сюди своїх коней на ніч, щоб паслися. Був певний, що нічого їм не станеться. Але коли на другий день причалив сюди "дубом", побачив, що коні були роздерті вовками. Лоша було до половини зжерте. Хижак не побоявся Стиру, перепливали з Конющини, щоб завдати великого горя для Гурка.

— Ну і що ти робив би, Хведю, коли б зустрів вовка? — звернувся до мене Цуха. — Штани потім мама мусіла б прати, га?

— Не такий він у нас боязливий, — заступився брат Василь. — Минулої осені зустрівся віч на віч з вовком у Ошновицьких корчах. Малий не спантеличився: наткнув на патик шапку і почав верещати: Го-го, лови вовка, лови вовка! І зубаль утік. Мій батько завжди підкреслює, що в нашому роді не було боягузів.

— Ну, ну, я тільки так... для жарту, — поступився Цуха. — А от коли я минулого року був у свого дядька Ониська в Лопатині, то мав пригоду. Поїхав я з ним на нічліг над Стир. Коней ми попутали, розвели вогонь і полягали. Спершу я заснув, а дядько чатував, потім мене збудив і сам заснув, а я підкинув до вогню дров і ляг на соломі. Аж чую хтось хлюпочеться в річці. Я непорушно лежу і чекаю. Аж чую, що хтось вилазить з води і дряпається на берег. Спершу показалися із-за берега нашорошені вовчі вуха, потім зубаста голова. Підчовгався на животі до ватри і почав струшувати з себе воду на вогонь. Я ще раніше чув від старших людей, що є відважні вовки, що не бояться вогню; спершу заллють його водою, а потім накидаються на коней. Та за одним разом вовкові не вдалося згасити вогонь; тоді знов поліз у воду і вернувся, щоб ще струшувати воду. Мені хотілося збудити дядька, але я почув, що він уже не віддиhaє по сонному; теж прищулився як і я і приглядається вовкові. Коли ж вовк утретє поліз за берег у воду, дядько підірвався на ноги, вхопив ломаку і підповз до берега, туди, кудюю вовк човгався до вогню. Але зубаль почув шарудіння і кинувся вплав, дядько тільки шпурнув за ним ломакою.

Нарешті вузькою і глибокою відногою ми вїхали на Стир. Не широка це річка, зате дуже глибока; береги порослі лозами, а вона вється вужем, женучи дрібними вирками свої води до Прип'яті. Брат Василь сів на кормі, Цуха під-

ступив ближче до мене і теж сів на поперечці. Дивлюся, аж брат Василь витягнув з торби рибальського шнура. Шнур був із бляшкою та гачком. Брат Василь неспішно розмотував, попускаючи його рукою за кормою. Коли в руках мав ще з метер, тоді заклав собі за вухо натягнений шнур, а кінець увіткнув собі між зуби. Я дивився на нього здивовано, він підморгнув до мене і крізь стиснені зуби сказав:

— Вухо, Хведю, ніколи не підведе, воно тобі не живіт чи нога — відразу ж перехопить найменшу підозрілість.

Недолугі і смішні були його пояснення. Тільки ворухив губами, міцно тримаючи зубами кінець шнура. Коли б захотів озватися повним голосом, було б зі шнуром те саме, що з м'ясом у дзьобі ворони, яка з дурноти захотіла пописатись перед лисом своїм голосом. Пригадую, цю байку мені розповідав тато і вона мені дуже подобалась.

Човен швидко плив за водою. Ми маємо ще посуватися Стиром з кілометр, потім скрутимо в західньому напрямі, просто до Колоденських лісів. Я з цікавістю приглядаюся братові. Мені здавалося, що він ось-ось розкриє щелепи і тоді шнур непомітно сковзнеться за кормо. Та Василь не забувався, зуби мав стиснені. Був він з тих, що чинність виконував докладно і вперто. Аж раптом його обличчя дригнуло; це був знак, що десь за човном, у воді, сіпнув за бляшку щупак. Весло своє миттю кинув до човна; шнур блискавкою опинився в його руках. Перебирав ними, тягнучи його до себе.

— Сітки нема, чому ми не взяли сітку, — почав хвилюватися Цуха. — А тягни його, ще-ще тягни, Василю, — крутився він на лавці. — Бах! Так і мусить бути! — крикнув басом, ловлячи розчепіреними пальцями за зябри щупака, що розпачливо підкидався між бортами. Зламав

йому карк і поклав у свіжу траву під моїм сидінням. Удруге Василь уже не закидав шнура; ми незабаром скрутили на якусь протоку, за якою поблискувало на сонці невеличке озеро. Довго ми ще їхали озерцями, сполученими "шийками" та прістями; човен ковзався по листях лілей, їхали ми під стінами рогозу та ситнику полохаючи диких качок, минули якусь клинувату углибину і в'їхали на Хвадорський канал. Назву свою мав від села Хвадори, що було десь далеко, за Колоденськими лісами — звідти брав він свій початок. Перед нами проста водяна лінія, човен рухається проти течії. За нами вже давно ліс замкнув східній овид. Я із стриманим віддихом грузну очима в прибережній лісовій гущі і прислухаюся стотисячним співам прерізного птаства. З безчисленних посвистувань могутньо вибиваються співи солов'їв і час до часу кування зозуль. Так ось вона ця Колоденщина, це тут панує вічна весна! Знаю, що там, у верхів'ї, непроходимі лози і ми їдемо туди, бо нам потрібне на постоли лико, чи пак по тутешньому полосся.

Канал неглибокий, весла без труднощів сягають дна, човен швидко рухається вперед. Ліворуч — Конющина, праворуч — Колоденські ліси. Їдемо ніби тунелем, бо над нами густо сплелися чубки вільхи та дуба. Береги плоскі, не видно насипів; між стовбурами вільхи склється вода, частіше ж зеленіють трави. "Так он яка Колоденщина!", захоплююся. Дивно тільки, яким чином утворився в цій гущі канал, простий ніби натягнена струна. Так, це стара історія. Довідався я про неї десять років пізніше. Тоді, коли Польща була могутня і сильна, коли до її корони належала вся Україна, володарями ось цих лісів, що розкидалися обабіч каналу, були магнат Бжезінський, що мав свій палац десь за південним узліссям у Колодні, і великий пан Олівін-

ський, якого нащадки ще жили за Стиром, у селі Ковбах. Вони то силами своїх кріпаків доконали цього чуда. Так і ввижаються мені вусаті дядьки з дерев'яними лопатами, занурені по пояс у мулистому баговинні; одні валили додолу грубезні вільхи, пні підважували жердинами і вивалювали з землі, коли не помагали жердини, витягали коріння зубами, а інші під свист буків економів та підганяйлів викидали мулисту землю ліворуч і праворуч, творячи насипи, які століттями розмила вода. Але канал залишився ще й досі, сильна течія врятувала його.

Підїхали ми якраз під стіну грубезних вільх; дикий хміль вився по них, розповзаючись вгорі на галузках.

— Хміль! — врадувано крикнув я. — Чи він зимою такий зелений? — поглянув я на брата і засоромився. Мрійливі фантазії з ранніх років дитинства про вічну весну в Колоденщині ще не цілком вивітріли з моєї голови.

Василь гостро подивився на мене.

— Що ти плетеш, Хведю?

Суворість тону нагадала мені, що я справді плів дурниці. Та ж он минулої зими тато з Василем вибиралися сюди по дрова. Коли б тут була весна, як же вони їхали б саньми цими ось болотами, цим каналом? Нагадалися ще мені і лекції в школі; кістлявий учитель Полонський не раз і не два втовкмачував учням моєї класи про теплі країни, що десь далеко, далеко за морем.

Аж із глибини лісу: Кро-ко-ку, кро-ко-ку.

— Це журавель, Хведю, — наставив вуха до лівобічних гушавин Василь. — Тут виводяться журавлі, дикі качки і дикі гуси.

Я в захопленні ворухнувся на носку човна.

— Мають тут гнізда? А яйця?

— Великі яйця, Хведю, такі як свійські гуски.

— А чи вовки тут...

— Вовки живуть тут тільки зимою, коли замерзлі болота. Тепер вони лазять по сухопуттях, по корчах неподалік від сіл. Не бійся, Хведю, вовків тут нема.

— А вивірки?

— Є тут вивірки, стрибають на градах.

— А що це таке гради? — поспитав я, наївно дивлячись йому в очі.

— Ну, ти ще багато чого не знаєш. Як будемо вже на місці, сам побачиш. Це такі великі горбки між лісистими болотами. Бачиш он тут, — показав рукою на гущавину вільхи, підшитою лозами, — це вільха і вона росте на болотах, але на градах її не знайдеш, бо там ростуть граби, клени, дуби і сила-силенна ліщини.

— Гей, Василю, а чи далеко ще до прісті? — озвався Цуха.

— Ні, вже близько, — впевняв брат.

Ще пхалися проти течії і тоді Василь постернував човна до лівобічного берега, густо покритого лозами.

**
*

Смужка води, над якою сплелися похилені лози, таємниче бігла від каналу в гущавину лісу. Всі ми прикуцнули між бортами; позаду Василь полихав човна веслом. Лоза здирала нам шапки, шарпала спини, але човен далі і далі поринав у непроглядному плетиві лозових хащів. Потім ми допхалися до водяної галявини; була зелена від різаку. Прямували ми серединою, де більше було води. Нарешті добралися між стрімкі і розріджені стовбури вільхи. Між ними в'юнкою лінією виляса прість. Човен тут швидше рухався вперед. Веслярі тепер частіше розглядалися і я догадався, що вони шукають відоме їм підвищення, до якого б могли причалити. Ще минули якусь галявинку, просунулись повз буйні кущі лози і увігналися носком на плоскість підви-

щення. Було воно поросле низькою і дрібною травою. Коли стати на ній, під стопами чулося вогкість.

Цуха перекинув через плече свій мішок, Василь вийняв із торби два гострі ножі й одного дав мені. Потім всі ми подалися в лози. Брат Василь попустив паса на животі, звелів те ж саме зробити і мені. За хвилину ми вишукуватимемо стрункі, без галузок, лозові прутики, олиствлені чубки будемо зрізувати, потім розколюватимемо їх на дві рівні половинки і здиратимемо з них "полосся", чи пак лико. Кінці лика застромлюватимемо за пас і так вони тягнутимуться за нами, а ми шукатимемо нових прутиків без галузок.

Як тільки ми минули підвищення, ноги наші поринули до колін у теплій весняній воді. Спершу ми трималися купи, але потім Цуха відлучився від нас і попрямував до великого лозового куща. Я з братом скрутили ліворуч. Обабіч нас, і перед нами — оголомшуюча густота лоз. Сиваві галузки з зеленим подовгастим листям легенько мерехтіли від подуву вітерцю, паморочили нас своїми пахощами, в яких чутна була вогкість від випарів. Я помічаю, що Василь справився вже з п'ятьма прутиками, а я ледве здер лико з одного. Ми рухаємося далі, розглядаючись. Мене чомусь кортить заглянути до правобічних кущів; я впевнений, що там знайду багато прутиків.

— Тільки не відходь, Хведю! Як я свисну, це буде знак, що треба поспішати до мене. Чи чуєш, що тобі кажу?

Я й без його пояснень знаю, що мені треба не відставати від нього. Та щось мене все кортить до правобічних кущів. Василь побрід далі, а я "зашився" в буйному лозовинні, вибираю найкращі прутики і спішно здираю з них лико. Мені дуже хочеться надерти багато "полосся"; я вже

про ніщо не думаю і орудую ножем з усією відданістю, щоб здивувати брата. Я йому докажу, що потраплю не гірше від нього працювати, хай знає, що з мене справжній парубок. За моїм пасом уже чимало застромлених кінців "полосинок"; тягнуться за мною вужами по воді і я гордий, що потраплю виконувати працю дорослої людини. А кущі ніби оманливі чаклуни: владно надять мене то тут, то там, та все далі і далі від брата Василя.

— Ваасилю! — кричу я для певности. Чую різкий свист. Він не далеко і це мене тішить. Посуваючись від куща до куща я побачив на галявині велику купину з галузистим молодняком вільшняку. Купину оточує глибша вода. За купиною помічаю лози. Мені не хочеться обходити її і я прямую навпростець. Та коли я наблизився до купини, з великим галасом випурхнула з неї качка. Повисла над верховіттям лісу і потім розпачливо почала кружляти над моєю головою. Тоді розхиляю галузки вільшняку: по середині купини гніздо з яйцями, вимощене пухом. Хоч я був ще малий, але знав тутешній неписаний закон: коли яйця засиджені, не вільно їх брати. Той, хто нищить засиджені яйця диких качок, допускається смертельного гріха. Але мені вільно "випробувати". Я беру одне яйце і притримуючи долонею занурюю його у воду. Яйце перевернулося тупішою опуклиною до гори і не потонуло. Це був знак, що було засиджене. Кладу його назад у гніздо, прикриваю пухом і тоді знов:

— Ваасилю! — Тиша. Я ще дужче: — Го-го, Ваасилю!

Десь здалека долинув до мене свист. Це мене трохи занепокоїло. Спішно спрямовуюсь у напрямі братового свисту. Аж тут знов приманливі кущі з безгалузистими прутиками. Хвиливий неспокій відступає від мене і я знов орудую

ножем. А лози, пишні, стрімкі, та все втікають у західньому напрямі надячи мене. На пасі, на животі, відчуваю тяготу лика. Незмірно це мене тішить, але здається мені, що все цього ще мало. Аж раптовно за крайнім кущем кидається мені у вічі трав'яста гола плоскість. На ній сила-силенна щавлю. Не надумуючись рву щавель і кладу до шапки. І думаю про маму. Якого ж борщу наварить вона! Забарвить його сметаною; всі їстимуть м'яскаючи губами і хвалитимуть мене. Рву його жменями і швидко наповнюю шапку. Тоді знов кричу:

— Го-го, Ваасилю! — Тиша. Я ще звучніше кричу, далі тиша. По тілі проковзнувся морозець.

Швидко повертаюся на схід сонця, бо мені здавалося, що раніше звідти долинав до мене свист брата. Але, як я опинився між вільшняком, ніздрі мої прорізав їдкий сморід. Розгортаю перед собою галузки і здрігаюся. Під кущем лежав здохлий вовк. Лежить тут, видимо, від зими. Затулюю рукою носа і дивуюся, яким чином вовка тут надибала смерть. Може здох від старости, а може поласував отрутою десь поблизу якогось села. Мерщій утікаю від вовчої падлини, прямуючи на схід сонця. Ще і ще гукаю брата, але свисту не чути. Страх непокоїть мене гостріше. Пробиваюся густою смугою вільхи, потім лоза, потім знов густі стовбури вільхи. І ось виросло переді мною якесь узгір'я настовбичене криластими грабами, стрункими ясенями, розложистими дубами. По листях впізнаю різні дерева. Під стовбурами густота ліщини. "Це града, це града", думаю впевнено. Тут нема ні вільхи, ні лози, навіть берези не видно. Так, це града. Пробиваюся ліщинням, зупиняюся і наслуховую. Цілком близько від мене тріснула галузка. Сторожко дивлюся між галуззям туди, звідкіль чутний був тріск галузки. Під гру-

бим кленом помічаю серну. Чухралася шиєю об кору стовбура. Я ступив пару кроків уперед. Почула, либонь, шамшіння галузок, бо насторожилася. Витягла шию з настовбиченими вушками.

— Шут-шут, красунько, не бійся, я тобі не ворог.

Серна рвучко підстрибнула вгору і відбившись задніми ратицями, блискавкою зникла в гущавині. Пробиваюся мовчки хащами; за мною тягнеться лико, в руках перед собою тримаю шапку із щавлем. Знов зупиняюся і надслухую. Скрізь тихо, але страх гадюкою підсувається до серця. Усвідомлюю собі, що я в цій пущі сам, неозброєний і безсильний. Єдина зброя це ніж з дерев'яною "колодочкою". І от знов долинув до мене ніби тріск галузки, цього разу десь з верхів'яття. Може від вивірки? Тихцем посуваюся між стовбурами і задираючи голову нишпорю очима по коронах дерев. Мені щось легенько шпигнуло в серце; здалося б наче, що хтось зачався на якомусь стовбурі, вліплюючи в мене свої сліпаки. Так, передчуття були правдиві. З поблизького дуба стріляли в мене жовтаві вогники. Це був рись. Куцими лапами сперся в сук, з нашорошеними вухами сторожко слідкував за мною своїми дикими очима. Відчуваю, що щось стиснуло мене за горло. Підсвідомість нашіптує, що мені треба втікати з гради, втікати на болота, в лози. Рись подібно як кіт боїться води. Тихцем поступаюся на край гради, далі і далі, і по пояс уганяюся у воду між лозами. Ще наслуховую, важко сапаючи. Ні, рись напевно не матиме охоти гнатися сюди за мною. Простую баговинням і потім знов гукаю брата. Замість свисту десь здалеку прорвався глухий стріл. Це напевно стріляє Цуха. Бреду підбадьорений туди, звідкіль донісся стріл. Грунт під моїми ногами міняється. Ось куп'яста смуга з вільшняком. під стопами, чую твердь, але за вільшняком розки-

дані миршаві верби; тут ноги грузнуть і я з натугою витягаю їх з муслистого тіста. Праворуч від мене града, але я її тепер боюся і прямую розрідженим вербняком. За вербняком струнчиться лан рогозу. Я знаю, що там, де росте рогіз, небезпечно йти. Але мене кортить перебратися через цей рогіз до стіни вільхи. Де вільха, нема драгви. З великим зусиллям добираюся до рогозу, ґрунт під ногами дрижить. Між рогозом помічаю гладінь зеленого моріжку. Хоч я і не досвідчений, але знаю, що це за моріжок. Це тонка оболонка трави, яка під ногами здувається ніби подушка, під якою мулиста безодня. Поступаюся назад з рогозу, замашистим півколом обходжу його і щасливо продістаюся до стіни вільхового лісу. Зупиняюся важко дихаючи, і ще раз:

— Го-го, Ваасилю!

Кричу розпачливо, кричу з великою натугою. Десь із-за ольхової стіни долинув до мене слабкий свист. Прямую одушевлено між вільховими стовбурами. Частіше зупиняюся; Василь безперейно дає мені свистячі сигнали. Мірою мого прямування чую їх виразніше. І нарешті:

— Я тут, Хведю!

Слава Тобі, Господи, я вже недалеко від брата. З неслабнучою наснагою біжу на цей голос; звучить він у моїх вухах ласкаво і мило. Василь безупину кличе мене і я біжу, біжу відчуваючи в серці наростання радості. Аж ось ніздрями ловлю запах диму. Це напевно Василь з Цухою варять обід. Так, вони напевно приготувляють юшку із щупаком. Ще трохи, ще і я вже бачу між двома лісковими кущами, на краю гради, полум'я з ватри. На ватрі стоїть чавунний канчик.

— Ах, мурза ти, мурза, Хведю! — зустрів мене докорами Василь. — Я ж казав тобі не відбиватись! — Прикликав мене до себе і вхопив

пальцями за вухо, але замість сіпнути, пестливо поплескав по щоці. — Добре, що не згубився.

Незабаром ми всі прийнялися їсти юшку. Черпали ми її з казанчика дерев'яними ложками, закусуючи хлібом. Цуха голосно сьорбав, жував кусники риби, ості випльовував і час до часу мугикав собі під носом щось, либонь, пригадуючи. Я почав розповідати про свої пригоди. Вістка про серну запалила Цухові очі хижацькими вогниками, рись з жовтими сліпаками насторожив брата.

— Добре, дуже добре, що ти втік у болото. Хведю, — хвалив мене брат. Поглянув на Цуху і кивнув до мене головою, щоб я йому приглянувся. Той спеціально підвівся на ноги, щоб краще було видно його колошні. Щойно тепер я помічаю, що колошня на правій нозі була розпорена між стопою і коліном. Під розпіркою була довга царапина з набіглою кров'ю. Здертий був тільки нашікірень, кров не текла, а тільки заціпеніла у формі кривої лінії.

— Ох, Хведю, мав я сьогодні, мав тарапати.

Узяв мене за руку і повів туди за кущ. Те, що я побачив, оголомило мене. Під кущем лежав дикий вепер. Лич був цілком розторощений, тільки ікли врилися в землю.

— Тягнув, бестію, за ноги сюди, — хвалився Цуха.

— Ти його застрілив? — захоплено питаю.

— Це воно, як би то сказати, вепер ухитрився поповнити самогубство, — шкробався по чубі Цуха. — То, Хведю, святий Гавриїл мене врятував, — далі шкробався по голові.

Цуха мав більше щастя, аніж розуму. Те, що я почув, скидалося на байку, чи просто на якусь фантастичну вигадку. Василь уже все знав до дрібниць, але ще раз радо слухав Цуху. Затинаячись і без потреби мугикаючи басом, він роз-

водився докладно над своїми сьогоднішніми "та-рапатами".

— А то йду я градою, он там, — показав рукою на схід. — Там тягнеться між багнами града, а дуби які, а граби, а ясені! Тримаю в руках відбезпеченого обріза і хочеться мені наткнутися на серну, чи на борсука, чи взяти на мушку тетерю, бо тут, на градах вони водяться. Аж чую, що якісь малі тваринки шмигають переді мною під кущами ліщини. Може ласички, може горностайчики, бо я знаю хто шмигає? Аж нарешті бачу, що це пасясті поросятка. "О, Христе назаренський!", подумав я собі тривожно. Треба рятуватись. Бо як є тут поросята, напевно десь поблизу крутиться їхня мама. А самиця, Хведю, та ще й з поросятами, повалить з ніг і вовка і навіть ведмедя. А тут чую напроти мене щось стиха рохкає і ломочеться. Крізь галузки помічаю цього ось вепра. Настовбичив ікли і пре просто до мене. Я мерщій дряпаюся на дуба, а він уже й зачепив мою колошню. Дрри! рветься матерія, а я вище і вище дряпаюся. Мій обріз виговзнувся мені з рук і лежав під дубом. А вепер злюще хропе і намагається стрибати на стовбур, чіпляється ратицями за кору і безсило сповзає додолу, знов плигає і сковзається. Потім обнюхав обріза, личем перевернув його, доторкнувся ніздрями вильоту цівки і почав штовхати, обріз злегка посувався, а він підштовхував далі. І сталося те, чого я не сподівався. Коли він так підштовхував, язичок зачепився за корінець. Баах! струснуло лісом. Поглядаю під дуб, а вепер облявся юхою. Заквищав, коліна заломилися й обсунувся боком на мох. Ось бачиш, як воно все сталося. Святий Гавриїл махнув десь там під сонцем мечем і звелів дурному вепрові штовхати личем цівку мого обріза. А цього м'яса вистарчить нам на пів року. А цей

обріз, Хведю, гупас ніби гармата. Мало мене не оглушив на дубі.

Він потім з Василем перевернули вепра горічеревом і почали здирати з нього шкіру. Був це самець, що, видимо, разом із самицею сторожили малят. Ця чинність давалася їм легко. Потім випатрошили, бебехи відкинули на бік і м'ясо поділили на рівні половини. Цуха запакував свою пайку до мішка, мені передав лико з обрізом. Натужився і закинув мішок за плечі; Василь свою половину мав у торбі. Так ми в трійку рушили шукати човна. Але відразу ж за градою під тягарем мішка Цуха загруз у болоті по пояс. Хотів видряпатися, але помітив, що ноги його грузли ще глибше в мул. Тоді скинув із плеча мішок і він до половини поринув у брудній воді. Після короткої ходи і Василь переконався, що не вистачить йому сил під таким тягарем добратися до човна. Тоді вони вдвійку взяли Цухового мішка і пішли баговиннями у західньому напрямі, залишаючи мене на стійці. Цуха пояснив мені, як маю орудувати обрізом, коли виникне якась небезпека. Та на щастя мене ніхто не тривожив. Незабаром вони вернулися і понесли до човна нашу пайку. Коли вернулися ще раз, над моєю головою засвистіла крильми дика качка. Я вицілівся і стрілив. Страшний згук молотом ударив мені в голову. Замість у качку, куля помчала кудись у порожнечу, а я від поштовху обріза перевернувся і горілиць гепнув у болото. Василь підвів мене і звелів рухати правим плечем.

— Ну, суглоб не зрушений, — втішився. — Коли хочеш стрілять, приклад кріса треба міцно притиснути до плеча, — теплим голосом пояснював мені.

Взяв мене під лікоть і повів болотом до підвищення, до човна. Сонце вже давно сповзло із зеніту і повисло над західнім обрієм. Над лісом

ширяли шуліки з розпростертими широко крилами. Вище верховіть стрілами зринали та опали пекачі, дрібно стрекочачи дзьобами, десь із гради погрозово мугикав пугач. А наш човен швидко рухається за водою каналом. Цуха задер голову і затягнув басом: "Ой коли ж то вечір та й повечоріє, коли ж моє серце та повеселіє..." Тужлива ця пісня з розтяжною мелодією котилася плесом каналу і далеким гомоном відбивалася десь глибоко в Колоденських лісах. Між моїми ногами на передньому носку лежало скручене лико, а на ньому шапка із щавлем. "Ну й борщу ж мама наварить!", думаю і зиркаю на торбу з м'ясом що на кормі, під сидженням брата Василя. Прощаючись у духу з чарівним лісом, мені до болю було тужно за мамою, що десь там за Стиром, за пасовиськом Маковищем, чекає й виглядає нас.

ПОЛІСЬКА КАЗКА

Глибоко в пуці, за Стиром, було сховане між лісовими стінами озерце Рада. Назву цю дали йому птахи, бо тут вони часто зліталися в різних справах, коли їх кликав сюди білий лебідь Го-го. На озерці, посередині, кучерявився трьома розложистими дубами острівець і це було місце під час нарад для тих птахів, що не вміли плавати. Розумним і добродушним володарем цього озерця та лісу, що його оточував, був лебідь Го-го. Він панував тут від ранньої весни до осінніх днів. Крім звичайних злетів сюди птаства на прерізні наради, відбувалася ще тут кожної весни великодня містерія, якої, проте, ще не змогло побачити звичайне око людини. Либонь, ніхто нічого й не знав би про це загадкове диво, коли б не дідусь Марко, великий мисливець, що вмів розмовляти з чайками, бо ніколи не стріляв до них і часто охороняв їхні гнізда перед шуліками. Із вдячності вони й відкрили йому цю тасмницю. Він то перший відшукав те озерце взимку, але коли хотів туди добратись весною, в лісовій гущі заступили йому дорогу хмари комарів і почали так його кусати, що мерщій вернувся назад за Стир.

Кожної Великої П'ятниці хтось тут виводить тужливу пісню тоненьким дрижачим голосом. Пісня ця, що навіває розпачливий сум на чутливе серце, злинає з озерця в ранніх годинах Великої П'ятниці і не вмовкає аж до півночі перед Воскресінням Христа. Ліс тоді вторує їй шушуканням свого верховіття; ні пугачі, ні сови не

наважуються псувати цієї пісні своїми неприємними голосами. Тільки розтелепуваті ворони, коли женуться сюди бандою за яструбом, чинять інколи непотрібний вереск і тому то жителі пуші їх не люблять. Хоч цей чудовий спів був таємницею для людей, мешканці пуші знали, що це співає лебідь Го-го.

Сюди не долітає музика великодніх дзвонів з Місятицької церковці, що височить на горбку, за Стиром, обліплена вбогими поліськими хатками; музика ця тільки долинає на узлісся і радісним гомоном відбивається об густе плетиво буйної вільхи. От тоді ловлять її лісові сторожі, пекачі, і швидко перекидають на озерце Рада. Вони стрілами мчать над верховіттям лісу і коли угледять лискуче плесо озерця, скісно знижуються, видмухують із своїх дзюбів цю музику і потім сміливими викрутасами зринають високо над поверхнею. Тоді й лісові стіни, і озерце оживляються від цієї музики. Дзінь-дзілінь-бам, дзінь-дзілінь-бам гуде над озерцем, над лісовими стінами.

Білий лебідь Го-го тоді появляється на водяній гладині, витягує довгу шию, підносить угору крила і голосно заявляє тричі: Любі мої, надходить час веселитись. На цей урочистий голос звідусіль злітаються до нього птахи, що вміють плавати: дикі гуси, дикі качки, водяні курочки; формуються за ним у ряди і пишним короводом рухаються за своїм володарем під острівець. А там, на островці — сила силенна прерізного птаства, що звикла жити на суші. Коло води, в затінку корони дуба, стояли на одній нозі бузьки, журавлі, чаплі; за ними розмостилися кулики, перепілки, тетері, навіть деркачі; корони дерев обліпили сороки, синички, дрозди, дятелі, солов'ї, чижики, і навіть один канарок, що примандрував сюди з далекого півдня. Ось з вереском зашугали над островцем і ворони, згущеною ма-

сою кинулися на гілки дерев, але їх швидко відігнали в'юнкі чайки, що весь час перекидалися в повітрі і не допускали сюди шулік.

— Проспали святу ніч на вербах, коли під боком, коло церкви, грали великодні дзвони, а люди з радості освітлювали небо ракетами, — залопотів довгим дзюбом бузько. — Коли б не їхнє осоружнє крикання, для мене життя в гнізді, на даху, було б набагато веселіше.

Лебідь одобрює кивнув головою, пружачи свою криву шию. Йому бо тяж вони допекли своїм роздирливим вереском.

А над лісом, високо, під білими хмаринками, безперерійно мекали пекачі. Вони кривими лініями шмигали в повітрі і звучно й радісно кричали:

"А в п'ятницю, коли там, на Голготі, злі люди розп'яли Його на хресті, то плазуни і літаючі хижакі танцювали і веселилися на Чорній Галлявині. "Будемо роздирати кігтями, — погрожували, — будемо вбивати дзюбами, будемо трійливою їддю вмертвляти; свіжа бо кров для нас краща аніж вино для людей, пошматоване пташине серце це ласощі великі для наших шлунків". Го-го, які вони, які вони! А тепер он поховалися по дуплах, у лісових дебрах, приишкли під корінням, позалазили в нори; музика дзвонів, яку ми розкидали по лісі, налякала їх. Бережіться, ворохобники! Он чорнокрилі і хвостаті демони вже потопилися в баговинні. Хвала тобі сонце, що золотиш порожній гріб, з якого полетів у синяву небесну Син Божий!"

— Як там, дітки, чи бачите його? — задер голову лебідь Го-го.

— Ще не вииндно! — відгукнулися з висот пекачі.

— Я кращі від них маю очі, — заскреготіла хвалькувато сорока перекосивши на гілці дуба свою голову.

— Ну, ти сиди тихо, — попередив її Го-го. — Око твоє метке до чужих гнізд. Грішків маєш не менше від ворон.

Сорока пригорбилась і соромливо сховала під крило дзюб.

— У моєму царстві кожен має місце відповідне до його сил і спроможностей, — витягнув з повагою шию лебідь. — Неперевершений наш соліст найсильніший співати дванадцятьма мотивами, — зичливо поглянув на солов'я, що причепився лапками до крайньої гілки. — Без його співу сумно було б і нам, і лісові; непевність теж тривожила б нас, коли б не сизокрила зозуля; вона то своїм куканням віщує нам добру долю. А от пекач — майстер розповідати і давати сигнали. Чи чуєте, як вони там торохтять під синім небом? І сторожі лісу вони незаступимі. Он як метушаться, зорячи небажаних гостей. Та вороги наші тепер поховалися, музика дзвонів громом ударила по них. Гей, дітки, не бачите ще його? — голосно крикнув, поглядаючи в небо.

— Ще не виידно! — знов відгукнулися пекачі.

— Далека це дорога, — зідхнув лебідь, випнувши пишні білі груди. — Добре, що вміє високо літати. Склалося цілком добре: вітер віє з півдня. Якщо втомиться, може сісти на білу хмаринку й відпочити.

— А як знеможеться в дорозі? — раптом забрала голос чапля, що все ще стояла на одній нозі. Видимо їй уже задубіла нога, бо шию свою втягнула в крила. — Чи не розумніше було б приступити до діла? Ми й так знаємо, що Христос воскрес. Усі ж ми щойно слухали музику дзвонів.

— Ні! — суворо нашорошив крила лебідь. — Ми знаємо про Воскресіння тільки від людей. Їм вільно так робити, вони не мають крил, не

можуть літати і тому не мають спромоги вислати кур'єра. Інакше справа мається з нами. Нам дано крила і ми висилаємо такого кур'єра, що може летіти незримо аж за хмарами. Коли він вернеться, розповість нам усе, що бачив власними очима.

Аж раптом високо над лісом гучно закричали пекачі.

— Летить, кур'єр голуб летить!

Птахи на воді і ті, що на островці, ніби на команду, задерли голови. Затаївши віддих сторожко зорили небо. Аж високо, високо, на тлі небесної синяви, появилася манюнька темна цятка. Спершу вона описала широке коло, натрапила раптом на сонце і перетворилася в лискучу кульку, потім знов стала темною і спіраллю почала знижуватися над озерцем. Чим далі, тим вужчі були її кружала і коли вже опинилася під пекачами, всі птахи впізнали голуба. Ляскав радісно крилами і почав повільно опадати на чубок дуба. В лапках тримав оливкову галузку. На мить зупинився на верхній гілці, потім пурхнув додолу, сів на голові бузька і шанобливо поклонився володареві Го-го.

— Ось ця оливкова галузка, це свідчення, що я чесно виконав завдане послання, — почав він милим, воркітливим голосом.

— Дякую тобі, відважний мій воркотуне, — потрусив головою лебідь. — Я ні на мить не сумнівався, що ти справишся так, як і минулого року. Ми ось зацікавлені в мовчанці і слухатимемо твоєї розповіді.

Він підплив цілком близько до берега, за ним і обабіч нього розмостилися гуси, качки і водяні курочки. Ті птахи, що були на коронах дерев, позлітали на нижчі галузки, наставляючи свої вушка до голуба, що сидів на голові бузька.

"Коли я прилетів на Голготу, то Христос був уже в гробі, — почав воркотіти голуб. — Я у

великому смутку сів на оливкове дерево і з тугою дивився на тяжку кам'яну плиту, що прикривала гріб. Не рухаючись я сидів на гілці цілу ніч із п'ятниці проти суботи. Вранці прийшли якісь жінки і молилися, і розповідали, що Христа поклав до власного гробу якийсь Йосип з Ариmateї. Були вони в чорних шатах, заломлювали руки і плакали. Мене тоді обхопив якийсь жаль, якесь хвилювання. Тоді я пригадав свого предка, що служив Ноеві, і який приніс до ковчегу галузку миру. Я відразу ж відламав дзюбом галузку оливи і заспокоївся.

Коли сонце вже піднялося над Єрусалимом, я полетів до Йордану, напився води і з нетерпінням чекав вечора. Знов примостився на оливі і чекав дванадцятої. Аж пару хвилин перед північчю дерево піді мною почало тремтіти. Я міцніше вчепився лапками за гілку і з биттям серця чекав чогось величнього. І ось, небо прорізала якась вогняна куля. Я поглянув угору і завмер. Небесна копула розступилася, а з синьої безодні почала сповзати смуга світла просто на гріб. Я подивився на кам'яну плиту, але світло осліпило мене. І тоді відчув, що земля під оливою труситься, дерево хитається в усі боки. Коли з моїх очей зійшла сліпота, я ще поглянув на гріб. Кам'яна плита була вже відвалена. Дивлюся на світляну смугу, а нею швидко підіймається до відчиненого неба Він, Христос. Я тоді злинув угору і полетів за Ним, побіч світляної смуги. А Він швидко, ніби метеор, мчав цією смугою далі і далі в небесну далеч. Тоді крила мої наче б хтось підрізав і я клубком почав падати додолу. Без пам'яті лежав я до ранку. Щойно коли почало світати, я прочуняв і побачив коло гробу Його плащаницю. Він воскрес, предобрий володарю, Він воскрес, чесна крилата громадо!" — піднесено засвідчив голуб.

— Дякую тобі, відважний мій посланче, —

вдарився крилом об груди лебідь Го-го. — Це безсумнівне свідчення нашого очевидця зміцнило безмежною радістю наші серця, любі мої, — звернувся він до всіх птахів. — Веселімося ж, дітки!

Це сказавши, підніс крила і тріпаючи по воді ритмічно хвостом, поплив на середину озерця. За ним строкатим короводом рушили всі птахи, що вміли плавати. Вони відразу ж утворили широке коло і пустилися в коlobіжний тан. На дубі перший заспівав їм до такту гість з далекого півдня — канарок. З його дзьобика неслися тони пошуму пальмового листа, дзюрчання гірських потоків, хлюпін морських хвиль; коли ж хотів передати розбавленим птахам тріумфальну пісню янголів, яку він підслухав над єгипетською пустелею, кудюю то втікала від Ірода Марія з Дитятком, голос його заломався. Зрозумів, що смертним ніколи не вдасться наслідувати янголів. З цього скористали слов'ї і хором заспівали поліську веснянку. Тьох-тьох, тінь-тірінь могутньою мелодією побриніло над озерцем, над лісом. До них приєдналися зозулі, свистелички, дрозди, синички і навіть журавлі своїм круканням, що разом із бузьками та чаплями танцювали в повітрі, роблячи прерізні викрутаси. А посередині плаваючих танцюристів пишно гойдався на воді лебідь Го-го, поглядаючи час до часу вгору, де під пекачами кружляв голуб з оливковою галузкою в дзьобі, — знаменом миру і радості.

Коли б не дружба діда Марка з чайками, ніхто з людей не знав би про це неймовірне пташине святкування в день Воскресіння. Тільки в дні страстей Христових деяким рибалкам суджено було почути потойбіч Стиру, на узліссі, якийсь жалісний спів, що єднався з шумом зеленого листа. Думали вони, що це грішна душа виводить свої жалі; і нікому не навіялось на

думку, що це білий лебідь Го-го оплакує співом
муки Того, що помер за гріхи роду людського,
щоб потім воскреснути в славі великій.

З М І С Т :

З вудками в місячну ніч	5
Філософуючий рибалка	16
Оселя над річкою	25
Розповіді в авті	38
Покинута оселя	47
Невдале прийняття	62
Кінець сірому	73
З Дніпра на Полісся	83
На Норд Рівер	90
Мумік	99
Нічні відвідини	113
Матерніти департмент	121
Між земляками	130
Пригода на озері	140
Пригоди в лісі	161
Дозвілля над озером	207
За Стир!	273
Поліська казка	295

ПОМІЧЕНІ ГОЛОВНІШІ ПОМИЛКИ

Стор.	Рядок	Написано	Має бути
216	14-ий	Наталочка	Одарка
241	9-ий	Вікторії	Клавдії
243	13-ий	піску	ліску
254	5-ий	Петрусь	Степанко
254	19-ий	Вікторія	Клавдія
256	31-ий	Петрусь	Степанко
257	20-ий	Петрусь	Степанко

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

“ДОБРА КНИЖКА”

видало у Львові до 1939 року 133 книжки.

ВЖЕ НА ЕМІГРАЦІЇ ВИДАЛО:

Випуск:

- 133a) **ГОЛОС ІСУСА ДО УКРАЇНСЬКОГО ЕМІГРАНТА.** Інсбрук-Дорнбірн (Австрія) 1944. (Вич.)
- 134) **Теофіл Коструба. ВІРА НАШИХ ПРЕДКІВ.** Інсбрук-Дорнбірн (Австрія). 1946. (Вичерпане).
- 135) 137) 139) **“ЖИТТЯ І СЛОВО”** — кварталник для релігії й культури. Інсбрук-Зальцбург (Австрія) ч. 1 — 1948, ч. 2 — 1948, ч. 3-4 — 1949. Комплет 1-14 ціна \$4.00.
- 136) **Роберт Котен. СЬОГОЧАСНА МОЛОДЬ.** Інсбрук-Зальцбург (Австрія). 1948. (Вичерпане).
- 138) **Григор Меріям-Лужницький. ПОСОЛ ДО БОГА.** Історичний фактомонтаж. Інсбрук-Зальцбург (Австрія). 1949. Ціна \$0.75.
- 140) **о. Равль Плю. НАЗУСТРІЧ ЖИТТЮ.** Інсбрук-Зальцбург (Австрія). 1950. Ціна \$0.75.
- 141) **М. Брадович. ОДНА НАЦІЯ — ОДНА ЦЕРКВА.** Інсбрук-Зальцбург (Австрія). 1950. (Вичерпане).

ВЖЕ В КАНАДІ, М. ТОРОНТО, ВИДАНО:

- 142) **Володимир Молодецький. У БОЮ ПІД БРОДАМИ.** 1952. (Вичерпане).
- 143) **Олександр Мох. ТЕОФІЛ КОСТРУБА, УЧЕНИЙ ПРАВЕДНИК** (життєпис). 1952. Ціна \$0.25.

- 144) **Юрій Мозіль. У ТАБОРІ СМЕРТИ.** 1952. (Вичерпане).
- 145) **КАЛЕНДАРЕЦЬ НА 1953 РІК** (Вичерпане).
- 146) **Юрій Мозіль. КРІЗЬ ЗАЛІЗНУ ЗАНАВІСУ.** Спо-
мини. 1953. Ціна \$1.00.
- 147) **Наталена Королева. ПОДОРОЖНІЙ.** Легенди.
1953. Ціна \$0.50.
- 148) **Олександр Мох. КНИЖКИ І ЛЮДИ.** Серія
друга. Літературно-критичні нариси. 1954. Ціна
\$1.00.
- 149) **Теофіл Коструба. НАРИСИ З ЦЕРКОВНОЇ
ІСТОРІЇ УКРАЇНИ X-XIII СТОЛІТТЯ.** 1955. Ціна
\$2.00.
- 150) **СВ. ПИСЬМО СТАРОГО ЗАПОВІТУ — КНИГА
ТОВИТ** у перекладі о. д-ра Володимира Дзьоби.
1954. Ціна \$0.25.
- 151) **о. Йосиф Схрейверс, ЧНІ. ЧУДЕСНЕ ЖИТТЯ
СЕСТРИ ВАРВАРИ.** 1954. Ціна \$1.50.
- 152) **М. Кузьмович-Головінська. ЧІЧКА.** Новеля.
Ювілейне видання. 1954. Ціна \$1.75.
- 153) **Олена Кисілевська. ПО РІДНОМУ КРАЮ.** Ман-
дрівні спомини. 1955. Ціна \$2.00.
- 154) **о. д-р Ісидор Нагаєвський. РИМ І ВІЗАНТІЯ.**
Вселенська Церква і патріарх Фотій. 1956. Ціна
\$2.50.
- 155) **Юрій Мозіль. ЗАПИСКИ ПОЛІТВ'ЯЗНЯ.** 1958.
Ціна \$1.00.
- 156) **В. Лозинський — М. Ценевич. ПРОКЛЯТИЙ
КАМІНЬ.** Історина повість. 1958. Ціна \$1.50.
- 157) **М. Кузьмович-Головінська. ГОРБАТЕНЬКА.**
Оповідання. 1958. Ціна \$0.50.